

S. Petri kirke o. 1900.

Poulsen fot.

SANKT PETRI KIRKE

ved

JAN STEENBERG

En afstand af kun et hundrede skridt fra domkirken ligger Petri kirke, ligesom Vor Frue tæt ud mod en af byens gamle hovedfærdselsårer. Denne beliggenhed er mærkelig og må stå i forbindelse med Københavns ældste sogneinddeling, hvis oprindelse er helt ukendt. Petri kirke, eller som den i middelalderen hed — S. Peders kirke, omtales første gang i 1304, men den må være ældre. I et testamente fra dette år skænker præsten Hinze Bagge en halv mark til præsten ved S. Peders kirke og 2 øre til degnen¹, hvilket viser, at kirken var i funktion. Indirekte har man kunnet slutte, at der 1193 kun fandtes een sognekirke i byen, og da formentlig S. Clemens (se s. 3). S. Nicolai kirke nævnes ved 1200'ernes midte, og der er grund til at tro, at Københavns fire sognekirker dengang var bygget og havde fået deres sognegrænser udstukket.

Det sogn, der betjentes af S. Peders kirke, havde sin ostgrænse ved Nørregade; sydgrænsen fulgte Gammeltorv og Vestergade til Lars Bjørnstræde, op langs denne gade til nuværende Studiestræde og videre vestpå ad dette til volden; vest- og nordgrænsen dannedes af voldlinien. Desuden hørte der et landsogn dertil. I de omfangsrige og om stor historisk sans vidnende kronikker, som de kirkeældste i den tid, da kirken var blevet overtaget af den tyske menighed i København, har nedskrevet i store folianter (Haupt-protocollen A-F), omtales et større landsogn, som bl.a. skulle bestå af landsbyerne Solbjerg, Valby og Vigerslev. Men denne meddelelse kan næppe godkendes. Efter alt at dømme hørte uden for volden kun landsbyen Serridslev til S. Peders kirkes sogn; den blev ødelagt ved Københavns belejring 1523².

Som så ofte ved købstadkirker er *værnehelgenens* navn bevaret lige til nutiden. Efter at kirken 1585 blev overtaget af byens tyske menighed, nævnes værnehelgenen oftest i den latiniserede form, S. Petri tyske kirke. I ældre tider brugte man hyppigere den danske form, som endnu er bevaret i S. Pedersstræde, den gamle færdselsåre, der i 700 år har løbet langs kirkegårdens søndre hegnsmur.

Om kirkens skæbne i middelalderen har man kun spredte oplysninger. En ildebrand, der 2. juli 1386 hærgede København og bl.a. angreb Vor Frue kirke, ramte også S. Peders kirke, der skal være opbrændt med sine to klokker³. Om den måtte bygges helt af ny efter katastrofen, vides ikke. S. Peders kirke var dengang fattig på gods; Roskildebispens jordebog over København 1377 optegner ikke en eneste ejendomsgård i kirkens besiddelse. 1445, 1453 og 1466 udstedtes afladsbreve til fordel for kirkens byggefond; der lovedes heri 40 dages aflad for alle dem, der overværede gudstjenesten i S. Peders kirke, eller som på anden måde gavnede kirken ved at give den årlige indkomster, fast ejendom, lysestager, prydelser, kalke, bøger o. m. a.⁴. I slutningen af 1400'erne fik kirken da også en del ejendomsgårde ved gave og testamente. Før denne tid synes kirken kun at have ejet een gård, en curia, beliggende på Nørregade, første gang omtalt 1424⁵.

Fra midten af 1400'erne har kirken været *annekteret* Vor Frue, således at en af kannikerne dør til stadighed har været sognepræst ved S. Peder; 11. feb. 1454 nævnes således

Hans Hany, »kannik i Vor Frue kirke i København og kirkeherre ved S. Peders kirke sammesteds«. Sognepræstens præbende var da kirkens tiende, 10 pund korn og herligheden af 2 gårde i Glostrup, der i alt ydede 3 pund korn⁶.

Der har for reformationen været tre altre i kirken. Foruden hovedaltret, viet *S. Peder*, var der to *sidealtre*; det kunne ikke godt være mindre, og det hænger naturligvis sammen med kirkens beskedne godsmængde. De tre altre omtales gentagne gange i datidens gavebreve. 1484 skænkede to brødre, kanniken Mikkel Madsen og borgeren Knud Madsen, en gård i Nørregade til S. Peders alter mod ydelse af sjælmesse, en evig årtid med en vigilie og tre messer hvert år og siden en evig messe hver søndag for S. Peders alter⁷. Et sidealter, viet Vor Frue, er bevidnet ved et gavebrev af 6. maj 1493, hvorved præsten Jens Pedersen skøder en ejendom »norden ved Gamle Rådhusstræde« (dvs. Studiestræde) «til *Vor Frue alter* i forskrevne sancti Peders kirke«⁸. Et andet sidealter var viet til apostelen *Paulus*; den 18. aug. 1511 skødede borgmester Mogens Saxen til S. Peders kirke en vejmølle vest for København »til sancte Povel's alter i sancti Petri kirke«⁹. Apostelen Peder var tillige vognmagerlavets værnehelgen; derfor skulle dette lav hvert år på S. Peders dag »hos midsommer« (29. juni), samt så ofte oldermanden beordrede det, holde messe for S. Peders alter og sjælmesse for lavets døde søskende¹⁰.

Da universitetet oprettedes, holdt dette hvert år 31. juli en messe i S. Peders kirke; lignende universitetsmesser holdtes i byens andre sognekirker på andre tider af året¹¹. Der har altså næppe været nogen særlig forbindelse mellem S. Peders kirke og universitetet, selv om dette havde apostelen Peders billede i sit segl.

Ved reformationen kom S. Peders kirke til kronen og blev derefter nedlagt som sognekirke. Dens jordegods blev henlagt under Vor Frue som erstatning for, at denne kirke havde måttet afstå 103 byejeendomme til universitetet¹². Desuden blev det gamle S. Peders sogn indlemmet i Vor Frue. Efter at al kirkelig virksomhed således var ophørt i S. Peders kirke¹³, må inventaret formentlig være gået til grunde, og bygningen blev 1537 taget i brug som *kanon- og klokkestøberi*. På kirkegården byggedes huse for kgl. bestillingsmænd; kongens bøssestøber fik et hus der, hvor siden 1858 den tyske pigeskoles bygning har ligget. Bøssestøberne ved S. Peder nævnes gentagne gange i den kommende tid, således i dokumenter fra 1554 og 1564¹⁴.

Der kom dog en tid, da man atter tænkte på at anvende bygningen i kirkeligt øjemed. Den 18. marts 1574 skrev Frederik II. fra Frederiksborg til statholderen på Københavns slot, Morten Venstermand, at »vi er til sinds nu igen at lade holde tjeneste udi S. Peders kirke i vor købstad København ..., hvorfor nogen af de huse og våninger, som er sat derom ved kirkegården, og som vore tjenere har indehaft, skal afbrydes«¹⁵. Tanken var, at kirken skulle tages i brug af *den tyske menighed* i byen. Der kom dog til at gå 10 år, inden det lysnede for S. Peder. I mellemtiden holdtes der tysk gudstjeneste i S. Clara klosterkirke (ved nuv. Møntergade). I 1585 byttedes der omsider gårde, støberiet flyttede til S. Clara, og den tyske menighed fik overladt S. Peder. Kongens bygmester, Hans von Steenwinkel (den ældre), fik ordre til at istandsætte den gamle kirkebygning; hvor hurtigt arbejdet gik fra hånden, vides ikke. Endnu 1588 synes Steenwinkel at have været i virksomhed¹⁶.

Menigheden rykkede åbenbart straks efter overtagelsen 1585 ind i Petri kirke (se dog nedenfor s. 248), og præsten overtog bøssestøberens bolig ved kirkegårdens sydvesthjørne¹⁷. Forholdene var beskedne og menigheden lille. 1623 skrev Christian af Anhalt i sin rejsedagbog, at kirken ingen billeder havde, hverken på alteret eller andetsteds¹⁸. Alligevel blev 17. århundrede en stor tid for den tyske menighed. Religionskrigene i Europa førte mange flygtninge hertil; allerede i 1620'rne, da Christian IV. ville oprette et silkevæveri i København, tænkte han at knytte de indkaldte arbejdere til Petri kirke, hvor en større udvidelse derfor blev planlagt. Først i næste tiår kom udvidelsen af kirken, den såkaldte »korskirke«, til udførelse; det skete i årene 1631 og 1634¹⁹. Også Frederik III. og vel navnlig dronning Sophie Amalie, viste Petri kirke stor interesse og deltog

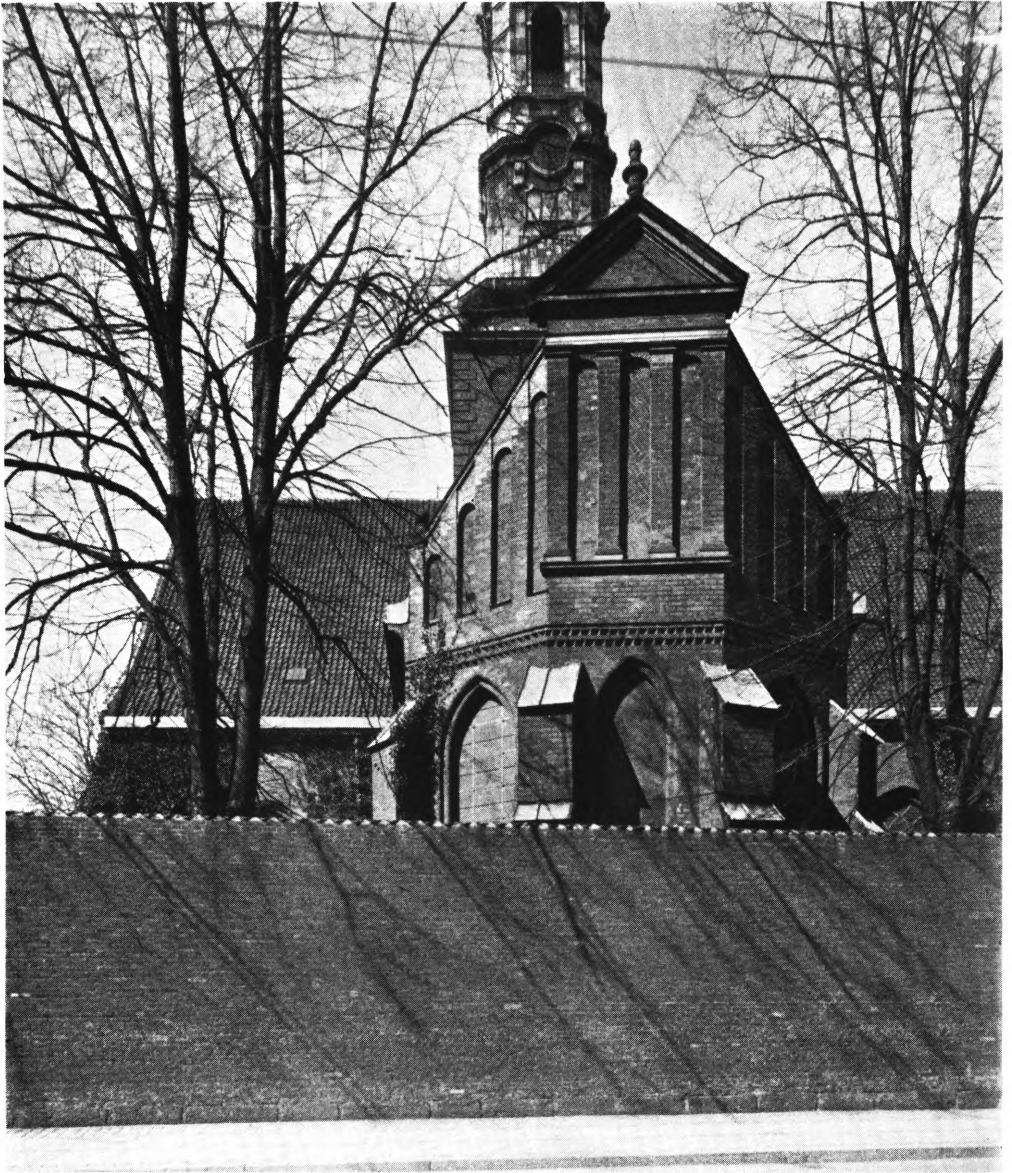

Fig. 1. S. Petri. Ydre, set fra øst.

V. H. 1940

ofte i gudstjenesten²⁰. Den nære forbindelse mellem kongehuset og den tyske kirke blev nok så fast derved, at Frederik III.s rådgiver i disse år, Christoffer Gabel, både var medlem af menigheden og kirkens patron. Hans søn, Frederik Gabel, har senere meddelt, at en af de betydningsfulde aftaler, som blev taget mellem Christoffer Gabel, Hans Nansen og Hans Svane, fandt sted i selve Petri kirke »im dritten Stuhl vom Chor ab zu rechnen«²¹.

I slutningen af århundredet, da den berømte prædikant og salmedigter Johannes Lassenius var kirkens præst, påtænkte man endnu en gang en større udvidelse, denne gang ved at fjerne det middelalderlige kor og trække kirken helt ud til Nørregade; man nøjedes dog 1691 med en mere moderat udvidelse af nordre korsarm. De to store begræ-

velseskapeller, som 1658 og 1680 byggedes ved kirken, øgede dens berømmelse. At det regnedes for fint at have gravsted i Petri kirke, kan ses i Holbergs »Barselstuen«. Holbergs egen vært, sukkerbageren Jacop Gelskirchen i Købmagergade, blev med hele sin familie gravsat på Petri urtegård²².

Den tyske kirkes og menigheds administration blev i løbet af 17. århundrede fastlagt i en række privilegier fra 1623, 1641 og 1678, af hvilke de sidste er de fyldigste²³. På kongens vegne var den øverste inspektion overdraget patronen; menigheden kunne blandt de fornemste ministre udpege en række emner, hvorefter kongen foretog det endelige valg. Blandt de mange berømte mænd, der i tidens løb har været kirkens patroner, kan nævnes (foruden den lige omtalte Christoffer Gabel) Corfitz Ulfeldt, Griffenfeldt, begge Bernstorfferne og grev Ernst Schimmelmann. Den daglige ledelse af kirken var overdraget kollegiet, der bestod af to ældste og to kirkeværger (de sidste kaldet »Vorstehere«, forstandere). De ældste valgtes på livstid, værgerne på fire år ad gangen; det var den tyske menigheds medlemmer, der havde valgetten. Til særlig varetagelse af kirkens kapitalindtægter i form af legater, testamenter, stiftelser o.lign., udnævntes fire kura-torer. Denne ordning bestod i 200 år og ændredes først ved nye statutter af 13. dec. 1880. Herefter varetages kirkens midler af et kirkekollegium på fem medlemmer, der vælges af menigheden, og som selv vælger deres formand²⁴.

I trit med menighedens vækst og kirkens gentagne udvidelser fulgte en støt stigning i antallet af de ejendomme, som kirken rådede over. I afsnittet om Petri kirkegård (s. 287) tages de fleste af disse ejendoms erhvervelser op; de førte til, at et samlet areal mellem Nørregade, S. Pedersstræde og Larslejstræde nu hørte kirken til. I peståret 1711 købte kirken nyt areal hinsides Larslejstræde for der at anlægge en fattigkirkegård, som var i brug, til den nye Assistenskirkegård uden for Nørreport i 1760 blev anlagt. Siden solgtes en del af disse grunde bort, men endnu i dag ligger en del af kirkens ejendomme her på vestsiden af Larslejstræde. At Petri kirke i sin velmagtstid også ejede »Godtkøb« på hjørnet af Nørregade og S. Pedersstræde²⁵ med tilhørende naboejendomme, hvori der bl.a. var drengeskole, nævnes her for fuldstændighedens skyld. Universitet og Frue kirke havde fået en forholdsvis godsig nabo.

Københavns brand oktober 1728 ramte også Petri kirke hårdt og blev overhovedet den største katastrofe i den tyske menigheds historie. Hovedprotokollen optegnede på tablisten: kirken med alle zirater og ornamenter, de to præstegårde, Godtkøb, præste-enkernes hus, kantors hus, begge graverhuse, bælgtræderens hus samt et par boder ved fattigkirkegården i Larslejstræde; mens det store, nye kapel slap uden større skader, nedbrændte det gamle kapel nærmest ved kirken. Tør man tro protokollens ord, var ruinen fuldkommen. Selv det, der kunne og burde reddes, f. eks. kirkens altersølv og messeklæder, der opbevaredes i et skab bag alteret, blev opbrændt, vistnok fordi kantoren blev konfus. Alt inventar, ja, endog kisterne i gravhvælvingerne under kirkegulvet, fortæredes af luene²⁶. Protokollens ord skal dog tages med forbehold. Rigtigt er det, at alt inventaret brændte, men hvælvingerne holdt, og kirkens ydre mure med det faste tårn stod endnu.

Menigheden samledes derefter i Holmens kirke, første gang 14. nov. 1728 (med prædiken over teksten Matth. kap. 24 om ødelæggelsens vederstyggelighed). Altergang, bryllup og dåb afholdtes i det bevarede kapel ved Petri, hvor alter med knæfald indrettedes. Genopførelsen de følgende år lededes af J. C. Ernst, men også J. C. Krieger medvirkede; begge var kongens embedsmænd, og det var kongen, der sørgede for, at kirken gennem brandstyrmidlerne fik penge til genopførelsen, dog på betingelse af, at kollegiet af kirkens egne midler genopførte præsteresidenserne og kirkebetjentenes boliger samt tilvejebragte nyt inventar; ganske særlig nævnes stolestader, orgel, klokker og tårnur. Vedrørende forhøjelsen af klokketårnet og opførelsen af et lavt spir, henvises til de bygningshistoriske afsnit (s. 300). Det beskedne spir var menigheden en torn i øjet, og først senere fik man en pragtfuldere afløser. De samlede byggearbejder var afsluttet 1731, og

kirken genindviedes 2. sept. dette år²⁷. Samtidig opførtes de forskellige tjenesteboliger, og 1737 fik kirken sit første plejehus for menighedens fattige; det lå ved pestkirkegården hinsides Larslejrstræde; udvidet 1754²⁸. De sidste byggearbejder omfattede det gamle kapel, der genrejstes 1739—40, helt i stil med det næsten 60 år ældre store kapel.

Menigheden fik sit ønske fra 1730 om et skønnere spir opfyldt på en anden måde, end man havde tænkt sig. Boye Junges barokspir, der nu er en af hovedstadens fineste prydelser, blev trumfet igennem ved et ønske fra kongens side og efter en langt kostbarere plan, end menigheden havde tænkt sig. Hvorledes kongen først godkendte Eigtveds projekt, men derefter antog Boye Junges, kan nærmere læses i de bygningshistoriske afsnit (s. 308 f.). Menigheden selv måtte skaffe udveje og lå endda efter spirets rejsning 1756—57 i proces med bygmesteren. Først ved Højesterets dom 29. april 1760 (dommen var overvejende til fordel for Boye Junge) endtes den ubehagelige sag, og først da udleverede Boye Junge nøglerne til tårnet²⁹.

1763—72 var Johan H. E. Bernstorff den tyske kirkes patron; i årene 1785—97 var patronatet overdraget brodersønnen Andreas Peter Bernstorff. Disse tyskfødte, indflydelsesrige mænds betydning for den tyske menigheds trivsel var selvsagt meget stor. På den samme tid var dr. Balthasar Münter præst ved Petri kirke, 1766—93, og knyttede i disse år nære forbindelser med Københavns adelige familier af tysk herkomst, foruden Bernstorfferne også Reventlow, Stolberg, Schimmellmann og Baudissin. Da den meget skarpe kurs under Struensee satte ind i dansk politik, var kredsen om dr. Münter trofast mod den styrtede Bernstorff; i sine »Ungdomserindringer« antyder Frederikke Brun, at de første planer til Struensees fald blev udklækket i dr. Münters præstebolig³⁰; hvis dette er rigtigt, har Petri kirke da for anden gang spillet en rolle i den danske enevældes historie.

Bombardementet 1807 ramte Petri kirke ganske hårdt, om end andre bygninger som nabokirken Vor Frue fik en langt frygteligere medfart. Petri kirke brændte ikke; men den skal dog være ramt af 110 bomber og utallige brandraketter. Mange af hvælvingerne både i kirken og kapellerne blev gennemhullet, og i kirkens indre blev både alter, prædikestol og meget andet inventar fuldstændig splintret. Efter samtidiges udsagn blev en katastrofe dog undgået ved overgraveren Jakob Jørgensens åndsnærværelse³¹. Men trods dette, og selv om Boye Junges høje spir holdt stand, var kirken dog ubrugelig, og menigheden måtte i en årrække holde sine gudstjenester i Helliggejst. Først da den langvarige krig var slut, kunne man tænke på at forbedre skaderne.

Foruden ved bombardementet led kirken store økonomiske tab ved den danske stats bankerot 1813. Der var derfor i 1814 tale om at øge Petri kirkes tyske menighed ved at slutte den sammen med andre tysktalende menigheder i København; det drejede sig først om Frederikskirkens menighed på Christianshavn, dernæst om den tyske Garnisonsmenighed, begge med et ret beskedent medlemstal. Tanken blev af Danske Kancelli gennem biskop Münter ventileret over for Petri kirkes patron, grev Ernst Schimmellmann, som videresendte sagen til kirkekollegiet. Dette indkaldte menigheden til møde om sagen 16. maj 1814, hvor der viste sig stemning for en sammenslutning af de tre menigheder, men da man i så fald måtte benytte den velbevarede Frederikskirke på Christianshavn, mødte planen efterhånden voksende modstand. Ved et nyt møde mellem kollegiet og menigheden 5. sept. 1814, var den kirkeældste Alexander Mommsen ordfører for den enstemmige beslutning, at Petri menighed skulle blive ved sin gamle kirke. Sammenslutningen blev da opgivet, og kollegiet udnævnte en bygningskommission. Allerede 19. juli 1816 kunne kirken på ny tages i brug, om end mange ydre og indre skader endnu skulle udbedres³².

Hidtil havde tilstedeværelsen af en tysktalende menighed i København været en ganske naturlig foreteelse. Kongens ministre og kollegiernes embedsmænd var dengang for en del af tysk (holstensk) herkomst, og det tyske sprog hørtes ofte på byens gader. Med den hastigt voksende nationale og skandinaviske følelse i 1830'erne blev sagen en

anden. Modsætningen til tyskheden blev skarpere og skarpere og nåede til krisepunktet 1848. Den tyske præst ved Petri kirke var dengang dr. J. C. G. Johannsen, som næppe havde megen forståelse for dansk tankegang, og som i de kritiske martsdage følte sig stærkt truet af den ophidsede københavnske menneskemængde. Den stærke antityske stemning førte også til en stor nedgang i menighedens medlemstal.

For Petri kirke blev tiden omkring århundredets midte en krisetid. I krigsåret 1864 blev indenrigsministeren F. F. von Tillisch af kirkekollegiet med tilsidesættelse af menighedens privilegerede forslagsret gjort til kirkens patron, skønt man kendte hans skarpe pro-danske administration af hertugdømmerne. Krisen kom til udbrud efter den unødvendig kostbare kirkereparation 1865, ved hvilken lejlighed en del af de opsparede legatmidler gik tabt³³. Uroen standsede først, da Christian IX. den 13. dec. 1880 bekræftede Petri kirkes nye privilegier, hvorved kollegiets sammensætning ændredes og menighedens medbestemmelsesret i kirkens verdslige forhold på ny blev anerkendt. Senere, den 22. april 1902, stadfæstede Frederik VIII. en ændring i privilegierne, hvorefter menigheden fik ret til at vælge tillidsmænd, de såkaldte eligerede. Den anden verdenskrig med den tyske besættelse berørte for så vidt ikke menigheden, men forholdene efter krigen førte til en nyordning, der blev stadfæstet af Frederik IX. 29. okt. 1951; herefter består kirkekollegiet af fem medlemmer til varetagelse af kirkens økonomiske interesser; ved siden heraf står kirkerådet, bestående af sognepræsten og tolv af menigheden valgte medlemmer; det er rådets opgave at vælge kollegiet og varetage menighedens rent kirkelige interesser³⁴.

Fig. 2. S. Petri kirkes segl. Fra et brev 1750. LA.

DEN MIDDELALDERLIGE KIRKE

IPetri kirkes mure er der mange forskellige bestanddele, lag, indskud og tilføjelser fra mange tidsaldre, men næppe noget minde om den ældste S. Peders kirke, der grundlagdes som en almindelig københavnsk sognekirke engang i 1200'rne. Stammen i den nuværende bygning er en enskibet gotisk teglstenskirke fra midten af 15. århundrede³⁵. At der i dennes mure skulle gemme sig rester af en endnu ældre kirke, nemlig den der første gang omtales i præsten Hinze Bagges testamente fra 1304 (se ovenfor s. 231), er næppe tænkeligt; man har da heller aldrig iagttaget noget. Måske en undersøgelse af ældre lag under kirkens gulv kunne give oplysninger. En sådan tilbunds gående undersøgelse har aldrig fundet sted og ville på forhånd synes formålsløs, da kirkens gulv i århundreder har været brugt til talrige og dybe begravelser. Allerede på den ældste grundplan af kirken fra 1673 (fig. 14) ses det, at hele det disponible areal er kulegravet, for at man kunne skaffe plads til den hastigt voksende tyske menighed, og også i middelalderen må kirkegulvet have været et eftertragtet begravelsessted.

Af den brand, der 1386 hærgede S. Peders kirke, kan man derfor ikke vente at finde spor. Om man derefter rejste en ny kirke, og om denne nybygning er den samme, som endnu eksisterer, er ikke ganske sikkert. Det gotiske kor, som med sin stejle, knækkede gavlvender ud mod Nørregade, er bygget efter en plan, som næppe hører hjemme i 1300'rne. Derimod er der mere grund til at fæste lid til, at de afladsbreve, der udstedtes til fordel for kirkens byggefond 1445 og 1453, også tog direkte sigte på en nybygning, og at den gotiske kirkebygning, som endnu er kærnen i S. Petri kirke, blev bygget i tiden omkring 1400'nes midte.

Ad andre veje kan vi få et fingerpeg i samme retning. Det store tårn er også senmiddelalderligt, men yngre end skibet (se s. 243). 1499 nævnes det et par gange, bl. a. i omtalen af det lille stræde (det senere Pædagogistræde), der løb fra Larslejstræde hen mod S. Peders kirkes tårn³⁶; det var altså i det mindste påbegyndt 1499. Selve kirkebygningen er da ældre, og dens datering til o. 1450 er den sandsynligste.

Den sengotiske kirkebygning bestod således af skib og kor i eet, polygonalt afsluttet mod øst (fig. 1), et senere opført tårn; desuden har kirken antagelig haft våbenhus og sakristi.

Kirken er enskibet og dækket af fem smalle krydshvælvninger, der er opført samtidig med murene (fig. 3). Ud for hvælvningernes gjordbuer har der både mod nord og syd været ydre støttepiller; en del af disse er endnu bevaret, mens andre forsvandt, da man i 1630'rne opførte de to korsarme. Korslutningen har radiært stillede støttepiller. Overalt, hvor man kan se det oprindelige mur-

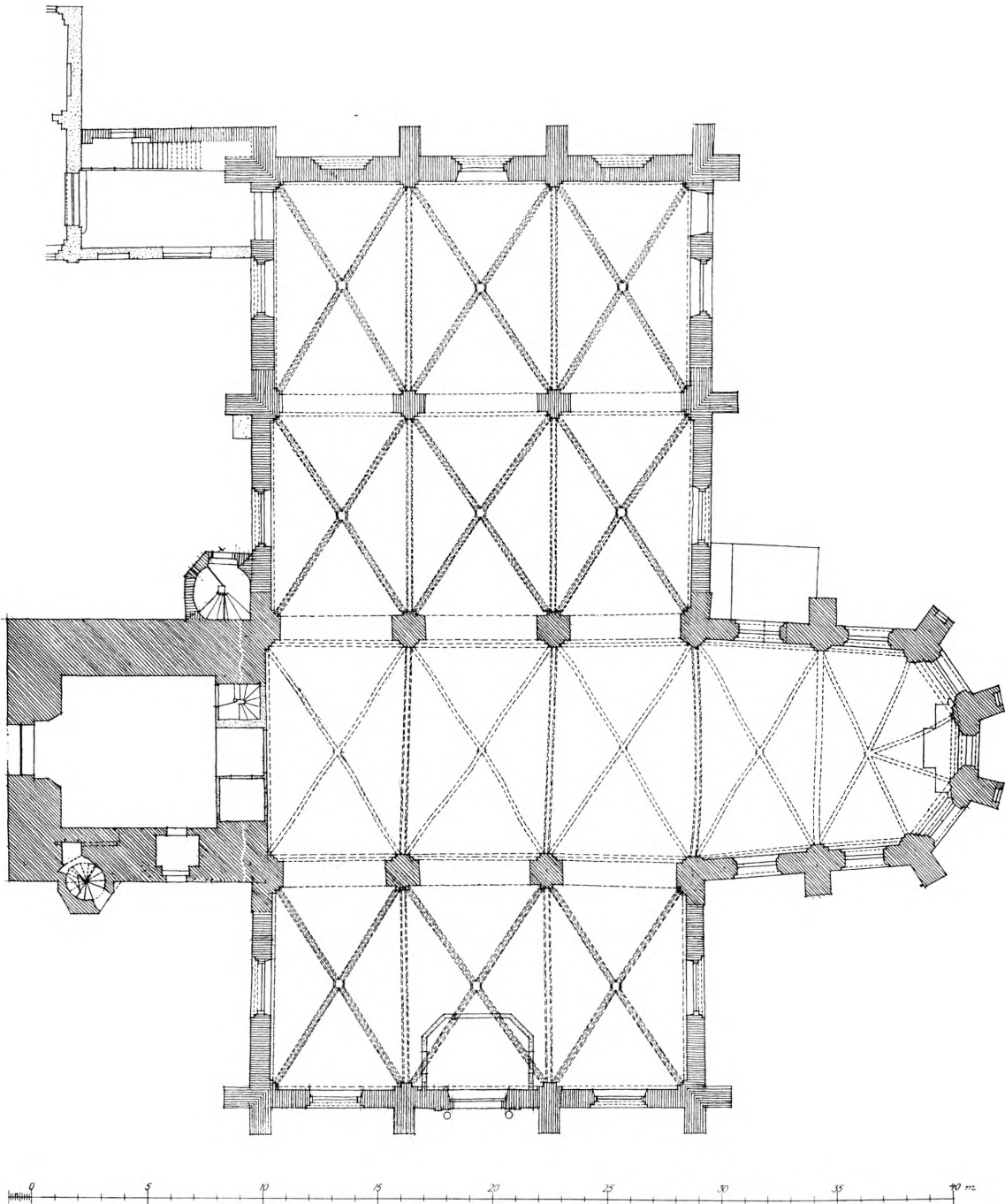

Fig. 3. S. Petri. Plan 1:300. Målt af Henrik Gemløe, Fritz Riemann og Gertrud Galster 1945.
Kunstakademiets Samling af Arkitekturtegninger.

værk, er støttestøtterne i forbandt med skibets mure. Stenstørrelsen i den ældre kirke kan måles i koret; den er her $27 \times 12 \times 9$ cm; 10 skifter er 100,05 cm.

Kirken har ingen synlig sokkel. Terrænet uden om kirken er dog i tidens løb hævet en del; en prøvegravning foretaget for en menneskealder siden viste slydsten godt 1 m dybere end nuværende niveau³⁷.

I de partier af koret, der går fri af korsarmene, er der et højt spidsbuet vindue i hvert fag. Sådan må det også have været i de andre dele af kirken. Hvor-

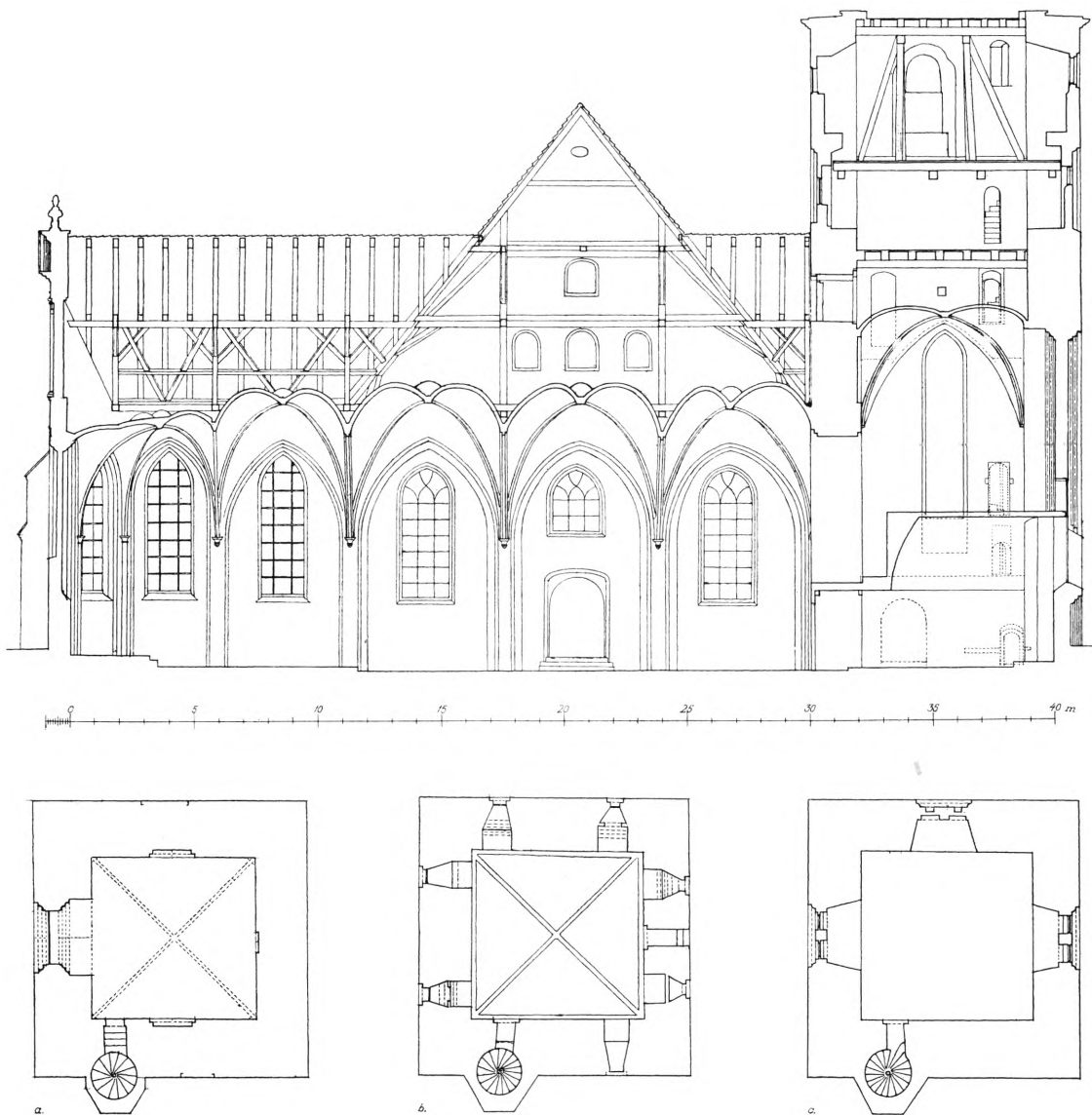

Fig. 4—5. S. Petri. 4. Langsnit, set mod syd. 5 a-c. Planer af tårnets tre nedre stokværk. 1:300.
Målt af Tove Bojesen, tegnet af Curt von Jessen 1954—55.

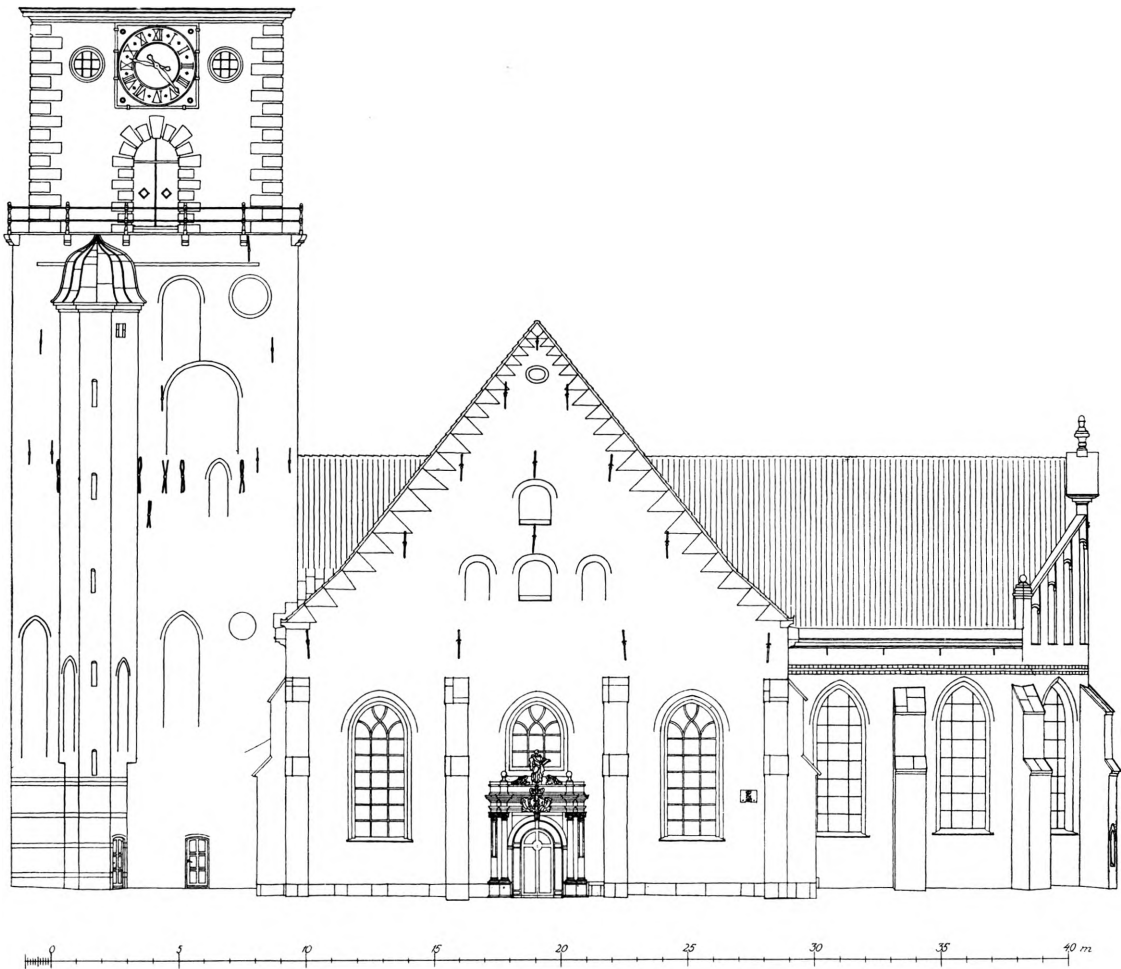

Fig. 6. S. Petri. Sydfacade. 1:300. Målt af Mogens Schaltz, Jens Willadsen og Erik Lyngje 1945.
Kunstakademiets Samling af Arkitekturtegninger.

dan forholdene har været ved vestgavlen, vides ikke. Største delen af gavlen blev nedbrudt ved tårnets opførelse; der blev dengang fra det hvælvede tårnrum ind mod kirken åbnet en spidsbuet arkade, som helt må have opslugt et eventuelt vestvindue. Vinduesindfatningerne er dobbeltfalsede med rundede kanter; de er for en del ommurede i ny tid, idet nogle af vinduerne, der var tilmurede i 1700'rne, er genåbnet ved reparationen 1815—22³⁸ (nogle af dem atter tilmuret fra 1865 til 1918) og derefter genåbnet, da nye glasmalerier indsattes; fra gammel tid er korets østvindue helt lukket — som blænding foroven, men tilmuret i ydre murflugt forneden, 16 skifter over sålbænk. Stenene bærer 1600'ernes præg (22,5×12×6,5 cm).

Kirkens gamle portaler er helt forsvundet, opslugt af de to store korsarme. Vi ved derfor heller ikke, om den middelalderlige kirke havde noget våbenhus.

Fig. 7. S. Petri. Vestfacade. 1:300. Målt af N. Albretsen, K. Clemmensen, G. Kindt og E. Jensen 1945. Kunstakademiets Samling af Arkitekturtegninger.

Har det været der, lå det uden tvivl ud for den søndre indgang til skibet, men noget synligt spor har det ikke efterladt. I korets søndre mure er der derimod spor af døråbninger, der dog næppe kan være oprindelige; murværket er ganske vist stærkt fornyet og skalmuret, men dørene har dog været der, een i hvert af de fag, der går fri af søndre korsarm. Den østre har ført fra koret ind i det 1865 forsvundne gamle sakristi³⁹, den vestre var en af de mange løndøre, der førte ind til standspersoners lukkede stolestader. Fra det nuværende kor fører en dør ind til det o. 1730 opførte, men 1865 stærkt ændrede, nye sakristi, og også den dør er af nyere dato.

I tre af støttestøtterne ved koret er der een sten dybe nicher, formentlig til helgenfigurer. Nicheerne er syv skifter høje fra sålbænk til buernes vederlags-højde. Sålbænken har yderst et skråt fald af bindere på fladen, der rager ud

over murflugten. Nicherne er spidsbuede med stik af rulskifte under et binder-skifte. Begge de østlige piller ved kormuren samt den nordøstlige har sådanne nicher, men ikke den sydvestlige, som er stærkt ommuret i ny tid, og som måske oprindeligt har haft en lignende niche⁴⁰. Støttestøtterne er bygget i to afsæt, idet der fra ca. 4 m over nuværende niveau er et kraftigt tilbagespring. Dette gælder også det middelalderlige skibs støttestøt, hvoraf nogle endnu ses. Fra den gamle urtegård ved koret kan man se de to piller, der senere er indgået i nordre og søndre korsarms østmur. Også de tilsvarende støttestøt mod vest spores; den sydvestlige ses fra kirkegården, den nordvestre fra det indre af et trappeshus fra 1600'erne mellem tårn og nordre korsarms vestmur. Om den middelalderlige kirkes vestgavl i begge hjørnerne tillige har haft støttestøt pegende mod vest, kan ikke mere afgøres; det senere tilbyggede tårn har udsløttet alle spor.

Kirkens gotiske gesims eksisterer endnu. Den går fri af alle fremspring og ligger over støttestøtternes toppunkt. Den er en frise af to savsnit med mellem-liggende løberskifte og kan spores fra begge vesthjørner (over korsarmenes hvælvinger) og hele koret rundt. Ved skibets gamle nordvesthjørne, der er bevaret under et 1631 opført trappetårn (se nedenfor under tårnet s. 252), ses forholdene særlig tydeligt. Frisen holder op et stykke før den lodrette stødfuge, der markerer nordvesthjørnet. Det kan ikke mere ses, om frisen også fandtes på vestgavlen.

Korgavlen fik sin nuværende afdækning 1692 (se nedenfor s. 259). Det har været en blændingsgavl med knækkede sider, antagelig kamtakket (fig. 11), af samme opbygning som kendes fra Store Fuglede og Holmstrup kirker i Holbæk amt. Slangerup kirke fra 1589 har det samme skema, der antagelig er lånt fra Petri kirke, se nedenfor s. 249.

I den middelalderlige S. Peders kirke har østsidens smalle og høje midtfag fået tre højblændinger, mens de to skråt afskårne sidefag hver fik fire. Østsidens blændinger gik tidligere ned til den for hele gavlfeltet fælles sålbænk, men deres bund blev 1692 løftet 3—4 skifter. Sålbænken fik da klassisk formet sandstensprofil og pillerne mellem blændingerne blev samtidig omdannet til klassiske pilastre. Trods denne camouflering er det let at øjne murværkets oprindelige, sengotiske karakter. Midtblændingens bund er mønstermuret i siksak (fig. 1).

I *det indre* dækkes skibet af fem krydshvælvinger, der som nævnt er samtidige med kirkens mure. Korslutningen dækkes af en seksdelt hvælving. De spidse skjoldbuer har rundede profilled. Gjordbuerne er runde og let fladtrykte; de løber ned på konsoller, der formentlig alle i deres nuværende form er fra senere tid (mulig fra istandsættelsen 1865). I koret bæres ribberne af søjlestave, der med et kapitæl af samme form som skibets konsoller er føjet sam-

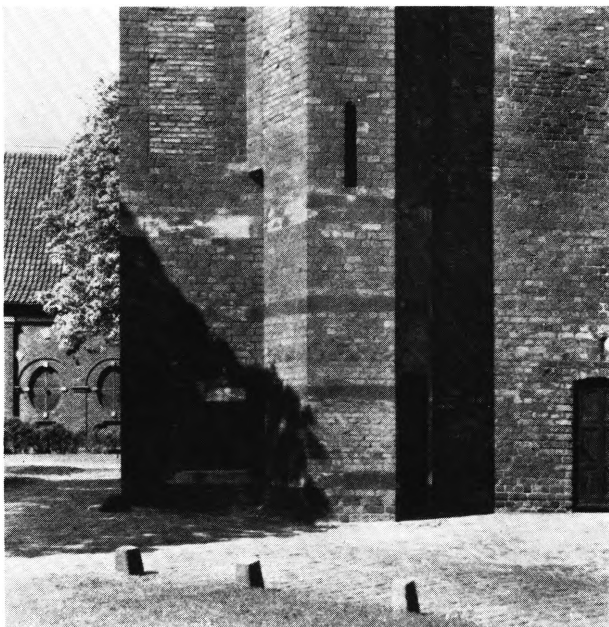

Fig. 8. S. Petri. Søndre trappetårn (s. 244).

men med skjoldbuernes og vinduesindfatningernes rundede profilled. — Hvælvingerne er stærkt medtaget af ødelæggelserne 1728 og 1807, men er dog stort set endnu de gamle sengotiske. Korhvælvet omtales 1728 som helt ødelagt.

Tilføjelser. Det sengotiske *tårn* er, som flere gange omtalt, yngre end selve kirken. Sammenstødet mellem de to bygningsdele ses nu bedst på nordsiden bag det 1631 tilføjede trappehus, hvor dele af vestgavlens nordvesthjørne (se ovenfor s. 242) i skibets gesimshøjde endnu er synlige. Nedenunder er derimod vestgavlen hugget bort; den tiloversblevne stump af gesimsen hviler således på tårnmuren, der er ført hen til skibets nordvestre støttepille, og danner ind mod tårnets krydsskifte en lodret stødfuge. Hele fremgangsmåden og murværkets karakter viser, at skibet er ældre end tårnet.

I et skøde af 29. marts 1499 afstod Henning Olufsen en gård, han havde lejet af kirken »på en Sancti Petri gårds og boligs vegne, liggendes på forskrevne Sancti Petri kirkegård vesten for tårnet«. Det er første gang, kirkens tårn omtales⁴¹, og det kan næppe dengang være fuldført (jfr. s. 237).

Tårnet er i de partier, der ligger under vægtergangen, delt i fire stokværk (fig. 4—9). De forskellige stokværk repræsenterer tre byggeperioder. Skiftegangen er så at sige sat på hovedet. Underste stokværk (fig. 5 a), der selvsagt er ældst, er muret i krydsskifte, altså det forbandt, der ellers anvendtes i renæssancen. Ovenover er et typisk sengotisk mellemstokværk i munkeskiftet (fig. 5 b), altså det vanlige middelalderlige forbandt. Derover igen er der to klokkestok-

værk fra renæssancen, og de er atter muret i krydsskifte (fig. 5 c). Disse to øvre stokværk, hvor indtil branden 1728 kirkens klokker var ophængt, er opført af den ældre Steenwinkel i 1580'erne.

Det nederste stokværks mærkelige krydsskifte, opført på en tid, hvor dette forbandt ellers ikke var kendt herhjemme, må rimeligvis skyldes påvirkning udefra. Fænomenet er (af C. A. Jensen) blevet forklaret ved henvisning til Nederlandene⁴², hvor der lejlighedsvis på bygninger fra slutningen af 1400'erne kan iagttages krydsskifte; det gælder også Nordtyskland. — I nederste stokværk af Petri kirke er stenstørrelsen $26,5 \times 12,5 \times 9$ cm; 10 skifter = 103 cm.

Tårnet, der er af kvadratisk grundplan og lige så bredt som skibet, hviler ikke på nogen synlig sokkel; men terrænet uden om det er dog hævet ikke så lidt i tidens løb; fra døren i tårnets sydside går man således 3 trin ned til tårnrummets gulv. Materialet er røde munkesten, afstribede med kridtstensbånd, hvoraf der i alt er fire, som alle synes stærkt fornyede. På sydsiden findes tæt ved sydvestre hjørne et fremspringende trappetårn, polygonformet og nederst med de fem sider af ottekanten, længere oppe tresidet (fig. 8). Alle kridtstensbåndene løber langs nord- og vestsiden. På sydsiden tager de trappetårnet med, men standser derefter. Sydsidens murværk er dog i tidens løb så stærkt fornyet, at der næppe er meget tilbage af det gamle.

Til tårnrummet er der nu adgang gennem en smal dør mod syd. Den er dog næppe oprindelig, er desuden ommuret i ny tid; men den findes angivet på Thurahs plan i Danske Vitruvius (fig. 42)⁴³. En nu tilmuret, meget lav døråbning med kurvehanksbue og skråfasede indfatninger sidder midt på tårnets vestmur. Også den findes angivet som dør på Thurahs plan, men er dog næppe ældre end slutningen af 1500'erne. Den måde, hvorpå kridtstensbåndene over-skæres af portalens indfatningssten, synes tydeligt at røbe den som et senere indsnit i det ældre murværk. — Endnu en dør findes i underste stokværk, nemlig i tårntrappens sydøstre side, og selv om også den findes hos Thurah, er heller ikke den oprindelig, hvad der senere skal vises.

Underste stokværks mure kan følges omkring 11 m op, bedst på nordsiden, hvor murværket står renest. På syd- og vestsiden, hvor terrænet ligger lidt lavere, findes springet i murværket fra krydsskifte til munkeskifte lidt højere oppe over niveau. På østsiden, der kan ses over skibets loft, er der anvendt mange tilhugne kridtkvadere i tårnmuren, hvis øvre afslutning markeres af et vandnæseprofil. Muligt har et sådant profil også været at finde på de andre sider, men er i alle tilfælde helt forsvundet.

Opdelingen af murene i det underste stokværk er forskellig til alle sider. Tårnrummet har formodentlig kun haft eet vindue, som nu delvis tilmuret sidder i vestmuren. Vinduet har haft rige profilsten i karmene. På nord- og sydsiden sidder høje, smalle niches, der efter murværkets hele karakter næppe

er tænkt som vinduer. Mod øst ind mod kirken ses sporene af en stor spidsbuet arkade, der næsten fuldstændig dækkes af orgelpulpitoret.

Rummet dækkes af en krydshvælving, som dog tilhører næste byggeperiode. Skellet i murværket mellem første og anden byggeperiode ligger i vinduesbuernes og nichebuernes vederlagshøjde, således at hele den øvre afslutning af rummet må have stået ufærdig i nogen tid.

I det ydre har dette afsnit af tårnet haft en udpræget blændingsarkitektur. På nordsiden er alle blændingerne udfyldt og tilmuret i ydre murflugt. Der er een bredere midtblænding, flankeret af to smallere sideblændinger, hvoraf den østre næsten dækkes af det 1631 opførte trappehus. Mellem de to vestre blændinger ses en udfyldt rundblænding. På vestsiden er forholdene anderledes (fig.9). Over den senere gennembrudte, nu atter tilmurede, vestportal sidder det store spidsbuede, rigt profilerede vindue med to slanke, dobbeltfalsede og spidsbuede blændinger ved siderne. Den oprindelige, fine opdeling af murfladen er dog brudt; da man 1865 indskød et lavt loft over skriftestolen («die Beichte»), der siden 1816 var indrettet i tårnrummet, blev det store vindues øvre del muret til, mens det samtidig blev forlænget nedad ved gennemskæring af murværket over vestdøren. — På sydsiden har blændingsarkitekturen måttet affinde sig med trappetårnet, hvis nærværelse ikke tillader den samme frie udfoldelse som på nordsiden. Mellem trappetårn og sydvesthjørne er der kun plads til en smal, nu helt udfyldt, spidsbuet blænding. På trappetårnets skråsider er der ligeledes smalle,

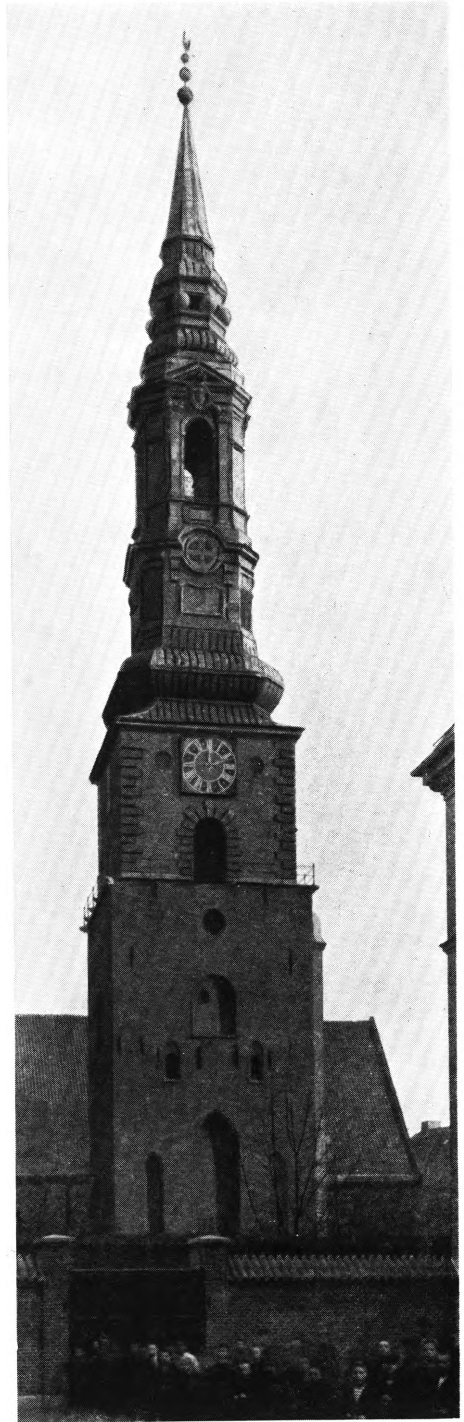

Fig. 9. S. Petri, set fra kirkeskolens gård i Larslejstræde ca. 1900.

spidsbuede og nu tilmurede blændinger. På tårnmuren øst for trappetårnet findes der atter en tilmuret højblænding, mod øst flankeret af en cirkelblænding.

Til trappetårnet var der fra begyndelsen ikke adgang udefra. Man kom der-til fra kirkens indre. Den nuværende ydre dør fra kirkegården ind til vindeltrappen er vel gammel og findes f.eks. indtegnet på Thurahs plan (fig. 42), men er dog gennembrudt på et nu ukendt tidspunkt. Den oprindelige adgangs-dør sidder i tårnmuren med adgang fra det gamle tårnrum (fig. 5). En lav, fladbuet portal har været lukket af en dørfloj, der kunne åbnes ind mod trappe-tårnet. Et langt bombul beregnet på en skydebom viser, at man inde i trappe-tårnets underste rum har kunnet stænge for adgangen fra kirken til klokke-tårnets øvre stokværk. Fra døråbningen fører en fladbuet gang mod sydøst hen til vindeltrappens trin. Trappetårnets ydre er i nyere tid skalmuret, så vidt vides 1865; også i det indre ved indgangen fra kirken er murværket flikket. — Vindeltrappen til de øvre stokværk er muret om en slank spindel. Lof-tet har fladbuer i afsæt. Trinene er muret af munkesten, men er indtil en højde af ca. 3 m over nuværende niveau (ca. 4 m over tårnrummets indre gulvhøjde) dækket med træbeklædning. Hvor træbeklædningen holder op, sidder i tårn-muren en oprindelig dør med fladbuet øvre afslutning. Døren er tilmuret med gammelt murværk, men må i middelalderen have været i funktion. Ad denne dør må der have været adgang til et pulpitur, formodentlig med et orgel. Or-ganister nævnes lejlighedsvis i det middelalderlige København. I 1458 boede på Gammeltorv, altså netop i S. Peders sogn, en orgelmester Bernt Schmacht-hagen⁴⁴; om han også var kirkens organist, vides ikke, og der er heller ikke direkte meddelelser om noget orgel i kirken. I det mindste i 1600'erne var ad-gangen til orgelet ad tårntrappen; 1688 blev den murede trappe, der førte op til orgelet, beklædt med brædder, fordi trinnene var helt opslidt⁴⁵, og det lig-ger i sagens natur, at der næppe kan være tale om nogen anden trappe end den her omhandlede. — Trappetårnet får dagslys fra lysspalter i sydmuren, smalle udad, men bredere indad. På det nederste glughuls indfatningssten er indridset adskillige navne og årstal, de ældste fra 1660'erne.

Anden byggeperiode omfattede tårnets mellemstokværk. Det er muret af munkesten i munkeskifte. Denne byggeperiode må også have omfattet fuld-endelsen af nederste stokværk, idet skjoldbuernes og vestvinduetts øverste lag rager op i de partier, der er i munkeskifte. Krydshvælvingen kan altså først høre denne tid til; nogen større pause mellem de to byggeperioder behøver der ikke at have været.

Mellemstokværkets højde omfatter i alt 5—6 m, men dets ydre mure er ført lidt højere op end de indre. Der er syv lysåbninger i alt, een på sydsiden (trappe-tårnet optager den plads, der ellers skulle tilfalde den anden) og to på hver af de andre sider. Lysåbningerne er fladbuede, men sidder i spidsbuede spejl. De

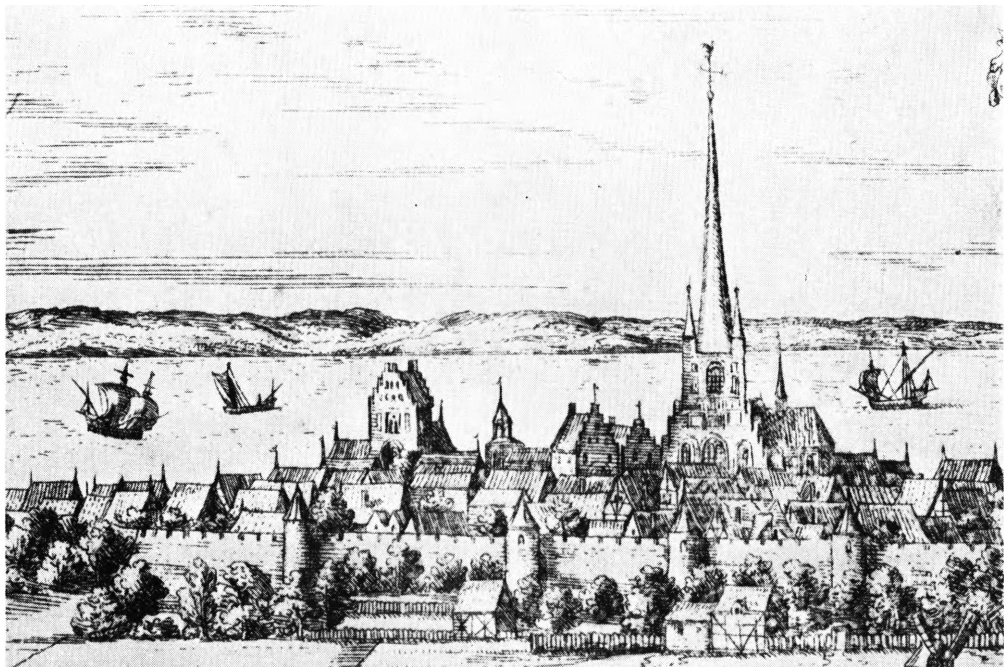

Fig. 10. S. Petri. Udsnit af Braunius' byprospekt 1587. Petri kirke til venstre, Vor Frue kirke til højre. Jfr. nedenfor s. 249.

to mod øst går fri af skibets tag; imellem dem er der en fladbuget, dobbeltfalset åbning ind til skibets tagrum, dog senere tilmuret. Lysåbningerne, der selv er smalle og små, sidder indvendig i større og bredere, fladbuede nicher, hvis sålbænk ligger helt nede ved lommerne af tårnummets krydshvælvning. Nichernes fladbuer er bygget i afsæt, sådan at den yderste bues toppunkt ligger fem skifter over den indres. En sådan opbygning er temmelig meningsløs, da lys forhindres i at komme ind. Den virkelige forklaring synes da også at være den, at mellemstokværket ikke blev fuldført, før Steenwinkel i 1580'erne byggede de to øvre klokkestokværk. De øvre skifter i mellemstokværkets indre er overvejende i krydsskifte, og den nordre lysniche på vestsiden er undtagelsesvis foroven afsluttet med en rundbue. Alt tyder da på, at Petri kirkes tårn stod ufuldendt ved reformationstiden. Et midlertidigt tag må have dækket torsoen, men trappegavle kan der ikke have været.

Adgangen til mellemstokværket er ad en fladbuget dør, der ganske svarer til den, der længere nede førte ind til det formodede orgelpulpitur. Følger man tårntrappen længere op til det punkt, hvor det middelalderlige murværk hører op og renæssancens murværk begynder, ser man et dybt bomhul, der fra vindeltrappens mur er ført nordpå ind i søndre tårnmur. Et bomhul, der nøje svarer til dette, ses i vindeltrappens sydmur; det har løbet durk og er senere tilmuret i lysåbningen. En bom har altså engang været stukket ind her og er

senere trukket ud igen — til hvilket brug? Sigtens har murerne, der i 1500-tallets slut byggede klokkestokværkene, haft brug for den slags bomhuller til deres stilladser; men der er også den mulighed, at bommen har været brugt til at fastgøre et låg over vindeltrappen, der lige så fuldt som det mellemste tårnrum trængte til at dækkes i alle de år, der gik, inden bygningen blev fuldført.

†*Sakristi*. Ved korets sydside lå der i 1600'rne et sakristi, som efter alt at dømme var af senmiddelalderlig oprindelse. Vi kender dets grundplan fra Thurahs Danske Vitruvius, og det er yderligere afsat på planen af 1673 (fig. 14). Hvordan dets øvre opstalt har været, synes at fremgå af et stik i Petri kirkes tyske salmebog (fig. 11); her er det, utvivlsomt i overensstemmelse med de oprindelige forhold, gengivet med kamtakket gavl. Dets østmur er knækket, fordi den har skullet slutte sig til den radiært stillede støttepille ved korets sydøsthjørne. I slutningen af 1600'rne blev dette sakristi omdannet til forhal, undertiden kaldet våbenhus, og et nyt sakristi blev da opført (se derom s. 256).

Der kom til at gå det meste af et århundrede efter tårnets påbegyndelse, inden det kom under tag. Ved reformationen havde man stadig, som anført, kun de to underste stokværk; og derefter nedlagdes kirken som sognekirke, bygningen tilfaldt kronen og omdannedes til bøsse- og klokkestøberi⁴⁶. Tanken om at bruge den gamle kirkebygning til gudstjenester dukkede dog senere op. 1585 gjorde Frederik II. alvor af spørgsmålet. Kirken blev overladt til den tyske menighed, og Hans van Steenwinkel blev sat til at restaurere bygningen. Han byggede en kirkegårdsmur (se derom s. 289) og skulle endvidere forhøje tårnet⁴⁷. Dette sidste udtryk er hentet fra datidens rentemesterregnskaber. Ordene skal selvsagt forstås derhen, at tårnet nu omsider skulle fuldføres med rejsningen af det klokkestokværk, det havde savnet, siden det blev påbegyndt et århundrede tidligere.

Steenwinkel gav tårnet en øvre afslutning i senmiddelalderlig stil. Tårnet fik glamhuller, blændinger og saddeltag med kamtakker (eller afdækninger som dem, vi kender fra Slangerup) og kom til at ligne en normal, dansk købstad- eller landsbykirke fra 1400'rne. For at give tårnet en større rejsning byggede Steenwinkel to klokkestokværk, adskilt ved et loft af svære bjælker, der dog er fornyet efter branden 1728. Skønt den ydre opdeling af murene med dobbelte glamhuller ikke helt harmonerer med stokværkdelingen, er de to øvre etager i tårnet dog i een støbning, udført på samme tid. Det ydre trappe-tårn blev på samme måde ført til tops. En rundbuet dør fører således ind til gulvet i underste klokkestokværk. Til det næste stokværks gulv er der ikke nu

og har der aldrig været — nogen dør. Derimod fortsætter vindeltrappen videre op, og i højde med de øvre glamhullers vederlag slutter den for her at sende en smal korridor på skrå ind gennem murlivet. Trappen må indtil denne højde være fra 1580'erne. Dørindfatningen og den skrå korridor er derimod

omsat, formentlig efter branden 1728, der ellers ikke har berørt selve det murede tårn.

Da døren efter alt at dømme altid har været her, må den have ført ind til stiger, der gav adgang til tårnets tagrum.

Det underste klokkestokværk har haft tætstillede, spidsbuede tvillingglamhuller i rundbuet, dobbeltfalsset spejl. Kun mod øst og vest er de åbne, endda kun med små, firkantede glugger, idet resten af lysåbningen er tilmuret. Nordsidens glamhuller er helt tilmurede. Mod syd har der aldrig været glamhuller; i det ydre ses dog en rundbuet, nu helt udfyldt blænding, som sidder forskubbet mod øst for tårnets midte af hensyn til trappetårnet. I det indre sidder tvillingglamhullerne i nicher, der har smige sider, og hvis inderste trediedel dækkes af en rundbue, der rager op over loftsbjælkerne. Nicherne har foruden en høj, muret bänk.

Andet klokkestokværk er opbygget på samme måde som det underste. Der er dog ingen spidsbuede tvillingglamhuller, men kun enkle, rundbuede lysåbninger med høj bänk. Stokværket har haft lysåbninger til alle sider. De er tilmuret mod nord og syd

(hvilken sidste er forskubbet mod øst af hensyn til trappetårnet), har små, firkantede glugger mod øst, mens der mod vest i 1865 åbnedes et større rundvindue. — I det ydre havde andet klokkestokværk rundbuet lysåbning i midten, flankeret af to rundblændinger; kun på sydsiden, stadig på grund af trappetårnets tilstedeværelse, er der brud på denne opstilling: vestre rundblændning mangler, og vinduet er, som nys nævnt, forskubbet et stykke mod øst.

Hvordan Steenwinkel i enkeltheder opbyggede tårnets øvre afslutning, ved vi nu ikke noget om. Det eneste kendte billede er fra Braunius Teatrum urbium (fig. 10); stikket er fra 1587 og viser S. Petri kirketårn med saddeltag; om billedets pålidelighed kan der næppe være tvivl, idet Steenwinkel umiddelbart efter arbejdet med Petri kirke drog til Slangerup⁴⁸, hvor han også forhøjede et middelalderligt klokketårn på denne måde. Sandsynligvis har gavlene været

Fig. 11. S. Petri i slutningen af 17. århundrede. Stik i kirkens Gesangbuch (s. 250).

afdækket med den blanding af kamtakker og renæssanceornamentik, der kendes fra Slangstrup kirke.

Ret længe fik Steenwinkels tårn ikke lov at stå urørt. Christian IV. gav 1609 ordre til at sætte spir på kirken. Bygmesteren Dirk Frij udførte denne spirbygning i løbet af næste år⁴⁹. Steenwinkels gavle må være taget ned, og oven på øverste klokkestokværk rejstes et 54 alen højt, slankt spir. Det var skifer-tækt, ottesidet, men havde nederst ved overgangen til det firkantede tårn et lille knæk udad. Da det ældre tårn fra 1585 ikke var brøstfældigt på det tidspunkt, må tanken med dette smukke, men unyttige spir altså være den, at den tyske kirke ikke måtte stå tilbage for Vor Frue og Nicolai.

Øverst på spiret anbragtes en fløjstang med knop og derover en forgyldt engel. Den store jernstang, der bar engelen, knækkede under et stormvejr, umiddelbart efter den var opsat, og måtte fornyes⁵⁰. Engelfiguren ses på Jan van Wijcks prospekt over København 1611. Fløjstangen blev atter fornyet 1631⁵¹. En vejrhane som topfigur på spiret omtales første gang 1691⁵² og kan ses på det stik af kirken, der er anbragt i kirkens tyske salmebog fra 1692 (fig. 11). Siden da har Petri kirke altid haft vejrhane.

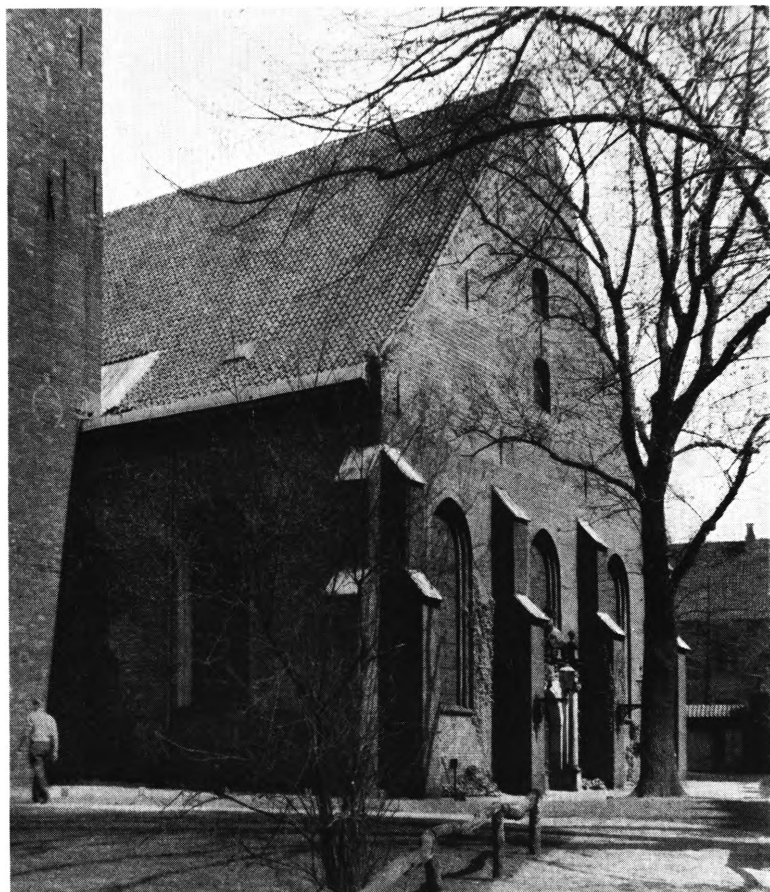

Fig. 12. S. Petri. Søndre korsarm, opført 1634 (s. 254).

J. S. 1954

BYGNINGS- HISTORIE INDTIL BRANDEN 1728

Opførelsen af Dirk Frij's høje spir blev på een gang afslutningen af den middelalderlige kirkebygning og indledningen til noget nyt. En storhedstid for den tyske menighed i København begyndte omtrent på samme tid, som det nye, statelige spir var rejst. I 1620'erne indkaldte Christian IV. silkevævere til sin hovedstad for der at grundlægge en større virksomhed. De indvandrede fremmede arbejdere blev henvist til S. Petri kirke, der da efter denne øgning af menigheden måtte blive for lille. 1623, den 5. sept., udstedte kongen et privilegium for den tyske kirke; netop med henblik på den kommende stigning i menighedens medlemstal omtaler han her, at de nye folk ved »manufakturernes«, hvad enten det var silke-, uld-, linned- eller andet væveri, skulle have deres stolestader »udi dend nye Bygning, Korskirken kaldet, som til samme

tyiske Kirke skal opsættes⁵³. Realiseringen af Christian IV.s industrielle planer gik ikke glat, og korskirken blev ikke bygget ved den lejlighed. Men ret længe blev byggeplanerne ikke udskudt, 1631 dukker de op på ny, og samme år føres de ud i livet⁵⁴.

Petri kirkes *første større udvidelse* blev en 20 m bred og 10 m dyb (altså henholdsvis 30 og 15 alen) *korsarm*, der blev lagt mod nord ud for den middelalderlige kirkes tre vestligste fag. Af denne bygning er flankemurene mod øst og vest i behold, mens muren mod nord delvis opslugtes af udvidelsen 1691; hele den nordlige gavltrekanter er taget ned. Det bedste indtryk af denne bygning får man ved at betragte den 1634 fuldførte søndre korsarm, der ganske har været dannet efter den nordre korsarms forbillede.

Bygningen hvilede på en sokkel af hugne granitkvadre, der dog mange steder er forsvundet; bedst bevaret er soklen under nordøstre støttepille. Materialet er røde tegl, væsentlig af størrelse 25×12×6 cm; 10 skifter = 78 cm; murene er dog stærkt omsatte i tidens løb. Foroven sidder en høj gesims, sammensat af fire lag profilsten; den stammer fra reparationen efter branden 1728.

Korsarmen, der i det indre er overhvalvet med tre fag, har i overensstemmelse hermed haft støttepiller. Den nordøstlige og nordvestlige står nu midt på de lange flankemure mod øst og vest, efter at nordre korsarm blev fordoblet ved udvidelsen 1691. Støttepillerne er i to afsæt; den gennemløbende gesims ovenover går fri af alle pillerne. På den 1691 nedbrudte (eller gennembrudte) nordgavl har der været fire støttepiller i alt til forstærkning af de tre hvælvninger. Kun de to i hjørnerne skimtes endnu, fordi de er indgået som led i ydermuren fra 1691. Korsarmen må oprindeligt have haft fem vinduer, to på kortsiderne, tre på langsiderne mod nord, men kun de to første er bevaret. De er store, brede og svagt spidsbuede, karmene er falsede, til dels med afrundede kanter. Sandsynligvis har der i midtfaget mod nord været en portal af samme art som den, der få år senere åbnede adgang til den nye sydføj; en udtalelse i kirkeværgens regnskab fra 1668 kunne tyde derpå: en brolægger har på nord-siden omlagt stenbroen ved indgangen til kirken⁵⁵.

Samtidig med korsarmen opførtes et trappetårn i hjørnet mellem det store tårn og korsarmens vestmur. Det har knækket hjørne, små kurvehanksformede vinduer og samme gesims som den øvrige nybygning, med hvilket trappetårnet er i een støbning. Forneden sidder en i ny tid ommuret dør, dog i oprindeligt leje. I trappetårnets indre er der nu — og har vistnok altid været — en trævindeltrappe. Den har oprindeligt ført op til en døråbning, anbragt i korsarmens vestmur; denne dør, der nu er tilmuret, står som niche i kirkemuren; den har kurvehanksbue, er 115 cm bred og 250 cm høj og sidder omtrent 3 m over nuværende niveau. Det er givet, at døren har ført ind til et pulpitur, der må have skåret nordre korsarms vestvindue midt over. Skriftlige

Fig. 13. S. Petri. Interiør, set mod nord.

L. L. 1954

vidnesbyrd om pulpitur i nordre korsarm har man først for året 1675, da der omtales et nyt pulpitur for kvinderne, altså formentlig i nordfløjen⁵⁶.

Efter denne første ombygning i 1631 kom kirken til at fremtræde toskibet. De middelalderlige mure i skibet blev gennembrudt og resterne deraf ommuret til fritstående piller, til støtte både for de sengotiske kirkehvælv og for de nye i korsarmen. Skjold- og gjordbuer i den nye afdeling af kirken blev rundbuede, dog mod øst og vest noget fladtrykte. Ribberne blev svære og rigt profilerede med bred, tilspidset midtstav. Buerne løber ned på pilastre med klassisk formet kapitæl.

Omkostningerne til dette byggeri måtte kirken selv påtage sig. Der kom dog

støtte fra indflydelsesrige kredse. Kongen gav store mængder af byggematerialer, og hans tre sønner, Christian, Frederik og Ulrik gav tilsammen 400 rigsdaler. Kirken iværksatte en indsamling, der efter kollegiets kronik skal have indbragt 2085 rigsdaler⁵⁷. Mulig har man fra første færd ikke blot tænkt på nordre korsarm, men også den søndre, der synes planlagt samtidig, om end først opført et par år senere; i hvert fald får Petri kirke næste år, 1632, kongens tilladelse til at optage et lån på 4—500 speciedaler i de sjællandske kirker, netop på grund af byggeudgifter⁵⁸. Den, der havde hele sliddet med at skaffe de mange penge til veje, var David Mohr, kirkens væрге fra 1624 til 1633. Til belønning for alt dette, hedder det i kirkens begravelsesprotokol⁵⁹, fik han bevilget frit gravsted i kirken »i den brede gang, der fører til koret«.

Den *søndre korsarm* (fig. 12) opførtes 1634⁶⁰. Den er i alle hovedtræk helt i overensstemmelse med den få år i forvejen opførte nordre korsarm, og der er da kun grund til at tro, at hele den store udvidelse af kirken er sket efter en samlet plan, der blot af praktiske grunde realiseredes med nogle års mellemrum. Hvem arkitekten var, er der ingen efterretninger om; det ligger nær at sammenligne den med andre københavnske kirker fra samme tid, f.eks. Sankt Anna Rotunda eller Trinitatis. Denne sidste har gotiserende træk, endda stærkere end Petri, med tendens mod en meget nøgtern arkitektur. Man kunne af den grund nok tænke sig den yngre Steenwinkel som Petri kirkes arkitekt i 1630'rne, men noget fast holdepunkt for denne antagelse gives næppe.

Der er da i den søndre korsarm tre hvælvingsfag med store, let tilspidsede vinduer og ydre støttestøtter, der ikke når helt op til frisen, alt som en tro gengivelse af nordre korsarm. Stenstørrelsen er utvivlsomt den samme; målt på østsiden, hvor dele af det oprindelige murværk endnu er bevaret, viser det: 24×12×6 cm; 10 skifter = 76 cm. Murene er dog stærkt omsat; på sydsiden synes murværket fornyet i 1800'rne, mulig ved den store reparation 1865, mens vestsidens murværk er skalmuret tidligere, med små, grå sten, enten efter branden 1728 eller ved opførelsen af Boye Junges store spir. Det stærkt flikkede murværk har fået sit lappede præg på grund af de mange seperatindgange, der i tidens løb er brudt igennem for at skabe adgang til lukkede herskabsstole. På østsiden har der været to trappehuse (se Thurahs plan fig. 42); trappen nærmest koret var kongens seperatindgang til hans stol, der var anbragt i pulpiturhøjde på hjørnet mellem det gamle kor og den søndre korsarm; et andet trappetårn stod syd for vinduet og har givet adgang til det store pulpitur ved korsarmens sydvæg. En lignende opgang til pulpituret har der været på vestmuren; den tilmurede døråbning ses endnu i samme højde som den tilsvarende dør i nordre korsarms vestmur. Alle disse tre trappetårne må formodes at være oprindelige. Det stærkt fornyede murværk har dog udslettet de fleste spor; de blev alle taget ned ved den store reparation 1865—66.

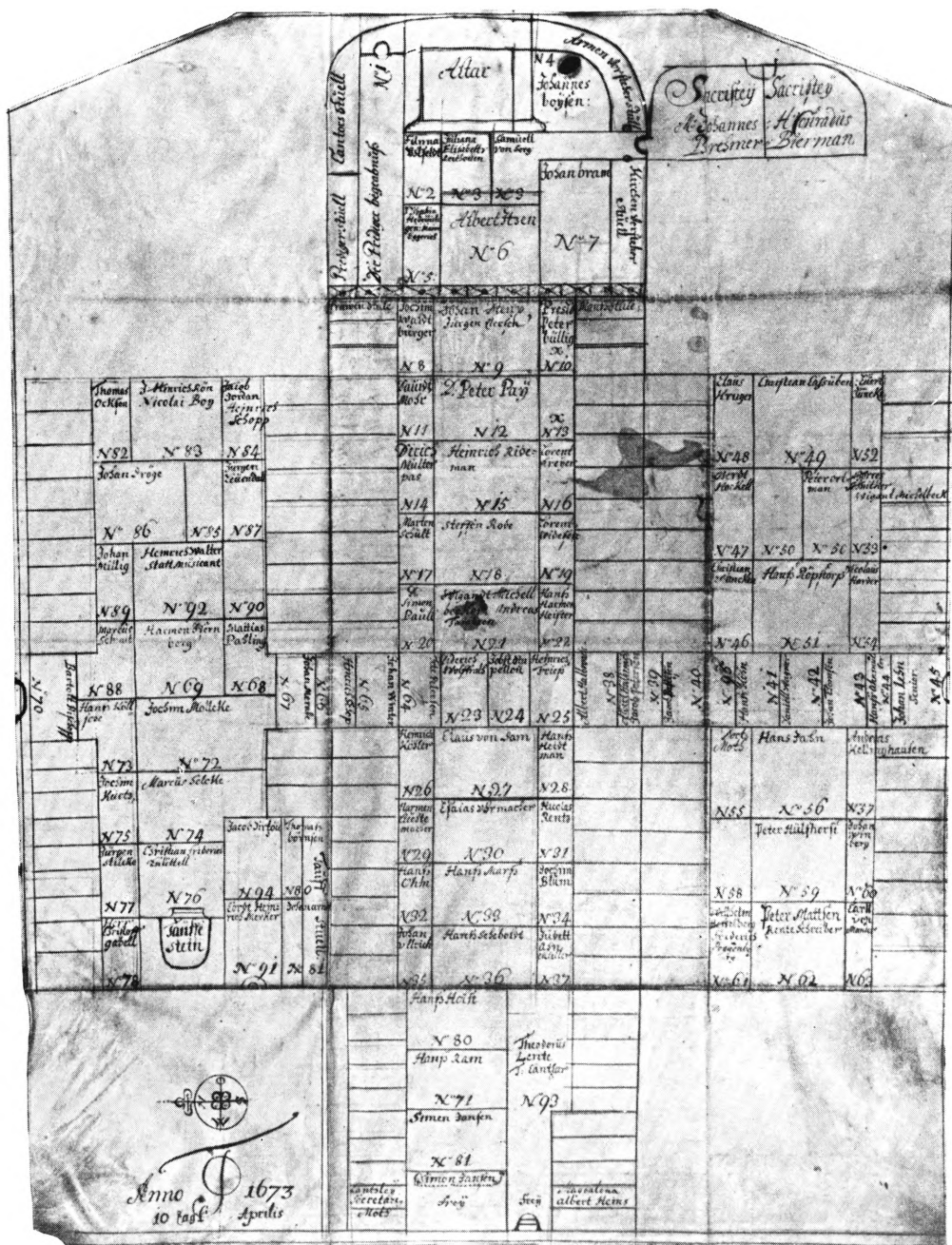

Fig. 14. S. Petri. Grundplan fra 1673 med indtegnede, nummererede begravelser (LA.). Billedet viser bygningen som en korskirke med lige store korsarme. Karel van Manders grav nr. 63 ses i sydfløjen nederst til højre.

I sydturen har der altid været en portal. Man må tænke sig, at der i middelalderen her har ligget et *†våbenhus*, der da var kirkens hovedindgang. Fra 1634 har der været en arkitektonisk udsmykket portal i gavlens midtfelt; den nuværende er udført af Didrik Gercken og stammer fra byggearbejderne efter den store brand 1728. Et billede fra Petri kirkes salmebog 1692 (fig. 11) synes at vise et vindfang med saddeltag eller et lille våbenhus med svajet renæssancegavl. Ovenover stod en statue af kirkens værnehelgen; figuren blev »anstrøget« og portalens zirater (vel af sandsten) blev forgyldt 1693 i forbindelse med andre store byggearbejder⁶¹, men der er dog kun grund til at tro, at portalen i sin helhed stammede fra 1634.

Gavlen over sydflojen er i sin nuværende skikkelse fra tiden efter branden 1728. Det flere gange nævnte billede fra 1692 viser en gavl med glatte kamme, afdækket af sandstensbånd, med kuglebærende småtinder på skråliniens midte og med en større figur på toptinden (S. Petrus?). Der er grund til at føre denne opbygning af gavlen tilbage til 1634.

Et *†sakristi* havde som ovenfor s. 248 nævnt siden middelalderen ligget ved korets sydøsthjørne. Det blev i 1600'erne oftere anvendt som begravelsessted. Efter kirkens regnskabsbog blev Conrad Biermans hustru den 2. aug. 1669 gravsat »in der runden Capelle oder Sacristey beim Chor«⁶². Endnu 1671, den 4. jan., blev kirkens præst mag. Johs. Bremer bisat i sakristiet⁶³, og på planen fra 1673 (fig. 14) er denne grav da også indføjjet såvel som den foregående. Men umiddelbart derefter (1679) omtales der byggearbejder ved et *sakristi*, der må være en hel nybygning. Der nævnes arbejde ved fundamentet, tilkørsel af byggematerialer, blytækkerarbejde, og billedskæreren Henrik Alversen udfører en figur af S. Peder, der skal stå oven på sakristiets tag⁶⁴. Kort efter afhænder gehejmeråd Bierman v. Ehrenschild sit familiegravsted⁶⁵ »i det gamle sakristi«, der altså tydelig nok har fået en afløser. Dette nye sakristi lå i hjørnet mellem koret og nordre korsarm; der ligger det endnu, men både branden 1728 og senere reparationer har berøvet det hele den glans, som det åbenbart fra første færd har haft.

Ved tårnets nordside lå før branden 1728 et *benhus* af bindingsværk, nærmere omtalt nedenfor s. 297.

Hvorledes Petri kirke i løbet af 1600'erne gradvis øgede sin menighed og sin navnkundighed, således som det er nævnt s. 232 f., er dens bygningshistorie på denne tid et kraftigt vidnesbyrd om. Det viser sig i kapellerne, der bliver behandlet særskilt nedenfor s. 271, det gælder også selve kirkegården, der gentagne gange måtte udvides (se s. 287 f.). Men først og fremmest viste det sig, at den nys udvidede kirkebygning var for lille. En meget stor del af de mennesker, der søgte Petri kirke og lod sig bisætte i dens kapeller, var næppe af tysk herkomst. Det var lidt af en honnet ambition at have gravsted i den tyske

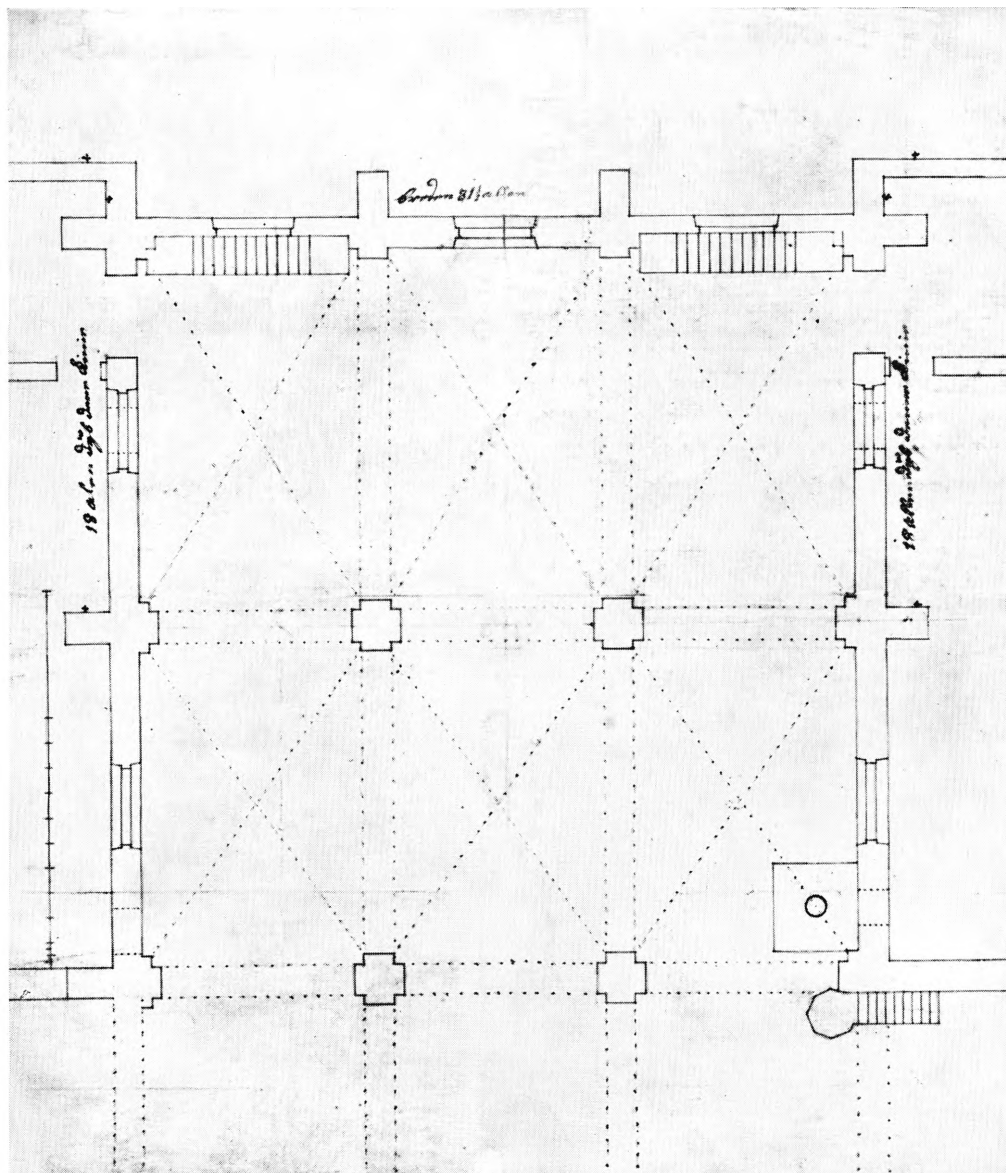

Fig. 15. S. Petri. Nordre korsarm. 1:150. Bevaret fragment af projekt til kirkens udvidelse 1691. Originaltegning i LA (s. 258).

kirke. En enkelt af kirkens præster synes i ualmindelig grad at have været udstyret med evner til at kalde folk om sin prædikestol; det var Johannes Lassenius, præst ved Petri kirke fra 1676 til 1692⁶⁶. Netop i denne periode falder det store kapelbyggeri og kirkebygningens *tredie store udvidelse*.

I april 1687 indsendte kirkekollegiet til kongens approbation et forslag til kirkens udvidelse. Planen må være dukket op ret pludseligt. I februar havde

kirkestyrelsen overvejet en ombygning og udvidelse af boderne ud til Nørregade⁶⁷; men den nye kommission til gadernes regulering havde umiddelbart derefter krævet boderne helt fjernet. Da fremkom kirkens styrelse i april 1687 med en plan om at nedrive kirkens kor og erstatte det med en nybygning, der skulle nå helt ud til Nørregade. Kongen approberede vel denne plan, men den blev alligevel henlagt⁶⁸. Først 1691 genoptog man tanken om en udvidelse af kirkebygningen, men denne gang efter en mindre radikal plan, som blot gik ud på en forlængelse af nordfløjen til dens dobbelte dybde. Bygmesteren var vistnok Christoffer Groes, der til stadighed nævnes i kirkens regnskaber for disse år. Det af Christian V. den 17. feb. 1691 approberede udkast er i behold (fig. 15)⁶⁹. Udvidelsen medførte, at det gamle, lange kapel, der lå på byggetomten nord for kirken, måtte gennembrydes, og de begravelser, der lå i den sløjfede del af kapellet, måtte flyttes til det store kapel fra 1680'erne.

I hele sin opbygning med fordelingen af vinduerne og støttestøtterne, sine dimensioner og indre opdeling i hvælvingsfag er denne seneste udvidelse af kirken ganske i overensstemmelse med sine to forgængere. Gavlen mod nord er nu glat, men har dog mulig haft sandstensafdækninger ligesom søndre korsarms gavl.

Arbejdet med rejsningen af den nye bygning gik rask. Grundstenen blev nedlagt af kirkens patron, grev Conrad Reventlow; til stede var desuden kirkens andenpræst, magister Bremer (dr. Lassenius var syg), kirkekollegiet og endelig stadsbygmester Christoffer Groes⁷⁰, der må anses for husets arkitekt. Allerede 26. juni var der rejsegilde. Næste år, 1692, ses bygningen at være i brug.

Under den udvidede nordre korsarm anlagdes en *hvælvet krypt*⁷¹, hvis eksistens nødvendiggjorde, at korsarmens gulv blev hævet et par trin (fig. 16—17). Til en begyndelse strakte krypten sig kun under det midterste og vestligste hvælvingsfag. Ad en lem i vestfagets gulv fører en muret trappe ned til midtfagets krypt, der består af to hvælvingsfag med fladbuede grathvælvninger. Fra det søndre fag i denne krypt fører en rundbuet døråbning ind til den afdeling, der optager den søndre halvdel af vestfaget. Krypten blev i de kommende år stærkt benyttet. April 1723 måtte den derfor udvides⁷² og omfattede derefter yderligere to lave hvælvingsfag under korsarmens østfag. Adgangen til denne nymurede krypt sker gennem en rundbuet dør i den ældre krypts nordligste fag. I hele krypten er der indbygget trækkanaler, der bag skjoldbuerne er ført op til fri luft. — Krypten blev til stadighed benyttet 1700'erne igennem. De senest noterede begravelser er fra 1850'erne. Nu er der planer om at omdanne den til urnehal.

Den nye nordre korsarm fik to portåbninger, en mod øst, formentlig dækket af et *†våbenhus*, der af bygningskommissionen 1731 kaldtes en overdækket gang ud til Nørregade⁷³, og en mod vest; denne sidste blev dækket af en *†til-*

bygning, der dels skulle skaffe plads til trappen op til pulpituret, dels skulle skaffe adgang fra kirken til det lange kapel. Af disse to portaler eksisterer den vestre endnu, blot ændret i nyere tid; der kan endnu spores en oprindelig ansats til kurvehanksbuen, der dannede portalens øvre afslutning. Den østre portal fører nu ud til den såkaldte gamle urtegård; den sidder formentlig i oprindeligt leje, men er ændret i ny tid til »tudorbue«. Det våbenhus, der var ud for den østre dør, og som ikke er gengivet på planen i Danske Vitruvius, skønt det notorisk eksisterede på den tid, blev så vidt vides nedrevet ved kirken genrejsning 1815—21. At det har fungeret som trappehus, kan ses af den tilmurede pulpitudør, der sidder højt oppe på muren over den nysnævnte østportal.

Det tilsvarende trappehus på vestsiden af korsarmen blev efter branden erstattet med en nybygning fra 1730'erne. Den oprindelige adgang til pulpituret, en 120 cm bred og 140 cm høj rundbuet dør, sidder endnu på sin gamle plads i korsfløjens vestmur; skønt den er tilmuret siden 1816, dækkes den endnu af en gammel fløj med pløjede planker i sildebensmønster. Døren, der nu kan ses fra mellembygningens andet stokværk, svarer i sin placering og funktion ganske til den nysomtalte på korsarmens østmur. — Den mulighed, at de to længst forsvundne trappehuse på Christoffer Groes' plan af 1691 er rester af det lange kapel fra 1659, tør ikke helt afvises.

Byggeplanerne omfattede også en mindre omdannelse af korgavlen. Kirkens kronik oplyser 1692: »I dette år er gavlen til urtårnet over køret ud mod Nørregade prydet med en frontispice og forfærdiget med stenhuggerarbejde«⁷⁴. Arbejdet med et tårnur over korgavlen omtales hyppigt i regnskaberne; det er forsvundet ved branden 1728. Derimod er den til klassisk barok omdannede sengotiske korgavl (fig. 1) stadig i behold. Christoffer Groes, der døde 1693, var vistnok arkitekt også for dette arbejde.

Om Petri kirke som helhed i tiden henimod den store brand 1728 er der endnu et par træk at anføre. Alle indgangene, også de, der førte ind til de private stolestader, synes at have haft vindfang til afdæmpning af den idelige

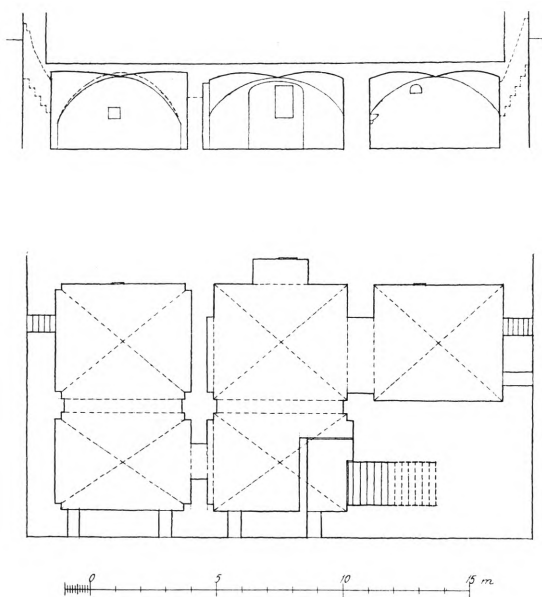

Fig. 16—17. S. Petri. Plan og snit af gravkrypten under nordre korsarm. 1:300. Målt af Curt von Jessen 1955 (s. 258).

træk, der hyppigt omtales i datidens kilder⁷⁵. Taget var dækket af glaserede tagsten, om end en enkelt regnskabspost omtaler kobber til den nye korsarms tag. Spiret fik kobberbeklædning 1711 i stedet for skifer⁷⁶. Murene var vistnok allerede på denne tid pudsede og stod med rød kulør. Udgifter til brunrødt omtales hyppigt i regnskaberne⁷⁷ og da altid i forbindelse med ydre murbehandling.

INVENTAR INDTIL 1728

Petri kirkes inventar har haft samme skæbne som Vor Frue kirkes. Det brændte 1728. Også bombardementet 1807 anrettede store skader, om end katastrofen var knap så omfattende her, og først den radikale restaurering af kirkens indre 1865—66 udrangerede det meste af inventaret fra 1700'rne. Disse katastrofer har dog ikke kunnet angribe kirkens middelalderlige udstyr, der for længst var gået tabt, eftersom kirken ved reformationen ophørte med at være et gudshus og toges i brug som bøssestøberi. Da den 1585 overtoges af den tyske menighed, har det nok været nødvendigt at nyanskaffe det meste inventar, om end kilderne fra den tid ikke har meget at fortælle. Som ovenfor s. 232 meddelt har Christian af Anhalt i 1623 besøgt kirken; han kunne ved den lejlighed bevidne, at den kun var sparsomt udstyret. Ved Petri kirke var der da også senere en tradition om, at man ikke straks efter overtagelsen 1585 kunne forrette alle kirkelige handlinger; i 1605, hedder det i den kronik, der påbegyndtes 1679, er man atter begyndt at døbe, kopulere og på alle prædikedage at samle kollekt og at bruge de øvrige kirkelige ceremonier¹. Efter denne beskedne begyndelse blev kirken dog i løbet af 1600'rne rigt forsynet med inventar; ganske vist er der af alt dette kun meget lidt tilbage, bl.a. en pengeblok fra o. 1680. Når vi alligevel har nogenlunde rede på, hvad der dengang fandtes af inventar, skyldes det oplysninger i litteraturen og kirkens arkivalier.

†*Alterborde*. *Højaltret*, viet S. Peder (se s. 232), har naturligvis bestået af et muret alterbord, men hverken dets nøjagtige placering eller udseende kendes. Om kirkens to eneste sidealtre, Vor Frues og S. Pauli (se s. 232) har haft murede borde eller været nicher, vides ikke, ligesom deres plads er ukendt.

†*Alterbordsforhæng*. 1674 omtales et fløjls alterbordsforhæng tillige med et dertil hørende sardugs overtræk. Samme år skænkede Griffenfeld, dengang kirkens patron, et violet fløjls alterklæde, smykket med frynser; repareret 1694 (rgsk.)². I inventarlisten 1685 omtales et rødt fløjls forhæng med våben og guldfrynser, skænket af Chr. Cassuben; siden 1684 henlagt i kirkens kiste.

1684 nævnes et brunviolet alterklæde (jfr. ndf.). Inventarlisten 1698 har foruden Griffenfelds og Cassubens forhæng tillige et gammelt af blomstret fløjls³, formodentlig det først omtalte; desuden et rødt med guldfrynser.

†*Alterdug*. I 1684 nævner inventarlisten fire alterdug; i 1698 er der fem, fire gamle og slidte og een ny, endnu ikke vasket. Den 10. april 1674 købte kirken 32 alen linned og 9 alen kniplinger til en ny alterdug⁴. Efter kirkens inventarliste af 1684 er en alterdug skænket til Petri kirke 1677 eller 1679 af fru Agathe Høyer. 31. okt. 1684 anskaffede kirkeværgen Johan Jørgensen en ny alterdug, vistnok en gave, idet han efter kronikken sendte den til kontor gennem sin tjenestepige; den rakte helt ned til overkanten af det brunviolette forhængs frynsebort⁵. 10. marts 1713 skænkedes der anonymt til kirken en kunstfærdigt broderet alterdug. På alteret lå en seddel: »Dies wirdt aus gutem Hertzen verehrt, Gott zu Ehren, der Kirchen zum Zirat«. — Samme år, den 30. april, nævnes en anden gave, en lignende, hvid alterdug »mit Vier Finger breiten Spitzen«⁶.

†*Altertavle*. Christian af Anhalts ovenfor (s. 232) citerede udtalelse 1623 viser, at der dengang ingen egentlige alterprydelser har været. I kronikken fra 1679 fortælles, at den kgl. faktor og silkekræmmer Steffen Rode 1628 skænkede kirken det alter, »som endnu står der«. At det har været en udskåret renæssance-tavle, synes at fremgå af de andre sparsomme efterretninger, der er os overleverede: 1689 blev den stafferet og forgyldt, og hvad der af dens »Holtzschnitzwerck« på billederne var stødt itu, blev atter repareret⁷.

†*Sidealtre*. Den 6. maj 1493 skødede hr. Jens Pedersen præst en gård til *Vor Frue alter* i S. Peders kirke. — 1511, den 18. august, skødede borgmester Mogens Saxon en vejmølle, beliggende mod vest tæt uden for byen, til *S. Povelts alter* i S. Peders kirke i København⁸. Andre efterretninger om sidealtre eksisterer ikke. Ved reformationen og kirkens anvendelse til andet øjemed er de to her omtalte forsvundet.

†*Altersølv*. *Kalk*. 1625 købtes en forgyldt sølvkalk, som kostede 15 rdl.⁹. I hovedprotokollernes inventarliste fra slutningen af 1600'erne nævnes flere kalke. Inventarium fra 1685 omtaler blandt de ornamenter, der er kommet til kirken efter præsten Hieronimus Bucks død 1673, to kalke, hvoraf den ene, der var stor og havde *disk*, var skænket af Fr. Florentina »Krügerinn«; den anden var anskaffet ved bytte den 19. marts 1684, se nedenfor. Inventarlisten fra 1698 nævner fem kalke: den største kalk (»rarer Arbeit«), 3 pd. 4 lod, med *disk*; den anden en forgyldt kalk, »som gemmes i den røde æske«, 1 pd. 31 lod, med *disk*; den tredje var en forgyldt kalk, 2 pd. 6 lod; den fjerde ligeledes forgyldt 1 pd. 7½ lod, med *disk*; den femte var den mindste, 9 lod (rimeligvis en sygekalk).

Kalk. En lille, sølvforgyldt kalk fra 1684 (fig. 18), brugt som sygekalk, må være identisk med den, der som ovenfor omtalt blev anskaffet 19. marts nævnte år. Kirken tilbyttede sig den for en ældre kalk (mulig den fra 1625?); den er det eneste stykke altersølv, der blev reddet ved branden 1728. Den har seks-

tunget fod, standkant med ruder mellem lodrette streger. Konturlinier er indridset langs fodens kanter og tunger. Glat, sekssidet skaft. Den ret store knop har foroven og forneden tungefornede ornamenter med streget grund. Det forholdsvis lille bæger er spidst. Kirkens værnehelgen er graveret på bægeret; han bærer bog og nøgle; desuden er indridset årstallet 1684; vejer 11 lod, i alt 14,5 cm høj.

†*Disk* af rent guld nævnes i inventarlisterne 1685 og 1698; den var skænket af kirkens præst mag. Bremer.

†*Futteraler til kalkene*. 1680 gjorde Urban Eckhorst bogbinder et kalk-futteral for dr. Lassenius. Ovenfor er omtalt kalken, der gemtes »i den røde æske« (1698). 1712 reparerede Andreas Lymann bogbinder det futteral, som pastor Mentzer (d. 1711) havde benyttet, og beklædte det indvendigt med rødt fløj1¹⁰.

†*Oblatæsker*. 17. aug. 1672 købte kirken en oblatæske for 2 rdl. I begge inventarlisterne fra 1685 og 1698 omtales to oblatæsker, den ene var stor og forsynet med våben¹¹.

†*Kander*. 1651 forfærdigedes en sølvkande til alteret, vægt 118 lod (den kostede 64 rdl.). Den blev omsmeltet til andet brug 1677¹². Inspector ved det kgl. salthandelskompagni Fr. Poggenberg skænkede 22. marts 1676 til kirken en stor sølvkande, der stod på alteret; omtales i inventarlisterne 1685 og 1698.

†*Beretteisestøj*. *Sølvflaske*, som dr. Dürkop førte med sig, når han berettede de syge, blev 22. juni 1708 omgjort helt af ny, fordi den var utæt¹³.

†*Messehageler*. 1625 købtes en messehagel for 10 rdl. 1685 nævnes der fire messehageler: en violbrun med gyldne spidser, skænket 24. dec. 1675 af Griffenfeld, repareret 1709¹⁴; en rød med kors på ryggen skænket 22. dec. 1674 af hofperlestikker Henning Ermandinger; en gyldenstykket, skænket pinsen 1684 af mag. Gerlach Siasius; en gammel, sort, der efter en notits i inventariet 1685 skænkedes til Lyngby kirke, men som 1698 endnu synes at være i Petri kirke. Inventariet 1698 opregner de samme fire messehageler, også den gamle sorte, men har forøget samlingen med en ny af rødt fløj1 og spansk guld, forvaret i kisten.

†*Alter stag er*. 1668 anskaffedes to vadmelsposer til at opbevare de store alterstager i¹⁵; stagerne har formodentlig været af malm og omtales i øvrigt ikke. 1690 skænkede generalløjtnant Pless to store sølvlysestager til alteret¹⁶; den ene vejede 11 pd. 20 lod ren sølvvægt (jernstangen deri 45 lod), den anden vejede 11 pd. 16 lod (jernstangen 46 lod).

†*Alterskranke*. 1667 blev forholdene ved alteret øjensynlig ændret. Pladsen ved alterbordet blev belagt med alabaster-sten; der indrettedes knæfald betrukket med ruslæder, og pladsen indrammedes af et jerngitterværk¹⁷. Næste år, 1668, lod kirken gitterværket forgyldte og polere¹⁸.

†*Døbefont*. Den middelalderlige kirkes font kendes ikke, heller ikke den font,

der stod i den tyske kirke i den første tid.

1625 blev der opsat et nyt korgitter samt et gitter foran døbefonten¹⁹. Hvor døbefonten har stået i den oprindelig eenskibede kirke, vides ikke, men i den senere korskirke stod den ved vestvæggen i nordre korsarm, se grundplanen fra 1673 (fig. 14). Her stod fonten lige til branden 1728. På væggen oven over den hang 1693 et stort maleri, efter al sandsynlighed det billede, som Karel van Mander 1653 skænkede kirken, forestillende Hagar og engelen²⁰. Nedenunder billedet var en særlig fadderstol²¹. 1693 skænkede Heinrich Schupp og Hans Heinrich Nörck en *ny døbefont* af messing anbragt på den gamle fonts sted²². Efter kronikken var den nye font påbegyndt af Lorentz Corbianus snedker »som inventor«, Henrik Muhle guldsmed og Henrik Lamore. Efter samme kilde blev tømmeret til dåben i juli måned bragt til billedhuggeren, rimeligvis Chr. Nerger, og atter hentet derfra i august. 21. dec. 1693 anbragtes ved dåben

en udskåret Johannes døberen, og de ligeledes udskårne festoner blev op-hængt²³. Noget klart billede af døbefonten får man ikke deraf, men den har været barok og i stil med den omtrent samtidige font i Vor Frelzers kirke på Christianshavn. 1715 betales Jacob Coning og Jacob Rogge for arbejde med at forgyldte festonerne²⁴.

†*Dåbsfad*. 1666 blev det store sølvdåbsbækken, der var skænket af rigshovmesteren (Peder Reedtz?), omgjort og forstørret af Jacob Kitzerau guldsmed²⁵. 1668 købtes et læderfuttal dertil, sølvfadet blev betragtet som en kostbarhed, der blev opbevaret i præstegården²⁶. Kronikken beretter, at det efter mag. Bremers død ved dennes søn Thomas blev afleveret til dr. Botsack, som derefter havde det i forvaring²⁷.

†*Krucifiks*. »1691 opstilledes det store krucifiks i gangen ved den anden pille fra prædikestolen«, indkøbt af dr. Lassenius; om prædikestolens placering se nedenfor.

†*Korgitter*. 1625 blev sprinkelværket foran koret forfærdiget samtidig med døbefonten²⁸; det fornyedes 1633²⁹. 1671 betales Hans Jürgen Rotgether

L. L. 1954

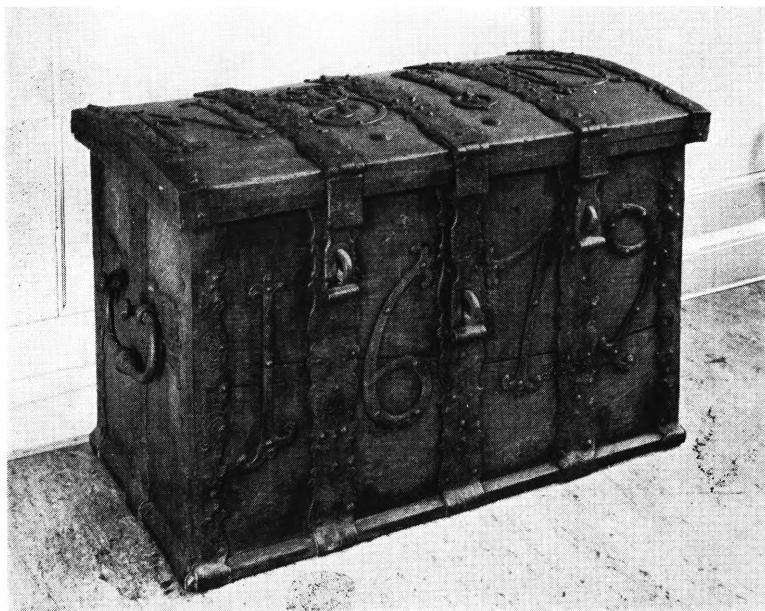
Fig. 18. S. Petri. Kalk 1684 (s. 261).

(bronzestøber) for 10 messingknopper og to ringe ved koret³⁰. Et helt nyt korgitter med messingpiller og rammeværk af træ blev opstillet 1689³¹; desuden to messingsøjler ved portalen, mens selve kordørene først senere, uvist hvornår, blev skaffet til veje³².

†*Prædikestol*. Om prædikestolens placering kan der oplyses følgende: 1693 købte Lorens Wiedesens arvinger et gravsted i kirkens midtergang nr. 19 »ved prædikestolen«; det kan efter grundplanen af 1673 kun have været ud for den østligste pille mod syd, hvor prædikestolen altså var anbragt³³. På Christoffer Groes' plan 1691 er prædikestol og døbefont foreslået anbragt ved hjørnet mellem koret og nordre korsarm (fig. 15); man ved ikke, om flytningen er blevet gennemført. — 1677 blev der leveret violet plyds til prædikestolen, og guldfrynsede draperier omtales hyppigt i de følgende år³⁴. 1691 kom der rødt fløj med røde frynser, snore og guldspidser³⁵. 1695 købtes carmoisin-rødt fløj³⁶, som 1707 blev fjernet fra prædikestolen på grund af ælde. Den blev derefter behængt med nyt »ægte carmoisin Ponso fløj«; til hverdag var der derover yderligere et betræk af fløj³⁷. Samme år, 1707, blev en lille bogstol på prædikestolen på opfordring af kirkens tre præster flyttet fra den ene side hen til midten af prædikestolen³⁸. Om stolens udseende vides i øvrigt intet; den har sikkert været et træskærerarbejde, der blev opmalet 1709. Formodentlig var den ligesom altertavlen et renaissance-arbejde fra Christian IV.s tid.

†*Stoleværk*. Efter kgl. ordre 16. juli 1613 skulle stolestaderne udlejes for 2 mark om året³⁹. 1626 beklædtes stolene med panel bagpå⁴⁰. Skønt kirken gentagne gange blev udvidet i 1600'rne, og stolestaderne derfor ofte må være blevet forøgede, omtales der ikke nye stolestader før 1690, da mandsstolene i den søndre gang blev forlænget til hen imod indgangen (udtrykket er ikke ganske klart), men der tænkes formodentlig på søndre korsarm. Samtidig berettes det, at kvindestolene i den nordre gang er blevet ført »bis an der Ercken«, d.v.s. den nye, nordre korsarmsudvidelse⁴¹. Billedskæreren var i arbejde her det kommende år 1691 med gavlstykker til stolene i den nye bygning, og samtidig fik drejeren Michel Klaren 6 rdl. for de drejede piller på kvindestolene⁴². Den slags drejede småpiller på stolenes ryglæn kendes fra Vor Frelsers kirke på Christianshavn. 1692 var alle kvinde- og mandsstolene færdige⁴³.

†*Skriftestole*, undertiden også kaldet *præstestole*, omtales første gang 1625⁴⁴. Fra 1667 omtales de meget hyppigt, idet der til stadighed anskaffes grønt rask til gardinstof i skriftestolene⁴⁵. Efter grundplanen fra 1673 må de have været placeret på nordsiden af koret, hvor der senere blev gennembrudt en indgang til det o. 1680 nybyggede sakristi. Om deres udseende vides intet, men de har formentlig været panelværks indelukker med gitterværk foroven; indvendig var de behængt med grønne gardiner. 1676 købtes en stol til dr. Lassenius' skriftestol⁴⁶. 1691 anskaffedes måtter til begge skriftestolene samt til forstander-

L. L. 1954

Fig. 19. Kirkekiste 1679. I kirkerådets modesal, Petersens jomfrukloster (s. 266).

stolen⁴⁷. Endelig anskaffedes i 1711 to puder af ruslæder til begge skriftestolene⁴⁸.

†*Kirkeværgestol*. Sammen med prærestolene forfærdigedes kirkeværgens stol i koret 1625⁴⁹. Den var efter grundplanen 1673 anbragt ved korets søndre væg lige over for prærestolene.

†*Kongestolen* kan med temmelig stor sikkerhed placeres i pulpiturhøjde på hjørnet mellem koret og søndre korsarm. Begravelsesprotokollen fra 1742 oplyser, at gravene nr. 10 og 13 lå foran koret og under kongens stol; skønt dette er efter branden 1728, har man utvivlsomt opført kongestolen på dens gamle sted, hvor den havde sit eget separate trappehus, og hvor den var anbragt lige over for prædikestolen. Om dens udseende vides intet. 1677 fik den nye, grønne tafts gardiner⁵⁰. 1709 købtes ægte, forgyldte søm med kongens navn og krone på⁵¹, og samme år udstoppedes og repareredes fem stole, ligesom kongens egne stole blev malet og betrukket (rgsk.)⁵².

†*Patronstol*. Efter kirkens kronik flyttedes den 1692 fra koret hen under orglet⁵³. På grundplanen af 1673 findes ingen patronstol anført i koret, hvilket sandsynligvis kan forklares derved, at den ligesom kongestolen har været i andet stokværk.

†*Herskabsstole*. I Petri kirke er der i tidens løb navnlig siden Christian V.s tid indrettet talrige såkaldte lukkede stole for standspersoner, ofte med separatindgang. 1682 fik Ulrik Frederik Gyldenløve i koret en stol, som han selv

havde bekostet⁵⁴. 1683 fik kongens kammertjener Herman Weybert stol under tårnet for en indbetalingssum af 150 rdl. samt årlig afgift 8 rdl.⁵⁵. Under kongens stol var der en lukket herskabsstol, som generalløjtnant Pless 1690 overtog efter generalpostmester Poul von Klingenberg⁵⁶. Samme år byggede kirken for geheimeråd Conrad Bierman von Ehrenschild en herskabsstol i den søndre korsarms sydvestlige hjørne⁵⁷. Ved udvidelsen af nordre korsarm blev tre herskabsstole langs nordvæggen nedbrudt og 1692 genopbygget formentlig ved den nye nordvæg; stolene tilhørte kancelliråd Conrad Hesse, den kirkeældste Heinrich Schupp og biskop Hans Bagger⁵⁸. 1693 indrettedes for første gang en særlig magistratstol, uvist hvor; den var smykket med guld og med Københavns udskårne våben⁵⁹. Samme år fik branddirektør Gerding opført en stol i nordre korsarms nordvesthjørne, tæt ved den nyindrettede indgang til det gamle kapel, så at han i nødstilfælde kunne forlade kirken uden at vække opmærksomhed⁶⁰. 1713 omtales der en kavalerstol indvendig betrukket med rødt klæde, der måtte udbedres, fordi det var gennemhullet af rottebid⁶¹. Herskabsstolene har for det meste været lukket med vinduer, der atter kunne dækkes med gardiner. 1709 betales for to store ruder fransk glas til grev Ahlefeldt-Laurvigs stol (rgsk.), som 1713 blev betrukket med blå klæde (rgsk.); 1717 blev der fra stolen stjålet fire carmoisinrøde gardiner⁶². Samme år blev der fra madam Wroes stol stjålet fire lange, grønne rasks gardiner⁶³.

†*Skab*. 1690 anskaffedes et stort skab af 2 tommer egeplanker beslået med jernplader til opbevaring af kirkens sølvtøj⁶⁴. Ved branden 1728 blev et skab bag alteret med alle kirkens kostbarheder helt fortæret af luerne; det er muligvis det samme som det først omtalte⁶⁵.

Kiste. 1679. I kirkerådets mødesal i Petersens Jomfrukloster opbevares en kiste (fig. 19) af egetræ 76 cm lang, 52 cm høj og o. 45 cm dyb; den er beslået med svære ornamenterede jernbeslag; på siderne er der bærehåndtag, og på det hvælvede låg står der sammenslynget O N, en nøgle, et sammenslynget C J S og et N. På forsiden et jernbeslået årstal 1619. †*Kiste*. 1700 blev en ny kirkekiste anskaffet; den har afløst en ældre og var lige som denne bemalet med S. Peders billede og en hane⁶⁶.

†*Pulpiturer*. I begge korsarme fandtes der pulpiturer, vistnok fra første begyndelse, selv om de først omtales senere; det mindevers, som Gotthard Braem 1649 lod skrive over broderen Johan Braem, var anbragt på et pulpitur i kirken. Et pulpitur i nordre korsarm blev opsat 1675 af stadsbygmesteren Christoffer Groes og atter nedtaget 1691 og derefter flyttet hen til den nye nordvæg⁶⁷. Det søndre pulpitur omtales bl.a. 1709 og 1712, men det er givet, at det må være meget ældre. 1709 malede Fr. Übelacher begge pulpiturer⁶⁸.

†*Orgel*. Det er sandsynligt, at kirken har haft et middelalderligt orgel. Ovenfor s. 246 er det påvist, at den mellemste dør i trappetårnet på klokketårnets

L. L. 1954

L. L. 1954

Fig. 20—21. S. Petri. Pengeblokke. 20, af jern (s. 267). 21, af eg (s. 268).

sydside sandsynligvis har ført ind dertil. De stærkt slidte trin, der i den murede vindeltrappe førte op til orgelpulpituret, blev 1688 beklædt med træ⁶⁹. Det kan utvivlsomt kun være den her nævnte vindeltrappe, hvis trin den dag i dag har træbeklædning op til den formodede orgeldør. Hvor orglet har siddet, kan mulig oplyses. I 1600'erne har orglet været anbragt i den spidsbuede arkade mellem tårn og skib. 1668 blev Theodor Lente, hvis grav vi kender, begravet i tårnrummet »hinter der orgel«⁷⁰. 1625 indkaldtes den første kendte organist ved Petri kirke, Christian Kleen fra Slagelse⁷¹. Efter et kongebrev 1637 blev det gamle orgelværk, som havde stået i Kronborg slotskirke, udleveret til Petri kirke⁷². Om det blev taget i brug vides ikke; 1639 omtales et nybygget orgel, forfærdiget af Johannes Lorens⁷³. 1672 akkorderede kirkens ældste og værger med orgelbyggeren Peter Carstensen i Viborg om at udvide orgelet med flere stemmer⁷⁴. 1694 indgav organisten Johannes Petersen en ansøgning om udvidelse af orgelet, der ikke havde været repareret i 23 år⁷⁵.

Pengeblokke. 1) O. 1680. Ved den søndre hovedindgang står en kunstfærdig udsmykket smedejernsblok (fig. 20) med gennembrudt arbejde, sindrig låsemekanisme og kuglefodder; efter stilen o. 1680. — 1679 siges det i kronikken, at hvad kirkeværgerne får inddrevet ved tavlerne, skal de lægge i den dertil

bestemte kirkeblok; hvert fjerdingår skal de begge åbne blokken, og efter endt afregning skal de aflevere den ene af de tre bloknøgler til en af kirkens ældste⁷⁶.

2) *Blok*, af eg, jernbeslået, antagelig fra 1600'rne. Ved søndre indgang (fig. 21).

†*Pengetavler* omtales hyppigt i kirkens regnskaber. 1675 indkøbtes en lille sølvklokke »so an die geqvetschte taffel gekommen« (d.v.s. kvæsthustavlen)⁷⁷. 1679 fik kantoren løn for at gå med fredagstavlen⁷⁸. 1709 opregnede kirkens ældste i kronikken hele fem tavler, de to til Petri kirke selv, en til Vartov, en til børnehuset og en til Helsingørs hospital⁷⁹.

†*Salmenummertavler*. I kirken var der ophængt sortmalede tavler, hvorpå kantoren med kridt skrev, hvilke salmer der skulle synges; hans gratiale for dette lille arbejde omtales 1679 og 1708⁸⁰. Ny tavle anskaffedes 1709⁸¹.

†*Malerier*. 1653 skænkede Karel van Mander et stort maleri til kirken, forestillende Hagar og engelen⁸²; skønt det i kronikken siges at hænge på sydsiden, er det vistnok identisk med det billede, der 1693 hang over dåben (s. 263).

Lysekroner. 1) 1693, af messing, med 12 arme, hænger nu i koret. Indskrift med versaler: »A(nno) 1693 Doctor Iohannes Lassenius«. (Bobé har fejlagtigt 1692, formentlig fordi J. L. døde 1692; kronen er antagelig en dødegave fra de efterladte til kirken).

2) 1711, med otte arme, hænger nu i søndre sideskibs vestfag. Indskrift med versaler: »Christian Karstens. Angeneta Kreyers Ao 1711 d. 25. Aug.«.

3) 1713, med otte arme, i nordre sideskibs sydvestre fag. Indskrift: »Jockim Wryde Sammit macker anno 1713«. — De tre bevarede lysekroner har tidligere indtil 1884 hængt i kuppet, se nedenfor s. 322.

†*Lysekroner*. Efter Wolffs udsagn havde kirken 1654 adskillige messinglysekroner⁸³. En lille messingkrone til 19 rdl. og en større til 77 rdl. var ifølge kronikken indkøbt 1626⁸⁴. 1663 skænkede Frederik III. en lysekrone til kirken. Den var oprindeligt foræret af bryggersvendene i Hamborg til S. Catharinas kirke i samme by. Da giverne senere var blevet fortrængt fra deres stolestader i kirken, fjernede de kronen og solgte den til en jøde, der videresolgte den til Frederik III.⁸⁵ Den var vistnok den største af alle kronerne og var ophængt i korsskæringen; 1711 nævnes kaptajn Munchs gravsted i nr. 27 »under den store krone« (jfr. planen fig. 14)⁸⁶. Også Holger Jacobæus nævner 1673 i sin rejsedagbog den store lysekrone i kirken som noget særlig mærkeligt⁸⁷. — 2. juni 1669 blev der indkøbt majløv til at smykke lysekronerne med; 8. juni 1715 anføres en udgift på en rdl. »für Blumen zu die (!) Lichtkronen«⁸⁸. — 1676 skænkede Hans Heitmann blikkenslager, boende i Færgestræde, en messingkrone til kirken⁸⁹. — 1693 indkøbtes en messinglysekrone for 12 rdl.⁹⁰ 1695 betales der fragtpenge for at få en lysekrone bragt fra vejerboden til kirken (rgsk.)⁹¹. — 1708 har kirkens ældste, kancelliråd Lorenz Kreyer, foræret kirken en messinglysekrone, hvori der var otte dobbelte lysepiber, samt jernstang,

L. L. 1954

Fig. 22. S. Petri. Lysekrone 1693, skænket af Johs. Lassenius.

kæde og zirat. Den var ophængt mellem Christoffer Gabels herskabsstol og søndre pulpitur⁹².

†*Ligbåre*. 1676 fik billedskæreren Henrik Alversen 15 rdl. for en ligbåre⁹³.

†*Klokker*. 1630 indsendtes ansøgning til kongen om tilladelse til at ophænge klokker i tårnet; samtidig bad man kongen skænke noget metal til klokkerne, idet menigheden selv ville betale støbningen. Begge dele blev bevilget, og de to klokker, som blev anskaffet, bar følgende indskrift:

1) »Auss dem Feur bin ich geflossen, Felix Fux hat mich gegossen, Anno 1630. Diese Kloche liess giessen Johan Bram, Jørgen Petersen, David Mord, Matthias Klowman nach Ihr Kön: May: Privilegium Anno 1630 den 18 Decemb: Bernhardus Meyer Pastor«⁹⁴.

2) »Diese Kloche haben lassen Giessen die Vorsteher der Teutschen Kirchen S. Petri, Johan Bram, Jørgen Petersen, David Moert, Michel Kruse, und ist dazu vorehret von etlichen Christlichen Gesellen in Copenhagen Anno 1631. Goes mich Hans Kemmer«⁹⁵.

3) 1646 blev den næststørste klokke støbt af mester Claus von Dam (begr. i kirken under den store krone); klokken vejede 12 skippd. 6 lpd. og kostede 980 rdl.⁹⁶. Følgende indskrift læstes på den: »Diese S. Peters Kloch ist gegossen in Copenhagen Anno Christi 1646 den 4 Aug: von Meister Claus von Dam

von Hamburg bürtig und ist damals Predigers gewesen zu der Teutschen Kirchen D. Thomas Lindeman und M. Simon Hennings. Kirche Elteste und Vorsteher Goddert Bram, Marten Schultz, Just Stapel, Wichman Møller«⁹⁷.

4) 1649 er den største klokke støbt også af mester Claus von Dam, dens knebel vejede alene 32 lpd.; for at få klokken støbt betaltes 400 rdl., for beslag og stol 107 rdl. Kongen skænkede metallet⁹⁸. Dens indskrift lød:

»Anno 1649 hat der Durchlechtigster Hochgeborner Fürst und Herr König Friederich der Dritte zu Gottes Ehre dieser Kloche gegossen der Teutschen Kirchen S. Petri Allergnädigst vorehret, damals besagten Kirchen Prediger Doctor Thomas Lindeman und M. Simon Hennings zu selben zeit wahre der Kirchen Elteste und Vorsteher Gotthart Bram, Marten Schnitznicht Asserens und Hans Herman Hinster. Judith 16. V. 17. Me fecit Claus von Dam. F. 3. Dominus providebit«⁹⁹.

1693, d. 28. marts, betaltes 162 rdl. til hr. geheimeråd Marcus Göye for to ÷klokker, som vejede 3 skippd. 12 pd.¹⁰⁰. Samme år betaltes seks mand for at hente en klokke fra smeden og hjælpe den op i tårnet¹⁰¹. Michel Lorentz klokkestøber fik 1693 betaling for at støbe den nye ÷klokke i materialgården; til støbningen leveredes bl.a. 4 pd. engelsk tin (rgsk.)¹⁰².

I november 1721 blev den næstmindste ÷klokke ophængt i tårnet; den vejede 3 skippd. 14 lispd.¹⁰³, og følgende indskrift læstes på den: »Anno 1721. Haben die Hrn Kirchen Eltesten Rathsherr Nicolay Wroe, et Stadts Capitain Christian Schupp, und beyde Vorstehere d'Hr. Thomas Saur et Ludwig Clare diese Kloche von mir Hinrich Tessin giessen lassen«.

Samtlige klokker gik til grunde ved branden 1728.

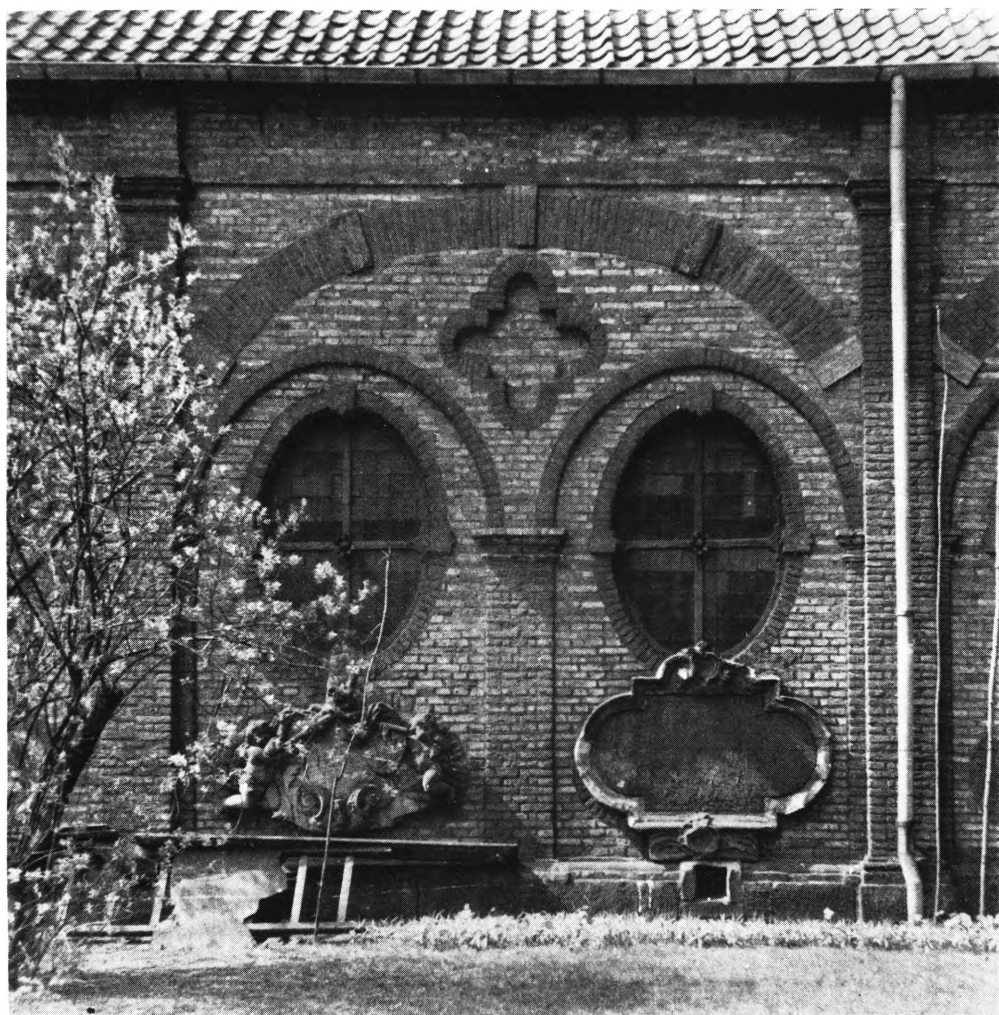

Fig. 23. Kappellets vestfløj. Façade mod urtegården

J. S. 1953

KAPELLERNE

Som københavnsk sognekirke i middelalderen og som tysk menighedskirke senere i tiden var Petri kirke et søgt begravelsessted. Deri er intet særlig mærkeligt; både købstads- og landsbykirker landet over viser det samme. Da Petri tyske menighed i 17. århundrede voksede stærkt, måtte det knibe med at finde plads til nye grave i selve kirkebygningen. På grundplanen af 1673 (fig. 14), hvor alle begravelsessteder i kirken er optegnet, er der ikke mange ledige pladser; og netop på den tid var behovet særlig stort. Man løste da problemet

ved at opføre gravkapeller. Det skete i tre omgange fra 1648 til 1683, og desuden nybyggedes det såkaldte gamle kapel i 1739.

I reglen var det en adelsmand, der ved sin sognekirke eller en nærliggende købstadkirke bekostede opførelsen af et gravkapel; i større stil var de mange kongelige kapeller ved Roskilde domkirke. Ved Petri kirke var det nye ikke selve tanken, men udformningen. Man lagde en hel serie gravkapeller langs kirkegårdens nordre skellinie. De var til at begynde med uden direkte forbindelse med kirkebygningen og må formentlig have erstattet en nordre hegnsmur. Bygherren var her kirkekollegiet, som efter at have bekostet udgifterne solgte gravstederne til private; senere i tiden kunne kirkestyrelsen henvise til, at den ikke ejede kapellerne, der måtte betragtes som privatejendom¹.

Det store behov for at skaffe gravplads under kirkens tag havde som oven for s. 258 vist også medført anlægget af den store krypt under nordre korsarm (1691); også dette var en gammel tanke, som kort forinden havde fået en storstilet udformning i Christian IV.s mærkelige centralkirke Sankt Anna Rotunda. På en lignende rationel måde er da en gammel tanke ført ud i livet ved Petri kirkes kapeller. I stedet for stormænds tilfældige gravbygninger i kreds uden om en gammel kirkes kærne er kapellerne her lagt på stribe efter en fælles plan. Tanken blev da også optaget andetsteds og blev tydeligst kopieret af Johan Conrad Ernst ved Holmens kirke.

Petri kirkes kollegium gjorde den første begyndelse til det senere så omfattende kapelbyggeri, da man 1648 købte et stykke jord langs kirkegårdens nordre grænseskel². Kronikken melder, at man dette år købte en plads bag kirken, »hvor nu kapellet er«. Den ejendom, som afstod arealet, var fra 1730 den ene af kirkens præsteresidenser. Rimeligvis har man allerede da opført et mindre kapel. Skønt kronikken først melder om byggeri ved det gamle kapel i året 1658—59, så rummer dog de senere tiders omhyggeligt førte begravelsesprotokoller oplysninger om bisættelser længere tilbage i tiden. Den store begravelsesprotokol blev oplagt 1742, men optog dog meddelelser om begravelser i kirken fra 1625, og i det gamle kapel står opført bisættelser netop fra året 1648³. Dette formodede ældste kapel er da 10 år senere enten udvidet eller helt ombygget, da kirkens kronik for dette år ganske kort melder, at mens Hans Morgen og Johan Drøge var kirkeværger, blev det lange kapel bygget 1658—59⁴.

Det lange kapel. Kapellets oprindelige udseende er ukendt, kun udstrækningen er der mulighed for at fastslå. Det nåede mod vest hen til det nye kapel. Sydmuren flugtede med det nye kapels sydmur. Det er usandsynligt, at det har nået ud til Nørregade. Østgrænsen må vistnok sættes til lidt øst for nordre korsarms østmur. Da denne korsarm blev udvidet 1691, måtte man nedbryde et stykke af det lange kapel (se ovenfor s. 258), og et og andet tyder på, at noget af kapellet blev stående øst for den udvidede korsarm, hvor det efter

Fig. 24. S. Petri. Kapellet set fra syd (s. 275).

J. S. 1953

1807 nedrevne våben- og trappehus mulig var en sidste rest af kirkens ældre kapel (ovenfor s. 258). I alle tilfælde gik det såkaldte lange kapel efter kirkeudvidelsen 1691 fra det store kapels østmur til nordre korsarms vestmur; kapellet var nu blevet landfast med kirken. Også om bygningens dybde er vi nogenlunde orienteret. På Kriegers kort fra 1730 (fig. 35), der er noget summarisk og ikke kan regnes for en egentlig opmåling, er kapeldybden 8—9 alen. Da krypene under det nuværende lange kapel fra 1739 er overtaget fra forgængerens, kan man deraf se, at kapellet netop må have haft en dybde på 9 alen. Dette mål har også den brede, hvælvede gang i sydfløjen på det tilstødende store kapel fra 1680, og det har selvsagt overtaget målet fra det ældre kapel. Men også sydgangen i det ældre kapels afløser fra 1739 har dette mål. Det ældste, for længst forsvundne kapel har således bestemt visse træk vedrørende dimensionerne på sine to efterfølgere.

Det næste kapel, Petri kirke lod bygge, var det såkaldte *store kapel*, ofte også kaldet det nye. På det sted, hvor det blev opført, lå i den senere middelalder en større gård, som tilhørte Vor Frue kirke. Ved reformationen overgik den til kronen og tilhørte fra 1544 Universitetet, der brugte den til professorresidens⁵. Sammen med ejendommen lige syd derfor skulle der oprettes et såkaldt »pædagogium«, hvorom vi imidlertid ikke har helt sikre efterretninger, men

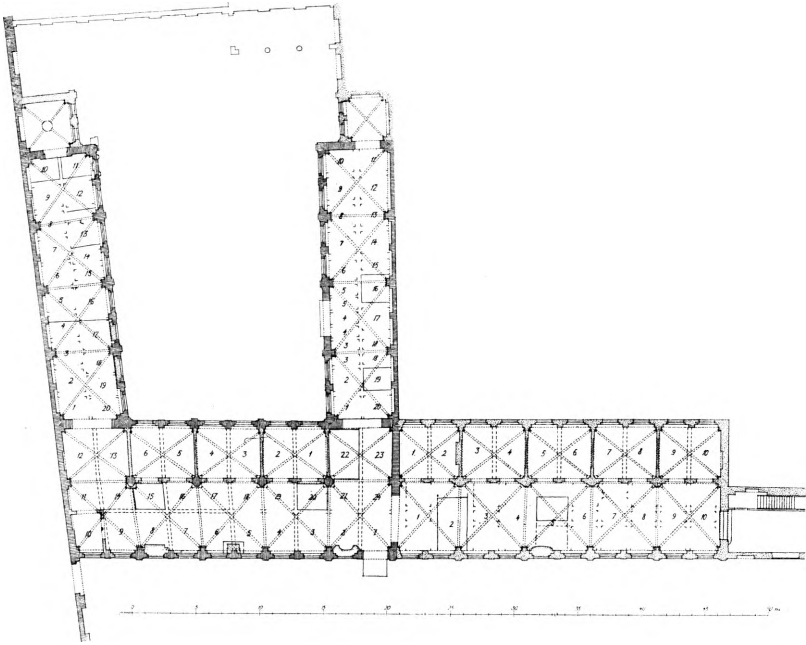
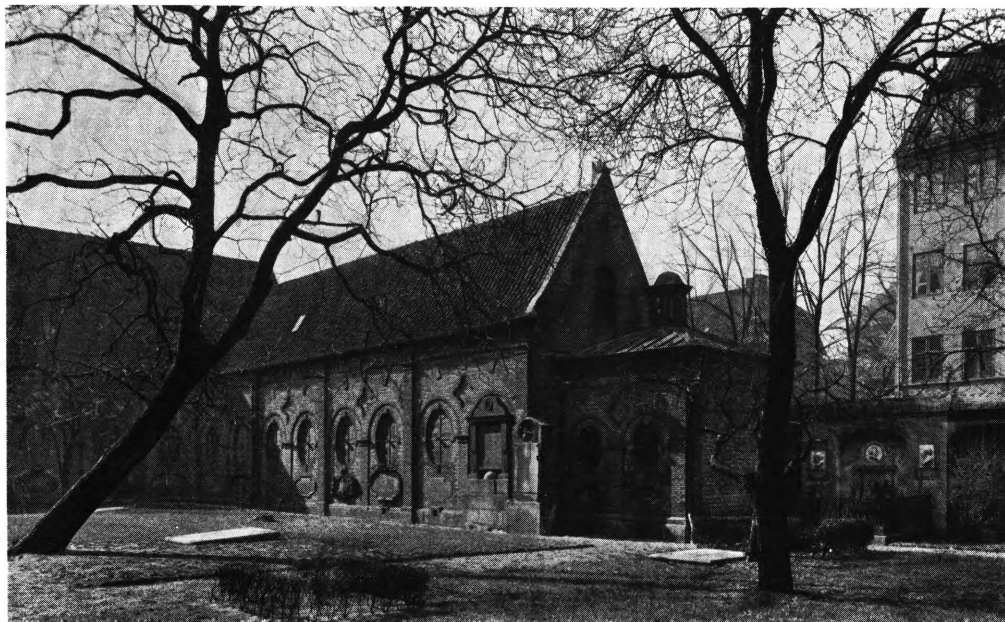

Fig. 25. S. Petri. Kapeller. 1:600. Målt af P. Bendix Madsen, Johs. Find og F. Ponsaing 1945. Kunstakademiets Samling af Arkitekturtegninger.

som dog har givet navn til en smøge, Pædagogistræde, der løb vestfra ind til Petri kirketårn. Den sidste professor, der residerede her, var Jens Bircherod. Han rømmede stedet, da kongen 5. juni 1680 havde stadfæstet et mageskifte mellem Universitet og Petri kirke, hvorved den sidste fik residensen mod at give Universitetet erstatning i en gård i Studiestræde⁶. Senere, i 1683, måtte kirken købe en strimmel jord fra en naboejendom ud til Nørregade for at kunne skaffe plads til den østre fløj, der var planlagt med nogenlunde retvinklet forløb ind mod sydfløjen. Ejeren af den begærede jord, Karen, salig Andreas Hansens efterleverske, holdt prisen højt, 4 rdl. pr. kvadratalen, ganske givet fordi hun vidste, at kirken måtte have den jord for at fuldføre det projekterede anlæg; kronikken bogfører ikke uden skadefryd, at Karens hus brændte næste år, 1684⁷.

Arbejde med opførelsen af det store, trefløjede anlæg må være begyndt hurtigt efter grunderhvervelsen, selv om grundstenen først blev nedlagt det følgende år. Kirkens regnskaber har for 1680 noteret en række indkøb af bygningsmaterialer, der kun kan være bestemt for det nye kapel, bl. a. kan nævnes købet af 70.000 hollandske muffe⁸. Grundstenen blev nedlagt af Thomas Oksen, den ene af de to kirkeældste, 25. april 1681⁹. En mindetavle om denne begivenhed blev indsat over arkaden ind til det gamle lange kapel.

Den har følgende ordlyd:

Hude 1911

Fig. 26. S. Petri. Urtegården med kapellet før opførelsen af telefonhuset på den nordlige del af terrænet (s. 278).

Im Jahr Christi 1681 Haben die Kirchen / Eltisten, Curatores und Vorstehere zu St. Petri / Thomas Ocksen, Heinrich Schupp, Andreas / Soeböttier, Johan Dröge, Lorentz Kreyer / Nicolaus Boye, Peter Weinberg, diesen Platz / von der Uniuersitet allhier gekauft, und / Kegenwertige Begräbnus Capell Nebst / Anliegenden Sogenanten Krautgarten / Darauff Bawen und Einrichten Lassen. Gott Allein die Ehre.

Indskriften, med fordybet kursiv, er indridset på en sortmalet tavle, formodentlig af kalksten i en forkrøbbet, stærkt profileret ramme. En anden tavle, der skulle minde den indtrædende om dette hus' særlige bestemmelse, blev 1740 indsat over hovedindgangen i en 1845 atter forsvunden frontispice; nu sidder den ved sokkelen¹⁰.

Hvad der 1680—81 blev påbegyndt, var ganske åbenbart den brede sydføj (fig. 24, 25, 29) med to rækker hvælvinger, fem fag i hver række, og med gavl mod øst (over det gamle kapel) og mod vest (ud til Larslejstræde, fig. 38). At vestfløjen er føjet til lidt senere, ses af en stående fortanding i murværket lige nord for vestgavlen. Pausen har næppe været lang og betyder ganske givet ikke en ændring i den een gang lagte plan. At også østfløjen måtte vente lidt, er meget troligt, skønt sammenstødet mellem de to bygningsdele efter senere ommuringer ikke synes at have efterladt sig lignende spor; man mener i alle tilfælde at kunne læse det ud af den omstændighed, at man først efter mellemværendet med Karen Andreas Hansens i 1683 fik rådighed over det stykke jord, der muliggjorde opførelsen af denne fløj, som altså tidligst kan være påbegyndt

på den tid. Man har da, efter disse iagttagelser, bygget kapellet etapevis, følgende den gamle sædvane at bringe en fløj under tag, før man gik i gang med den næste. I sommerhalvåret 1681 har man nået at bringe sydfløjen under tag. Vestfløjens mure kan skønnes at være rejst sommeren 1682; og 1683 tog man fat på østfløjen. Murmestersvendene får 28. maj dette år udbetalt løn for arbejde »ved *den sidste fløj*«¹¹; at det drejer sig om østfløjen, kan der næppe være tvivl om. Håndværkerregnskaberne viser, at arbejdet var færdigt i 1683, og i november traf kirkekollegiet de endelige bestemmelser om reglerne for fremtidige begravelser her¹². Allerede 20. november foretoges den første begravelse i det nye kapel¹³.

Håndværkerne, der rejste dette bygværk, kendes næsten alle. Murmesteren var Hans Friederich Fischer; tømrerarbejdet var overdraget Johan Ambjørnsen og Jeronimus Rachel, bistået af Christopher Brückner (de to sidste begravet i kapellets østfløj); Andreas Salling havde stenhuggerarbejdet¹⁴.

Bygherren var naturligvis kirkens kollegium; bag dette sporer man den energiske førsteprest Johannes Lassenius, men man må heller ikke glemme de to kirkeældste, Thomas Oksen og Heinrich Schupp, under hvis kloge og forsigtige ledelse det store byggearbejde blev udført. De har valgt deres gravsteder side om side i kapellets sydføj ved indgangen til østfløjen, og deres store epitafier ses endnu som pendants, Schupps på vestvæggen, Oksens på østvæggen. Umiddelbart derefter, i østfløjens sydligste fag, hviler Johannes Lassenius, hvis epitafium (af Thomas Quellinus) under den store reparation 1865 flyttedes til kirken. Kapellets tre stiftere har således haft deres monumenter samlede og synlige for den besøgende straks ved bygningens hovedindgang. Hvem arkitekten var, siges ikke med bestemthed. Men Thomas Oksen har 17. august 1681 på kirkens vegne som foræring skænket 24 rdl. til bygmesteren Hans van Steenwinkel¹⁵, og man har deri set en angivelse af, at han også var anlæggets arkitekt. Efter dette skulle da tre generationer af samme bygmester-slægt have arbejdet ved Petri kirke.

Sammen med kapellet hørte også den nye urtegård, der dels begrænses af de tre fløje, dels af en hegnsmur, der kun i sin helhed er bevaret mod Larslejstræde. Urtegardene behandles nærmere i forbindelse med Petri kirkegård (jfr. fig. 37). Den nye urtegård er nu stærkt beklippet, efter at kirkestyrelsen 1901 og senere 1924 frasolgte den nordligste del til det nye telefonhus.

Sydfløjen (fig. 24) er omtrent 25 m lang og 10,7 m bred; bagsiden mod nord er dog lidt længere, i alt 27 m, på grund af den skæve firkant, arkitekten har måttet tilpasse sine bygninger efter. Højden fra sokkel til gesims er omtrent 6 m. Bygningen hviler på en sokkel af huggen granit, gennembrudt af luft-huller til de underjordiske begravelser under kapellets gulv. Den søndre façade er leddelt i fem dobbeltfag, ganske svarende til bygningens indre opdeling i

Fig. 27. S. Petri. Kapellets østfløj, detail af facaden mod urtegården (s. 278).

Hude 1911

lige så mange hvælvingsfag. Fagene adskilles ved pilastre med sandstensbaser og -kapitæler. I pilastrenes to trediedels højde sidder en blændbue, som i det ydre skal vise den indre skjoldbues kontur, og hvis stik er leddelt ved sandstensbosses. Under blændbuen er faget tvedelt ved mindre blændingsbuer af ellipsoform, båret af en pilaster med sandstenskaptæl i den halve højde mellem sokkel og gesims. I hvert af halvtagene er der ovalvinduer med faste, blyindfattede ruder (utvivlsomt fornyet 1815). Svære stabler i det indre viser, at der har været indvendige lemme af samme ovalform som vinduerne. Uvendig er der under hvert vindue en lav, tunget blænding. Midt i hvert fag, over dobbeltbuernes svikler, sidder en firpasblænding. I de store pilastres kapitælhøjde går et vandret profilbånd af sandsten langs hele facaden. Både dette og de andre profiler af sandsten synes fornyet.

Adgangen fra kirkegården til kapellet sker ad en portal i det allerøstligste halvfag; da døråbningen følger buens kurve, er den ellipsoformet foroven. Den nuværende dørføj er nyere.

Kapellets lange hovedfacade åbnede sig kun ud mod kirkegården, og denne var fra omverdenen skærmet med høje mure. Hele vestgavlen og den tilstødende fløj, som vender med sin ene flankemur ud til Larslejstræde, viser en lang, ubrudt murflugt uden vinduer (fig. 38). Sydfløjens høje og brede vestgavl har strømskifter under glatte kamme og kuglebærende sandstensklodser i vinkelspidserne. En fladrundbuet åbning med indvendig lem højt oppe i gavlen

Fig. 28. S. Petri. Kapellets østfløj. Interior.

J. S. 1953

trekanten er eneste hul i den ubrudte mur. Et par kroge ovenover synes at tyde på, at der har været hejseværk, og at kapelloftet således kunne anvendes til lagerrum.

Mens anlægget vender ryggen til gaden, åbner det sig indad mod den grønne plads, der indrammes af de tre kapelfløje med tilstødende hegnsmure, den såkaldte »Krautgarten« eller den nye urtegård, i modsætning til den gamle øst for kirkens kor. Den lille særligt indhegnede kirkegård var som nævnt større end nu; men tilbage er stadig en lille urtehave af udpræget klosteridyl. Her ind mod denne have har alle kapellets fløje vinduer. Façaderne er alle opbygget efter samme system som kapellets hovedfaçade mod syd. Dog er der sparsommere med sandstensindfatninger og mere ren teglstensornamentik. Til gengæld er der en rigere farvevirkning, idet murene oprindeligt synes at have været afstribede med røde bælter blandt lysere grå eller grågule (fig. 23 og 27).

Adgangen fra kapellet til urtegården sker ad en bred portal i østfløjens vestmur (fig. 27), andet hvælvingsfag. Den stramme opdeling af murene i fag, der atter opdeles i halvfag, er her opgivet; man har ønsket at gøre indgangen bredere end den mod syd. De to dørfløje med ovalvinduer og svært låsetøj er samtidige med kapellet. Over døren sidder et udskåret dødningshoved.

Sidefløjenes gavle har afdækninger med strømskifter langs sidelinierne. Vest-

Fig. 29. S. Petri. Kapellets sydføj, interior set mod vest. Billedet er taget mellem 1901 og 1905 (s. 275).

fløjens nordgavl har i fodpunktet ud mod Larslej et kugleornament af sandsten; ellers nøjes gavlene med små toptinder af sandsten. Som i hovedfløjens gavl er der fladbuede glughuller, under en lille rundblænding og flankeret af ovalblændinger.

Et smallere *ligkapel* er samtidig med opførelsen af den øvrige bygning føjet til østfløjens nordgavl. Det er bygget efter samme tvedelte fagsystem som det øvrige kapel, men i mindre målestok. Et halvtag med fald mod vest dækker den lave bygning; det er vel tvivlsomt, om denne ordning er oprindelig. Fra ligkapellet udgår urtegårdens østre hegnsmur, der ikke synes at være i forbindelse med kapelmuren; der er kun bevaret to nicher i hegnsmuren og begyndelsen til en tredie, som forsvinder ind i muren på det moderne telefonhus. Da heller ikke hegnsmuren ud til Larslej er samtidig med vestfløjens ydermur, må den samlede indhegning af urtegården være sket efter kapellets fuldførelse 1683; hvor længe man ventede med at bygge muren, vides ikke. Den ældste begravelse, der er noteret i kirkeværgens regnskabsbog, er fra 1691. Muren var vel rejst på den tid. Den anden mur ved kirkegården ud til Larslej

blev først opført 1698; den svarer ganske til urtegårdens hegnsmur og må i det hele taget ses i sammenhæng med denne.

Kun et par ændringer har fundet sted ved kapellet, endda kort efter opførelsen, ellers står alt urørt. Lentes kapel for den nordre ende af vestre sidefløj, opført 1703, var den ene ændring. Bygherren var gehejmeminister, stiftamtmand Chr. von Lente, død 1725. Han har opført kapellet for egne midler, men han har måttet binde sig til at gennemføre det een gang vedtagne mønster i façadebehandlingen og at indordne det under det trefløjede anlægs fællesplan, inden for hvilket det blev et modstykke til det lille ligkapel ved østfløjen; først over gesimshøjde har Lentes (i øvrigt ukendte) arkitekt haft frie hænder. Kapellet behandles i sin helhed nedenfor s. 284.

Den anden ændring kom 1711 med gennembrydningen af en ny køreport tæt ved kapellets sydvesthjørne fra den nylig udvidede kirkegård ud til Larslejstræde, for at man her kunne få en lempeligere overgang over strædet til den store pestkirkegård, som toges i brug 1711; dette punkt er nærmere behandlet under kirkegårdene, se nedenfor s. 292.

I *det indre* er alle rum dækket af krydshvælvinger. Den brede sydfløj har to rækker med fem fag i hver. Sidefløjene har hver en enkelt række med fire fag, og hertil slutter sig de to små endekapeller ved nordgavlene, det oprindelige ligkapel (nu Besties kapel) ved østfløjen og Lentes kapel ved vestfløjen. I sydfløjens brede gang er fagene nærmest kvadratiske (eller rhombeformede, eftersom grundplanen er skæv) med en sidelinie på 8 alen (5,33 m), en dimension, der synes overtaget fra det ældre, lange kapel, der forsvandt ved branden 1728. Langs ydervæggen mod syd er der firkantede piller med kapitælbånd til optagelse af arkader og ribber; som i det ydre er faget tvedelt ved dobbelt skjoldbue af ellipseform om de to ovalvinduer. Denne gennemførte overensstemmelse mellem ydre og indre synes at vise, at der har foresvævet arkitekten en tanke om en åben pillehal, hvor de tyndere ydermure med vinduerne blot er som midlertidige indskud. Langs nordsiden i hovedfløjen er gjordbuepillerne polygonformede, en halv ottekant. De svært profilerede ribber har i skæringspunktet et blomsterornament i stuk, der veksler fra fag til fag (fig. 33). Mens sydfløjens yderste østre og vestre fag er gennemgangsled til sidefløjene, er der ud for de tre midterste fag mod nord lagt en række kapeller, alle med tilgitrede døre. Som overalt er fagene tvedelt, sådan at den fælles krydshvælvning dækker over to begravelser med hver sin indgang. Disse seks nordre begravelser, de fornemste og dyreste i kirken, er skilt fra den brede sydgang ved indskudsmure, der er gennembrudt, dels ved de fladbuede døre med gitterværk, dels ved en ovalglug foroven i fagets midterlinie. De to kapelhavlede er adskilt fra hinanden ved gitterværk, der både i døråbningerne og i skillerummene er af forskellig form og fra forskellige tider, opstillet efterhånden som der var

Fig. 30. S. Petri. Det lange kapel. Interior.

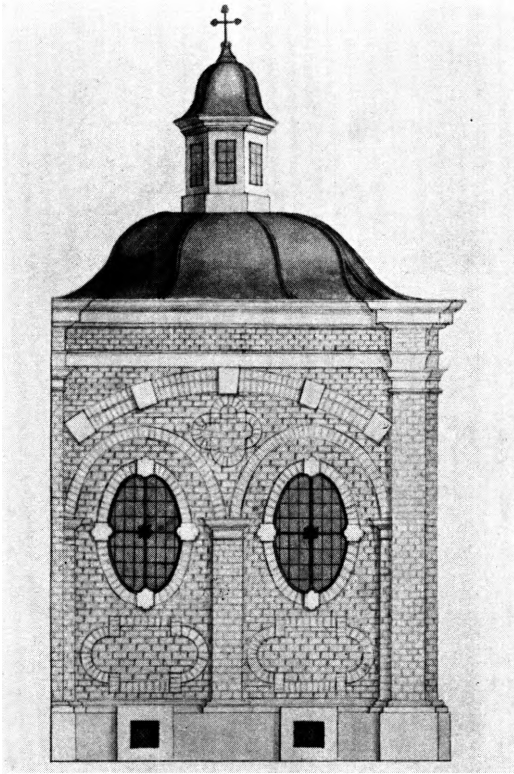

Fig. 31. S. Petri. Lentes kapel. Tegning 1701 i LA.

behov derfor. Kirken selv leverede kun rammen om begravelsen, de nøgne mure; når salget af gravsted var gået i orden, kunne den private ejer udsmykke sin andel af kapellet efter eget tykke.

Det stramme princip om fagenes tvedeling er kun afvejet få steder, således i sydfløjens vestligste og østligste fag, fordi de danner overgang til sidefløjene. I det østlige gennemgangsfag står Ocksens og Schupps epitafier som vægtige pendants lige ved kappellets hovedindgang; ved vestgavlen, hvor Conrad Biermans gravsted med en større overbygning er indrettet, er ydervæggen leddet ved blændnicher, der ellers ikke forekommer i kapellet, og i gennemgangsfaget lige herved har østmuren ind til von Plessens gravsted en ovalblænding med ramme af rigt akantusløvværk. I begge sidefløjene derimod er tvedelingsprincippet atter anerkendt. Det ses tydeligst i vinduesrækken ind mod urtegården, kun en smule tilsløret i vestfløjen ved den senere opstilling af et par epitafier, der har medført tilmuring af de pågældende vinduer. Også de ganske vinduesløse vægge, østfløjens mod øst og vestfløjens mod vest, er tvedelte ved blindarkader med ellipseformede buer, båret af vægfaste piller med kapitælbånd.

På forhånd skulle man tro, at denne konsekvente opdeling af bygningen

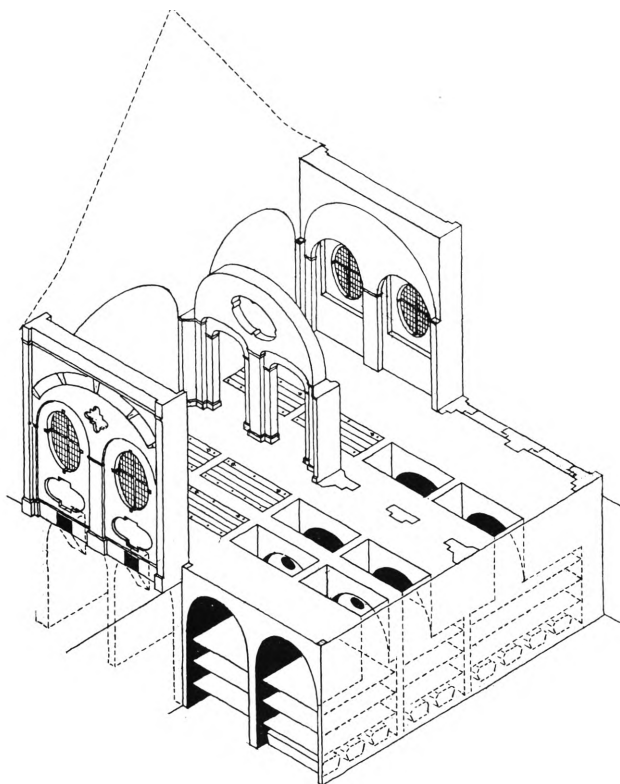
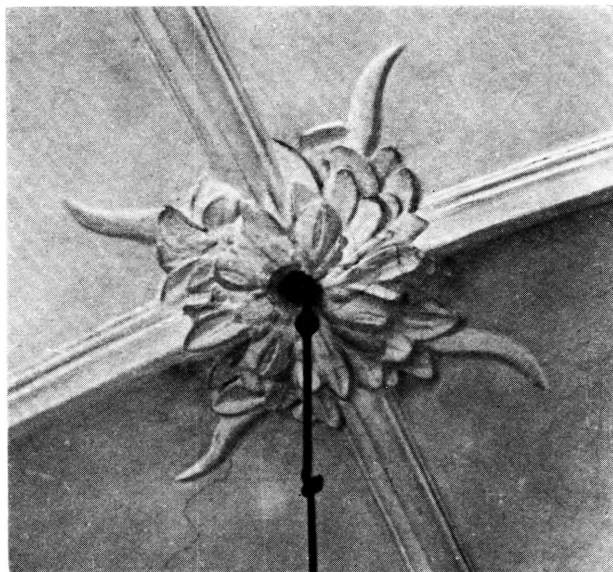

Fig. 32. S. Petri. Sydfløj af kapel 1680. Isometrisk afbildning af krypterne.
Tegnet af Curt von Jessen 1955.

måtte være gennemført til bunds, også i *de underjordiske katakomber*. Sådan er det også i sydfløjen, men mærkelig nok ikke i sidefløjene, hvor der til de fire dobbeltfag svarer to rækker med ti begravelser i hver — ikke som man skulle vente otte. De underjordiske krypter er her anlagt efter en anden måleenhed end den, der gjaldt for selve bygningen. Forklaringen er den, at man først indrettede begravelser i sidefløjene i takt med efterspørgslen; ingen af gravstederne fra begyndelsen var udmurede, og man kunne uden videre nedgrave kisterne i jord. Undertiden hændte det, at gravejerne selv lod et gravsted udmure som krypt; men det ses dog en enkelt gang i 1736, at kirkeværgen udbetalte 21 rdl. til nogle arbejdsfolk for at udgrave jorden til nogle begravelser i det nye kapel¹⁶ (der tænkes utvivlsomt på det holsteinske gravsted, vestfløjen nr. 12).

Helt anderledes var det i den store sydfløj. De få krypter, der nu er tilgængelige, viser, at der er den nøjeste overensstemmelse mellem bygningens over- og underjordiske arkitektur, og at hele kryptinddelingen tydelig nok stammer fra kapellets opførelsestid. Der er fem dobbeltfag i alt. Hertil svarer ti tøndehvævede krypter, der går fra nord til syd. Ved øst-vestgående spærremure er

J. S. 1953

Fig. 33. S. Petri. Det store kapel fra 1682. Slutsten i sydflojen.

de tøndehvævede rum opdelt i mindre enheder, tre i alt. Bredest er den nordre serie, der ligger neden under de to gennemgangsrum og de tre fornemme nordkapeller, idet hvert rum er beregnet til at kunne tage fire sidestillede kister. Smallest er den midterste række, der omfatter nr. 11, 14—21 samt nr. 24, og som kun er beregnet på at tage to kister ved siden af hinanden, mens den sydligste serie (nr. 1—10) langs kapellets søndre væg gav plads til tre kister. Dybden af disse gravhuller er godt 4 m under kapellets gulvhøjde. Ved hjælp af dragere, der efter behov kunne indstikkes i dertil konstruerede bomhuller, kunne der indskydes mellemgulv i flere planer. Var der fuld belægning, stod fire lag kister oven på hinanden, hvilket endnu er tilfældet med nr. 21.

De nord-sydgående tøndehvælvinger er alle afbrudt i deres forløb på tre steder, nemlig der hvor de lodrette skakter fra lemmene i gulvet gav adgang til krypten. Nu kan forholdet bedst studeres i nr. 15 og nr. 22; de fleste andre steder er lemmene i ny tid erstattet med murstensgulv. I disse to gravsteder ses det, at der i spærremurene ind til nabogravene var ovale trækuller, ligesom der yderst til øst og vest i nr. 12, 13 og 22 var lodrette trækkanaler, der endnu dækkes af riste i nr. 12 og 13, men som er tilmuret i 22 og her kun synlig fra kryptens indre.

Lentes kapel. I det samlede kompleks af kapeller fra 1680'erne er dette lille kapel det eneste, der er senere tilføjet. Som ovenfor nævnt er det bygget som pendant til det lille ligkapel for enden af østflojen, men adskiller sig fra dette ved en mere pompøs opbygning af de øvre partier.

Hude 1911

Fig. 34. S. Petri. Indgangsportal til Lentes kapel.

I kirkens arkiv bevares den her (fig. 31) gengivne tegning til kapellet; den er udateret, men stammer formodentlig fra 1703, det år da den lille bygning blev rejst. Arkitekten har ikke signeret tegningen. Steenwinkel var død to år tidligere og har næppe i sit sidste leveår beskæftiget sig dermed. Hans efterfølger har været stærkt bundet af den givne façadedeling, som trofast er fulgt på østsiden, mens nordsiden står glat (fig. 26). Bag den ukendte arkitekt spores kirkekollegiet, der har krævet den een gang vedtagne stil respekteret, skønt den nu var forældet. Det gentog sig 1739 ved genopførelsen af det gamle kapel.

Lentes gavebrev, der lød på 2200 rdl., er dateret 25. juni 1703¹⁷. Den store kapital overgår til kirken, som forpligter sig til at opføre kapellet. Ifølge stiftelsesdokumentet skulle der bygges en underjordisk krypt så dyb, at der her kunne sættes tre lig oven på hinanden. Gulvet derover skulle lægges med

ølandske fliser og døren stænges med et gitterværk, alt at udføre efter en tegning, der omtales som bilag til skrivelsen, men som nu er forsvundet. I det indre skulle kapellet være $11\frac{3}{4}$ fod bredt og 12 fod langt mellem murene, mens højden blev anslået til 16 fod fra jorden til arkitravens overkant. Disse dispositioner er næppe helt blevet gennemført. I stedet for de planlagte ølandske sten kom der sorte og hvide marmorfliser på gulvet. Mulig er dette sket ved Lentes egen indgriben. Han har bl.a. selv bekostet den smukke gitterdør af smedejern¹⁸, skønt dette ellers efter kontrakten tilkom kollegiet. Den store portal (fig. 34) ind til kapellet, hugget i sandsten med kraftigt forkrøbbede profiler som den eneste arkitektoniske repræsentant for den gængse stil på Frederik IV.s tid, er ikke omtalt i overenskomsten og kan vel også være bekostet af Lente. Den store sum, der skulle udredes, forfaldt til udbetaling i to rater. Den første betaltes straks ved indgåelsen af overenskomsten, den anden skulle først præsteres, når Lente var i fuld besiddelse af kapellet; dette skete 20. februar 1704¹⁹, på hvilken tid kapellet altså har været færdigbygget.

I det ydre ses, at man har benyttet den gamle hegnsmur uden om urtegården til underlag for kapellets overbygning, der er adskilt fra det store kapels vestfløj ved en lodret stødfuge; kun et par steder har man søgt at bringe det nye murværk i forbandt med det ældre ved indhugninger. Også i det indre ses der mindelser om, at ydermuren har haft anden anvendelse tidligere. En fladrundet niche i vestvæggen på Lentes kapel er i virkeligheden intet andet end en af nicherne i urtegårdens hegnsmur.

PETRI KIRKEGÅRD

Den ældste kirkegård var mindre end den nuværende. I middelalderen begrænsedes den ganske vist som nu af de to gamle færdselsårer, Nørregade og S. Pedersstræde, men i begge gader kun et kortere stykke, og kirkegården nåede ikke som nu ud til Larslejstræde. Oprindelig var hele den vestlige del af arealet mellem S. Pedersstræde og Larslejstræde bebygget og på private hænder. Først efter at S. Peders sognekirke var blevet til S. Petri tyske kirke, blev der lidt efter lidt brug for at beslaglægge de omliggende ejendomme. En af disse ejendomme, der i tidens løb blev inddraget, Universitetets såkaldte Pædagogium, fordem de evige vikarers kapitelhus, har i 16. århundrede (se ovenfor s. 274) givet navn til det lille stræde, der fra Larslej løb ind mod kirkens tårn, og som oftest kaldtes Pædagogistræde¹.

Man har enkelte holdepunkter for en nøjere bestemmelse af kirkegårdens oprindelige område.

Det bedste hjælpemiddel er det kort, I. C. Krieger lod udarbejde i anledning af branden 1728, og som viser situationen før den store katastrofe (fig. 35). Kortet viser ganske vist, at alle de grunde, der lå mellem tårnet og Larslej, på den tid var inddraget, men langs begge hovedgaderne måler hegnsmuren knap så meget som nu. I S. Pedersstræde optages den vestligste del af kirkens areal af de to præsteresidenser, hvoraf den østligste nærmest kirken blev ryddet efter branden og inddraget under kirkegården. Denne præstegårds østgrænse er på grundplanen 98 alen fra hjørnet ved Nørregade og 65 alen fra hjørnet ved Larslej, jfr. planen fra 1888 (fig. 36). Netop her kan der i vore dage ses et tydeligt skel i hegnsmuren, som er ældre øst derfor, og som vest derfor har en nyere mur opført efter den store brand. Her har vi altså kirkegårdens gamle vestlige grænselinie. Ved Nørregade er det knap så let at fiksere grænselinien, da Kriegers kort hverken her eller mod Larslej er helt korrekt. Den store ejendomsgård, som kaldes hofpræstens, blev efter 1728 den anden præstebolig ved Petri, og nu er det telefonhusets ejendom; den er hos Krieger anbragt for tæt ved kirken. Kirkegården har i alt rådet over 60 alen hegnsmur langs Nørregade hen til »Cantors bolig«. Også nordgrænsen kan bestemmes, idet kapellet synes lagt i det gamle skel, sådan som det ovenfor s. 272 er omtalt; kun er det lidt tvivlsomt, hvor langt den nåede mod vest, idet kapellet ganske givet har boret sig et stykke ind på nabogrunden. Forlænger man grænseskellet i S. Pedersstræde langs præsteboligens østside videre mod nord, får man i den nordlige flanke en samlet længde på omkring 95 alen. Det lille indhug, der er i gadelinien ved kontorboligen, er omtalt i datidens arkivalier² og blev udlignet efter 1728, da hegnsmuren blev ført videre til hofprædikantens bolig, mens de to mellemliggende grunde blev inddraget under kirkegården.

Mens præsten oprindelig har boet i den bolig, der fordm tilhørte den kongelige bøssestøber, og som Frederik III. i 1655 skænkede til den tyske kirke³, lå en anden præstebolig hinsides Pædagogistræde længere mod nord; den erhvervedes 1629, og nabogrunden mod nord, »de evige vikarers kapitelhus«, senere Pædagogiet, kom 1634 i kirkens eje⁴. Hele dette område begyndte man at rydde i 1690'erne, og først i 1698 rejstes hegnsmuren ud til Larslej⁵. Ved det nordre skel var kirken også ivrig efter at erhverve jord. Her lå fra 1642 den flere gange nævnte kantorbolig⁶, og i forlængelse af den det lange kapel, hvis areal blev opkøbt 1648. Det store nye kapel lod sig først bygge efter erhvervelsen af den store professorresidens i 1680; det kom jo til at flugte med det gamle kapel, men formentlig har dets mure gået på tværs af alle gamle grænsskel, som nu ikke mere kan opspores. Kapelbyggeriet hører naturligt med til kirkegårdsudvidelserne, idet den gamle urtegård ved kirkens kor fik et anseligt sidestykke i den nye urtegård, der begrænsedes af det store kapels tre fløje og strakte sig et godt stykke videre nordpå langs Larslejstræde. Til alt dette føjede sig dernæst hjørnegrunden mellem Larslej og S. Pedersstræde, hvor J. C. Ernst 1696 opførte en præstebolig⁷. Efter branden 1728 blev denne sidste residens genopbygget, mens nabohuset — på Kriegers kort kaldet »Magister Schreibers og Præste Enckens Residence« — på grund af dets farlige beliggenhed så tæt ved kirken blev sløjfet og arealet inddraget under kirkegården. Ved samme lejlighed sløjfede man også kantorhuset, købte tillige nabogrunden, kaldet »Niels Prytz Huus«, og begge disse grundstykker indlemmedes i den gamle urtegård⁸. Dermed var et meget stort sammenhængende areal beslaglagt af Petri kirke og langt den største del af nyerhvervelserne båndlagt til begravelser, hvad enten de nu kaldtes kirkegård, urtegård eller kapeller.

På dette tidspunkt var S. Petri kirke altså velforsynet med kirkegårde, og endda havde man 1711 i en nødsituation måttet købe yderligere jord andesteds, så at det samlede begravelsesareal på det nærmeste blev fordoblet. Det var under den store pest, der bortrev hened en trediedel af byens indbyggere. Under en sådan paniksituation forslog det gamle område ikke. Hinsides Larslejstræde købte kirken da et af de ret store grønne områder, som Nørre Kvarter endnu på den tid var velforsynet med⁹. Det areal, man erhvervede, var 1684 blevet tilskødet baron Diderich Fuiren; det skiftede ejere flere gange siden, men beholdt navnet »Fuirens Have«, ligesom hovedalleen i den senere kirkegård undertiden hed »Baronens Gang«¹⁰. Den på efteråret 1711 bestemte kirkekollegiet sig for at købe baronens have (ses på Geddes plan, fig. 37). Kirkens førsteprest, dr. Dyrkop, indviede den nye gravplads den 19. sept. 1711, og næste dag gravsattes her det første lig, en fattig tjenestedreng, der tjente hos købmændene Lysius og Wriesberg, begge kendte medlemmer af den tyske menighed¹¹.

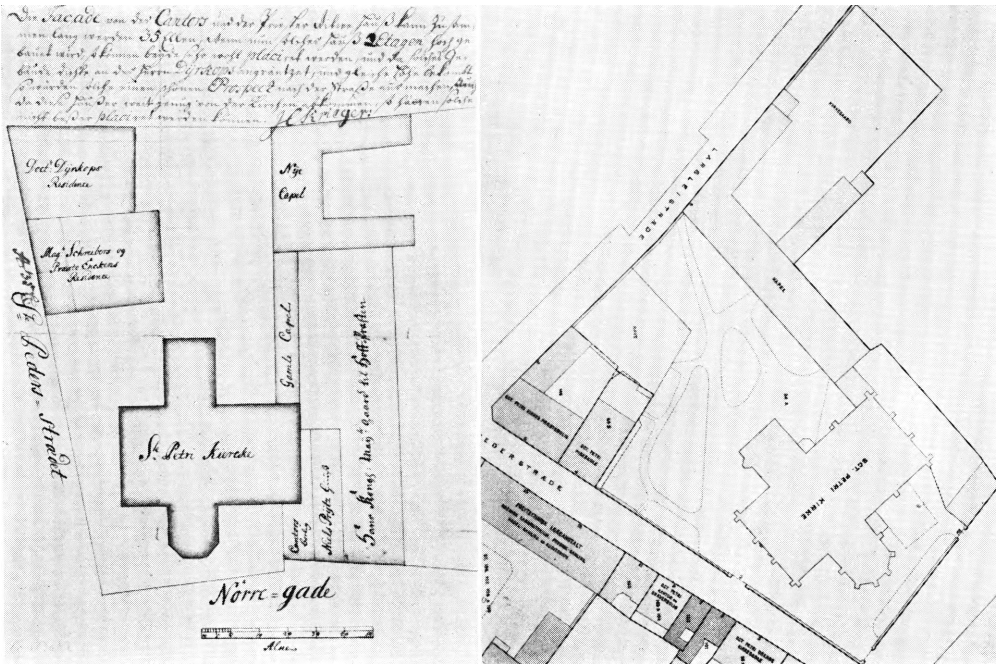

Fig. 35—36. S. Petri. 35. Plan af kirken, kirkegården, præstegårde og kapeller. Vest opad. Målt af J. C. Krieger o. 1730. (LA) (s. 287). — 36. Situationsplan efter karré-planer af Kjøbenhavn, 1888, nr. 53 (s. 289).

Efter pestens tid fortsatte dette nye sted med at være almindelig fattigkirkegård, som dog blev nedlagt 1760, da den store nye Assistenskirkegård på Nørrebro blev taget i brug af alle hovedstadens sognekirker. Ved overenskomst med Københavns magistrat 10. marts 1762 beholdt Petri kirke hele området, men solgte den vestlige part 1765¹².

Kirkegårdens hegnsmure, der endnu er et så iøjnefaldende træk ved de tre gader, der løber forbi Petri kirke, har trods deres egale udseende en ret sammensat historie. Fra den ældste tid har man dog hverken efterretninger om eller arkæologiske spor af hegnsmure. Først da kirken 1585 blev overladt den tyske menighed, kommer de første skriftlige meddelelser. Ved de omfattende reparationsarbejder, der var nødvendige, efter at bygningen så mange år havde været anvendt til støberi, fik Steenwinkel også ordre til at opføre en hegnsmur¹³. Hvor denne var, kan muligvis afgøres. Ud til Nørregade kan den næppe have været, da der efter Christian IV.s udsagn her har været et stakitværk, som 1613 blev erstattet af en række kramboder, der stod her lige til 1687¹⁴. Derimod er der grund til at søge Steenvinkels mur langs S. Pedersstræde.

I hegnsmuren langs dette stræde findes der rester af ældre murværk på en strækning fra 37 til 65 m, regnet fra hjørnet af Nørregade eller lige vest for den store køreport til den højere mur ved den ældste, 1728 forsvundne, præste-

bolig (se ovenfor s. 287). Muren er på denne strækning stærkt omsat i senere tid, men de nederste 8—9 skrifter, uden synlig sokkel, er af meget store sten, der ligner munkesten af størrelse, 27—29×14—15×8 cm. Muren ovenover er af en anden stentype, hollandske »muffer« af størrelse 22×10×4,5 cm; 10 skifter = 59 cm. Tæt ved denne murflugts vestligste punkt ses indad mod kirkegården en muret niche; enkelte træk tyder på, at der her er tale om en ganglåde, der senere er muret til. De nederste skifter af den store stentype kan meget vel være fra Steenwinkels tid, selv om dette næppe kan bevises. De røde sten er lagt i krydsskifte, og både dette stykke murværk samt det, der er føjet til ovenpå, er ældre end dets naboer mod øst og vest.

Om den store køreport fra S. Pedersstræde (fig. 39) ind til kirkegården oplyser kirkens kronik fra året 1680, at den på kongens befaling måtte ombygges og gøres »en trediedel videre end tilforn«, for at man bedre kunne regulere ind- og udkørselen; på denne tid, fortsætter kronikøren, var kirkegården ligere en almindelig opkørt mark, fordi de store karrosser kørte gravene op, når de skulle vende derinde¹⁵. Der ligger i disse ord, at man ikke har kunnet bruge en tidligere køreport i S. Pedersstræde. Boderne langs Nørregade synes at have hindret en indkørsel herfra. Så har der da ikke været andre indkørsler end fra Larslej ad Pædagogistræde til kirkegården, hvor karrosserne altså måtte vende og køre samme vej tilbage. Pædagogistræde var jo i funktion til 1690. — For at undgå denne generende til- og frakørsel har man da på kongens befaling ombygget en ældre, nu ganske ukendt, køreport i S. Pedersstræde, gjort indkørslen bredere og muret nye poster. Det er efter al sandsynlighed den samme port, som står der endnu. De høje poster er muret af hollandske »muffer« (22×10×4,5 cm; 10 skifter = 53 cm). Støtternes topstykker er barokke kugler af sandsten, ganske svarende til dem, der samtidig blev opsat på kapellets gavle.

Murværket viser på dette sted, at portalen er et indskud i en ældre murflugt, yngre i alle tilfælde end den meget gamle mur mod vest, der lige er omtalt, men ganske øjensynligt også yngre end det stykke af hegnsmuren, der ligger mellem køreporten og hjørnet ved Nørregade. Den øvre del af denne mur samt porten i det nu skråt afskårne hjørne er fra en hovedreparation, som afsluttedes 1915; men de nederste partier er gamle, opført af små, røde sten i krydsskifte (25×12×5 cm; 10 skifter = 66 cm). Formodentlig stammer dette stykke mur fra 1670. Kronikken oplyser for dette år: »1670 ist die Kirchen nach der S: Peters strasse umher verhöhet und aufgeföhret worden«¹⁶. Med lidt god vilje kan det fortolkes derhen, at strækningen vest for porten blev forhøjet og strækningen øst derfor blev muret; men sikkert er det ikke. Også i det sidst omtalte stykke af hegnsmuren er der en ganglåde. Den er nu tilmuret, men på Cramers stik fra 1760 (fig. 51), der i øvrigt viser, at muren muligvis oprinde-

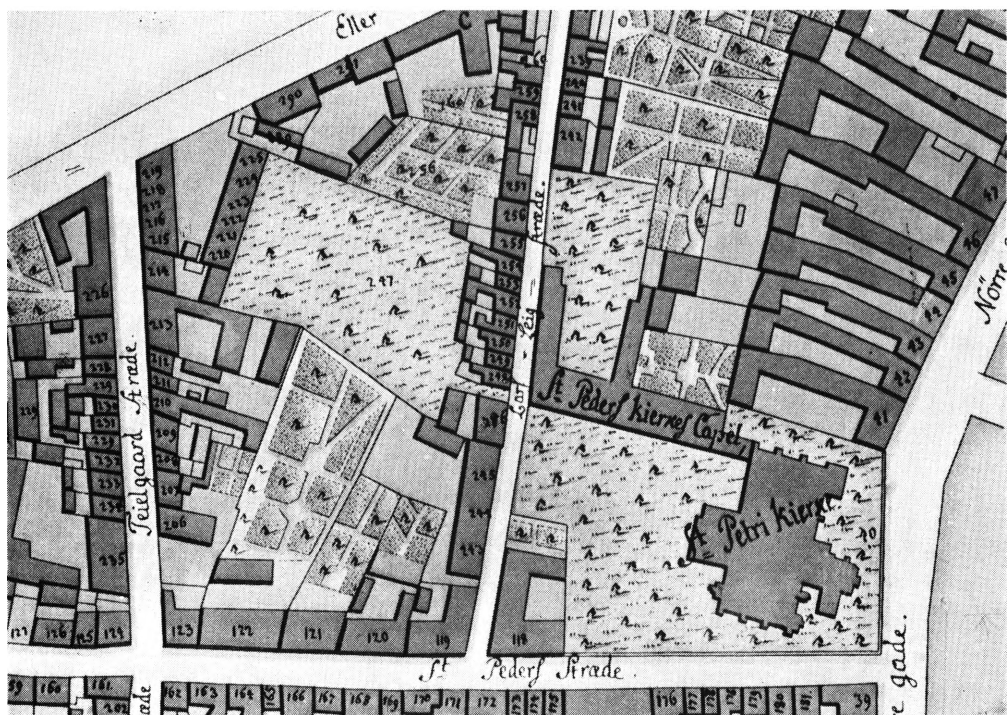

Fig. 37. S. Petri. Kirken og kirkegårdene. Udsnit af Geddes kort 1757 (s. 292).

lig var meget lavere, end den er blevet efter senere ombygninger (1816 og 1915), står lågen åben. Efter tradition ved kirken hedder den »Kongens dør«. Der er i det mindste den sandhed deri, at den lille låge har siddet lige ud for den seperatindgang, kongen havde til sin stol i kirken.

Også langs Nørregade står en gammel hegsmur, som blot i sine yderkanter, dels mod S. Pederstræde, dels mod telefonhuset, har fået nye porte i 1915¹⁷. Det mellemliggende, o. 35 m lange stykke, kan tidligst være fra 1687. I dette år blev kramboderne fra 1613 nedrevet og en ny hegsmur rejst. Inden dette kunne ske, havde kirken gennem stadsbygmester Christoffer Groes indgående forhandlinger med den af Ole Rømer ledede kommission for »gaderne, brolægningen og vandvæsenet«. Det gjaldt om at regulere Nørregade, så at hegsmuren kom til at flugte med ejendommen Godtkøb på hjørnet af S. Pederstræde. Som det er blevet omtalt i det bygningshistoriske afsnit (s. 258), var det kirkestyrelsens tanke at lade kirken udvide lige til Nørregade; men selv om dette forslag ikke blev gennemført, var det dog af vigtighed at få fastsat, hvor langt kirkens grund gik; kongens resolution om dette spørgsmål kom 19. april og 13. sept. 1687. »Den nye linie« var dermed fastlagt, og samme år lod man efter alt at dømme den østre hegsmur opføre i grænseskillet¹⁸. Mulig er det den samme, som står der nu. Men den blev i alle tilfælde ombygget efter

branden 1728 med to køreporte, omtrent hvor de nuværende fra 1915 findes. Der er derfor grund til at tro, at hele hegnsmuren ombyggedes 1728; det helt afgørende bevis har man næppe. Ved bombardementet 1807 blev muren en del beskadiget, bl.a. synes nichen med Eigtveds gravsten at være ramt¹⁹, og desuden ombyggedes begge køreportene. Men i sin helhed er muren dog urørt og stammer formentlig fra o. 1730, såfremt den ikke skal føres tilbage til 1687.

Tilbage er murene ved Larslejstræde. Vi har ovenfor s. 279 berørt emnet, idet den endnu eksisterende mur omkring den nye urtegård måtte ses i forlængelse af kapelbyggeriet i 1680'erne. Den er nu i hele sin længde og anselige højde bevaret delvis urørt. Syd for kapellet opførtes 1698 det høje stykke hegnsmur, der endnu afgrænser kirkegården mod vest. Opkøbet af grundene med kirkegårdsudvidelsen for øje begyndte 1690²⁰. Det nye store kapel har dog i rum tid stået med bebyggelse foran, inden arealet kunne fritlægges, og først 1698 kunne hegnsmuren opføres. I 1696, havde J. C. Ernst opført den nye præsteresidens på hjørnet af S. Peders og Larslejstræde; den brændte 1728.

Dette stykke hegnsmur, som er fast dateret ved kronikkens tydelige udsagn, er ikke i forbandt med kapelmurene fra 1680. Det er bevaret på hele sit forløb fra kapellet til den nye præstebolig. Muren hviler på en sokkel af hugne granitkvadre, den er 38 m lang og 3,35 m høj. Ind mod kirkegården har den 11 nicher. Gesimsen er ud til gaden et fremspringende savnsnit under det udhængende tag af teglsten. Materialet er hollandske muffe, 23×11×4 cm; 10 sk. = 53 cm. I den i øvrigt ubrudte murlinie ud mod strædet er der en bred køreport tæt ved kapellet, men denne gennemkørsel er ombygget og kan ikke være oprindelig. Midtvejs mellem kapellet og præstegården ses den ældre port, nu tilmuret, men med en oprindelig åbning på knap 1,85 m ud til strædet; den har udvendig højde 2,97 m. Set indefra syner den lavere på grund af kirkegårdens opfyldning; den øverste stabel til lågen sidder endnu på sin plads, den nederste er formentlig gemt under opfyldningen. Døråbningen er muret til med samme slags sten, som anvendtes til muren, og det er øjensynligt, at den kun har været i funktion en kort tid. I året 1711, da pesten hærgede København, var det som omtalt ovenfor s. 280 nødvendigt at udvide begravelsespladsen ved køb af Fuirens have. Umiddelbart efter købet — således fortæller kronikken — åbnede man en ny udgang fra den gamle kirkegård nær det store kapel; ved den nye pestkirkegård kom der en port »ohngefehr gerade über vor der auf unserm Kirchhofe gemachten neuen Pforte«²¹. Herefter er sagen klar. Den oprindelige port, der næppe har været en køreport, men kun en ganglåde ind til den sti, der erstattede det forsvundne Pædagogistræde, lukkedes 1711, og den nye port åbnedes der, hvor den endnu er at finde. Man har altså inden for kirkens styrelse ønsket en bekvem overfart mellem de to kirkegårde. På Geddes kort 1757 (fig. 37) ses det, at planen så nogenlunde er gennemført.

J. S. 1954

Fig. 38. S. Petri. Kapel og hegnsmur mod Larslejstræde.

J. S. 1954

Fig. 39. S. Petri. Hegnsmur med køreport mod S. Pedersstræde.

Alle hegnsmure fra slutningen af 1600'erne og fremefter opførtes med relativ stor højde og indvendige nicher. Undtagne er alene de hegnsmure ved S. Pedersstræde, som måtte formodes at være af ældre dato. Det er i overensstemmelse hermed, at den nye mur ud for den 1728 sløjfede residens (Mag. Schreibers residens på fig. 35) fik større højde og dybde og forsynedes med nicher.

Udadtil har alle hegnsmurene stået blanke. Mod Nørregade og Larslejstræde har man ensartet gesimshøjde; kun køreportenes overbygninger rager op, ikke blot nu efter gentagne ombygninger, men også tidligere. Således havde de to porte til den gamle urtegård trekantgavle fra 1730 til 1807; til den nye urtegård er der fra Larslejstræde en køreport, hvis vandrette overbygning når op over gesimshøjde; den havde en mindre, for længst tilmuret ganglåde ved siden og er nu, siden 1901, en af indgangene til telefonhuset²². Den 1711 gennembrudte port til kirkegården er lavere og bryder ikke gesimshøjden. Ved S. Pedersstræde, hvor murflugten er af ældre herkomst og mindre egal, veksler gesimshøjden. På strækningen her mellem porten fra 1680 og Nørregadehjørnet har der tidligere været støttepiller, der 1709 yderligere forsynedes med afvisersten²³; de kendes fra ældre billeder (fig. 52), men har ikke efterladt sig synlige spor i murværket.

Indadtil var murene kalkede røde eller mulig malet som rødt murværk. Rester deraf ses endnu. Kirkens kronik melder fra 1709, at præsteresidensen ind mod kirkegården (dvs. mag. Schreibers bolig) skal behandles med »Wasserfarbe ... die Wänder roth und weiss anstreichen zu lassen«. Mindre klart er det, når kronikken tilføjer, at kirkegårdsmuren, som skal anstryges med samme røde og hvide farve, ved S. Pedersstræde ind mod kirkegården skal anstryges med rødt, *gult* og hvidt²⁴.

På selve kirkegården omtales hyppigt stakitværker; de stod uden om selve

Fig. 40. S. Petri, set fra Nørregade. Stik af Hans Quist i Danske Atlas II, 1764. Til venstre på billedet ses kantorbolig og drengeskolen, til højre for kirken ses den ene af præsteresidenserne (s. 287).

kirken, for den del til beskyttelse af indgangene til de mange herskabsstole. På Cramers stik (fig. 52) kan man se stakitporten foran kongens separatindgang. Desuden var der stakitter langs gangene på kirkegården, uden at vi dog kender noget nærmere dertil²⁵. Beplantning omtales siden 1693. I tiden derefter ses det, at træerne var under stadig og kyndig røgt, de blev sat i futteraler og måtte hyppigt beskæres; i 1710 fik kirkegårdsgartneren Joseph Staudt betaling for at beskære 42 lindetræer rundt om kirken, en post der ofte nævnes i de følgende år²⁶.

Geddes kort over København viser som nævnt flere sådanne grønne pletter i datidens Nørre Kvarter. Nu er Petri kirkegård med sine hegnsmure, kapeller og urtegårde et af de få åndehuller i den indre by.

Fig. 41. S. Petri 1746, set fra Nørregade. Stik af Bartholomæus Roque.

EFTER DEN STORE RRAND 1728

Under den store brandkatastrofe 20.—22. oktober 1728 truedes Petri kirke fra to sider. Ilden havde længe raset i største delen af S. Pedersstræde, og ud på natten til den 21. oktober blev Nørregade ved en anden brand, der kun indirekte stod i forbindelse med den første, lagt i aske. Alligevel havde man ventet, at Petri kirke ville holde stand; men den undgik ikke sin skæbne. Efter sigende kom der ild i en brændestabel, som stod op ad kirken, hvis hele bygning torsdag morgen den 21. stod i lys lue. Ødelæggelsen var, efter den kirkeældste Johan Clares beretning, fuldkommen; end ikke kisterne i gravkrypterne blev skånet. Denne udtalelse skal dog tages med noget forbehold. Ganske vist brændte det høje spir såvel som kirkens tagværk; en hvælving i koret og alle tre hvælvinger i søndre korsarm styrtede ned, hvorefter alt inventaret blev ødelagt, ligesom det gamle, lange kapel var så medtaget, at tomten måtte ryddes. Men kirkens mure og de fleste hvælvinger holdt stand. Også det store, nye kapel slap nogenlunde uskadt, om end tagværket brændte. Tilbage stod altså kun de nøgne mure af en røgsværtet ruin!

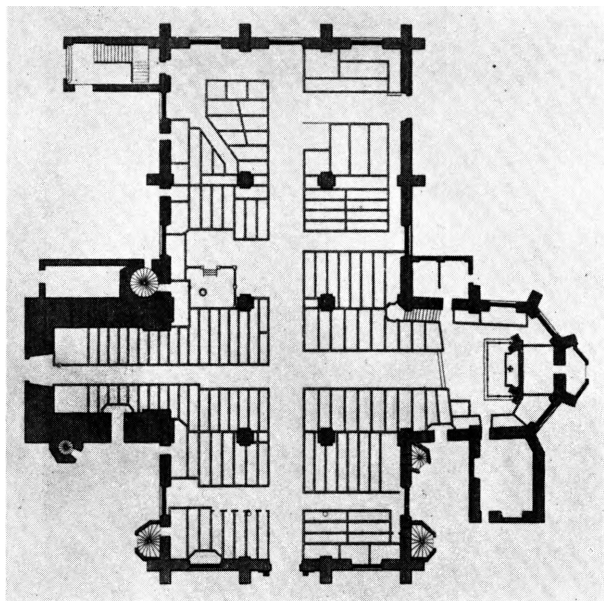

Fig. 42. S. Petri. Plan 1746. Efter Danske Vitruvius (s. 297 f).

vi nu ejer de to værdifulde hovedbøger, Hauptprotocol A og B, der er en meget fyldig kilde til menighedens ældre historie. En af de reddede kister må være den fra 1679, omtalt ovenfor s. 266, hvor det også meddeltes, at kirkens fattigblok fra 1680 af ukendte årsager ikke gik til grunde. Da de samlede skader omsider kunne overskues, havde menigheden mistet »... unsere schöne St. Petri Kirche mit allen seinen Zierathen und Kirchen-Ornamenten«, som Johan Clare skrev i sin kronik; hertil kom tabet af tre præsteboliger (de to ved kirkegården samt »Godtkøb« på hjørnet af S. Pederstræde og Nørregade) og endvidere kantorens, graverens, præsteenernes og bælgtræderens huse³.

Alle disse sidstnævnte ejendomme måtte menigheden selv genrejse. Men til selve kirkebygningens genopførelse fik de kongens støtte gennem den almindelige brandkasse. I foråret 1729 var der under den store bygningskommission nedsat et snævrere udvalg, bestående af gehejmeråd Vincents Lerche og biskop Christen Worm med generalbygmester J. C. Ernst som bygningskyndig tilfornordnet til »de publicque Bygningers Opførelse«. Petri kirke sorterede efter kgl. reskript af 13. maj under dette udvalg, der hver lørdag eftermiddag klokken godt 5 lovede at komme til stede for at se, hvor meget byggeriet var avanceret⁴.

Forberedelserne til genrejsningen var da allerede i gang. I december 1728 havde J. C. Krieger indhentet overslag hos de forskellige håndværkere. Murerne skulle borthugge den øverste del af de ildskørnede mure i en dybde af en alen under gesimshøjde og derefter fylde op med nyt murværk og nye gesimssten⁵. Alle 17 stræbepiller blev synet. Et foreløbigt overslag blev gjort over

Ulykken blev endda større end nødvendigt. I alt fald beretter Johan Clare, at kantoren Caspar Raupach under den almindelige panikstemning ganske glemte at redde kirkens kostbarheder, både dens sølv og dens messeklæder, skønt de alle var forvaret i et let tilgængeligt skab bag alteret og i tide kunne være bragt i sikkerhed². Tabt var også begge bibler, der gemtes i sakristiet, samt alle vielses- og dåbsbøger. Johan Clare selv reddede dog ud af sit brændende hus tre kister fyldt med arkivalier. Det er derfor,

Fig. 43. S. Petri 1746, set fra syd. Syd­façade efter Danske Vitruvius.

kirkens hvælvinger, både de nedstyrtede og de øvrige, der havde holdt stand over for det brændende og nedstyrtende tømmer, men som alligevel trængte til at repareres. Det nye sakristi nord for koret var temmelig spoleret og måtte næsten helt fornyes; det gamle sakristi syd for koret mistede formodentlig ved denne lejlighed sin kamtakkede gavl og stod for fremtiden med valmtag. Et »benhus« ved tårnet, hidtil af bindingsværk, blev nu genopført af grundmur på sin gamle plads og ses gengivet på grundplanen i »Danske Vitruvius« (fig. 42).

Tårnet skulle repareres indvendigt, da det gamle træværk var brændt. Man tænkte dengang næppe på at forhøje dets murværk, men ønskede — så vidt det kan ses af de forskellige overslag og kontrakter — at lade det beholde sine 40 alens højde (til nuværende vægtergang) og derover at sætte et spir. Om dette først projekterede spir akkorderede Krieger med håndværkerne 28. december 1728⁶; efter beskrivelsen har det i hovedtræk svaret til det, der senere blev opført, men som det snart skal ses, kan de to udkast ikke have været helt identiske, og spørgsmålet om tårnets øvre afslutning blev foreløbig skubbet ud i det uvisse, da det i første omgang gjaldt om at bringe selve kirkehuset under tag. Tømremestrene Poul Olsens og Jacob Iversens overslag⁶ (endelig kontrakt 10. maj 1729) gik ud på, at kirken på grund af sin særlige form med den store nordre korsarm krævede en »liggende« stol i 42 bindinger; arbejdet er åbenbart straks blevet udført, og det er den tagstol, kirken endnu har, trods bombardementet 1807. Rejsegildet fandt sted 24. september 1729; taget dækkedes da, ligesom nu, af sortglaserede tagsten⁷.

Da alle disse arbejder gjaldt reparation og konservering af en eksisterende bygning, kan håndværkernes kontrakter og overslag nu og da give et klarere billede af kirken, som den stod før branden. Det gælder f. eks. det lige omtalte »benhus«, hvis eksistens og placering før 1728 vi ellers ikke kendte noget til⁸. Vi får yderligere gennem klejnsmedens og glarmesterens arbejder meddelelse om fordelingen af kirkens vinduer, hvoraf der i alt opregnes 17; men et enkelt sted rettes tallet til: 16 plus det store vindue i tårnet⁹. Dette sidste bragte lys ind til det overhvalvede tårnrum, der stod udelt i sin fulde højde til 1865 (da det blev skåret over og delvis murede til, se kap. Bygningshistorien efter 1807); de øvrige vinduer lader sig let kontrollere; det er alle de nu eksisterende 11 i korsarmene, mens der i koret var hele tre tilmurede, et over det nye sakristi, et over det gamle sakristi, og endelig var vinduet bag alteret tilmuret, både fordi lysforholdene her krævede det, og fordi der her (formentlig siden ombygningen af koret 1692) lige til bygningens hovedreparation 1815 stod et udvendigt trappehus, der gav adgang til pulpiturer ved alteret.

Ydre ændringer efter branden. Foruden de allerede nævnte ombygninger af begge sakristier undergik kirkens ydre et par ændringer. Begge korsarmgavle har utvivlsomt før branden haft sandstensafdækninger med glatte kamme og pinakler med ornamentkugler, sådan som det var på Trinitatis kirke og på Fakse kirkes nordkapel fra 1639¹⁰. Efter branden kom de til at stå med glatte kamme uden ornamenter og afdækninger af nogen art.

Sydportalen. Søndre korsarms portal, formodentlig et fremskudt, muret vindfang som på Trinitatis, lod sig ikke reparere. En ny portal skulle opføres, og opgaven blev givet til Didrik Gercken, der indleverede overslag 23. dec. 1728. Færdig blev den dog først 1731, og det blev Christian VI.s navnetræk, der kom

Fig. 44. S. Petri. Søndre portal (s. 298).

Hude o. 1911

til at stå på våbenet foroven¹¹. Portalen af sandsten (fig. 44) blev bygget op efter de kendte barokke mønstre, rundbuet døråbning mellem flankerende søjler og pilastre med stærkt knækket arkitrav- og gesimsparti; alle kapitælerne har kompositform med guirlander mellem volutterne. Over bueslagets konsolformede slutsten ses våbenet med Chr. VI.s kronede navnetræk, omgivet af volutter og akantusbladværk. Ornamentkugler er anbragt over de flankerende søjlers bjælkeværk, og over våbenets kongekrone med verdensæblet ses i fri figur med midtvinduet som baggrund kirkens skytspatron i livlig barok (kiasatisk) bevægelse, svingende den store Himmerigs nøgle i højre hånd og med en bog i den venstre. — Både af billeder og regnskaber fremgår det, at selve den rundbuede portalåbning i det ydre var dækket af et kæmpemæssigt vindfang¹² med kobbertag, så at kun søjlerne til begge sider samt alt, hvad der var over arkitravhøjde gik fri. — Sandstenen er i moderne tid delvis fornyet.

Det lille urtårn over kirkens østgavl var som så meget andet blevet luernes bytte. Samtidig var gavlens sandstensfronton så ildskørnet, at den måtte nedtages og erstattes af en ny¹³, over hvilken der anbragtes den lille barokvase, der endnu rider over gavlens top (fig. 1, 40, 52). At arbejdet er udført på Gerckens værksted, turde være temmelig sikkert, om end det ikke direkte nævnes i kilderne. Ikke blot havde han det øvrige stenhuggerarbejde ved kirken, men barokvasen figurerer livligt i hans produktion.

Tårnet. Siden branden havde tårnet stået utildækket; Dirk Frij's høje spir var styrtet ned, tårnets indre, svære bjælkeværk var ødelagt, og tårnummets hvælving stod udsat for vind og vejr. En plan for spirets genrejsning blev hurtigt udarbejdet; tømreren og blytækkeren indleverede deres overslag den 28. dec. 1728, og i maj sluttede de kontrakt¹⁴. Skønt det af overslagenes ordlyd tydeligt fremgår, at der var tale om en »italiensk« kuppel med åben lanterne og øvre spids med fløjstang og vejrhane, sådan som det også senere blev realiseret, så undergik dette første projekt en del ændringer. Først skete der fra kirkestyrelsen den 20. maj 1730 en henvendelse til kongen; man bad skriftligt om at få selve det murede tårn forhøjet med mindst 8 alen, da det uundværlige urværk, som før branden havde haft sin plads i den lille tagrytter over østgavlen, og som nu skulle have sin plads i tårnet forsynet med slagværk, ikke ville kunne ses fra Nørregade, medmindre tårnets mur førtes højere til vejrs¹⁵. Kirkestyrelsen nøjedes ikke med et bønsskrift. Den 13. juni søgte og fik man audiens på Fredensborg og medbragte her i alt fem forskellige udkast til det forhøjede tårn og spir¹⁶. Til stede ved dette møde var foruden Frederik IV. tillige Vincents Lerche på den store bygningskommissions vegne, og fra kirken mødte de to kirkeældste samt pastor Schreiber og Kriegers medarbejder, arkitekten Kaj Dose; det var åbenbart denne sidste, der havde leveret de forskellige tegninger til det nye tårn. Kongen var imødekommende, et af projekterne blev godkendt, og Lerche fik ordre til at sørge for det videre fornødne. Så meget kan skønnes af sagens videre udvikling, at et af mødets resultater var vedtagelsen af tårnets forhøjelse med i alt 14 alen i stedet for de oprindeligt foreslåede 8 alen. Til trods herfor kom arbejdet ikke i gang dette år, og kort efter Fredensborgmødet meddelte bygningskommissionens overordentlige medlemmer Lerche og Worm, at det mundtligt approberede høje spir ikke kunne gennemføres; på det forhøjede tårn måtte kun sættes en mindre »coupel«¹⁷. Kirkestyrelsen lod sig dog ikke skræmme. Den 11. april 1731 skrev man til den nye konge Christian VI. i indsmigrende vendinger, at et højere og skønnere spir på Petri kirke ikke blot ville være kirken, men hele staden til større zir. Det blev dog et afslag. Den 1. maj lod kongen melde, at det måtte forblive ved den billigere løsning (fig. 41, 43 og 45); et større og stateligere spir kunne man snakke om en anden gang, når kirken var ved bedre midler¹⁸.

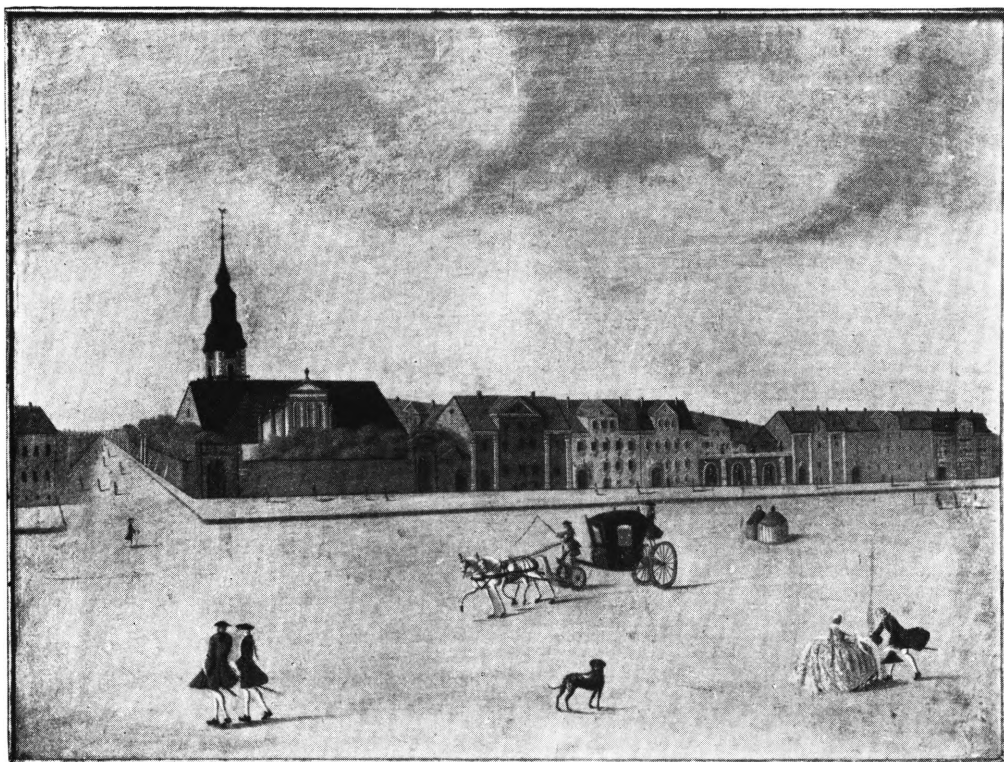

Fig. 45. S. Petri o. 1750. Set fra øst. Efter Rach og Eegberg.

I løbet af sommeren 1731 blev da murværket udført. Oven på det gamle tårns svære mure opførtes den nye forhøjelse som et afsæt med foranliggende vægtergang og kun 2 alens murtykkelse. Den 10. sept. havde tømrerne rejst tømmerkonstruktionen til spiret, og kransen blev hejst¹⁹. Den 19. nov. begyndte blytækkerne at tække spiret med kobber og fortsatte dermed vinteren igennem²⁰. Vejrhnen med fløjstangen kom på plads den 24. marts 1732²¹; men glæden varede kun kort; den 12. feb. 1733 kl. 2 om natten knækkede fløjstangen under en voldsom storm, og arbejdet måtte gøres om²². I mellemtiden havde urmageren Peter Matthiesen opsat det smukke tårnurværk, der endnu er i kirken og stadig er i funktion. Det kan kun gå i 29 timer og må derfor trækkes op hvert døgn. Urværket kom i gang den 22. august 1732, og i mere end en menneskealder derefter passede Peter Matthiessen daglig dets optrækning²³.

Krieger havde murerarbejdet i entreprise, men som ovenfor nævnt er det ikke ganske sikkert, at han, der var så travlt optaget af andet arbejde, også var arkitekt ved det nye tårn. Det er stadig et åbent spørgsmål, om man ikke snarere skal gætte på Kai Dose.

Over vægtergangen med sandstenskonsoller, der leveredes af Gercken²⁴, og

rækværk af jern rejser det nye parti sig 14 alen til vejrs. Det er af røde mursten, der dog mulig oprindelig var pudsede. Hjørnepilastrene og de rundbuede indfatninger om de fire dobbelte glamhulspor er bosserede på barok vis. Derover rejste sig det omdiskuterede spir med karnissvunget kuppel og derover en firsidet lanterne; den øverste spids var løgformet med meget høj fløjstang.

— I nogen grad med rette var menigheden mellemfornøjet med tårnets beskedne spir. Men den førte debat om højt eller lavt spir havde dog ikke været helt forgæves. Den havde åbnet en dør på klem for en senere drøftelse, og der blev da også på ny røre om sagen, da Vor Frue kirke først havde fået et så alt dominerende spir, at Petri kirke ganske blev sat i skygge. Som bekendt fik kirken virkelig et nyt og pragtfuldt spir (nærmere behandlet nedenfor s. 306), men i denne nye fase af bygningshistorien var rollerne byttet om: det var nu kongen, der krævede spiret, menigheden, der holdt igen.

Arbejdet med kirkens genrejsning var foregået i hurtigt tempo. Allerede den 2. sept. 1731 kunne man indvie den nye bygning²⁵, der nu var i brugbar stand, om end der ved det indre inventar (der behandles særskilt s. 313) og i det ydre vedblivende var meget at gøre. Den 27. august, altså få dage før indvielsen, havde man fået hejst klokkerne op i det nye tårn²⁶; godt en uge efter indvielsen blev kransen som nys omtalt hejst på spiret²⁷, der da stod som en tømmerkonstruktion uden kobberdække. I oktober lagde man 256 hvide og sorte hollandske fliser i kirken, formodentlig i koret²⁸. Og så sent som i 1734 meldes det, at alle hvælvingerne på ny var efterset og færdigbehandlet. Forinden havde man, sådan som det også var tilfældet andre steder, hængt små forgyldte stjerner op under hvælvingskapperne²⁹.

Det gamle kapels genopførelse. Det store, trefløjede kapel fra 1680'erne var den eneste af Petri kirkes bygninger, der havde holdt stand over for luerne; ganske vist brændte tagværket, men hvælvingerne var intakte og bygningen derfor så vel konserveret, at den fra 17. november 1728 kunne bruges til altergang, dåb og vielse, mens de egentlige gudstjenester holdtes i Holmens kirke³⁰. Helt anderledes var det gået med det gamle, lange kapel, der blev komplet ruineret — hvad årsagen nu har været; man kan gætte på, at kirkens nedstyrtende spir i sit fald kan have knust det, eller at bygningen måske har savnet hvælvinger, der kunne bøde på katastrofens omfang. I alle tilfælde skildres ruinen som ubrugelig, en hel ny bygning måtte rejses³¹. Dette skete dog ikke straks. Fra offentlig side blev der ikke ydet bidrag dertil, menigheden måtte bekoste det hele selv, og derfor blev genrejsningen udskudt til 1739.

I slutningen af 1738 begyndte man på at rive ruinen ned; det egentlige byggearbejde begyndte 13. februar 1739, og grundstenen kunne nedlægges den 11. april³². Arbejdet blev akkorderet med murermester Johan Christian Böhm og tømremester Johan Andreas Reuss, mens stenhuggerarbejdet var overdraget

M. M. 1907

Fig. 16. S. Petri. Det gamle, 1739—40 genopførte kapels nordside ud mod den gamle urtegård, fot. under telefonhusets opførelse (s. 302).

til Didrik Gercken. Inden udgangen af året var kapellet under tag; i december 1739 modtog »mester Lange« (mulig identisk med Philip de Lange) 10 rdl. for besigtigelse af det nyopførte kapel³³, der da i det væsentligste må have været færdigt. Begge de to af Gercken udførte mindetavler er dateret 1739.

Efter kirkestyrelsens ønske og i overensstemmelse med den konservatisme, der i meget har præget ledelsen af den tyske menighed, lod man det store kapels stil og hele ydre og indre statur overføre på dette nyeste kapel (fig. 24 og fig. 30), der dog ofte i kirkens regnskaber og også her på de følgende sider vil beholde sit velkendte navn: det gamle kapel. Noget arkitektnavn er ikke knyttet til nybygningen; hvem der end har præsteret udkastet, så har han dog stået over for en bundet opgave, der ikke lod ham følge egne planer på noget punkt. De samme dimensioner, den samme gesimshøjde, de samme detaljer, den samme indre og ydre opbygning præger begge kapeller.

Tidligere havde det gamle kapel haft sin egen indgang fra kirkegården. Nu blev det føjet helt sammen med det store kapel som en udløberfløj i forlængelse af sydfløjen og med indgang fælles med det. Også den lange, lige taglinie blev fælles for de to bygninger, der for fremtiden skulle se ud, som var den i een støbning. Det lange kapel, der fra sammenstødet med det store kapel fik en længde på 41 alen, gik ikke helt hen til kirkens nordre korsarm. Her opførtes i ganske fordringsløs skikkelse et tostokværks *trappehus*, der foruden at give plads til trappen op til kirkens pulpiterer tillige fungerede som forbindelsesled mellem kirken og kapellet (se nedenfor s. 306). Da kapellet har en større dybde

M. M. 1907

Fig. 47. S. Petri. Fra venstre: kirkens nordre korsfløj, trappehuset, det gamle kapel samt det store kapels østfløj, fot. ved telefonhusets opførelse.

end forbindelseshuset, rager dets gavlfrit op over den mindre bygnings tagværk. Før branden havde det været anderledes. Da var det store kapels høje taggavl mod øst synlig over det lavere og smallere gamle kapels tag. Men nu, da de to kapeller skulle udgøre en enhed, måtte den skillende gavlfrit camoufleres under tagstenene. Her ses den stadig, nemlig på loftsrummet over hvælvingerne, men den har mistet sine sandstensafdækninger og -ornamenter (kugler), der 1739 flyttedes hen til det lange kapels nye østgavl³⁴. Her ses de for så vidt endnu; men da det meste af kirkens udsmykning af sandsten er fornyet i 19. århundrede, gælder det utvivlsomt også her.

Foruden det almindelige stenhuggerarbejde, Gercken udførte ved kapellet, var der også en del mindetavler³⁵. Den ene blev sat på østsiden af den lavere skjoldbue mellem begge kapeller. Det er en sortmalet sandstenstavle med fordybet, forgyldt kursivskrift af følgende indhold:

Anno 1739 Haben die Kirchen Eltesten, Curatores und Vorstehere zu St. Petri: Dietrich Barthold Beckman, Peter Nissen, Nicolaes von Hütten, Winand Thyme, Johan Georg Büchler, als im Eilften Jahr Nach dem grossen Brandt, diese vorhin so Genandte Alte lange Capelle von Grund auf Bauen lassen und selbiges Jahr glücklich Vollandet. Gott allein die Ehre.

Efter at det store kapels sydport var blevet fællesindgang for begge kapeller, blev der i den senere forsvundne frontispice oven over porten anbragt to ligeledes af Gercken forfærdigede stentavler med indskrift. Til minde om det store kapels opførelse knap 60 år tidligere læses:

Nehmt wer Ihr seid, von diesem Stein
die nachricht dieses Hauses ein
Es legen sich zur Ruh hernieder
Der abgelebte Leib und Glieder,
Der, die aus Welt und Eitelkeit
Sich aufgemacht zur Ewigkeit,
Und warten bis sie Gott lässt kommen
Zur Schaar der auserwählten Frommen. 1682.

Og det genopførte gamle, lange kapel fik følgende mindeplade:

Mein Leser! [Dieses] Leichen Ha[us]
Fiel ebenfalls in Asch und Graus,
Da wir vor mehr als zehen Jahren,
Des Herren schwere Hand erfahren.
Im [eil]ften Jahr half Gott es bauen,
Und liess es uns vergrössert schauen.
So ruht hie s[an]fte Ihr Gebeine.
Bis Gott euch mit dem Geist vereine. Anno 1739.

Frontispicen, hvori tavlerne sad, blev nedbrudt 1845; men tavlerne selv blev dog skåned og anbragtes forneden ved sokkelen på begge sider af kapelindgangen, hvor de endnu ses, om end i noget forvitret tilstand³⁶.

Kapellet omfatter fem hvælvingsfag, der både i det ydre og indre er opbygget som dobbeltfag, ganske som det kendes fra det store kapel. I midtergangen, der blot er en fortsættelse og gentagelse af den tilsvarende gang i nabokapellet, er der lemme til gravkrypterne; en del af disse underjordiske kamre tilhører i virkeligheden, sådan som det ovenfor s. 273 er meddelt, kapellets ældre forgænger. Nyopførte var derimod de fem dobbeltbegravelser med tilhørende krypter langs nordsiden; også de er ombygget i nøje overensstemmelse med de tre hvælvede begravelser; kun er nordsidens ydermur behandlet med hel glat mur (fig. 46) ved bagsiden af det store kapels midtfløj. De blev taget i brug kort efter kapellets genopførelse; først af alle blev nr. 5 afhændet, hvilket skete dec. 1741. Køberen var borgmester Michael Grøn³⁷.

Kapellets indre er nogenlunde urørt (fig. 29 og 30). Sidekapellerne både her og i det store kapel fik 1884 efter testamentarisk gave fra kirkens ældste, Ferdinand Reymann, en malet kalkdekoration. Selve hovedgangen står nu, og har altid stået, hvidkalket.

Fra det østligste af sidekapellerne (i begravelseslisterne betegnet med nr. 10; købt 1750 af grevinde Catharina Marie Schulin) har der i østgavlen været en

udgang til urtegården bag kirkens kor. Den rundbuede dør er dog for længst, uvist hvornår, muret til.

Vestre trappehus. Mellem det gamle kapels østgavl og kirkens nordre korsarm findes det ovenfor s. 303 omtalte trappehus; det er urigtigt gengivet i Danske Vitruvius (fig. 42), idet dets nordmur altid må have flugtet med nordsiden af korsarmens nordre støttestøtte; det rigtige forhold ses bl.a. på Geddes plan (fig. 37). Af ydermurene er nu kun den søndre ind mod kirkegården nogenlunde urørt, hvor den viser en prunkløs façade, opført af små, gule, let afstribede sten; den er i to stokværk. I det nederste findes de to brede portaler til kapellet og til kirken (se ovenfor s. 259); desuden en fladrundbuet dør, nu tilmuret, ud til kirkegården, og endelig var der ud til urtegården nord for nordre korsarm en dobbeltdør med flammebeklædning (fig. 47); denne dør fandtes endnu 1907, men forsvandt vistnok 1918, og hele nordmuren blev skalmuret. Det indre er helt ændret 1918, idet forbindelsesbygningens underste stokværk blev omdannet til ligkapel, mens der mod nord udsparedes plads til et trappeløb, hvis gamle dokkebalustre må være de samme, som sad i trappehuset 1730. I bygningens øvre stokværk, hvor man endnu kan iagttage pulpiturindgangen fra 1691, er der mod vest afskilret et mindre materialrum med en dør, hvis barokke karmprofil er karakteristisk for tiden henimod 1740.

Det nye spir. Mellem de to nabokirker, Vor Frue og S. Petri, var der en vis kappestrid og et vist skæbnefællesskab. De måtte begge genopføres efter katastrofen 1728, og Petri kirke var den første, der blev fuldført. Den var rigtignok også så meget mindre end stadens hovedkirke. Men omsider kom Vor Frue kirke med, og da den endelig stod færdig 1745, prunkende med sit nye flotte spir, måtte det falde i øjnene, at Petri kirke var lidt pauver. Dens ydre skikkelse fik præg af en vis gotiserende renæssance fra 1600'erne og forekom allerede nu noget forældet; kun korgavlen, der vel var gotisk, men dog indspundet i barokt klædebon, og Didrik Gerckens nye, store sydportal gav de prunkløse mure et anstrøg af noget moderne. Spiret gik det ikke an at tale om. Det havde for nylig fået en alt dominerende nabo i Lerches og Thurahs spir på Vor Frue og måtte beskedent dukke sig. Tiden var da moden til et nyt initiativ.

Denne gang var det kongen, der havde udspillet. Gennem kirkens patron grev C. A. von Plessen tilbød han 26. oktober 1750 at betale 10.000 rdl. til et nyt og skønnere spir, såfremt menigheden selv ville betale resten. Menighedens ældste kunne kun svare, at kirken langt fra var ved de midler, at man kunne tænke på så kostbart et foretagende³⁸. Men et ønske fra kongens side lod sig naturligvis ikke helt affærdige, og man indsendte derfor i december 1750 til kongen hele tre forskellige udkast til et spir, alle udført af tømrermester Johan Boye Junge, der tillige var et fremtrædende medlem af den tyske menighed. Desuden indsendte man lidt senere nogle udkast (fig. 48) af tømrermester

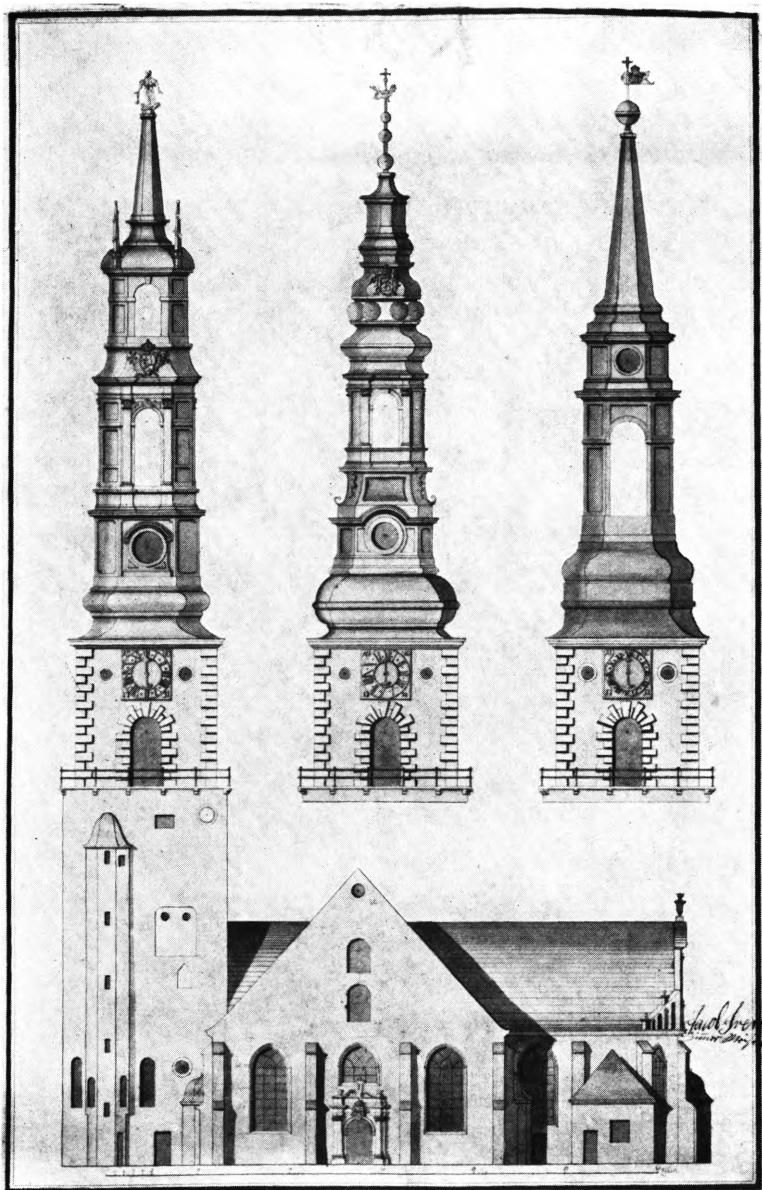

Fig. 48. S. Petri. Jacob Iversens projekter til spiret o. 1750. Tegning i LA (s. 307).

Jacob Iversen³⁹, skønt kirkekollegiet ikke lagde skjul på, at man var mest interesseret i de tre første, særlig Boye Junges udkast (fig. 49—51) Lit: B, der viste et spir på 61 ½ alen.

De store omkostninger, som opførelsen af spiret nødvendigvis måtte påføre kirken, har gjort kollegiet forsigtigt. I januar 1751 gjorde de skriftligt kongen opmærksom på, at kirkens formueomstændigheder stadig var af sådan en art,

at et større tilskud var nødvendigt⁴⁰; desuden bad man Boye Junge udarbejde et specificeret overslag (der indkom 12. juni)⁴¹, men udover dette foretog man sig intet, og derefter var der stille om sagen, som først blev draget frem på ny fire år senere. Alligevel var der sket noget bag kulisserne. Projektet til spiret var gået til Eigtved⁴², som uden kirkestyrelsens vidende tegnede nogle udkast, der havde kongens interesse. Desværre kendes disse projekter ikke, og man ved heller ikke med sikkerhed, hvor stor Eigtveds personlige andel egentlig har været; i den senere korrespondance omtales også G. D. Anthon i forbindelse dermed, men i hofmarskallatets forskellige skrivelser om sagen nævner A. G. Moltke altid Eigtved som den egentlige ophavsmand; når han inden sin død juni 1754 ikke fik foretaget sig andet i denne sag, må det vel skyldes hans store virksomhed på andre områder.

Tilsyneladende ved en tilfældighed blev spørgsmålet rejst igen. I en skrivelse til kirkestyrelsen dateret 2. april 1755 gjorde Boye Junge rede for al den møj, han havde haft med forberedelsen af det spir, som endnu ikke var blevet opført; han havde selv udarbejdet de første udkast, men havde derefter holdt en tegner til at rentegne projekterne (*huem* siges desværre ikke), og han havde desuden gjort store indkøb af tømmer, som endnu lå ubenyttet hen, og som påførte ham udgifter til pladsleje⁴³. Denne meddelelse er mærkelig, da den altså afslører, at Boye Junge fra første færd har regnet med at blive den, der opførte det nye spir. Kirkestyrelsen kunne da også omgående ripostere, at den intet kendskab havde haft til dette indkøb af materialer og heller aldrig havde givet opfordring dertil⁴⁴. Mens man ikke kunne blive enige om dette punkt, var der et andet, som det var vanskeligere at komme udenom. Boye Junges brev var ikke noget egentligt tiggerbrev; om han fik sine udgifter refunderet eller ej, var trods alt temmelig ligegyldig for den velstående mand. For ham var det et prestigespørgsmål at komme til at bygge et spir i byen; og når man nu ikke ville benytte sig af hans arbejdskraft, krævede han i det mindste sine tegninger tilbageleveret⁴⁵. Der blev da en længere skriven frem og tilbage mellem kirkestyrelsen og hofmarskallatet, indtil tegningerne blev fundet hos Eigtveds efterfølger, G. D. Anthon, som da også afleverede dem i slutningen af april 1755⁴⁶. Efter denne korrespondance kom der fornyet liv i selve hovedspørgsmålet om opførelsen af det nye spir. Det var først nu, at kirkestyrelsen og Boye Junge fik kendskab til Eigtveds udkast. Dette blev sendt til Petri kirkes styrelse sammen med Boye Junges, idet Moltke nok mente, at sagen nu var moden. Menighedens stadige jamren over, at kirken ikke rådede over midler til et så kostbart foretagende, tog regeringen ikke så tungt på; netop i pausen mellem spirsagens to faser havde Winand Thyme for Petri kirke ladet bygge det nye plejehus i Larslejrstræde⁴⁷ (hvor nu kirkeskolen har til huse), og det var velkendt, at der var andre formuende medlemmer af menigheden.

Da det under den fornyede diskussion om spiret blev klart, at kongen nu absolut ville have Eigtveds udkast gennemført, måtte kirkestyrelsen også se nøjere på det. Man konstaterede da, at Eigtved havde ønsket at fjerne den murede del af tårnet, der var over vægtergangen, og at det projekterede spir derfor blev meget lavere, end man fra først af havde tænkt sig. En ringe trøst var det, at kongens bidrag forhøjedes til 12.000 rdl., når den samlede udgift til Eigtveds spir alligevel langt overgik, hvad man fra første færd havde regnet med. Situationen tilspidse- des, da Moltke 14. august 1755 sendte kirke- styrelsen et brev af næsten ultimativ karakter⁴⁸. Ganske vist hedder det heri, at kongen vedblivende vil ofre 12.000 rdl. på spiret, men forudsætningen er da, at det bliver Eigt- veds projekt, betegnet Lit: B, der bliver ud- ført; i modsat fald ville kongen trække sit tilbud tilbage. Moltke havde i brevet gjort sig skyldig i en tilsmigelse: såfremt menig- heden stadig ønsker at rejse et spir ... osv., havde han sagt. Ønsket var denne gang så ganske kongens; og kirkestyrelsen ville da heller ikke overgive sig uden sværdslag. Man henvendte sig derfor til Boye Junge (21. nov.) for at formå ham, på hvis sagkundskab man stolede, til at udtale sig om det Eigtvedske projekt. Hans betænkning indløb allerede 25. nov.⁴⁹ og var — som det kunne ventes, når Boye Junge skulle udtale sig om en rival — fuld af syrlighed. Han udtaler sig ganske særligt om spirets lanternestokværk, der efter Eigtveds udkast Lit: B skulle have en høj, åben søjlestilling, der ikke kunne afstives ved vandrette bindinger, og som under vægten af det øvrige spir, der yderligere ragede 35 alen til vejrs, i stormfuldt vejr ville svaje hid og did; Boye Junge kunne ved studiet af

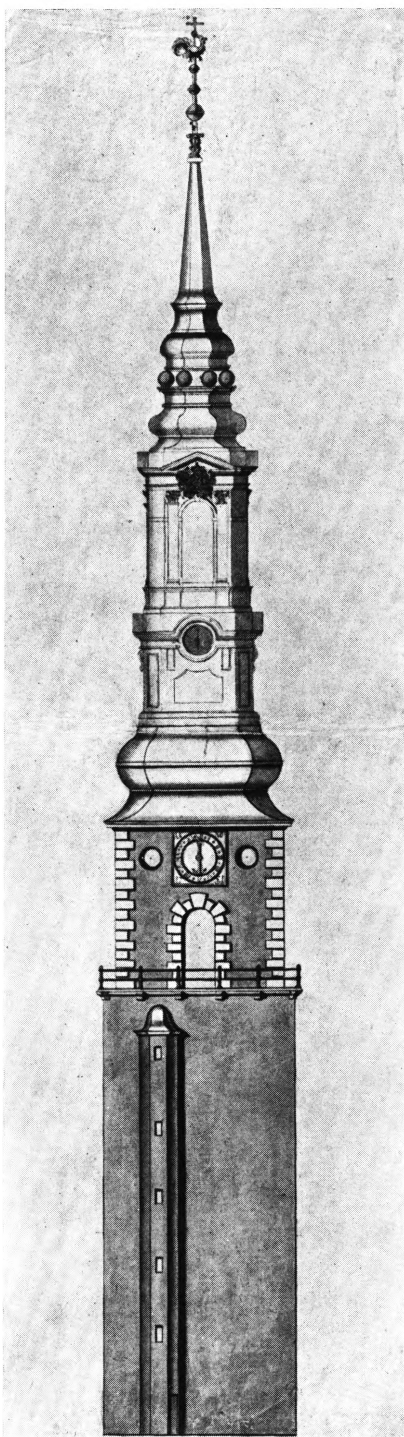

Fig. 49. S. Petri. Boye Junges projektet til spir. 1750 (s. 308).

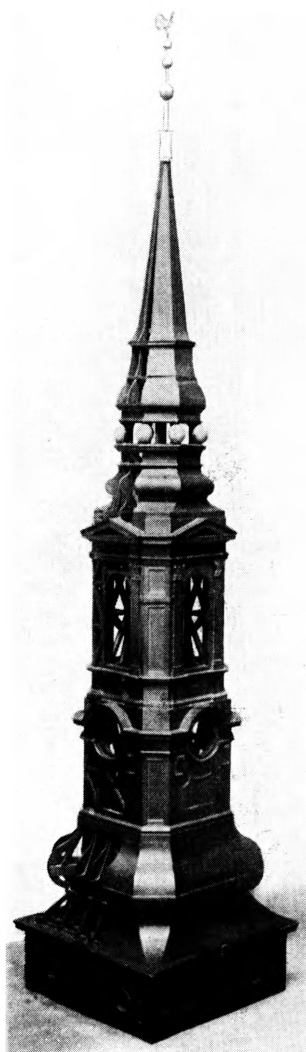

Fig. 50. S. Petri. Boye Junges model til spiret. Bymuseet.

dette udkast ikke frigøre sig for den tanke »dass die Einsicht des Projecteurs, welcher diesen Thurm gezeichnet, in der Zimmerarbeit sich keine Vorstellung hat machen können, auf welcher Art dieser Thurm von Holtzwerck zu verbinden ...«; og han slutter med et par forblommede ord: »Was es vor Unheil nach sich ziehe, wenn jemand Dinge, die seine Kräfte übersteigen, vornehmen will, als wovon wir hier schon einige Exempel erlebt ...«. Unægtelig et velrettet spark til den berømte, nylig afdøde hofarkitekt. Man kan næppe frakende Boye Junge virkelig sagkundskab om de ting, han her dømmer så hårdt, men da han selv var direkte part i sagen, kunne han ikke være nogen uhildet dommer.

Kirkestyrelsen har dog ikke gjort sig skrupler i så henseende, men indsendte denne hvasse kritik til Moltke (8. dec.) med bøn om, at Boye Junges udkast trods alt måtte realiseres. På højeste sted bøjede man sig for kirkestyrelsen. Trods de tidligere fremsatte krav, der næsten havde karakter af diktat, bifaldt kongen nu den 22. dec., at Boye Junges spir blev opført, og at de 12.000 daler stadig stod til rådighed⁵⁰.

Inden det nye spir blev rejst, måtte det gamle nedtages; det skete sommeren 1756⁵¹. Desuden havde Boye Junge iagttaget visse brøst i kirkens mure; en separatindgang i søndre korsarm måtte tilmures, og flere gravkrypter ved tårnets fundament måtte lukkes, for at man på den måde kunne sikre nybygningens stabilitet⁵². Boye Junge lod udføre en træ-

model af den komplicerede tømmerkonstruktion (fig. 50). Denne model blev senere, i året 1815, af Boye Junges sønnesøn skænket til Petri kirke, hvor den blev opstillet (nu i Bymuseet)⁵³.

Næste forår var man nået til tops. Vejrhnen blev opsat 3. maj 1757⁵⁴. Efter at forskellige håndværksmestre havde besigtiget det færdige værk, kunne man 1. søndag i advent, 27. nov. 1757, holde festgudstjeneste for spirets fuldendelse⁵⁵. Glæden var dog ikke fuldkommen. Striden mellem kirkestyrelsen og bygmesteren (kort refereret ovenfor s. 235) varede fra 1758 til 1760, og først efter Højesterets kendelse udleverede Boye Junge nøglerne til tårnet. — 1787 styrtede »spidsen« på spiret ned⁵⁶, dvs. den øverste pyramide over kuglerre

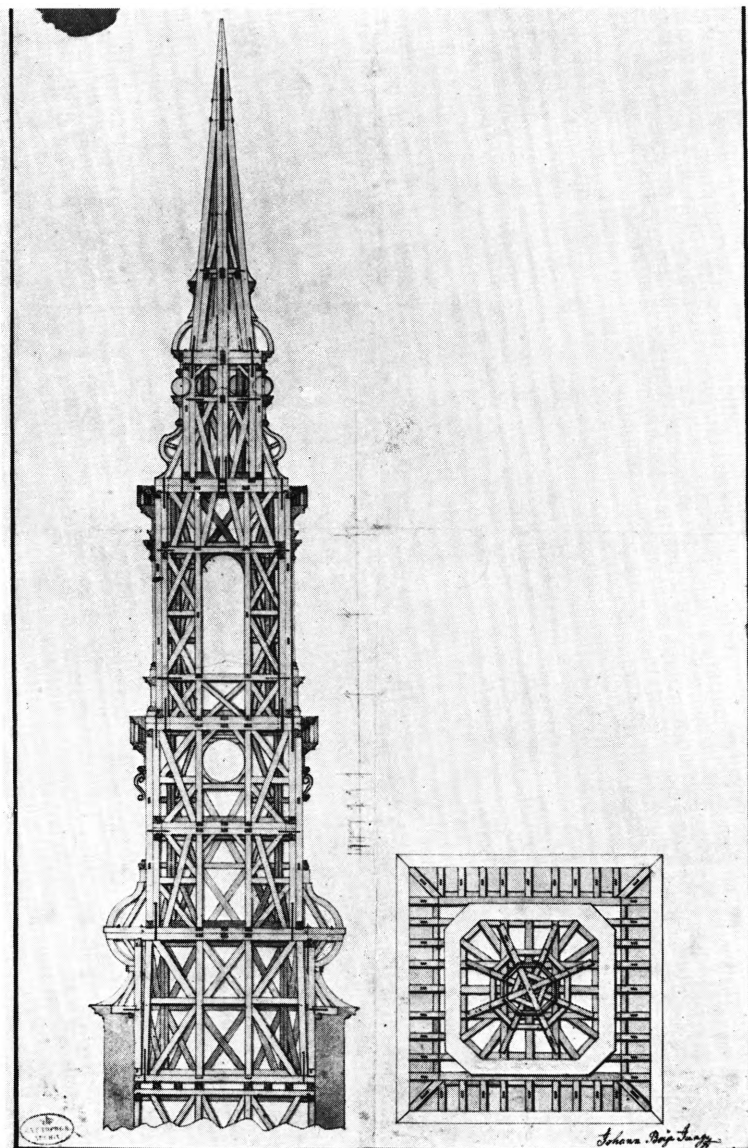

Fig. 51. S. Petri. Boye Junges projekt til spirets tommerkonstruktion 1750. Originaltegning i NM (s. 308 f.).

samt vindfløjen med vejrhnen. Andreas Kirkerup måttet udbedre skaden og opførte en ny spids, noget lavere end den foregående⁵⁷.

Ved projekteringen af det smukke spir har Boye Junge, der ikke var uddannet arkitekt, øjensynlig haft et forlæg. Den nærmeste analogi er vistnok det aldrig udførte projekt til et spir på Frelsers kirke, gengivet i Danske Vitruvius I tab. 84, tegnet af en i øvrigt ukendt bygmester 1745. Boye Junge følger dette projekt ret nøje, blot har han strakt linierne over det nederste løgformede

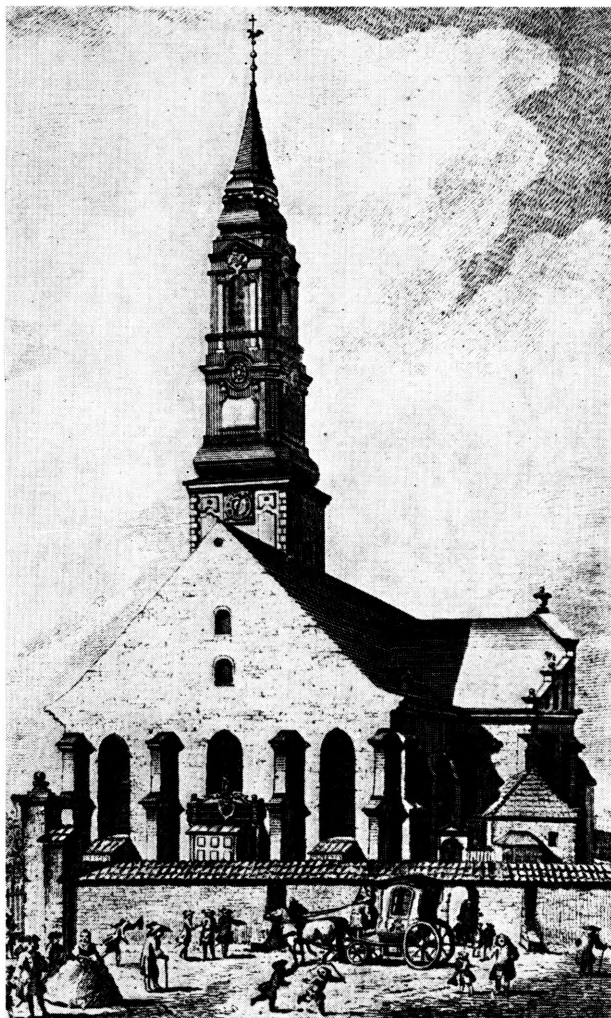

Fig. 52. S. Petri 1760. Stik af Quist efter maleri af P. Cramer.

led ved at indskyde et lodret blindstokværk, der foroven slutes af en kraftig gesims, gennembrudt af fire rundvinduer, og derved opnået en mere elastisk linieføring, der forhindrer, at det store hovedstokværk med de fire gavlkronede porte virker stablet. Dette hovedstokværk er i øvrigt helt (med undtagelse af rocailleværket og Frederik V.s navnetræk) overtaget fra forlægget. De nedre dele af spiret er formet over kvadratisk grundlag med affasede hjørner; over de gavlkronede porte får spiret, modsat forlægget, ottekantet gennemsnit, og der er indskudt et led med store kugler, der bærer den øverste spids. Spiret er kobberdækket. Efter samtidige udsagn var det grønmalet⁵⁸. Forsiringerne og kuglerne var forgyldte; svage spor af forgyldningen ses endnu.

INVENTAR 1728—1807

Da ødelæggelsen af kirkens indre ved den store brand var total, måtte inventaret helt fornyes. De hundreder af nye detaljer på stolestaderne, epitafi-erne, på prædikestolens og altertavlens snitværk har bidraget til at give kirkerummet et ansigt, der var forskelligt fra det tidligere. Alligevel er det ikke ganske sikkert, at helhedspræget blev ændret. Fra regnskaber og inventarlister kender vi i hovedtrækkene de fleste nye genstande, som nu fyldte kirkerummet, og kan deraf se, at der nu som før var lukkede stolestader, herskabsstole med »engelske« vinduer, pulpiturer, brogede draperier o. s.v., ganske som det var før 1728. Den næste katastrofe, bombardementet 1807, som i bund og grund ødelagde Vor Frue kirke, skånedes i nogen grad S. Petri. Vi kunne derfor godt den dag i dag have bevaret væsentlige dele af det gamle inventar fra tiden o. 1730; men hvad bomberne skånedes 1807, fandt ikke nåde for den kommission, der 1865—66 restaurerede kirken, og som skånselsløst kasserede, hvad der var bevaret indtil den tid.

Kendskabet til Petri kirkes inventar bygger på arkivalier, kirkens hovedprotokoller, inventarielister og kirkeværgernes regnskabsbøger.

†*Alterbord.* Det nye alterbord var udført i tilknytning til den store altertavle. Da denne var et billedskærerarbejde af træ, må alterbordet, om hvilket intet særskilt meddeles, formodes at have været af samme materiale.

†*Alterklæde.* 1728 skænkede rådmænd Chr. Schupp til kirken et karmoisinrødt damaskes alterklæde med guldgaloner¹. I maj 1731 modtog kirken anonymt (»einer Hohen Hand gnädigst gefallen«) et lignende karmoisinrødt fløjls alterklæde²; den »høje hånd« var prinsesse Charlotte Amalies.

†*Alterdug.* Den samme »høje hånd«, der 1731 skænkede et alterklæde, gav samtidig til Petri kirke en alterdug af fint hollandsk linned med spidser. 21. januar 1733 modtog kirken anonymt til alteret en hvid damaskes borddug, 5½ alen lang og 2 alen bred³.

†*Altertavle.* Som det ovenfor s. 137 er meddelt, afholdt kongen udgifterne til de nye altertavler og prædikestole i de nedbrændte kirker; J. F. Ehbisch påtog sig arbejdet også for Petri kirkes vedkommende. Af denne altertavle er kun bevaret storfeltets maleri, Kristus på Oliebjerget, malet af H. Krock⁴; det hænger nu i nordre korsarm (fig. 61), idet selve alteropbygningen blev ødelagt ved bombardementet 1807.

Alteropbygningen, der ligesom sin forgænger stod frit og på bagsiden havde et rummeligt skab til opbevaring af kirkens messerede og andre kostbarheder⁵, havde en arkitektonisk opbygning svarende til den i Vor Frue kirke (ovenfor s. 139), blot enklere og mindre (8 alen bred og 14 alen høj); det kendes kun gennem billedet i Danske Vitruvius (fig. 53). På grund af korrummets gotiske

form med knækket altervæg var alterets opbygning ikke helt frontal. Både midtpartiets og flankernes frie søjler var svagt skrånstillede, ligesom svunget ind mod midten i overensstemmelse med kormurens gotiske polygonform. I postamentet, der var af samme brækkede form, var alterbordet indpasset. Søjlerne af korintisk orden havde glatte skafter. Midtfeltet dækkedes foroven af en brudt, segmentformet gavl, hvorover putti i skyer med strålekrans grupperedes om Jahves hebraiske navn. Træværket var marmoreret, ornamenterne var rigt forgyldt.

Altersølv. Kalke. 1) 9. juli 1729 modtog kirken fra en skræder ved navn Christian Förster i Dresden en kalk (fig. 54), hvis seksstungede fod med bred, fliget fodplade er opdrevet i to afsæt. Ved overgangen til skaftet er der 12 fligede blade. Knoppen er aflang, sekskantet og svagt buklet. Den høje, aflange kumme har indskrift: »Dieser Kelch wird geschenckt — dass man stetts daran gedenckt — wie da Christi Blut und Wein — glaublich muss zu finden seyn — Wer auf diesen Glauben stirbt — Hier und ewig nicht verdirbt«. På kummens modsatte side er indgraveret giverens, Chr. Försters, navn: derunder pelikanen, der sårer sig selv, og nederst med skriveskrift: Dresden 3. Maj Ao 1729. Mestermærke CGM for Christian Gottfried Müller (ikke hos Bøje). Højde 26,8 cm. Vejer 30 lod⁶.

2) Skænket 31. dec. 1731 af dronning Sophie Magdalene⁷. 31 cm høj, vejer 103¼ lod (fig. 55). Over en bred, stærkt fliget fodplade, formet over 12 kølbuer, er foden drevet op i to afsæt; på overfladen er indgraveret ornament i regencestil med prikket bund. Skaftet er let indknebet. Den store, kugleformede knop har let rillet overflade og er midtdelt ved en vandret plade, som er opdelt i seks kølbuer. Kummen (med et moderne indlæg) er bægerformet med indgraveret regenceværk. Københavnsstempel 1731; mestermærke CHN 1730 for Carsten Hufnagel (Bøje nr. 358). Tilhørende glat sølvforgyldt *disk* med samme stempel. Til kalken hører desuden et fløjisdække med indskrift broderet af guldtråd: »So oft ihr von diesem Brodt esset, und von diesem Kelch trincket, soll ihr des Herren Tod verkündigen«.

3) 1764; 30½ cm høj, vejer 66 lod (fig. 56). Den småtungede fod, opdelt ligesom nr. 2 i 12 kølbuer, er opdrevet i to afsæt med indgraverede blomster og rocailleværk på overfladen. Skaftet er indknebet under den runde knop, som er midtdelt. Kummen har bægerform; under mundingsranden er der indgraveret rocailleværk. Mestermærke IHR for Johan Henrich Röschke. Den tilhørende *disk* har samme mesterstempel som kalken og Københavnsstempel med årstal 1764 (kun de tre første cifre står helt tydelige); kalken er sandsynligvis fra samme år (Bøje nr. 481).

†*Kalk.* 12. januar 1730 købtes af Jacob Borris en lille sølvforgyldt kalk, som overleveredes til pastor Rohne; vejede 25 lod⁸.

Fig. 53. S. Petri. Altertavle fra o. 1730. Efter Danske Vitruvius (s. 313).

Diske. O. 1730. To sølvforyldte diske, begge stemplet PLW, mestermærke for Philip Lorenz Weghorst⁹.

Oblatæske, firkantet med rundede hjørner på kuglefødder og med hvælvet låg (fig. 57). Indvendig et særlig afskilret rum til en lille, sølvforyldt ske. På undersiden læses med prikket skrift: »Dieses gehört zu St. Petrij Kirche«. Københavnsstempel 1731. Mestermærke PLW for Philip Lorenz Weghorst; den tilhørende *ske* har samme stempel.

Alterkande, 35 cm høj, balusterformet med rundt fodstykke, langt frem-springende tud og glat låg; den vejer 136½ lod. Københavnsstempel 1731.

L. L. 1954

Fig. 54—56. S. Petri. Alterkalk. 54. Skænket 1729 (s. 314). — 55. Skænket 1731 (s. 314). — 56. Fra 1764 (s. 314).

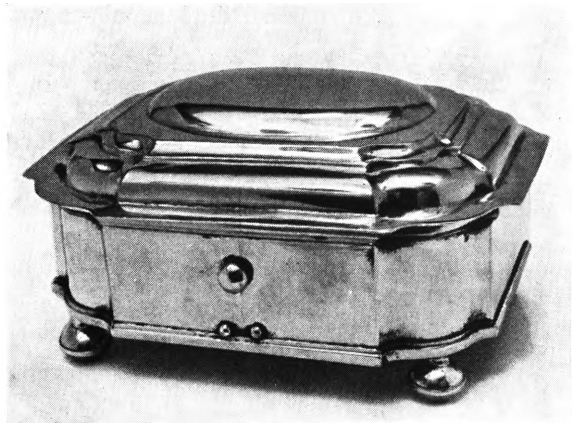
Mesterstempel PLW for ovennævnte Phil. Lor. Weghorst. Med prikket skrift under bunden: »Dieses gehört zu St. Petri Kirche«.

Alterstager. 1) 24. feb. 1729 indkøbtes for kirkens regning to store messinglysestager hos Johan Resenhof¹⁰. Rigtornamnerede i regencestil; står nu på alteret.

2) Dronning Sophie Magdalene skænkede sammen med ovennævnte kalk 1731 til Petri kirke to store sølvlysestager¹¹, som kirken kun anvender på de store fester (fig. 59). De er 88 cm høje; vejer ifølge kirkens inventarium 1736 henholdsvis 398 lod 3 qvint og 404 lod 3 qvint. De er kandelaberformede på tredelt fod, der har volutter og kuglefodder. På skafterne er der indgraveret arbejde i regencestil. Trefoden har drevet arbejde med blomster og overflødighedshorn.

†*Messeklæder.* 1728 skænkede Julius Froicken til kirken en messehagel af karmoisinrødt fløjls med guldgaloner og et stort kors på ryggen; dertil en messeskjorte af hvidt linned. — Samme år skænkede Chr. Schupp (foruden ovennævnte alterklæder) også en messehagel af karmoisinrødt fløjls besat med guld- og sølvgaloner¹².

†*Døbefont.* En dåbsengel af træ, skænket til kirken af den preussiske envoyée Ribeck, blev opstillet i kirken 16. juni 1731. På kirkens vegne blev engelen forgyldt og dåbsbækkenet forsølvet. Figuren, der gik til grunde 1807, har været tilskrevet Ehbisch, uden at han dog direkte nævnes i kilderne i denne forbindelse¹³. En anden omstændighed gør det også noget tvivlsomt, om Ehbisch, der

L. L. 1954

Fig. 57—58. S. Petri. 57. Oblatænke 1731 (s. 315).
58. Dåbskande 1728 (s. 317).

L. L. 1954

havde sit værksted i København, kan have været dåbsengelens billedskærer. Figuren var nemlig ikke blot skænket af en udlænding, men måtte ifølge kirkens regnskaber afhentes på toldboden¹⁴, hvad der gør vitterligt, at den må være hentet hjem fra udlandet. I øvrigt kan dåbsengelen ikke helt betragtes som tabt. Den blev nemlig kopieret 1746 af kabinetsbilledhuggeren Erik Warnheim, og kopien eksisterer endnu i Ledreborg slotskapel (DK, III, 823). Da J. L. Holstein sluttede kontrakt¹⁵ med Warnheim den 2. juli 1746, hed det, at billedhuggeren skulle »forfærdige et Billede af Egetræ, en saa kaldet Engel til en Font eller Daab efter den indgivne og approberede Model og Tegning, som en rigtig Copie af den, som staar i Tyske Kirke«. Warnheim, der i øvrigt ikke er kendt som nogen særlig duelig kunstner, har dog haft held til i Ledreborgs dåbsengel at levere et fortræffeligt arbejde, naturligvis fordi forbilledet var et lødigt kunstværk. Forudsat at kopien holder sig nær til originalen, leverer den heller ikke noget tvingende bevis for, at Ehbisch skulle være mesteren. Den tætrillede draperibehandling, der kendetegner Ledreborgfiguren, ligner ikke den af Ehbisch anvendte bredt svungne, næsten blæsende draperistil.

†*Dåbsfad*. Samtidig med dåbsengelen erhvervede kirken et sølvdåbsfad, der 1731 købtes hos guldsmeden Jacob Borris¹⁶.

Dåbskande 1728. Glat, balusterformet med hvælvet låg i to afsæt og dup på lågets midte. Gæk med oprullede blade. 24 cm høj. Københavnstempel 1728. Mesterstempel ICS for Jens Christensen (jfr. Bøje nr. 340). I bunden ses med prikket skrift: »Dieses gehort zu St. Petri Kirch. Wog 55½ Lot« (fig. 58).

†*Fontelukkelse*. 28. juli fik snedkeren Johan Martin Krüger for »galleriet« om dåben samt for skamlerne om altret i alt 100 rdl.¹⁷. Der har formentlig været tale om en balustrade omtrent som den i Trinitatis kirke. Fonten med sin lukkelse anbragtes omtrent der, hvor den før stod, nemlig i nordre korsarm, dog længere mod syd og nærmere midtskibet.

†*Korgitter*. Ligesom i Vor Frue kirke var koret afskilret fra skibet ved en lav balustrade med dobbeltdør i kirkens hovedakse og med messingbalustre, udført af gørtler Jac. Knudsen¹⁸.

†*Prædikestolen* blev anbragt på hjørnet mellem kor og nordre korsarm. Mulig havde man tænkt sig en anden opstilling, idet snedkeren Chr. Holfelt sept. 1731 fik betaling for at tage stolen ned og forandre den¹⁹. Opbygningen kan ses af stikket i Danske Vitruvius (fig. 60). Stolen blev båret af en stang (utvivlsomt af jern), som foroven dækkedes af en udskåret skyformation med englehoveder. På selve stolens postament var anbragt englefigurer med kalk og palmegrene; på de kortere affasede og indad svungne sider sad små putti. Opgangen var i enkelt panelværk med postament og vase. Under lydhimlens loft var helligåndsdue med stråler. På himlens stærkt svungne baldakin var der flammevaser og putti, dels hængende i kanten, dels siddende med palmegrene og kalk i hænderne. Himlens høje overbygning dækkedes af volutsvungne knægte og øverst kronedes den af en engel med skriftbånd. Stolen, der var udført af Ehbisch, var helt af eg; træværket var marmoreret, og formodentlig var figurerne hvide og ornamenterne forgyldte ligesom på prædikestolen i Vor Frue kirke.

†*Stoleværk*. 18. marts 1730 sluttede kirkestyrelsen akkord med snedkerne Jacob Lewerentz, Christopher Henningsen, Claus Hennings, Johan Martin Krieger og Joh. Petersen om i alt 131 stolestader²⁰. Antallet stemmer med Thurahs plan i Danske Vitruvius. Akkorden gjaldt selve det håndværksmæssige arbejde. Om det finere billedskærerarbejde akkorderede kirken 12. april 1730 med billedhuggerne Johan Weiss og Georg Koch; på otte af staderne skulle kongens navnetræk udskæres. De 123 andre fik en muslingskal, sådan som det endnu kendes i Trinitatis kirke. Stolene var af eg og forsynet med låger, hvis hængsler forfærdigedes af klejnsmedene Didrik Heye og Jens Jensen. På ryggen af stolene anbragte drejeren Johan Klauen små, drejede piller. At disse stader ikke har været tilstrækkelig til at rumme menigheden, kan ses deraf, at en snedker nov. 1731 fik betaling for 188 »klapper«. I stadernes gavle var der lyseholdere.

†*Herskabsstole*. 14. maj 1730 akkorderede kirkestyrelsen med ovennævnte fem snedkere om 13 herskabsstole²¹ til grev Ahlefeldt Laurvig, den kirkeældste Nicolai Wroes enke, storkansler U. A. Holstein, den kirkeældste Didrik Dressing, oversekretær i Danske Kancelli Christian Mønicen, rådmænd i København

L.L. 1954

Fig. 59. S. Petri. Alterstager skænket af dronning Sophie Magdalene 1731 (s. 316).

Johannes Edinger, grev Reventlow (Chr. D. R.), silkehandler Thomas Sauer, fru Anna Margrethe von Voscamp, geheimeråd Christian Siegfried von Plessens arvinger, etatsråd Daniel Benjamin Weyse, regimentskvartermester Jakob Klinge, kancelliråd Valeur. Stolene stod langs kirkens ydervægge og havde skydevinduer, gardiner og separatdøre. Yderligere nævnes to stole på hver side af altret i pulpiturhøjde; de lukkedes 1764 på grund af skrøbelighed; 1815 blev de helt nedtaget²².

†*Skrifestole*. 16. januar 1732 indkøbtes for kirkens midler to store messinglysearme til begge skriftestolene²³. Disse har utvivlsomt ligesom før branden været anbragt på nordsiden af koret ved indgangen til sakristiet.

†*Kongestol*. Den nye kongestol²⁴ blev anbragt på samme sted som dens forgænger, altså i søndre korsarm lige over for prædikestolen, så vidt det kan afgøres, i pulpiturhøjde med særlig indgang fra kirkegården ad et muret trappe-

tårn i hjørnet mellem korets sydmur og korsarmens østmur. Efterretningerne er sparsomme. Den var forarbejdet af fyrretræ. De fem snedkere, der arbejdede med det øvrige stoleværk, var også beskæftigede her og fik første gang udbetalt løn for arbejde ved kongestolen i maj 1731. Samtidig var dens mere kunstfærdige forsiringer under arbejde hos billedskæreren Johan Hübner. Det samlede slutregnskab for stolen forelå 1735. I 1778 fik en farver betaling for at farve de karmoisinrøde gardiner i kongestolen.

†*Pulpiturer*. Efter at arbejdet med stolestaderne var sluttet, tog man fat på kirkens pulpiturer²⁵, hvoraf der var to, det søndre og det nordre, begge anbragt for endevæggen i hver sin korsarm. Den første udbetaling til tømmerne Jacob Iversen og J. A. Reuse præsteredes 12. juli 1730. Den 11. august samme år akkorderedes der med de fem snedkere om arbejdet på det nordre pulpitur, og i slutningen af året ses de at være beskæftiget ved søndre pulpitur, hvor der indrettedes ti lukkede herskabsstole. Et år senere var snedkerne beskæftiget med den »italienske« trappe fra Nørregade til nordre pulpitur. Der kan her kun være tale om trappeløbet i nordre korsarms østre udbygning, og utvivlsomt har trappen været formet på samme måde som den endnu eksisterende ved korsarmens vestre trappehus, altså med skråt tilskårne dokkebalustre. Lige så sikkert kan man regne med, at trappeløbet har ført op til en rundbuet dør, hvis fløj havde flammets skråbeklædning.

†*Orgel*. Den samme orgelbygger, der virkede ved Vor Frue, kom også til at bygge Petri kirkes nye orgel. Lambert Daniel Kastens nævnes i forbindelse med dette arbejde juni 1730; den 29. januar 1731 fik han udbetalt den første rate, i alt 550 rdl. »Orgelkoret« eller -pulpituret fik træskærerarbejde udført af Johan Christoph Hübner, der også arbejdede ved kongestolen. Menigheden fik det nye instrument at høre første gang juleaften 1731, da »die neu erbaute Orgel probiret worden und dabey eine schöne Vocal- und Instrumentalmusik gehalten«. Den egentlige officielle indvielse fandt sted næste dag ved højmessens juledag. Dog vedvarede arbejdet endnu nogen tid, og Kastens afleverede først instrumentet som fuldt færdigt i juli 1733, ligesom den sidste rate udbetaltes den 12. august samme år²⁶.

†*Tavler*. Snedkeren Chr. Holfeldt fik 30. juli 1731 16 rdl. for en pengetavle »at gå omkring med i kirken, med kulørt træ og elfenben«. Samme år leverede snedkeren Claus Hennings en anden tavle til kirken. Senere, 1777, anskaffedes to nye sølvbeslagne tavler. — *Bækkener* til at stille for kirkedøren, forsynede med bred tud foroven, anskaffedes maj 1764 (rgsk.)²⁷.

†*Salmetavler*. Snedkeren Claus Hennings leverede 1731 ni tavler »worauf die Gesänge geschrieben werden«²⁸.

Maleri. C. A. von Plessen skænkede januar 1732 et maleri, forestillende Kri-
sti himmelfart (fig. 62), til Petri kirke. Det måler 5 alen i bredden, 6½ alen i

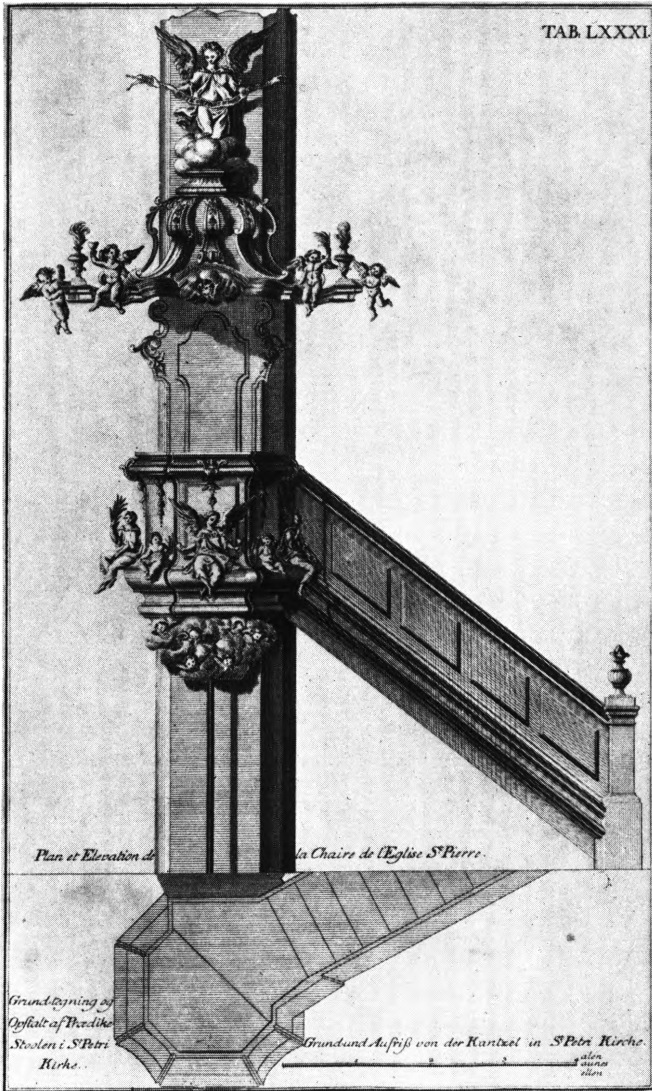

Fig. 60. S. Petri. Prædikestol skåret af Ehbisch o. 1730. Efter Danske Vitruvius (s. 318).

højden og anbragtes ved prædikestolen²⁹, så vidt vides i et af korvinduerne, der stod tilmuret 1815—1918, se nedenfor s. 325; giveren forsynede også billedet med en forgyldt ramme. Maleriet, som er udført af H. Krock, er nu tillige med samme malers tidligere alterbillede (se s. 313) ophængt på nordre korsarms nordvæg; begge malerier er forsynet med rammer fra o. 1820.

Lysekroner. Af den nuværende kirkes ni lysekroner er de tre omtalt ovenfor s. 268. En stor lysekrone med 24 arme skænkedes 1732 af en anonym giver og blev ved den lejlighed ophængt »in der Mitte der Kirche«, dvs. i midtskibets midterste fag foran orgelet, hvor den stadig hænger (fig. 13); smeden leverede

L. L. 1953

L. L. 1953

Fig. 61—62. S. Petri. Malerier af H. Krock. 61. Kristus på Oliebjerget, udført til altertavlen (s. 313). 62. Kristi himmelfart; skænket 1732 af C. A. von Plessen (s. 321).

jernstang med zirater dertil 1733. Når det i kirkens regnskaber nævnes, at Poul Badstuber 1731 leverede en lille og to store kroner³⁰, var disse utvivlsomt ophængt i kapellet, hvor der i tiden efter bombardementet nævnes otte lysekroner ialt (deraf de tre ovenfor omtalte). Disse otte lysekroner blev 1884 overført fra kapellet til kirken, hvor de stadig hænger³¹. De fem kroner, hvis givernavne man ikke kender, stammer alle fra begyndelsen af 1700'rne. Det er to ottearmede i søndre sideskibs to østligste fag, en tolvarmet i midtskibets østfag samt en tolvarmet og en ottearmet, ophængt henholdsvis i nordre sideskibs midterste og østligste fag.

†*Lysearme*. 25. sept. 1731 leverede gørtleren Hans Jacob Knudsen en lysearm til prædikestolen (rgsk.). Næste år, 16. januar, købtes to messinglysearme til at sætte ved de to skriftestole i koret³².

Tårnurværk, se ovenfor s. 301. 5. sept. 1731 modtog Poul Badstuber betaling, bl.a. for de fire urskiver (rgsk.).

Klokker. De nye klokker³³ ophængtes i Kriegers tårnforhøjelse. Der er fire i alt; de støbtes 1731 af Johan Barthold Holtzmann. I kirkens arkivalier oplyses det, at de to mindste klokker blev støbt 11. april og sammen med den tredje klokke ophængt i tårnet den 27. august. Den fjerde og største klokke blev støbt 17. november og hejsedes 13. december op i tårnet. Klokkerne er ophængt i

fast stol, hvis bjælkeværk er fastgjort i ydermurene; de bevæger sig i tre baner, den største i midten, de to mindste mod syd. Slutsummen til klokkestøberens udbetaltes ultimo december 1731.

1) Den store klokke har øverst skriftbånd: »Gloria in excelsis Deo. Me fecit Iohan Barthold Holzmann. Anno 1731 dem 26 october«. Hovedindskriften lyder:

Dise grosse Glocke benebenst drey andern ist von
der Kirchen eigenen Mittelen gegossen
Vnter Regierung des Glorwürdigsten Konigs
Christian des Sechsten.
Damahls Kirchen Patron Hochgrafliche Excellence
Grosz Cantzier Hr Vlrich Adolp von Holstein

Herrn Eltesten	Assessor Iohann Lvdwig Clare Christopher Friderich Wrieseberg
----------------	--

Herrn Cvratores	Diderich Barthold Beckmann Peter Nissen
-----------------	--

Herrn Vorstehers	Gerhard Wilhelm Hemann Peter Kellinghvsen
------------------	--

Modsat indskriften (på klokkens østside) ses værnehelgenens støbte billede, hvorunder læses: »S: Petrvs«. — De tre andre klokker har samme Gloria-indskrift med støbernavn og årstal, men ingen dato: desuden har de alle værnehelgenens billede.

2) Den lille klokke mod sydvest har indskrift: »Wen ich mus zur Trauer läuten, — Dencket an die letzte Zeiten«.

3) Den lille klokke mod sydøst har indskrift: »So oft ihr meinen Schall hort klingen, — so last das Hertz dem Herren singen«.,

4) Kirkens næststørste klokke i nordre bane har indskrift:

Als durch des höchsten Fevr Metall vnd Ertz zerflossen
Bin ich im dritten Jahr nach solchem Brand gegossen
Ich sol zum Gottes Dienst die lieben Tevtschen Laden
Gott decke Kirch vnd Thvrm für Fever Blitz vnd Schaden.

BYGNINGSHISTORIEN EFTER 1807

Det engelske bombardement 2.—4. september 1807 ramte Nørre kvarter lige så hårdt som den store ildebrand 1728. Største delen af Nørregade blev ødelagt; dog var bispegården over for Vor Frue kirke og Kommunitetsbygningen over for Petri kirke nogenlunde uskadt og kunne hurtigt repareres. Også selve Petri kirke blev tilsyneladende skånet. Et øjenvidne beretter, at man i det ydre kun så enkelte gabende huller, forårsaget ved bombernes nedslag; men det tilføjes, at der var sket ubodelig skade i det indre¹. Det afgørende var dog, at kirken ikke brændte. Æren derfor tilkommer overgraveren Jakob Jørgensen, hvis mod og rådsnarhed længe mindedes indenfor den tyske menighed;² i de tre kritiske nætter var han til stadighed på færde og hindrede, at der opstod brand. Uden en sådan indsats havde katastrofen været sikker. Da englænderne sigtede efter kirkespirene og var heldige med at ramme Vor Frue, måtte Petri ligge lige i skudlinien. I tiden efter bombardementet optalte man 110 bomber³, der var faldet i og ved kirken, og i de følgende år fandt man nu og da forsagere.

I kirkens indre var alter og prædikestol (begge træskærerarbejder af Ehbisch) tilintetgjort. Også store dele af stoleværket med pulpiturene samt dåbsengelen var mer eller mindre ødelagt⁴. Kapellerne var vel som helhed bevaret, men havde dog fået deres andel i bomberne. Tag og hvælvinger var flere steder gennemhullet, og to af gravkrypterne blev sprængt, nemlig Michael Lytkens i østfløjen nr. 16 og den Bischoff-Biehlske krypt i vestfløjen nr. 13 (idet alene forfatterinden Charlotte Dorothea Biehls kiste var uskadt). Det var ved en senere oprydning 1833 af ovennævnte nr. 16, at man i det knuste virvar af træstumper, knoglerester og kisteplader fandt en 200 pounds forsager fra 1807⁵; desuden ødelagdes af hovedfløjens sidekapeller nr. 1 i det store og nr. 9—10 i det lange kapel.

Mens kapellet stadig kunne bruges efter sin bestemmelse, måtte kirken lukkes, indtil den nødvendige reparation blev gennemført. Gudstjenester holdtes da indtil videre i Helliggejst, og man nøjedes med at give kirke og kapel en foreløbig tagbeklædning af brædder⁶. Desuden hk tårnet en mindre istandsættelse 1810⁷, men alt andet afstod man fra, så længe krigen med dens dyrtid varede. De høje priser på byggematerialer kom på tværs af den følelige kapitalmangel; kirken havde jo lidt store tab, idet dens ejendomme i S. Pedersstræde og Larslejstræde var så stærkt medtagne, at de fleste af dem måtte bygges op på ny, og desuden var kirkens formue, der for en del var udestående i nu udbombede ejendomme, i årene efter 1807 stærkt reduceret⁸.

Man overvejede i den anledning en sammenslutning mellem hovedstadens forskellige tyske menigheder, foruden Petri også menighederne ved Frederiks

tyske kirke på Christianshavn og ved Garnisonskirken (se ovenfor s. 235). Konsekvensen af en sådan sammenslutning måtte da være, at den bomberamte Petri kirke blev forladt af sin menighed, der for fremtiden ville være henvist til den velbevarede, men afsides liggende Christianshavnerkirke. Det er et for Petri tyske menighed såre karakteristisk træk, at den energisk afviste dette sidste alternativ og foretrak en bekostelig istandsættelse af den gamle kirke. Man nedsatte en bygningskommission den 2. januar 1815 og gik derefter i gang med byggearbejderne⁹. Kirken blev genindviet den 14. juli 1816¹⁰.

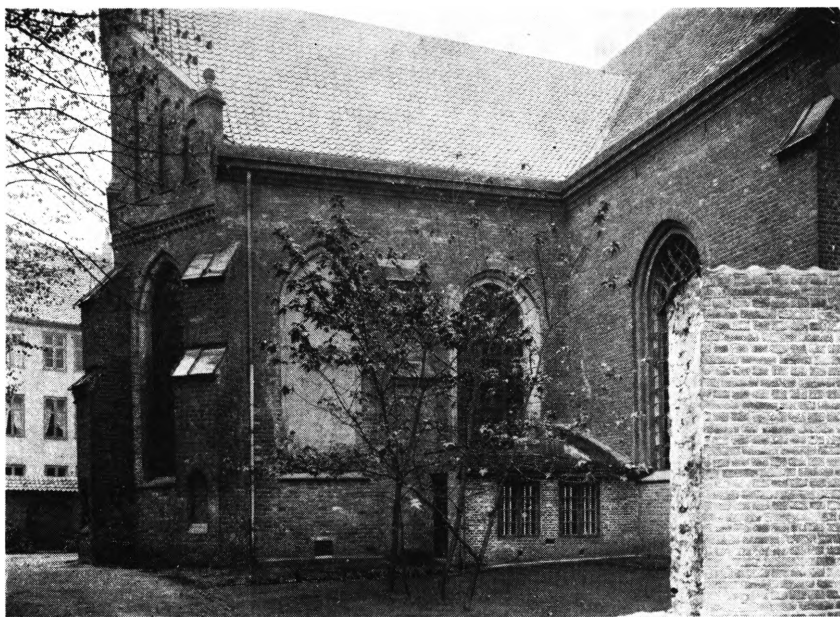
Efter indholdet af den kontrakt¹¹, som kirkestyrelsen og byggekommissionen 28. marts 1815 sluttede med stadsbygmesteren J. A. Meyer, havde de forestående arbejder karakteren af en gennemgribende istandsættelse, der kun ændrede lidet ved kirkens ydre, og som i eet og alt blot skulle råde bod på de store brist, bombardementet havde forårsaget. Mest iøjnefaldende var det, at et par ældre tilbygninger forsvandt; den ene var trappehuset ud for nordre korsarms nordøsthjørne, den anden var det smalle trappetårn ved korets østgavl bag alteret. Sakristiet fik nu helt fladt tag, og vinduet oven over det blev genåbnet, efter at det havde været tilmuret siden sakristiets opførelse 1679. Til gengæld lukkede man det andet af korets nordvinduer med murværk; det blev først genåbnet 1918. Gerckens barokportal i søndre korsarm blev istandsat. En separatdør til herskabsstol ved døbefonten i nordre korsarm blev tilmuret, men i øvrigt beholdt man de forskellige trappetårne ved korsarmene; de blev først fjernet 1865 med undtagelse af det trappehus, der endnu står i hjørnet mellem tårnet og nordre korsarm. — Reparationsarbejderne i det indre var nok så omfattende og tog længere tid og var i øvrigt ikke afsluttede ved kirkens indvielse 1816. Den del af disse arbejder, der særlig omfatter inventaret, omtales nedenfor s. 327. Hvælvingerne, der flere steder var gennemhullede ved bombenedslag, måtte udbedres, og ved samme lejlighed fjernede man de små, forgyldte stjerner¹², der havde smykket kapperne siden 1734. Også gulvet kom under behandling. Siden 1805 havde der været forbud mod bortsalg af gravsteder i kirkernes indre; dog kunne ejere af tidligere erhvervede gravsteder stadig gøre brug deraf. Men en del af gravstederne var i mellemtiden hjemfaldne til kirken og kunne ikke mere benyttes; de murede krypter blev da fyldt op, og gulvet, der før i tiden havde været meget ujævnt, blev planeret med fliser i midtergangen, ellers mursten på højkant, mens de få grave, der endnu kunne benyttes, blev dækket med plankelemme. Også i koret foregik der den slags planeringsarbejder. Her blev gulvet med et par trins forhøjelse ført helt hen til korsskæringen. Da korsranken tidligere havde stået ud for indgangen til sakristiet, var der altså tale om et større udfyldningsarbejde. Endelig blev der ved opførelsen af den nye prædikestol, der skal omtales nedenfor, brudt en opgang gennem murlivet fra sakristiet til stolen.

Også i kapellerne var der større reparationer på tag og hvælvinger. Forholdene var her som i kirken: taget var ramt af talrige bomber, hvoraf en del havde perforeret hvælvene, der altså nu måtte repareres. Men i øvrigt var kapelbygningen nogenlunde uskadt, ligesom de fleste af monumenterne var intakt; således synes Wiedewelts forskellige epitafier ikke at have lidt synderlig overlast. En del af de kugler, der fandtes ved oprydningen, blev senere op-hængt under hvælvingerne i kapellets østfløj. I den brede sydfløj hang fra gammel tid en række lysekroner, der 1884 overførtes til kirken.

I årene indtil den store hovedreparation 1865—66 skete kun få ændringer ved Petri kirke. Som det skal nærmere omtales under inventaret, blev døbefonten flyttet fra nordre korsarm til tårnrummet¹³. En egentlig erstatning for den under bombardementet ødelagte dåbsengel synes kirken dog først at have fået 1830. Tårnrummet var altså blevet dåbskapel, men anvendtes tillige til skriftemål og bar i denne egenskab navnet »die Beichte«¹⁴. Vistnok 1865 blev der indskudt et lavt, hvælvet træloft i tårnrummet, som således mistede sin vertikale karakter.

En større reparation af tårnets ydermure fandt sted 1841—42¹⁵. Sporene fra bombardementet var på det tidspunkt endnu ikke blevet udsløttet. Kort derefter, i 1845, blev — som omtalt s. 275 — frontispicen over kapellets søndre hovedindgang nedtaget og de to derværende mindetavler indmuret i soklen på begge sider af portalen.

En ny stor *hovedreparation* blev iværksat 1865—66. Petri kirke fik da den skikkelse, hvori den endnu står. En bygningskomité, der trådte sammen maj 1865, overlod ledelsen til bygningsinspektør H. C. Stilling¹⁶. — Før den tid havde kirken stået pudset; nu blev murene afbanket, rensat og udbedret¹⁷. Nye sokkelsten af granit blev indsat overalt, hvor det var påkrævet, særlig under søndre korsarm ved hovedindgangen til kirken. Foran indgangene til sakristiet og nordre korsarm lagde man udrangerede gravsten som fliser; Erik Pontoppidans gravsten kunne således i mange år ses som tærskelsten til sakristiet¹⁸. Vinduerne fik nye sålbænke af støbejern; utvivlsomt var det også dengang, at nordre korsarms østdør fik sin nuværende skikkelse med »tudorbue«. De sidste egentlige udbygninger forsvandt, våbenhuset ved korets sydøsthjørne (det gamle sakristi) og adgangstårnene til søndre pulpitur samt kongetrappen. En fuldstændig ydre og indre ombygning af forbindelsesgangen mellem kapel og nordre korsarm var planlagt, men blev udskudt til senere (først realiseret 1918). Der kan være nogen tvivl om, hvornår omdannelsen af tårnrummet fandt sted; sandsynligvis skete det dog 1865. Den omtalte kuplede træhvælving blev indskudt i tårnrummet; det store spidsbuede vestvindue tilmuredes foroven og et uskønt, fladbuget jernvindue anbragt lavere nede, ligesom dets underkant sænkedes ved gennembrydning af det gamle murværk til

M. M. 1907

Fig. 63. S. Petri kor, sakristi og nu forsvunden nordre hegnsmur, fotogr. under telefonhusets opførelse.

tæt over den tidligere, for længst tilmurede vestre portal¹⁹. — I stokværket lige under vægtergangen (Steenwinkels ovre klokkestokværk) indsattes mod øst og vest en cirkelformet vinduesglug i de tilmurede glamhuller.

I *del indre* var ændringerne mere radikale. Den 20. juni forelagde kirkeældste, bagermester Scherfig et overslag over det arbejde, der skulle udføres; nye stole i hele kirken, nedtagelse af alle pulpiter, restaurering af altertavlen, nyt betræk til alterbord og prædikestol samt udvidelse af sangerkoret på orgelpulpituret. Arbejdet blev dog mere omfattende, end man fra først havde tænkt sig. Et nyt, stort vindfang indbyggedes i kirken foran søndre portal, kirken fik bræddegulv (opr. kun i nordre korsarms nordfag over gravkrypten, siden over hele kirken); man installerede et varmeapparat, der i øvrigt snart viste sig ubrugeligt²⁰, og desuden eksperimenterede man med gasbelysning: en *†gaslysekrone* i koret omtales, og man omgikkes med planer om at omdanne de to barokke sølvstager fra 1731 til gas-kandelabre²¹ (hvad der dog ikke blev til noget). Den meget omfattende og unødvendig kostbare reparation gav anledning til en mangeårig og pinlig strid, som først bilagdes 1880 (Bobé, s. 79 ff). Fra et historisk synspunkt må det også beklages, at så meget af det gamle inventar blev kasseret, selv om man gerne indrømmer, at Stillings nygotiske stolestader fik en velgennemtænkt form.

Senere ændringer. Kapellet blev gennemgribende istandsat 1886 og senere på ny 1905²², da man restaurerede sydfacaden mod den gamle kirkegård og

omlagde murstensgulvet i det indre. En samtidig plan om at flytte »Petersens Jomfrukloster« fra Amagertorv til den gamle kirkegård mellem præstegården og kapellet med façade mod Larslejstræde, hvilket ville medføre nedrivning af hegnsuren fra 1698, strandede på modstand fra det særlige kirkesyn (klosteret flyttedes først 1938 til en nybygning, som ligger ved siden af Pelts stiftelse på den anden side Larslej). Kirkens nye store nabo, Københavns telefonhus, kom ved begyndelsen af 1900'erne til at beklippe Petri kirkes område ikke så lidt, idet den nye urtegård måtte aflevere hele sin nordre halvdel og største delen af sin hegnsmur. Ved opførelsen af telefonhusets kontorbygning ud til Nørregade 1907 nedrev man kirkens sprøjtehus, der havde ligget her siden 1730, dog efter alt at dømme nybygget efter 1815; en mur, som gik fra sprøjtehuset til kapellet (ses på fig. 63), blev ligeledes nedrevet — mulig også et halvtags materialhus af uvis alder mellem kapellets østgavl og forbindelseshusets nordmur, kun kendt fra ældre fotografier. Forbindelseshuset, der tidligere havde haft dobbeltdør ud mod nord, fik nu hele sin nordfaçade skalmuret (vistnok 1918), ligesom nye ovalvinduer blev brudt gennem den ældre mur. Endelig sløjfede man ved hegnsuren ud til Nørregade de to portaler fra o. 1820; hegnsuren blev istandsat helt hen til hovedkøreporten i S. Pedersstræde, mens der ud mod Nørregade af arkitekt Thorvald Jørgensen opførtes to ny køreporte med trekantgavle efter det barokke mønster, som havde kendetegnet disse tilkørsler i tiden efter 1730. Arbejdet med udbedring af hegnsurene, der først var afsluttet 1915²³, omfattede også indmuring af en del af de gravsten, som 1865 blev taget i brug som fliser. Blandt de sten, der blev optaget og indsat i murens nicher, er den kendteste Erik Pontoppidans gravsten, som oprindelig havde været anbragt i den nye urtegård.

KALKMALERIER

I det store kapel er der nu en enkelt rest af kalkmalet dekoration fra ældre tid; men der har utvivlsomt været mere. 1714 fik maleren Frederik Holm 40 rdl. for arbejde i det store kapel, og herunder nævnes bl.a. »die Gardinen bey den Epitaphiis in der neuen, grossen Capelle zu mahlen«. I Wibes kapel, nr. 4 på nordsiden, findes endnu en sådan dekoration med tungtfoldede draperier, frynser og snore med kvaster uden om gehejmerådens epitafium.

Kirkens ældste, Ferdinand Reymann, skænkede ved testamentarisk gave 1884, da han overtog gravstedet nr. 10 i det gamle kapels nordligste række (se nedenfor), en del pengemidler til udsmykning af kapperne; siden den tid har hele rækken af sidekapper haft en kalkmalet dekoration.

Fig. 64. S. Petri. Interior.

L. I. 1955

INVENTAR 1807—1865

Mens den store brand 1728 havde ødelagt langt den største del af kirkens inventar og alterudstyr, var der ved bombardementet i 1807 reddet ikke så lidt. Hele alterets besætning af kalke, kander og stager er i behold den dag i dag. Heller ikke inventaret af træ (stolestader o.l.) var værre medtaget, end at det kunne repareres, dog på et par meget vigtige undtagelser nær.

Alterbord. Ligesom ved Ehbisch' alter fra 1731 er det nye alterbord bygget sammen med altertavlen fra 1815 og er helt af træ.

Altertavle. Om den gamle altertavles skæbne har man ikke mange oplysninger. Selve Krocks maleri var bevaret, men måtte restaureres af I. P. Müller¹. Den barokke ramme, i sin tid skåret af Ehbisch, er forsvundet og blev erstattet af en nyklassicistisk opbygning efter tegning af J. A. Meyer; hans tegning (fig. 66), der ikke helt svarer til den endelig udførte altertavle, er ikke forsynet med noget maleri; mulig har man tænkt sig at anvende Krocks gamle tavle, men 1819 modtog man fra Constantin Brun, et fremtrædende medlem af den

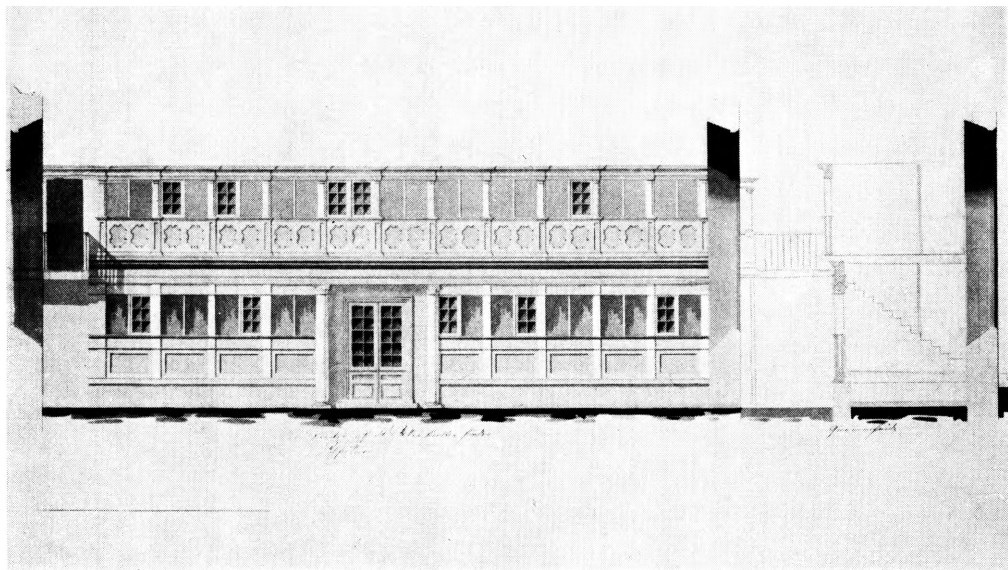

Fig. 65. S. Petri. Pulpitur i søndre korsarm. Tegning af J. A. Meyer i LA (s. 332).

tyske menighed og gift med Frederikke Münter, en ny tavle, malet i Rom af J. L. Lund og forestillende opstandelsen². Som altertavlen nu står (fig. 64), har den set ud i godt og vel 130 år; det halvrundt afsluttede billede indrammes af en udskåren opbygning af træ, med kannelerede korintiske søjler og øvre trekantgavl.

Ved samme lejlighed indrettedes et nyt knæfald³, og som det ovenfor blev nævnt, måtte koret udvides mod vest. Koret var i forvejen hævet to trin over kirkeskibet; nu blev ved udfyldning forhøjelsen ført helt hen til korsskæringen.

Korskranke. Ved indgangen til det således udvidede kor anbragtes en korskranke med dobbelte døre⁴ (fig. 69).

Døbefont. Hvor stærkt ødelæggelsen havde ramt den tidligere døbefont, den såkaldte dåbsengel, vides ikke mere. Omstændighederne viser, at den ansås for ubrugelig. Efter en nu ukontrollabel oplysning, hvis kilde er J. C. G. Johansen⁵, kirkens præst fra 1825 til 1855, benyttede man de første år efter istandsættelsen et almindeligt klapbord med vandfad. Rigtigt er det imidlertid, at pastor Johansen 1830 sørgede for anskaffelsen af en ny døbefont, der oprindeligt stod i tårnrummet⁶, »die Reichte«, men som nu har sin sædvanlige plads i koret. Den er formet som en trefod, over hvis indsvungne sider en kandelaberformet støtte med dobbelt krans af akantusblade bærer det lave, runde bækken (fig. 68). Materialet er malm og bronze; den rigelige anvendelse af senempirens ornamentik: løvefødder, palmetter, akantus m.m. leder tanken hen på G. F. Hetsch eller snarere J. B. Dalhoff, der udførte de samtidige store

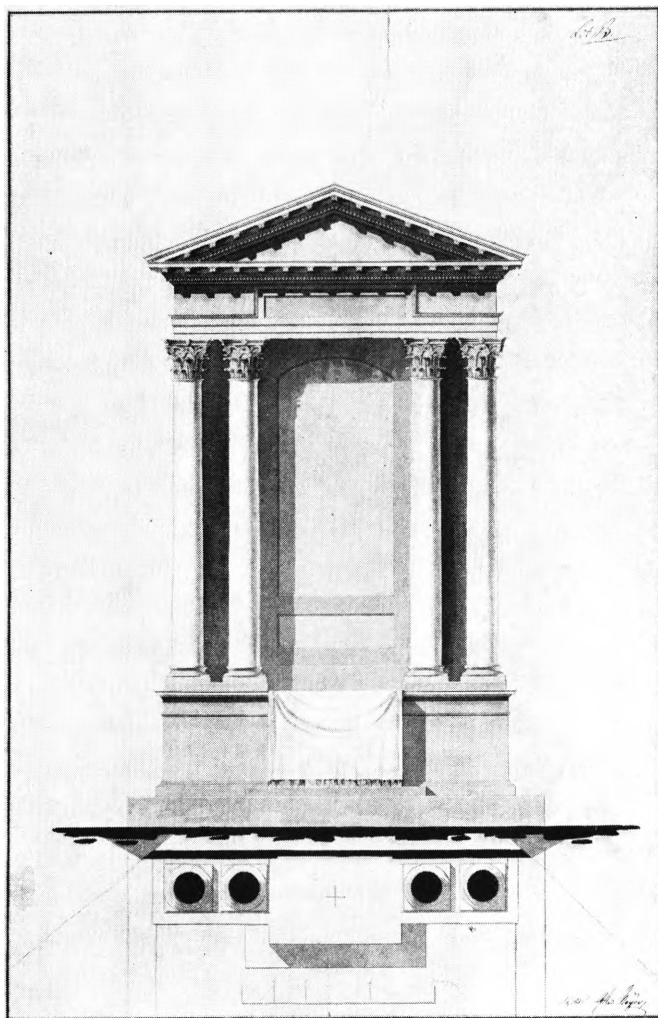

Fig. 66. S. Petri. J. A. Meyers udkast til altertavle 1816. Tegning i NM (s. 329).

kandelabre til Vor Frue kirke (ovenfor s. 186); Petri kirkes font er støbt hos gørtleren Johan Evens, som selv har signeret den, men som næppe kan have leveret tegningen. At fonten må ses i sammenhæng med tilsvarende arbejder i Frue kirke, er givet, og sandsynligst er det at antage Dalhoff for at være den projekterende kunstner.

Prædikestolen udførtes samtidig med alteret og ligesom dette efter J. A. Meyers tegning. Udgifterne dertil blev bekostet af fabrikant Chr. A. Siegumfeldt. Den var som sin forgænger skåret af træ og anbragt på hjørnet af koret og nordre korsarm, dog uden ydre opgang, idet der gennem murlivet brødes en indvendig trappe fra sakristiet til stolen⁷. Den cylinderformede prædikestol

L. L. 1953

Fig. 67. S. Petri. Glaslysekrone 1815 i nordre korsarm (s. 333).

med skråtstillet rudemønster og rund himmel med gennembrudt prydbælte har en opbygning som vist på fig. 64.

†*Stolestader*. Hvor meget der blev bevaret af kirkens stoleværk fra 1730'erne er ikke ganske klart⁸, da reparationsprotokollerne undlader at give koncise oplysninger⁹. Så meget står dog fast, at de åbne stole efter den kontrakt, der blev indgået med bygmesteren, blev »rettede, forandrede og opsatte efter Tegningen Litra A«¹⁰. Man har da utvivlsomt beholdt meget af det gamle med låger og gavle; formodentlig har de gamle gavlkroner med muslingeskaller uantastet fortsat deres tilværelse lige til den store ombygning 1865. I koret blev der dog udført en del nye stole for præsten, kirkekollegiet og kantoren, mens patronstolen sammesteds blev noget ændret. Pulpiturerne i nordre korsarm og ved alteret fjernedes. Som omtalt under bygningshistorien (s. 325)

nedrev man den smalle trappe bag koret, og årsagen var da den, at de tilhørende gallerier nu forsvandt. Ligeledes forsvandt det nordøstre våbenhus (ovenfor s. 325), fordi dets opgave at skaffe adgang til nordre pulpitur nu ophørte; samtidig må man have tilmuret adgangen til pulpituret fra det nordvestre våbenhus (identisk med forbindelsesbygningen mellem kirken og det lange kapel). — †*Søndre pulpitur* måtte helt ændres (fig. 65), og man åbnede en ny adgang til †*kongestolen*. Nye lukkede stole indrettedes under kongestolen og orgelet. Selve kongestolen synes at være ret uberørt af omskiftelserne; dog oplyses det, at dens våben dengang fjernedes og at dens vinduer fornyedes¹¹. I kongestolen findes to armstole med krone samt 11 mindre stole, alle hvidlakerede med guldornamenter formentlig fra o. 1820. — Stoleværket i hele kirken nymalede, vistnok perlegråt¹².

†*Orgel*. Lambert Daniel Kastens gamle orgel fra 1731 var efter bombardementet stærkt ramponeret, men kunne dog repareres. Dette reparationsarbejde udførtes 1815 af orgelbygger Rapp¹³ for i alt 1500 rbdl. Summens størrelse (den datidige inflation taget i betragtning) synes at tyde på et arbejde af større omfang, men næppe nogen nybygning. Allerede 1824 omtales orgelet på ny

som brøstfældigt¹⁴. — Den udskårne barokramme, der havde smykket Kastens orgel, ser heller ikke ud til at være gået til grunde; efter regnskabets ordlyd bliver den 1815 nødtørftigt repareret¹⁵.

Lysekroner. I nordre korsarms nordligste hvælvingsfag ophængtes tre glaslysekroner 1815. De var alle venetianske; de to, der var skænket af mægler C. F. Witter, har sorte skåle; den tredje var skænket af grosserer J. J. Petzold¹⁶. Den sidste hænger i østfaget og bærer indskrift: »Ao. 1815 gegeben von J. J. Petzoldt«; som pendant dertil hænger en anden krone mage dertil i vestfaget. Denne og en mindre glaslysekrone, der oprindelig hang i midtfaget, men som nu (siden 1884?) er i kapellet, bærer indskrift: »Ao. 1815 gegeben von C. F. L. Witter« (fig. 67; jfr. fig. 28).

Fig. 68. S. Petri. Døbefont 1830 (s. 330).

L. L. 1954

INVENTAR EFTER 1865

De væsentligste træk ved den gennemgribende fornyelse af Petri kirkes indre er allerede omtalt i det foregaaende. *Altertavlens maleri* blev restaureret af konservator P. H. Rasmussen. *Prædikestolen* blev repareret. De to malerier i koret blev ligeledes istandsat¹. Søndre pulpitur samt kongestolen blev nedtaget.

Stolestader. 20. juni 1865 godkendte bygningskomiteen H. C. Stillings tegninger dels til en ny fordeling af stolene, dels til de enkelte stole. De øverste stole er lukkede med låger, der er gennembrudt med nygotisk stavværk. De andre stole er nu åbne, men var oprindelig bestemt til at lukkes med låger. Træværket er lyst egetræsmalet (fig. 69). Kongestolen anbragtes i gulvhøjde.

†*Lysekrone.* 1865 omtales en gaslysekrone i koret.

Lysekroner. Som omtalt ovenfor s. 268 blev 1884 de otte malmkroner fra kapellet overført til kirken, hvor de nu hænger.

Orgel. 1938 byggedes i kirken på det gamle orgels plads et nyt orgel på 42 stemmer, udført af Sauer og Walter, Frankfurt a. O.

Glasmalerier. Petri kirke er i ny tid forsynet med en serie glasmalerier, som

Fig. 69. S. Petri. Stolestader 1865 (s. 333).

L. L. 1954

i Bobés bog er skildret af kirkens daværende præst W. Lampe. Der henvises til denne fremstilling (s. 210 f.); den af W. Lampe benyttede nummerorden er også anført her.

De ældste billeder er udført af C. N. Overgaard 1898 og var oprindelig anbragt i korpolygonens skrå sidefag. Siden 1918 er de anbragt vestligst i koret; nr. 1 mod nord ved prædikestolen forestiller Peter i ypperstepræstens gård, nr. 2 — lige overfor — har en fremstilling af Jesus og synderinden (Joh. VIII). De andre glasmalerier er bekostet af enkelte medlemmer af den tyske menighed og udførtes 1918—20 af Otto Linnemann² i Frankfurt a.M. I de vinduer, hvor nr. 1 og 2 oprindelig sad, er nu anbragt Otto Linnemanns nyere billeder, nr. 3 (Jesus og de små børn) nord for altret og nr. 4 (nadveren) syd for altret. I korets østlige fag sidder mod nord nr. 5 (Jesus stiller stormen) og mod syd nr. 6 (den vantro Petrus). I det sydlige sideskibs østfag linder nr. 7 (Jesus i synagogen i Kapernaum). I syd væggenes tre vinduer er mod øst nr. 8 (Kristus på korset), mod vest nr. 9 (opstandelsen) og over indgangsdøren nr. 10 (offerlammet med sejrspanen). I nordre sideskibs østvæg findes ved prædikestolen nr. 11 (Peters fiskefangst) og i nordfaget nr. 12 (Nicodemus). Som genbo på vestvæggen har dette billede nr. 13 (vandringen til Emaus), mens en fremstilling af Fr. II. optager nr. 14 i nord væggenes midtfag. Nr. 15 i sydføjens vestvæg viser Paulus, mens nr. 16 i nordføjens vestvæg (overfor nr. 11) har en fremstilling af Luther. Endelig opsattes i ligkapellet en fremstilling af op-

standeisen. Samtidig blev rummet indrettet i sin nuværende skikkelse i klassicistisk stil med let kvaderfugede og pilasterdelte vægge³.

Relief. 16. januar 1866 besluttede bygningskomiteen at anbringe en forhøjning i skriftestolen samt at indkøbe et relief, forestillende den hellige nadvers indstiftelse⁴; begge dele er anbragt ved vestvæggen i tårnrummet. Relieffet er af gips, opr. udført af Thorvaldsen for skriftestolen i Frue kirke, se s. 197. Det er anbragt under det store vestvindue.

Fig. 70. S. Petri. Kapellets interior.

L. L. 1954

GRAVMINDER I KAPELLERNE

Med udgangen af året 1683 var byggearbejderne ved det store, nye kapel færdige. Sidst havde man, som ovenfor s. 276 omtalt, fuldført østfløjen. Siden 1680 havde sydfløjen med det vel gennemtænkte system af katakomber stået færdig, og salget af gravsteder kunne begynde. Det første gravsted, der solgtes og toges i brug, var familien Wibes, som ligger i sydfløjens nordlige række, nr. 4, og som hører til den mere fornemme kategori af separatkapeller, der solgtes for den anselige sum af 800 rdl. I Wibernes krypt fandt der begravelser sted allerede januar og juni 1683; det drejer sig her om de ældste ligbegængelser i kapellerne, så vidt vi overhovedet har kendskab dertil. Mærkeligt nok var der også mest rift om disse seks gravsteder, der solgtes i rask tempo; det sidste var Wigant Mickelbeckers, som kirken afhændede 1688. Under den brede gang i sydfløjen solgtes også jævnlige gravsteder, det første i 1686, det sidste i 1730. Af de 24 nummererede gravkrypter var de 10 bortsolgt allerede før år 1700. Hurtigere gik det med østfløjen, hvor gravstederne var billigere.

Det første gravsted solgtes 1684, og i kirkekollegiets protokol meldes der fuldt besat 1711. Dog blev hele syv af gravstederne, numrene 7, 8 og 13—17, af kirken skænket bort som erstatning for ældre gravsteder i den del af det gamle, lange kapel, som måtte sløjfes ved kirkens udvidelse 1691. Meget langsommere gik det med vestfløjen, hvor der med store mellemrum solgtes gravsteder fra 1701 til 1807. Nr. 4 og 6 synes aldrig at have været solgt. Til gengæld fik denne fløj en fornem tilsætning med Lentes kapel (nedenfor s. 377), og Petri spirs berømte bygmester fik sit lejersted i denne fløjs nr. 19.

GRAVMINDER I SYDFLØJEN

Det vel organiserede anlæg af krypter under sydfløjens gulv gør det muligt at følge hvert gravsteds historie i hovedtræk. Det er altid muligt både at lokalisere graven og finde frem til dens første ejer. Epitafier og gravsten har der været i stort tal i alle fløjene (gravsten dog mest i østfløjen), og meget er endnu i behold, om end en del gravsten nu er spredt rundt omkring på kirkegården eller i urtegårdene. Så vidt det er muligt, vil gravsted, ligsten og epitafium her blive behandlet under eet; for monumenternes vedkommende vil altså hjemhørighedsprincippet blive fulgt.

Selv om udsmykningen af kapellerne med epitafier var overladt til gravstedernes private købere, mærker man dog også her den vel gennemtænkte plan, som kirkekollegiet havde udkastet. Straks ved indtrædelsen i kapellet har man i gennemgangsrummet til østfløjen et par anselige epitafier, opsat kort efter kapellets fuldførelse. Det er Heinrich Schupps epitafium til venstre og Thomas Ocksens til højre. Tæt ved det sidste stod indtil 1865 Johannes Lassenius' af Thomas Quellinus udførte epitafium (nu i kirken). Kapellets tre stiftere har derved fået deres minde bevaret for efterslægten, der så ofte, den trådte ind i gravhallen, ikke kunne undgå at bemærke de imponerende monumenter.

Kapellets grave er nummererede. Tallene står påmalede eller indridsede på vægpillerne. Dog er den almindelige nummerering ikke ældre end 1820'rne. Før den tid havde hver fløj af kapellet sin egen inddeling, og nummereringen begyndte for hver fløj forfra. På de følgende sider er den oprindelige nummerering bibeholdt. Enkelte steder ses den ældre nummerorden endnu; således skimtes ved Pelts monument et nr. 14 malet på en hvælvingsskappe, jfr. fig. 25.

Nr. 1 solgtes 1730 til købmand Hans Holst, død 1752 (kisteplade). Desuden gravsattes her deputeret i finanserne Jens Adtzlew, død 1757 (kisteplade), og hans slægt. Den første begravelse fandt sted 1731; det var Jens Adtzlews datter Elisabeth; desuden hans hustru, Anna Margrethe von Lengercken, som

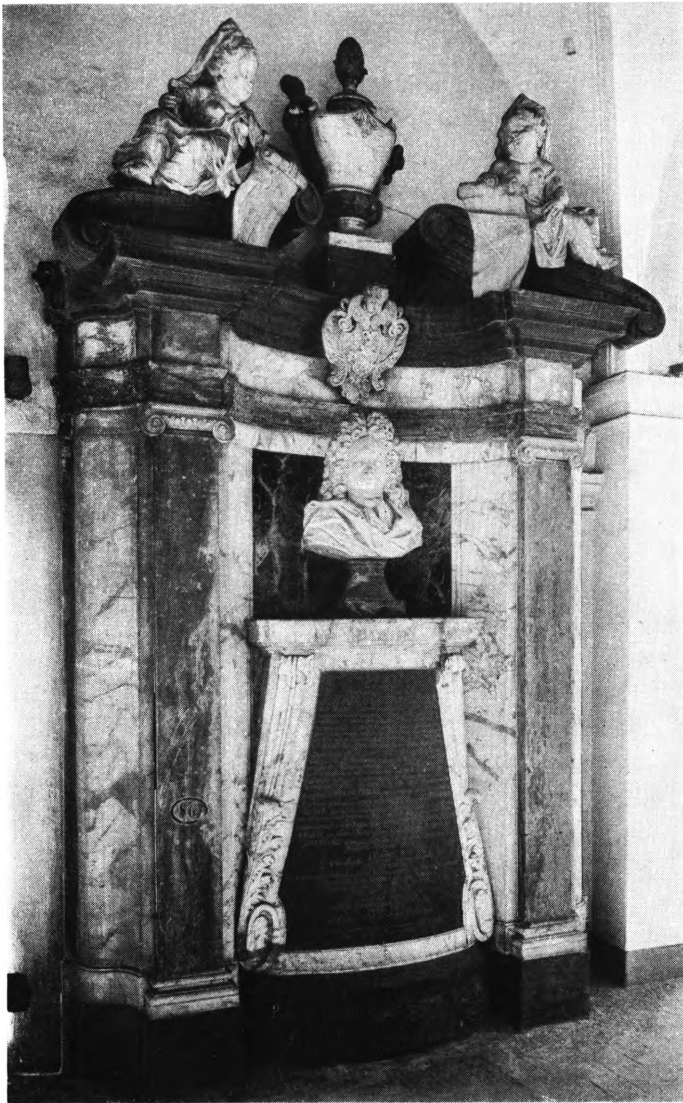
Hutle 1911

Fig. 71. S. Petri. Portrætbuste af hofapoteker
Becker, udført af Gercken 1715 (s. 340).

gravsattes 3. febr. 1735, og hans søn Herman, gravsat 29. jan. 1744 (kisteplade). Her gravsattes desuden Johanna Herfordt, død 1756, enke efter rådmand Elvius Mangor og senere efter købmand Abraham Klöcker (kisteplade), samt Abraham Klöckers og Elisabeth von Lengerckens søn Herman K., ejer af Gjedesdal, død 1765 (kisteplade). Dennes hustru, Mette Christine, f. Wriesberg, blev ligeledes gravsat her 1757 (kisteplade i kapellet ved nr. 23)¹.

Nr. 2 solgtes 22. april 1689 til hofapoteker Johan Gottfried Becker, der selv blev begravet her 23. maj 1711. Skønt det ikke er noteret i begravelsesprotokollen, er det dog givet, at J. G. Becker straks ved overtagelsen har gjort brug af gravstedet, idet hans første hustru, to døtre og en niece alle omkom ved operabranden på Amalienborg 19. april 1689. Senere, 19. sept. 1709, blev kasserer hos dronning Charlotte Amalie, Terkel Terkelsen (vistnok en slægtning), nedsat i den beckerske krypt. Medlemmer af slægten Becker, alle apotekere, begravedes her 1750, 1765, 1790 og 1809, og siden synes krypten ikke at være benyttet².

Epitafium 1715, rejst over Johan Gottfried Becker, en mand »af gammel dyd og oprigtighed« (antiqua virtute et fide), født i Husum 7. okt. 1639; han studerede farmakologien, uddannede sig videre på to rejser, der førte ham gennem Tyskland, Italien, Istrien (Pannonia) til Wien, hvor han med kærlighed modtoges af den berømte [læge dr. med.] Joh. Zwelfer, og hvorfra han på Francesco Borris foranledning af Frederik III. i året 1667 kaldtes til København som kgl. hof- og stadsapoteker. Han var første gang gift med Sophia Lercke, som af en børneflokk på to sønner og to døtre efterlod sønnen Gottfried Becker, mens hun selv med begge døtre omkom ved operabranden på Amalienborg 1689. Gift anden gang 1694 med Helena Margretha Munck, som blev moder til en datter og to sønner, hvoraf een, sønnen Johan Gottfried Becker overlevede forældrene. Efter ihærdig nattevågen og forskning af naturens hemmeligheder blev han næsten blind og forlod dette liv 71 år gammel [17. maj 1711]. Hans ældste søn og efterfølger rejste ham dette minde.

Hude 1911

Fig. 72. S. Petri. Hofapoteker Beckers epitafium i sydfloien, udført af A. Gercken 1715 (s. 338).

Efter begravelsesprotokollens udsagn blev det store monument rejst af sønnen Gottfried Becker 1715. Da det skulle dække ovalvinduet i kapellets syd-
mur, måtte kirkekollegiet give sin tilladelse til, at vinduet tilmuredes. Ifølge familieoverlevering er epitafiet udført af Andreas Gercken og er da denne kunstners eneste sikre værk. Monumentet er udført af hvidt, sort og året marmor (fig. 72). Et konkavt midtparti indrammes af kraftigt fremspringende ioniske pilastre. Over den forkrøbbede arkitrav, der følger midtfeltets inadvadsvungne kurve, står som krone på værket i midten en gravurne; til begge sider

for denne hviler på brudte, konsolsvungne gavlstumper to små, kvindelige genier, begge med pergamentruller i hænderne; på rullen til venstre er indridset billedet af en retort; på rullen til højre ses indridset forskellige gamle »alkymistiske« apotekertegn: elementets seksoddede stjerne, i hvis spidser ses tegnene på forskellige metaller, bly, sølv, kviksølv, kobber, jern og tin, mens guldtegnet er anbragt i stjernens centrum. I det indadsvungne midtparti er anbragt det trapezformede indskriftfelt. Selve indskriften med kursiv og versaler er forgyldt på sort bund; den indrammes af akantusmykkede volutter og fungerer yderligere som postament for hofapotekerens portrætbuste (fig. 71) med allongeparyk og folderige gevandter. Over bustens hoved, lige under gravurnen, svæver det beckerske våben. Den latinske indskrift er gengivet hos Bobé, 395 f.

Nr. 3. Krypten solgtes 30. april 1689 til Anna Poggenberg, død 17. dec. 1710 og begravet her 7. jan. 1711 (g. m. Andreas Söböttker, se Bobé s. 449). I året 1795 d. 18. nov. blev begravelsen åbnet og følgende lig udtaget: Jørgen Henrik Flygge (g. m. Andreas Söböttkers datter Magdalene), stutmester på Fredriksborg, død 1690, ovennævnte Anna Poggenberg og hendes mand Andreas Söböttker, fru Anna Marie Söböttker, død 1718, g. m. Nicolay Bøgvad, købmand Carsten Lysius, død 1729, dennes datter, jomfru Lysius, begravet 17. juni 1745, samt 10 børn; alle ligene nedlagdes i 3 kister og gravstedet gjordes ryddeligt for kryptens nye ejer general von Huth, hvis hustru Charlotte, f. Wagner, gravsattes her 28. nov. 1795³. På væggen under ovalvinduet er indsat en nyere *marmortavle* over general von Huth med generalens våbenskjold i ovalmedaillon i bronze og indskrift med forgyldte versaler. Gravkrypten bruges stadig af slægten v. Huth.

Nr. 4 er i året 1703 overdraget til hofmedailleur Anton Meybusch eller dennes hustru Anna Catharina, f. Warberg. Deres datter Anna Catharine Meybusch, død 1737, og hendes mand Johan Marquard Esmarck, sekretær i det danske kancelli, død 1733, blev begge begravede her og siden da er gravstedet i den Esmarckske families besiddelse. Den sidste begravelse, der noteres, er fra 1797⁴ (fire kisteplader).

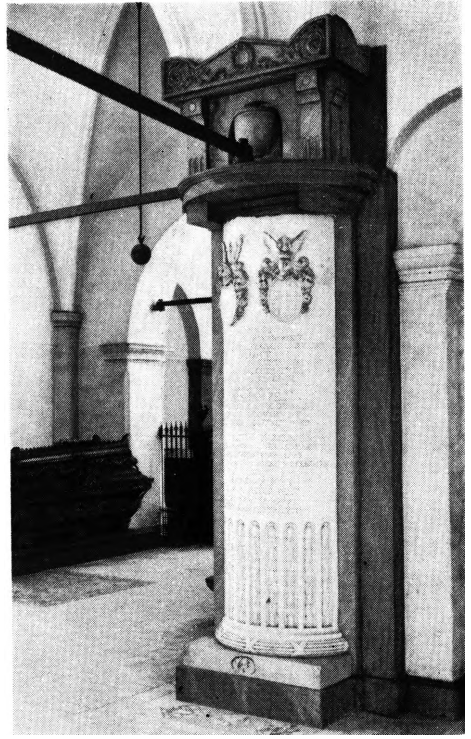
Nr. 5 blev 30. nov. 1705 solgt til købmand Joachim Würger, som blev begravet her 26. juni 1708. I krypten er i tidens løb nedsat talrige kister fra de indgiftede slægter Würger, Burmeister, Paulli og Jacobi⁵ (otte kisteplader). Ingen gravsten og epitafier.

Nr. 6 solgtes 25. nov. 1707 til hr. Detlef Möller; hans død og begravelse er

L. L. 1954

Fig. 73. S. Petri. Epitafium 1776 over Daniel Benjamin Weyse, af Johs. Wiedewelt (s. 342).

L. L. 1954

Fig. 74. S. Petri. Epitafium 1781 over Abraham Pelt, af Johs. Wiedewelt (s. 345).

ikke omtalt. Hans datter, g. m. Andreas Hansen (død 1723), og hendes efter-slægt omtales her indtil 1773⁶. I slutningen af det 19. årh. er krypten erhvervet af generalkonsul H. V. Mansfeld Büllner, død 22. maj 1900, hvis slægt dog kun har benyttet pladsen til begravelser oven over jorden over nr. 5 og 6. Konsulens *marmorepitafium* og våbenskjold er opstillet på stedet.

Nr. 7 solgtes 11. dec. 1709 til Giørwell Catharina Portuan, enke efter kgl. livmedikus, dr. Johan Justus Böhm, som døde 1709 og var den første, der blev gravsat i krypten. Fru Giørwell blev gravsat her 19. nov. 1740. I forvejen havde hun videretransporteret gravstedet til kgl. livmedikus Andreas Höyels, der blev gravsat her 15. april 1775; han var en slægtning af fru Giørwell (kisteplade)⁷.

Nr. 8 solgtes 1725 til familien Weyse. 21. maj samme år gravsattes her købmand Andreas Weyse. Broderen, kommitteret i rentekammeret Daniel Benjamin Weyse, fik 1726 en søn, Hans Andreas, begravet her og blev selv gravsat i nr. 8 d. 19. juli 1730. Medlemmer af familien blev begravet her 1748, 1750, 1771 og 1775. 1778 d. 15. okt. gravsattes her assessor i højesteret Friedrich

Christian Sevel, hvis hustru, død 1776, var født Weyse; begravelsesprotokolens sidst opførte begravelse er fra 1796⁸. Daniel Benjamin Weyses hustru, Ingeborg Christine døde 1775, og 1776 rejstes på stedet et stort epitafium udført og signeret af J. Wiedewelt.

Epitafiet (fig. 73) er udført i marmor, på en sarkofaglignende underbygning står der med indridsede versaler: Vivit post funebra virtus (Dyden overlever døden). På sarkofagens låg er der udhugget en sovende genius, der støtter den venstre hånd til en urne helt til højre på sarkofagen. I den slapt nedhængende højre hånd holder han et pilekogger. I den venstre hånd holder han en krans af cypresser, der hænger ned fra urnens låg. Et stærkt foldet klædebon er snoet om hans venstre ben. Den øvre opbygning dækker feltets ovalvindue; ved siderne er der i lyst broget marmor riflede pilastre uden kapitæler. Den store indskriftplade af hvidt marmor er fastgjort til væggen med fire forgyldte nagler. På marmorpladen læses med versaler: »In memoriam pie defvntorum parentvm Danielis Beniaminis Weyse S. R. M. a consiliis status reiqve maritimae cvratoris qvi obiit die XVII jvlii MDCCXXX & Ingebvrgiae Christinae Jvstesen qvae obiit die XII jvnii MDCCLXXV hoc pietatis monvmentvm ponvnt svperstites liberi.«

Over tavlen er udsparet en halvrund blænding, hvori en olielampe. Epitafiet afsluttes foroven af et arkitravstykke af broget marmor samt et lille gavlstykke i lavt relief med et våbenskjold (syv kisteplader).

Nr. 9. Den kendte klokkestøber Friedrich Holtzmann synes 1711 at have ejet gravsted nr. 13 i det store kapel, men 18. juni 1712 købte han nr. 9. Forklaringen må være den, at nr. 13, hvor hans lille søn belv begravet 5. sept 1711, straks derpå blev benyttet til almindelig pestbegravelse. Friedrich Holtzmann blev gravsat her 1727; hans søn Friedrich døde 1739, ligeledes gravsat her. Den sidste af slægten, der opføres, er kaptajn Johan Barthold Holtzmann, død 1757. 1802 solgtes gravstedet til rådherre Peter Thomsen, død 1807⁹. Grosrerer Oscar Thrane, død 1910, og hustru, død 1905, står gravsat oppe i kapellet bag et moderne jerngitterværk. En kisteplade.

Nr. 10 solgtes d. 20. juni 1698 til gehejmeråd Conrad Biermann von Ehrenschilds arvinger. Conrad Biermann var død 24. april 1698, og hans kiste henstod i det lille ligkapel ved østfløjen. Tidligere ejede C. B. et gravsted i sakristiet, hvor hans hustru, Anna Knoff, død 1669, var gravsat (mulig også flere af familien). Sønnen amtmand Martin Conrad von Ehrenschild og svigersønnen gehejmeråd Balthasar von Jessen købte da 1698 den store begravelse i kapellets sydvesthjørne og afstod samtidig til kirken den tidligere begravelse i sakristiet. I nr. 10 er da Conrad Biermann blevet gravsat sammen med de

L. L. 1954

Fig. 75. S. Petri. Epitafium over Heinrich Schupp, i kapellets sydføj (s. 348).

kister, der i forvejen stod i gravstedet i sakristiet. Trods begravelsesbrevets ordlyd synes ingen af familien Jessen at være begravet her. Der omtales kun Martin Conrad von Ehrenschild, død 1715, hans hustru Anna Margrethe von Stöcken, død 1732. Yderligere begravelse landsråd von E. 1745 og hans hustru 1752; senere er ingen begravelse opført i protokollen. Ifølge begravelsesprotokollen fik slægten lov til at indhegne gravstedet med mur og gitterværk. Murværket skulle da gå til hvælvingens øverste top¹⁰. Efter fotografi fra o. 1900 (fig. 29) gik murværket netop helt til tops, gennembrudt af rundbuede døre og over dem ovalvinduer med akantusværk. Den nuværende opbygning er imidlertid en anden, men det vides ikke, hvornår ændringen er foretaget. Murværket går nu kun til kapitælbåndene og følger derover bueslaget i fri

volutform. Gitterværket er dog utvivlsomt det gamle fra omkring 1700, inddelt i mindre felter med lodrette stænger og gennembrudt rankeværk; i buefeldet har gitteret form af frit bladværk, der snor sig om et cirkelfelt med spejlmonogram: L P H, hvilket hentyder til de nuværende ejere af gravstedet, familien Holmblad. Navnetrækket må da være en nyere tilsætning. I indelukket står der nu to kister fra familien Holmblad.

Nr. 11 solgtes 8. febr. 1700 til organist Jens Petersen¹¹. Protokollen opfører begravelser 1719 og 1722. 4. marts 1724 nævnes Conrad Schultze begravet her. 1758 var gravstedet hjemfaldet til kirken, og i 1792 overdroges det til kirkens væрге Caspar Frederik Fiedler. I de kommende år gravsattes medlemmer af dennes slægt i krypten, således 1801, 1802, to i 1811, 1820, 1824, 1846, 1848, 1867 og 1882¹².

I blindnichen på vestvæggen ved gravstedet sidder et støbejern*sepitafium* i empire med profileret ramme, foroven prydet med palmetter til minde om Caspar Frederik Fiedler, død 1811, og begge hans hustruer (se Bobé s. 385). Umiddelbart vest derfor i gennemgangskapellet en *mindesten* over medlemmer af familien Scheuermann, gravsatte i nr. 11, nemlig G. F. W. Scheuermann, død 1811, hans søn Fr. F. Scheuermann, død 1820, og begge hans hustruer, den sidste død 1860.

Nr. 12 og 13. I gennemgangsrummet ind til kapellets vestfløj findes to rummelige gravkrypter svarende til Schupps og Ocksens. Begge krypterne anvendtes i 1711 til pestbegravelse, inden den nye pestkirkegård vest for Larslejstræde blev taget i brug. Nr. 13 er helt muret til (siden 1904), nr. 12 er tilgængelig gennem en lem, der dog delvis dækkes af et par i nyere tid hensatte kister. De to gravsteder har trækkanaler, der i gulvets plan dækkes af gitterværk. Ifølge begravelsesprotokollen synes nr. 12 straks at være blevet lukket, hvorimod nr. 13 stadig har været i brug i 1713 og 1714; på en påklæbet seddel i protokollen er opført navnene på 21 lig, hvoraf en stor del er børn, bl.a. to af dr. Reinold Wagners døtre og en søn af klokkestøberen Fr. Holtzmann¹³.

Ingen gravminder.

Nr. 14, gravkrypt for den kendte klosterstifter Abraham Pelt, solgtes 1706, d. 8. marts, til Hans Peter Pelt, hvis datter blev begravet her 1711, og hvis hustru blev gravsat 1732, og som selv var begravet her 1715. Af senere begravelser nævnes kommandørinde Hansen 1753, fru Marie Elisabet Pelt 1760, hendes søn Johan Peter Pelt 1770 og endelig den kendte legatstifter Abraham Pelt 1783. Da ægteparret efter den eneste søns død var barnløs, blev krypten muret til og har siden været utilgængelig. En *gravsten* blev lagt i gulvet, hvor

lemmen før havde været, og på pillen ind til gennemgangsrummet satte Wiedewelt et marmorepitaform. Gravstedet blev fornyet 1842¹⁴.

Gravsten o. 1783, af norsk marmor, med indskrift i fordybede versaler til minde om A. P., hans hustru, deres 13 år tidligere afdøde søn, hans forældre og søskende. Foroven og forneden en vandret frise med blomsterornamenter. 230×123 cm.

Epitafiet (fra 1781) er en omdannelse af kapellets oprindelige ottekantede hjørnepille med indfatning af gråt marmor om en hvid halvsøjle, der fingeres at være afbrudt foroven, og som forneden har basis af smalle rundstave, sammenholdt af krydsbånd (fig. 74). Over den brudte søjle en halvrund baldakin, der bærer et lille tabernakkel med gravurne i niche; på gravurnen står der: »Staub vom Staube«. Foroven lave trekantgavle, hvoraf den sydlige har bladkrans i midten med blomster og rankeslyng. Den hvide marmorsøjles glatte overflade har mindeindskrift, idet der dog forneden er ni brede kannelurer med lodrethængende akantusguirlander. Foroven på søjletrommen er hugget Pelts og hans hustrus våbenskjolde. Derunder indskriften med forgyldte kapitæler: »Denckmahl kindlicher Dankbarkeit für alle Barmherzigkeit und Treue die Gott der Peltischen Familie erwiesen hat ihr verweslicher Theil ruhet in diesem Grabe welches weil mit Abraham Pelt die männliche Linie derselben gänzlich erloschen ist nie wieder geöffnet wird. Abraham Pelt geb: D: 11 Febr: St: V: 1695 gest: D: 14 Apr: St: N: 1783 verehliget D: 18 Nov: 1743 mit Mar: Elis: Mnhardt geb: D: 13 Martii 1725 gest: D: 1 Febr: 1760 und ihr einziger Sohn Johann Peter Pelt geb: D: 12 Nov: 1744 gest: D: 25. Sept: 1770«.

Nr. 15 solgtes 2. marts 1702 til kgl. privilegeret apoteker Michael Georg Scharffenberg, hvis slægt begravedes her i mere end 80 år. En datter af dennes søn Chr. Rudolph S., arkivar i det udenrigske departement, død 1782, var gift med kgl. livmedicus Hieronimus Laub, død 1753; både ægteparret Laub og deres børn blev gravsat i krypten¹⁵. Den sidste S. blev gravsat her 11. okt. 1787, hvorefter gravstedet synes overgået til familien Wedel-Sparre fra Rønnebæksholm, som egentlig ejede gravstedet nr. 10 i vestfløjen. De to øverste kister i krypten med kisteplader rummer Ditlef W.-S. og hustru Christiane Elisabeth, f. Poulsen (af Bobé fejlagtigt henført til vestfløjen nr. 10). Ingen gravminder (se dog kisteplader).

Nr. 16 solgtes 22. juli 1695 til kgl. hofprædikant, dr. theol. Hector Gottfried von der Maase (undertiden kaldet Masius). Dennes hustru, død 1694, er formentlig den første, der er blevet gravsat her. Medlemmer af familien von der Maase blev gravsat her 1711 og 1727, hvorefter gravstedet fornyedes 1752. Den 21. jan. 1754 gravsattes her løjtnant Gottfried von der Maase og andre

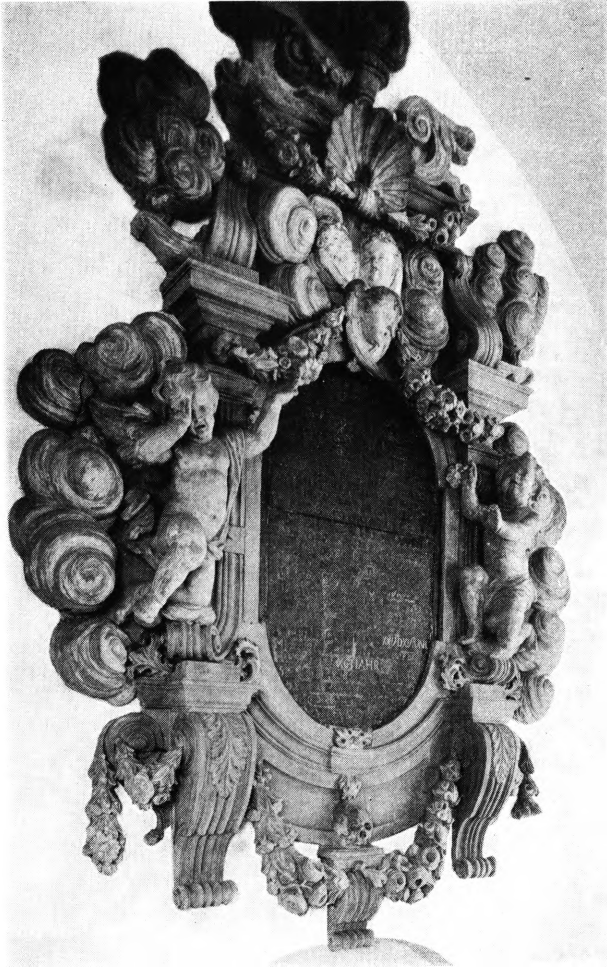
medlemmer af familien 1758 og 1759. Det sidste medlem af familien von der Maase gravsattes her ifølge protokollen nov. 1766¹⁶. Ingen gravsten og epitafier; men otte kisteplader (se Bobé s. 387 f.).

Nr. 17 solgtes 20. okt. 1693 til bageren Claus Ewerts enke. C. E. blev gravsat her 30. okt. samme år. 1717, d. 5. maj, tilbagekøbte kirken gravstedet ved offentlig auktion og videresolgte det 18. juni samme år til rådmand Didrich Barthold Beckmann, kirkeældste fra 1735. Efter begravelsesprotokollens ordlyd skal gravstedet på denne tid være godt fyldt med kister, hvis bisættelse dog ikke synes at være omtalt i kirkens arkivalier; den nye ejer fik da tilladelse til at lade gravstedet rense for tilintetgjorte eller forrådnede kister, dog på den betingelse, at ingen ben blev kastet bort, men opsamlet i en mindre kiste, der skulle forblive i gravkrypten. D. B. Beckmann blev selv gravsat her 15. april 1751, og krypten blev meget benyttet indtil den sidst opførte begravelse 26. juli 1799¹⁷. Ingen gravminder, men to kisteplader.

Nr. 18 solgtes 4. febr. 1699 til Anna Elisabeth Brasch, enke efter bryggeren Martin Brasch. Både hun selv, død 1742, og hendes formentlige slægtninge, medlemmer af familien Ehlers, er blevet gravsat her indtil 1757¹⁸. Ingen epitafier (to kisteplader).

Nr. 19 solgtes 14. nov. 1698 til købmand Michael Struvers enke, fru Else Christine Eggers. Kun få begravelser omtales i den næste tid, fra 1699 og 1711. 1718 solgtes gravstedet til købmand Hans Jørgen Heuserich, død og begravet her 1746; medlemmer af familien gravsattes her 1718, 1725, 1739, 1746 og 1762. Da gravstedet i 1812 blev solgt til vinhandler Johan Erich Glasing med ejendomsret for de næste 50 år, blev der optaget ti ligkister, seks voksne og fire børn, for at ryddeliggøre krypten til den nye ejer; de optagne knogler blev nedlagt i en af de bedste kister og nedsat i krypten nr. 13, hvor der i øvrigt var pestbegravelse fra 1711. De optagne benrester tilhørte Michael Struver, død 1698, Thomas Hartvig Heuserich, død 1711, fru Chrieslund (?), død 1699, jomfru Catharina Barbara Heuserich, død 1718, købmand Thomas Hartvig Meyer, død 1725, Johan Georg Heuserichs hustru, f. Meyer, død 1746, og jomfru Dorothea Christine Heuserich, død 1762. Familien Glasing begravedes her i de kommende år, en begravelse omtales endnu 23. dec. 1840 (tre kisteplader)¹⁹.

Nr. 20 solgtes 8. juni 1695 til kronprinsens livkirurg Johan von Buchwald, hvis familie, beslægtet med familien Lautrup, i det følgende halve hundrede år er blevet begravet her. Dr. Johan v. B. selv blev begravet 30. okt. 1738.

Hude 1911

Fig. 76. S. Petri. Thomas Ocksens epitafium i det store kapel (s. 350).

Andre begravelser noteres for årene 1711, 1716, 1719, 1725, 1730, 1735, 1744, 1747 og 1750 (to kisteplader)²⁰.

Nr. 21 solgtes 6. aug. 1695 til købmand og skibsreder Herman von Lengerken, hvis store familie 18. årh. ud findes opført begravet i denne krypt. Indtil 1791 er opført i alt 19 begravelser for de indgiftede familier Lengerken, Klöcker, Langhorn, de Place, Adtzlev og Kraft²¹. Da krypten kun var beregnet til at tage otte store kister, må man formode, at den et par gange er blevet udrenset. Ingen gravsten eller epitafier, men seks kisteplader.

Nr. 22 købtes 11. dec. 1690 af Heinrich Schupp, død 1690 (se ovenfor s. 337). Da hans enke allerede 1691 ægtede generalprokurør Niels Benzon, blev kryp-

ten overdraget til denne, som til gengæld forpligtede sig til at rejse det ovenfor omtalte epitafium. Efter begravelsesprotokollen er kun Heinrich Schupp, Niels Benzon, død 1708, og deres fælles hustru Anna Meulengracht bisat i denne krypt²². På dens nederste gulv står nu fire kister, hvoraf de tre må formodes at være de ovennævnte, medens den fjerde ifølge kisteplade tilhører Therese von Tunckll, død 1843.

Epitafium over Heinrich Schupp (fig. 75). Det store sandstensmonument er anbragt på vestvæggen som genbo til Th. Ocksens, men mere arkitektonisk og fastere i opbygningen end dette. Den maskerede blændbue, der vistnok symboliserer nedgangen til gravhvelvingen, er inddraget i selve monumentet med svære bossringer og solid arkitektur som et fast underlag for det egentlige epitafium. Over et fodstykke med en utvivlsomt senere påmalet indskrift står et cirkelrundt portrætbillede omgivet af en laurbærkrans. Billedet, der er malet på kobber, er tilskrevet Andreas Quant og forestiller Heinrich Schupp og hans to hustruer Dorothea von Wilden (til højre på billedet), død 1684, og Anna von Meulengracht i billedets midte, død 1723. Hele det øvre epitafium sidder på et retkantet fremspring. Over et sarkofaglignende, karnissvunget ornament ses en pyramidestub hvilende på kugler, der næsten helt dækkes af maleriet og dets ramme; øverst på pyramidestubben ses en marmoreret kugle. Epitafiet er helt omkranset af blomstrende guirlander og foroven tillige to putti. Guirlanderne bæres oppe af ringe og tovværk med svære kvaster, alt udhugget i sandsten; ringe og kvaster bærer endnu spor af sparsom forgyldning. Under maleriet er anbragt tre små våbenskjolde i gennembrudt akantusværk af alabast.

Indskriften på sortmalet plade med forgyldt påmalet kursiv i ramme af konsoller og akantusværk har følgende ordlyd: »Wandersman, dessen Bild du siehest, ist gewesen was du und der entseelte Leib der unter deinen Fussen lieget, zeiget an, das du wirst werden, was er Asche. Hatte Gottes Furcht Treue und teutsche Redlichkeit einige Freuheit vor dem Tote, es lebte noch unter den lebendigen, der in diesem engen Grabe wohnte unter die Todten, nemlich der weyland edler wohl ehren fester und wohlfürnehmer Hr. Heinrich Schupp, ein hoch ansehnliches Mitglied der 32 fürnehmsten Bürgermänner dieser königl. Residentz Copenhagen, ein sorgfältiger Directeur der ostindischen Compagnie, ein wohlverdienter Ältester hiesiger teutschen St. Petri Kirchen. Den Anfang seines zeitlichen Lebens hat der Herr des Lebens ihm gegönnet in der kayserl. freyen Reichsstadt Lübeck im Jahr 1634 d. 4 Aug. Der Hr. Vater ist gewesen Hr. Hartmann Schupp wohlbenandter Bürger daselbst, die Frau Mutter Anna Kohlmayers; sein Wohlleben hat erlanget durch fleissige Vorsorge der genannten Eltern und hernachmals allhier in Copenhagen durch Erlernung der edlen Kaufmanschaft; diese hat der seelige nach 14 jährigen, getreuen und redlichen

Hude 1911

Fig. 77. S. Petri. Andreas Normanns epitafium i det store kapel (s. 351).

Diensten 1661 im Anfang des Junij Monaths fortzusetzen angefanget und durch Gottes reichen Seegen sehr glücklich bis an sein seeliges Ende getrieben; seinem Handel desto besser für zu stehen hat er im Jahr 1662 d. 6 Julij seines gewesenen H. Oswalt Tocksens nachgelassene Wittwe, die Gott und tugendliebende Dorothea von der Wieden zum Ehegehülffen erwehlet, auch in friedliebender Einigkeit der Beywohnung genossen, 22 Jahr 3 Wochen und 4 Tage, doch hielte Gott den süßen Ehe Seegen zurücker, und wolte diesem Paar keine eigenen Leibes Erben gönnen, anlass zu geben andere an Kindes Statt anzunehmen in der Zucht und Vertraung im Herrn zu erziehen und vater auch mütterlich zu versorgen. Der unwandelbare Wille Gottes foderte gedachte Ehren

Matrone von ihres Ehemannes Seite und Hause hinweg, nachdem sie dieses Elend gebauet hatte 66 Jahr 1 Monat 12 Tage; an deren Statt ward durch Gottes Gnade im Jahre 1687 den 2 Augusti ehelich wieder beygeleget die wohl-edle, gross ehren und tugendreiche Jungfer Anna von Meulengracht; hier waren beeden eine Hertz eheliche vergnüglichkeit. Aber o Flüchtigkeit, nur ein gar kurze Zeit, nur 2 Jahr 5 Monath und 8 Tage, und blieb dabey aus der Kinder seegen seiner beandten Gott Seeligkeit, Treue und Reedlichkeit wegen wehrt war die höchste Stufen des menschlichen Alters zu ersteigen, musste im Jahr 1690 am 4. April durch Angreifung einer beschwehrlichen Brust Krankheit vergesellschaftet mit einem continuirlichen Fieber sich zum Sterben neigen und im 55 Jahr 8 Monate und 2 Tage seines Alters aus dieser sterblichen Nichtigkeit aus und durch Jesum Christum mit dessen allerheiligsten Leib und Bluth seine edle Seele versorget war, zur ewigen Freude eingehen. Dieses gerechten soll nimmer werden vergessen, sein Gedächtnus soll im Seegen bleiben, so lange diese teutsche Kirche und in derselben die præchtige schöne Tauffe wird stehen, welche demselbigen zum unsterbliche G[edæc]hntus von seiner seeligen Schwester Sohne H. Hans Heinrich Nörcke und Herr Christian Schupp Gebrüdere, ist aufgerichtet . . . Gehe hin Wanders Mann und gedencke ans Ende so wirst [d]u nimmer übel tun.«

Nr. 23 blev 15. dec. 1687 overdraget til Thomas Ocksens arvinger, men var allerede tidligere taget i brug, idet Thomas Oksen selv blev gravsat her 16. juli 1686. Begravelsesprotokollen, der nævner hans store fortjenester som kirkeværge og ældste ved Petri kirke, omtaler også, at det var ham, der i sin tid nedlagde grundstenen til kapellet lige ved det sted, hvor nu hans gravkrypt er. Hans efterslægt er i stort tal gravsat her, snart under navnet Ployart og snart under navnene Könnemann og Meining. Den sidste af slægten Könnemann blev bisat 15. aug. 1822²³.

Gravminder. Epitafium o. 1686 (fig. 76), rejst over den velfornemme handelsmand, præsident for de 32 mænd og velfortjent ældste ved S. Petri kirke og »befordrer« af dette nybyggede kapel; han døde 8. juni 1676 (sic; skal være 1686) i sin alders 61 år, 7 måneder og 9 dage; og over hans hustru Elisabeth Thofall, som levede i ægteskab med ham 29 år og fødte ham 11 børn; hun døde MD<CCXXV d. XV juni) i sin alders □XCI□ år. — Indskrift i fordybede, udfyldte og delvis forfyldte versaler.

Over en lav blændbue tæt ved gulvet er det ca. 4 m høje sandstensepitafium indfældet i væggen og når lige til skjoldbuens toppunkt. Den store ovale, sortmalede indskrifttavle er i to større stykker samt to mindre ved siderne, hvor profilen er forkrøbbet; mulig er epitafiet gjort i Ocksens levende live, mens indskriften og tavlen først er indsat efter hans død. Tavlen har foruden et

bredt, rundet profil, der nederst støttes af en konsol over den nedre blændbue, og hvorpå der hviler et dødningehoved. Ved siderne er der putti, som hviler på oprullede volutter, der atter forneden støttes af svære konsoller. Overdelen er opbygget af arkitravens brudte bjælkeværk med et konsolbåret topstykke, der i midten har en fremadvendt muslingskal. Øverst sidder en flammevase. Epitafiet er yderligere udsmykket med festoner, både ved muslingskallen foroven, over indskrifttavlen og nederst på begge sider af dødningehovedet. Over tavlen ses to cherubimhoveder i bovnende skyer, og det samme skymotiv er gentaget på begge sider af de flankerende putti, mens andre skyer af røgelse vælter ud af flammevasen og et par mindre offerlamper, der er anbragt på den øvre arkitrav. — Epitafiet har med sin rigelige anvendelse af skyer nogen lighed med Normanns epitafium, men er noget ældre end dette og grovere i udførelsen. De til begravelsen hørende 13 kisteplader er som de øvrige kisteplader fra dette og de følgende kapeller behandlet i et særligt afsnit.

Nr. 24 solgtes 3. aug. 1705 til hofjuveler Andreas Normann, som var kirkens værge 1715—19 og som blev begravet her 18. jan. 1727. 15. maj 1732 bisattes Margrethe Würger og 27. juni 1756 Anna Margrethe Normann. Den sidst opførte begravelse er Elisabeth Chretschmer d. 2. dec. 1766²⁴. Over gravstedet på pillen ind til det lange kapel hænger et *epitafium* over Andreas Normann (fig. 77). Det er antagelig af sandsten, men er stærkt overhvidtet. Teksten over den afdøde er malet med forgyldt fraktur på en sortmalet skriftrulle, antagelig af kalksten. Skriftrullen støttes af to putti, en grædende til venstre og en jublende til højre, og ovenover ses en siddende, sørgende kvinde med hovedklæde og en kalk i venstre hånd; i skødet hviler et dødningehoved, og i baggrunden skimtes et timeglas. Alle figurerne er omgivet af bovnende skyer, skåret i træ. Den grædende putto holder i højre hånd en ring med ædelsten; også den anden putto bærer symboler på den afdødes virksomhed: store »dukater« med portrætelieffer (af den afdøde?), en ædelsten med indfatning og en snoet perlekrans vælter ud af en laurbærkrans. Epitafiet er nu dækket af et tykt lag kalk (undtagen indskriftrullen); men enkelte spor af forgyldning ses, bl.a. på medaillerne og den kalk, som den sørgende kvinde holder. Antagelig har epitafiet oprindeligt stået med stærke farver. Hvem mesteren for dette epitafium er, vides ikke. Det hører dog til de bedste i kapellet, og visse ligheder med brødrene Lyders epitafium i Holmens kirke kunne tyde på, at det var skåret af J. C. Heimbrod. Indskriften omtaler i metaforer, afpasset efter den afdødes håndværk, A. N. som »ein hellspielender Diamant, eingefasst im schönen Metall«; hans børn, to sønner og fem døtre, kaldes »sieben anderen mit Christi Blut erkaufften Juwelen«; nær ved denne sten hviler Andreas Normanns forgængelige hylster en tid lang »biss er, herlich renoviret, seinem Diamant wieder

umfassen kann«. Over epitafiet hænger nu et forgyldt krucifiks fra 18. årh., uden tvivl taget fra en kiste, da krypten nedenunder blev muret til. Det har forneden et bredt metalbånd med indskrift i kapitæler.

SYDFLØJENS SIDEKAPELLER

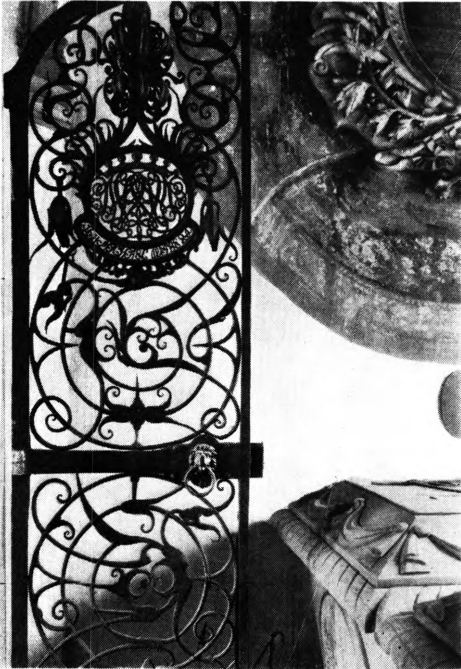
Nr. 1. Det østligste af de tre dobbeltkapeller ved midtfløjens nordside solgtes 22. feb. 1688 til kgl. vinkældermester Wigandt Michelbecker, der blev bisat her 11. maj 1692. Senere er hans talrige efterslægt begravet her, også svigersønnen vinhandler Wilhelm Edinger, død 7. juli 1753, samt dennes efterkommere. Begravelse er bogført i årene 1711, 1729, 1733, 1738, 1742, 1745, 1747, 1748, 1749, 1751, 1754, 1763, 1766—68, 1770, 1780 og 1781. — 1811 blev gravstedet erhvervet af grev Marcus Gerhard von Rosencrone, der samme år i dec. måned blev bisat her. Såvel han som hans hustru, Agnete Maria Rosencrone født Hjelmstjerne, død 1838, hviler nu i de to store marmorsarkofager på kapellets gulv, altså ikke i krypten, der nu er tom, efter at en bombe var faldet der 1807²⁵.

Gravminder. Sarkofager o. 1811. De to store marmorsarkofager af brunt, året marmor må formodes at være udført og opstillet kort efter grevens død 1811. De er udført i klassisk græsk stil af næsten kubisk form med hjørneakroterier. På sarkofagerne er indhugget de afdødes navne og årstal.

Mindetavle o. 1811. »Eiendomsgrav og Hvilested for salig Hr. Marcus Gerhard Greve af Rosencrone, Geheimkonferentsraad, Ridder af Elephanten Etc. Født d: 25 Mai MDCCXXXVIII, død d: V. Decb: MDCCCXI, samt hans efterladte Enkefrue Agnete Marie Hielmstjerne, født d: XXI. Juli MDCCLIII, □d: III. Septb: MDCCCXXXVIII□«. Firkantet marmorplade, anbragt over indgangen til kapellet nr. 1; indskrift med fordybede, sortmalede versaler.

Gitterværk. Gravkapellet er skilt fra dets vestlige nabo ved et smedejernsgitter og har desuden to låger ud mod den brede gang. Gitteret er enkelt med lodrette stænger, hvoraf hver anden ender i en palisadespids, hver anden med en snoet spids, med to korslagte akantusblade; fra gitterets vandrette stænger udgår der foroven og forneden en række snoede spidser. — Efter at Rosencrone 1811 havde købt dette begravelsessted, fik ifølge kirkens regnskab klejnsmed Timm ordre til at udbedre gitterværket, og maler Juul fik 30 daler for at anstryge det²⁶.

Nr. 2. Den anden halvdel af det østligste dobbeltkapel solgtes i marts 1684 til kgl. kammertjener Herman Weyberg, der antagelig som den første er begravet her (det første lig kom gratis ned og er ikke altid bogført). Begravelses-

Hude 1911

Fig. 78. S. Petri. Detalje af gitterværket ved Wibes kapel (s. 356).

Hude 1911

Fig. 79. S. Petri. Michael Wibes epitafium i kapellets sydføj (s. 355).

protokollen opfører som nr. 1 von Voscamps barn, der bisattes 10. okt. 1692 og derefter 19. marts 1713 hr. justitsråd Hans von Voscamp og hans hustru Anna Margretha, f. von Weyberg, d. 26. juni 1731. Medlemmer af slægten bisattes her til 1762. 1. nov. 1815, da gravstedet var hjemfaldet, solgtes det af kirken til det russiske gesandtskab²⁷. 2. nov. samme år gravsattes gehejmeråd Lisakowitz og hustruen baronesse von Nicolai, 1. Broglio, død 1824. Senere erhvervedes gravstedet af Jørgen Jørgensen Frost, død 1930. Hans og hans hustrus kister står nu på gulvet i kapellet (ikke i krypten).

Nr. 3 solgtes 31. dec. 1683 til rentemester Peter Brandt. Som den første gravsattes her hans datter Anna Catharina, der omkom ved operahusets brand 1689 (se nedenfor). Peter Brandt selv blev bisat her 16. feb. 1701. Hans søn, major Chr. Brandt bisattes i krypten 9. maj 1709, og hans hustru, Abigael Maria von Stöcken, 16. feb. 1714. Andre medlemmer af den brandtske familie er bisat dette sted 1723, 1724, 1738, 1791, 1805 og 1806²⁸. 1882 solgtes gravstedet til agent I. F. Wilian. På kapellets gulv står nu to kister, mod vest Nicoline Martine Wilian, født Holm, død 1883, og mod øst agent Wilian, død 1889.

I kapellet er kun få gamle *gravminder*.

Mindetavler. 1) O. 1721, over Anna Catharina Brandt, født von Ehrenschild,

eneste datter af etatsråd Martin Conrad von E., født på Enggård på Fyn 13. april 1706, ægtede Carl Brandt 7. okt. 1722 og døde i Slesvig 28. april 1728 af børnekopper i barselseng. »Hun fødte en Daatter, som i een Time fik et tredobbelt Lif, det timelige ved Fødselen, det aandelige ved Daaben, det ævige ved Døden . . . At denne Saliges Dyd og Død ey skal ties, er denne Steen sat til at tale af dend i hvis Hierte den Afdøde aldrig uddøer, saa lenge lever Carl Brandt«. Af hvidt marmor i sort, enkelt profileret ramme; indskriften i sort-malede versaler. På kapellets østvæg.

2) O. 1738, over Carl von Brandt, konferens-, etats- og kancelliråd samt dronningens kabinetssekretær, født 28. maj 1696, søn af overrentemester Peter Brandt og Abigael Marie von Stöcken; hans første hustru var [ovennævnte] Anna Catharina von Ehrenschild. »Hos hende fandt hand ald den Fuldkommenhed, han ynskede sig, undtagen eet længere Liv, da hun 8. April (sic) 1724 forlod ham fuld af Sorg, men effterlod ham een Søn til Husvarelse«. Hans anden hustru var Else Berregaard, »af hvis Arme hand den 27de Oct: 1738 blev borttrykt i sit Alders 43de Aar«. Skrift, udseende og placering som den foregående.

†*Mindetavle*. 1689, til minde om den sørgelige operabrand på Amalienborg (Funesta Incendii Orchestræ Amalienburgensis Memoria) og om Anna Catharina Brandt, som var datter af Peter Brandt til Pederstrup [på Lolland], ridder, overrentemester og deputeret ved søetaten, kammerråd og amtmand i Tønder, og af dennes hustru Abigael Maria von Stöcken . . . Hun var født 16. jan. 1680 og døde 19. april 1689. »Fecit N.D.B.«. — Tavlen, der skal have været af sort marmor²⁹, sad ligesom den, der senere blev anbragt over nabokapellet nr. 4, som »frontispice« over indgangen.

Gitterværk. Både Brandts og Wibes kapel fik samtidig ganske ensartede gitterdøre ud til midtergangen, opsat 1684 (fig. 81). Til hvert kapel er der to låger, tvedelte ved vandret sprosse; det svære låsetøj kamufleres af ringbærende løvehoveder. I sprossen, der har svagt ophøjet bladornamentik, læses smedens navn i versaler: »H A MUNNICH FECIT«. I felterne er der rankeslyng, stærkt snoede spiraler med bladspidser på Caspar Finckes manér. I øverste halvdel er der indpasset et cirkelfelt med Peter Brandts og hustrus gennembrudte spejlmonogrammer; i den vestre låge læses således foroven: P B og forneden: »16 H Peter Brant 84«. I den østre låge ses foroven (stadig i spejlskrift): A M S, og nedenunder: »F Abel Maria v. Stökken«.

Nr. 4 købtes af gehejmeråd Michael Wibe samtidig med, at kirken afhændede nr. 3 til P. Brandt. De to mænd var sammen med Conrad Bierman medlemmer af den klike af borgerligfødte ministre, der almindeligt kaldtes »kabal« omkring Christian V. I kapellet, hvor Brandt og Wibe valgte deres

gravsteder side om side, har de — åbenbart efter fælles aftale — opsat ganske ensartede gitterlåger.

Som den første gravsattes her Michael Wibes hustru Margaretha Catharina Reimers, død 9. jan. 1683; endvidere sønnen Friederich Wibe, død 5. juni 1683, og datteren Charlotte Amalie Wibe, død 1. maj 1689. Michael Wibe, død 1. maj 1690, og hans søn, statholderen Ditlev Wibe, død i Norge 1732, er begge gravsat her som de sidste af slægten. Grev Chr. Lerches kiste³⁰ blev nedsat i krypten 10. dec. 1757. Gravstedet købtes 9. maj 1775 af generalpostdirektør Wilhelm Ludwig von Rheder på den betingelse, at det aldrig mere måtte afstås til nogen anden³¹. Den nye ejer, død 10. dec. 1782, og hans hustru, Elisabeth Hedwig von Offenhausen, død 23. jan. 1806, hviler i de to marmorsarkofager på kapellets gulv, ikke i krypten.

Gravminder. Epitafium o. 1690 (fig. 79) over Michael Wibe, herre til Freienfelde, gehejmeråd, ridder af Dannebrogen, vicepræsident i Danske Kancelli, dommer i Højesteret, etats-, justits- og kommerceråd, leder af kronprins Frederiks opdragelse; han var fader til otte børn i ægteskabet med Margaretha Catharina Reimers, som i 15 år var hans ægtefælle, og som nu er begravet med ham på dette sted. Han døde i København 1. maj 1690 (Bobé, 377 f.; her er dog epitafium og kisteplade ombyttet). — Den latinske indskrift med fordybede versaler er indgraveret på en oval tavle, indrammet af en kartouche med volutter og akantusblade; uden om selve tavlen er frit udformede bladornamenter, dels smalle, palmelignende blade, dels cypresser, sammenholdt af løst flagrende bånd. Foroven et våbenskjold med kartouche under muslingskal og krone; forneden et dødningehoved med korslagte knogler. Epitafiet er af kalksten og anbragt på kapellets vestvæg. Det overordentlig dygtigt udførte stenhuggerarbejde er i stil med Christian Nergers udsmykning af audienssalen på Frederiksborg og må efter al sandsynlighed være fra tiden umiddelbart efter Michael Wibes død. — Fem *kisteplader*.

Efter at W. L. von Rheder havde erhvervet kapellet, men inden hans død, er de to store *marmorsarkofager* af gråt, året marmor blevet opstillet. Over et enkelt fodstykke er de ligeløbende kort- og langsider skråt tildannede under en bred, rillet vulst. På lågenes skrånker er udhugget tøjguirlander med små kranse af laurbærblade. De to ovale våbenskjolde af hvidt marmor er med forgyldte rosetter og indramninger anbragt på sarkofagernes smalsider, Rheders til højre, von Offenhausens til venstre. Mellemrummet mellem de to sarkofager, hvis vulst foroven støder sammen, er udfyldt med en sortmalet indskudssten, der forneden med forgyldte versaler er signeret af billedhuggeren: I. G. Grund, fecit 1781.

Over portalen til kapellet er anbragt en sortmalet *indskrifttavle* af kalksten; den har uregelmæssig form, fordi den til venstre må følge hvælvingens skjold-

buekurve. Foroven afsluttes stenen af en vandret gesims med vase, der bærer en søjlestump, og med guirlander til begge sider; enkelthederne er delvis forgyldt. Derunder er indgraveret med fordybede og forgyldte versaler den lange mindeskrift på dansk over W. L. von Rheder, søn af amtmand over Segeberg, overfoged og domherre i Lübeck Reimard Peter von Rheder og dennes hustru, Anna Christine Wibe, datter af gehejmeråd Michael Wibe. Han fødtes i Lübeck 15. okt. 1703, var i 57 år i den danske konges tjeneste som page, hofjunker, forskærer og kammerjunker og til sidst som førstedirektør ved generalpostvæsenet. Hans tro tjeneste bragte ham titel af etats- og konferensråd Dannebrogordenen blev ham tilbudt, men han afslog den, »nøjet med den ære at være den værdig«. Han ægtede 20. juli 1764 Elisabeth Hedwig von Offenhausem og døde som sidste mand af sin stamme 10. dec. 1782. Hans hustru blev født 22. marts 1722 □ og døde 23. jan. 1806 □.

1734 fik maleren Frederik Holm udbetalt 40 rdl. for at male gardinerne omkring kapellets epitafier³². I Wibes kapel findes den eneste tiloversblevne rest af denne form for udsmykning: et draperi med svære folder, frynser og snore er malet på væggen uden om Michael Wibes epitafium.

Gitterlågerne i døråbningen mod syd (fig. 78,81) svarer ganske til nabokapellets og bærer på den vandrette sprosse H. A. Münnichs navnetræk. Den eneste forskel fra nabolågerne i Brandts kapel er Michael Wibes og hustrus kronede spejlmonogrammer indføjede i de øvre rundfelter; derunder læses i gennembrudt arbejde i lågen til venstre: 16 H. Michael Wibe 84, og i lågen til højre: F. Margaretha Catharina Reimers. Ved overdragelsen af kapellet til von Rheder blev der 1775 opstillet et gitterværk, der adskiller det fra kapellet mod øst. Dette nyere gitter er delt i fire dele, de to midterste med låger og låsetøj, således at de kan åbnes ind mod Brandts kapel. Vandret delt i to dele med på kant stillede ruder forneden og lodrette stænger foroven. I de to yderfelter ovale laurbærkranse; på dørstolpen i midten over låsetøjet de to våbenskjolde omgivet af rocailleværk. Foroven svungne s-formede jernstænger som støtte for guirlander omkring to navneplader hvorpå læses: »Wilhelm Ludwig v. Rheder og Elisabet Hedewig v. Offenhuson 1775«.

Nr. 5 solgtes 5. aug. 1692 til generaltolldirektør Eduard Kruse, død 1695. Efter opgivelse af Louis Bobé findes i gravkrypten følgende begravelser: Kruses to hustruer Anna Sophie Winterberg, død 1689, og Catharine de Hemmer, død 1694; desuden er 1693 en barnekiste nedsat i krypten. Gravstedet blev 2. okt. 1718 afstået til gehejmerådinde Edel Catrina Eichstedt, f. Kaas. Få dage derefter blev hendes mand, amtmand på Fredriksborg Valentin Eichstedt, nedsat i krypten. Af begravelser nævnes i de kommende år ægteparrets søn, død 1723, og gehejmerådsinden selv, død 1742, desuden andre medlemmer af

J. S. 1953

Fig. 80. S. Petri. Plessens kapel med gitterlåge og sarkofager (s. 358).

L. L. 1954

Fig. 81. S. Petri. Wibes kapel med Münnichs gitterlåger 1684 (s. 354).

familien 1751 og 1764³³. Gravstedet er 1889 solgt til grosserer Wilhelm Johann Schmidt, død 1913, medlem af kirkens kollegium. Han og hans hustru, død 1905, hviler i egetræskister på kapellets gulv; på østvæggen en moderne mindetavle af hvidt marmor.

Gravminder, fire \dagger kisteplader, nr. 6, 7, 10 og 50.

I døren ud til den brede gang et *gitterværk*, som er opsat 1719, og som i hovedtræk gentager mønstrene i gitterlågerne til nr. 3 og 4, men hvis enkeltformer er tydeligt degenererede. I lågernes øvre halvdel er indsat Eichstedternes og Kaasernes våben, og nedenunder læses i gennembrudt arbejde: »17 Fallentin Eickstedt 19« og »17 Edel Catrina Kaas 19«.

Nr. 6. Gravstedet købtes 11. juni 1686 af gehejmeråd Christian Siegfried von Plessen. På kapellets gulv står nu to svære, senere anbragte sarkofager, der dækker lemmen til krypten. I kirkens begravelsesprotokol findes intet opført om begravelser før 1723, men det må formodes, at von Plessens to sidste hustruer begge er bisat her³⁴. Af de bevarede otte kisteplader kan det ses, at også Hans Volrath von Plessen, født 1657, død 1690, og Georg von Plessen (søn af Chr. S. von P.), født 1680, død 1698, samt fem børn er blevet gravsat her. Fra ventilåbningen i krypten nr. 15 kan der nederst på gulvet i von Plessens krypt skimtes to store kobberkister; på den ene er henlagt en del kobber-

forsiringer af samme art som dem, der nu er opstillet ovenover på kapellets gulv (se nedenfor). Herover er indskudt et bræddegulv, hvorpå hviler to store kister, den ene betrukket med sort fløj; derover fem barnekister. Af senere begravelser opregnes i protokollen kun få, nemlig gehejmeråden selv, Christian Siegfried von Plessen, død 1723, og hans søn Carl Adolf von Plessen, død 1758 (begge hvilende i de to pragtsarkofager på kapellets gulv, ikke i krypten, se nedenfor), og tillige den sidstes brodersøn, den yngre Christian Siegfried von Plessen, død 1755; dennes kiste blev 1760 overført til Frederikskirken på Christianshavn, idet den formodentlig en kort overgang efter anbringelsen af kirkepatronen Carl Adolf von Plessens marmorsarkofag måtte stables oven på den i forvejen stående kobberkiste.

Gravminder. Sarkofager. 1) O. 1723. Til venstre på kapellets gulv står nu Christian Siegfried von Plessens kobbersarkofag (fig. 80), udført kort efter hans død 1723. Den hviler på løvefødder, i hjørnerne står der små drenge, der skal forestille at bære kistens svære låg. På kortsiden mod syd ses en kartouche, i hvis ovale midtfelt er gengivet et lys i stage. På et skriftbånd nedenunder læses: »Aliis inserviendo«. På den anden kortside tæt ved kapellets vinduesvæg skimtes et våbenskjold mellem to forgyldte putti. Det karnisformede låg har rig udsmykning af akantusornamentik, sammenbundet med sløjfer. På lågets flade overside ligger et støbt krucifiks over et dødningshoved med korslagte knogler. En oval indskrifttavle under krucifikset har indskrift med fordybede versaler: »Ossa Christiani Siegfried a Plessen«. Indskriftfeltet har været hvælvet, men er nu brudt efter et tryk; formodentlig har den yngre Chr. S. von Plessens kiste fra 1755 stået ved siden af kobbersarkofagen, men er fra 1758, da Carl Adolfs marmorsarkofag skulle opstilles, blevet hjemløs og er da midlertidig stablet oven på kobberkisten, hvis buede indskriftfelt da er trykket fladt.

2) O. 1758. Christian Siegfried von Plessens søn, kirkens patron, Carl Adolf von Plessen, død 1758, hviler i en marmorsarkofag ved siden af faderen. Sarkofagen er af mørkt, gråt marmor (fig. 80) med lige sider, som er skråt tildannet, afsmalnende nedad, med låg i tunge, barokke former, hvis profil af vulst og hulkehl er forkrøbbet i de fire hjørner. Ved den forreste kortside ses von Plessens våben i hvidt marmor, en okse, omgivet af kartouche med akantusblade og hjelm foroven, to okser ved siderne samt elefantriddernes ordenskæde. På sarkofagens åg hviler et støbt krucifiks af bronze; ved dettes fod er en oval indskrifttavle med ramme af rocailleværk. Indskriften med fordybede versaler lyder: »Hæc Marmora condunt Cineres Caroli Adolphi a Plessen natus Anno MDCLXXVIII d: XVIII Martij denatus Anno MDCCLVIII d: XXX Januarij«.

3) O. 1700—1720. Kisterester af forgyldt kobber. Enkelte ornamentter fra kobberkister i barokke former er bevaret ved nr. 6 dels nede i krypten, dels

oppe i kapellet, hvor de er opstillet sammen med et støbt bronzekrucifiks fra en samtidig kiste ved vinduesvæggen.

Gitterlågerne, o. 1700—1720, ud mod den brede gang er ifølge begravelsesprotokollen bekostet af kapellets første køber, den ovennævnte Chr. S. von Plessen. Lågerne er som de ældre i nabokapellerne længere mod øst tvedelt ved vandret sprosse. Mønstret beherskes af felternes lodrette stænger, indrammet af smalle borter. I buefeltet foroven er rankeslyng om det Plessenske våben med elefantordenen. Gitterværket ind mod von Eichstedts kapel nr. 5 er opsat af von Plessen samtidig med de nys omtalte låger. Systemet er det samme. De to brede midterfelter fungerer som låger med låsetøj og kan åbnes ind mod nr. 5. På lågerne ses von Plessens og Halberstadts våbenskjold. Derover topstykker i form af rankeslyng ligesom i lågernes buefelt mod syd.

†*Mindetavle*. O. 1723. Over indgangen til Plessens kapel sad endnu 1783 en mindetavle over Christian Siegfried von Plessen. Den skal have været af sort marmor og har altså svaret til den over von Rheders gravsted. Den lange latinske indskrift omtalte von Plessens titler, ridder af elefanten, herre til Parin og Hoikendorf [i Mecklenburg], dansk gehejmeråd og overrentemester; han var født 1666, død 1723; han nød den højeste tillid hos mange fyrster, Christian V., Frederik IV., prins Jørgen og dennes ægtefælle dronning Anna af England. Ivar Rosenkrantz skrev dette æresminde (Jonge, 27).

GRAVMINDER I ØSTFLØJEN

Den begravelsesorden, der af kirkekollegiet blev foretaget straks ved kapellets fuldførelse, delte østfløjen på langs i to rækker med ti gravsteder i hver³⁵. Man nummererede dem fra indgangen i syd, begyndte med den vestlige række ved familien Brückners begravelse nr. 1 og sluttede sydligst i den østlige række med Johannes Lassenius' gravsted nr. 20. Køberne af gravstederne kunne selv lade dem udmure, men de fleste begravelser i østfløjen er i jord. Muret er kun nr. 10 i vestrækken samt nr. 11, 16, 19 og 20 i østrækken. Udmuringen fandt altså sted efter behov, og det kan ses, at nr. 20 er udmuret 1692, nr. 19 i 1722 og nr. 16 samt halvdelen af nr. 15 i 1767³⁶. En del af de hele gravsteder blev tvedelt, hver »et lig bredt«, således nr. 3, 4 og 5 i vestrækken og nr. 18 i østrækken; idet dog nr. 16 som nys omtalt 1767 blev sammenlagt med den ene halvdel af nr. 15 og således fik plads til tre kister ved siden af hinanden. Hele vestrækken er nu tildækket af murstensgulv og er således utilgængelig. I østrækken er kun to gravsteder tilgængelige og dækket med plankelemme.

Hude 1911

Fig. 82. S. Petri. Johan Jürgensens epitafium.
Kapellets østfløj.

vet her 1711³⁸. 1739 overdroges gravstedet til svigersønnen Frantz Buck.

Gravminder. *Gravsten* o. 1711. Den til graven nr. 2 hørende ligsten er siden 1924 indmuret i den dengang nyopførte hegnsmur i urtegården. Den er lagt over Johan Andrés, borger og stadskaptajn i København, og hans arvinger, død 18. okt. 1711, og tillige over hans hustru Anne Pedersdatter, der døde 19. okt. 1710, samt over Magdalene Quist, død den □ anno 17□. Rød ølandsk kalkstensplade 185×120 cm. Indskrift med fordybede versaler. Langs kanten en ti cm bred bort af bladværk. Robé, 406.

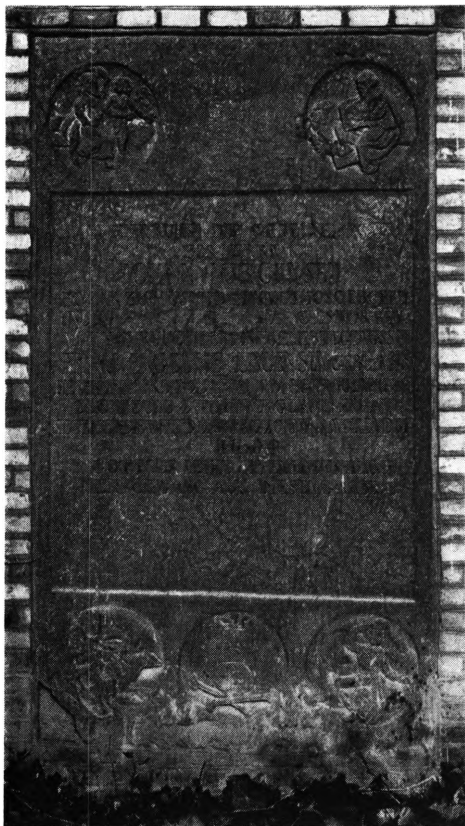
Begravelsesstederne nr. 3 og 4 er fra første færd tvedelt, og de forskellige halvdele er flere gange bortsolgt og atter sammenlagt. Nr. 3 solgtes således 1697 både til Barthold Höwisch og Johan von Hemmert³⁹. I 1728 har kongens tyske hofpræst Johan Georg Conradi⁴⁰ købt nr. 3 og 4, hvilket antagelig vil sige nr. 3 b og 4 a; dette sammenlagte gravsted er atter 1742 solgt til Georg Gottfried Sedlowsky for derefter i 1746 at blive overdraget til kirkeværgen Johan Jürgensen, som blev gravsat her 1787⁴¹.

Gravminder. *Epitafium* (fig. 82), o. 1787, over Johan Jürgensen, fordum køb-

Nr. 1 solgtes 24. maj 1695 til Christian Meyer. 18. juli 1701 købtes gravstedet af familien Brückner³⁷, og her gravsattes samme år tømremester Christoph Brückner, over hvem der blev lagt en gravsten.

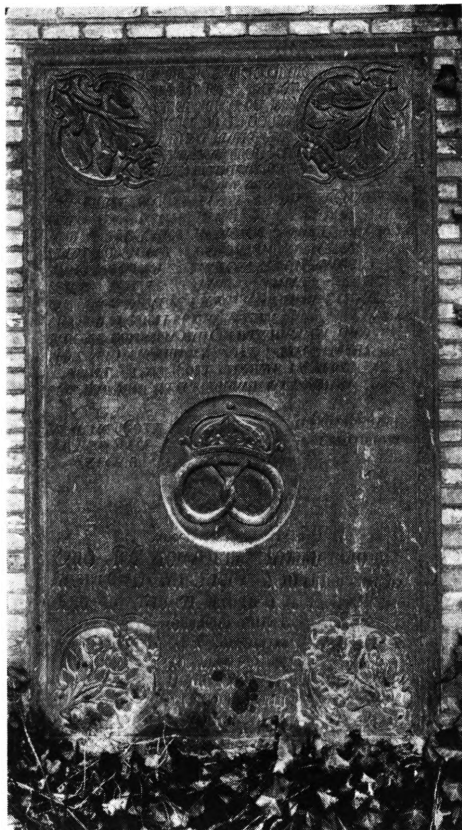
Gravminder. *Gravsten* o. 1701 over Christopher Brückner, Hans Kongl: Majst: velbestaltede tømremester og brandkaptajn i København, født i Sangerhausen ved Eisleben 1640, død 2. aug. 1701. Rødlig kalksten, 120×190 cm, tysk indskrift med fordybet kursiv; i hjørnerne er evangelistmedailloner; kanten er let karnisprofileret. Stenen er nu i lighed med de øvrige, bevarede gravsten fra østfløjen anbragt i den 1924 nyopførte hegnsmur nord for urtegården ind til telefonhuset. Bobé, 406.

Nr. 2 købtes 1710 af kaptajn i borgervæbningen Johan Andresen, der selv samt fire familiemedlemmer blev begravet

L. L. 1955

Fig. 83. S. Petri. Joh. Jürgensens gravsten, opr. i kapellets østfløj, nu i urtegården (s. 361).

L. L. 1955

Fig. 84. S. Petri. Cordt Legans gravsten, opr. i kapellets østfløj, nu i urtegården (s. 363).

mand, kirkevæрге og kurator ved denne tyske S. Petri kirke, kgl. bestallet stadskaptajn og virkelig kancelliråd, samt over hans arvinger. Epitafiet har form af en hvid marmortavle, der hviler på en konsolbåret, karnissvunget gesims af sandsten; mellem konsollernes volutter hænger en laurbærguirlande. På gesimsen og dækkende den nederste, indskriftløse del af marmortavlen står en gravurne, kantet med tøjguirlander. Tavlen øverste del flankeres af sandstens blomsterguirlander, foroven i midten bundet sammen med en sløjfe og svajet i buer udefter og faldende lodret ned langs marmortavlens sider. Langs de vandrette profiler, både på gesimsen forneden og på det smalle prydbånd over marmorpladen, er der lagt de i Louis-seize-stilen yndede smalle lister, holdt sammen med krydsbånd; over tavlen er listerne af træ, båndet af malet metal. — Epitafiet er anbragt på midtpillen i østvæggen, altså ikke over graven; det er uvist, om det altid har siddet på dette sted.

Gravsten, (fig. 83) o. 1750, over Johan Jürgensen, født i Husum 17. juni 1708, død [20 feb.] 17[87], og hans hustru Engelke Labis, som i det den 29. april 1739

påbegyndte ægteskab fødte ham to sønner og to døtre; hun var født 20. april 1720 og døde □ [marts 1797]. Rødlig kalksten, 180×102 cm. Indskrift med fordybede versaler; i de fire hjørner er indhugget profetrelieffer, og på midten forneden står et timeglas over dødningshoved med korslagte knogler. Ingen af dødsårene er indført, og stenen er altså lagt på gravstedet, endnu mens begge ægtefæller levede. Da heller ikke en søn, som døde 1750, har fået navn og dødsår opført, er stenen sandsynligvis udført samtidig med, at Johan Jürgensen 1746 købte gravstedet. Nu i urtegårdens nordre hegnsmur. Bobé, 227, 405.

Nr. 4 og 5 solgtes 31. aug. 1711 til bådebygger Henrik Hansen⁴²; det drejer sig utvivlsomt om nr. 4 b og 5 a.

Gravminder. Gravsten (fig. 85), lagt 26. nov. 1711, endnu i bådebyggerens levende live, over kgl. bådebygger Henrik Hansen, født 6. sept. 1651, og hustru Cathrina Hansdatter, »efter at deres dødelige legemer ligesom to af alderen for-tærede skibe knuses mod dødens klipper, hans den □ anno 17□, hendes □3. nov. 1713□«. Tysk indskrift med fordybede versaler; nederst på stenen er indridset et vers: »Das Boot ist hier gebaut, es lauft auch entlig ab, — Wohl dem der Glaubens vol mit Ehren kompt ins Grab«. Som illustration til verset er der over dette anbragt et stort relief af et linieskib. Gullig kalksten, 205×135 cm; i hjørnerne fire rosetter. Bobé, 406.

Nr. 5 (formodentlig nr. 5 b) solgtes 12. juni 1694 til Anna, salig Hans Jørgen Fähts, i hvis slægt gravstedet synes at være forblevet. Begravelser omtales 1711, 1735, 1745 og 1762. Ingen gravminder.

Nr. 6 solgtes 19. juli 1692 til bageren Richart Joris (Jørgensen). Fra 1727 omtales købmand Jens Bøckmann⁴³ som ejer.

Gravminder. Gravsten, o. 1778, over Jens Bøckmann, født 29. nov. 1694, død 20. marts 1760, og hans hustru Maria Pettersen Hald, født 20. juli 1686, død 18. okt. 1778. Grå kalkstensplade, 200×125 cm, med fordybet kursiv. Som hjørnemedailjoner figurerer fire blomsterrelieffer. Siden 1924 indmuret i urtegårdens nordre hegnsmur. Bobé, 405.

Nr. 7 solgtes 3. aug. 1691 til enken efter tømrermester Jeronimus Rakel, hvis arvinger 1711 solgte gravstedet til bageren Cort Legan⁴⁴.

Gravminder. Epitafium 1713 opsat af Peter Tellefsen på midtpillen i tredje fags vestvæg⁴⁵ til minde om Cort Legan, død i sin alders □ år 17[29], hans hustru Anna Margrethe Blöcker og dennes søster jomfru Christina Blöcker død 4. sept. 1711; indskrift med fordybede, forgyldte versaler på sortmalet

L. L. 1955

Fig. 85. S. Petri. Detalje af skibsbygger Heinrich Hansens gravsten; opr. i kapellets østfløj, nu i urtegården (s. 362).

oval tavle, omgivet af akantusranke af sandsten; over mindetavlen et højt sandstenskrucifiks.

Den tilhørende *gravsten* (fig. 84), o. 1711, nu indsat i urtegårdens nordre hegnsmur. Den er lagt over Cort Legan »Fastbäcker« i København, født i Heilighafen 1664 og død i sin alders □ år anno 17[29], og over hans hustru Anna Margrethe Blöcker, født på Christianshavn anno 16□ og død i sin alders □ år anno 17□. Rød kalkstensplade, 195×115 cm, fordybet kursiv; blomster- og planteornamenter er som relieffer indhugget i de fire hjørner, mens en stor kringler pryder midtfeltet under indskriften. Bobé, 405.

Nr. 8 købtes 22. april 1691 af Hans Christoffer Richter, der blev begravet her 11. juni 1710. Den sidste, der overhovedet er noteret fra nr. 8 er fra 1711⁴⁶. Ingen monumenter er bevaret.

Nr. 9 solgtes 18. okt. 1689 til bager Anders Jensen, som blev begravet her 20. april 1709⁴⁷.

Gravminder. Gravsten, 1709, over Andreas Jensen, forstum borger og bager i København, død 1709, og hans hustru, Ingeborg Grofs, død 1690. »Diesen Stein und Begræbnis gehöret ihn und sein Erben zu. Anno 1709«. Rødlig kalkstensplade, 200×120 cm, med fordybede versaler og hjørnemedalloner med de fire evangelistegn. I midten under indskriften en reliefhuggen kringler. Anbragt i urtegårdens nordre hegnsmur. Bobé, 405.

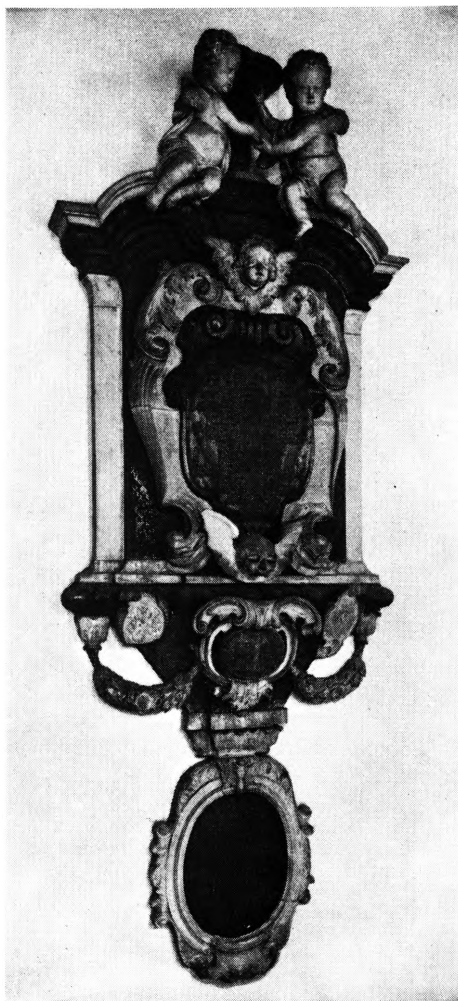
Nr. 10, som er den eneste begravelse i østfløjens vestre række, der har muret krypt, solgtes 22. juli 1684 til guldsmed Nicolay Burmeister⁴⁸, hvis arvinger fornyede begravelsen 24. juli 1711. Ingen monumenter er bevarede; men på nordvæggen hænger et stort udskåret *trækrucifiks*, som mulig har hørt til dette gravsted, da det stammer fra o. 1700. Korstræet har kort tværarm; den ret plumpe figur har stærkt hængende arme og tykt opkiltet lændeklæde. Under de krydsede fødder ses et dødningehoved. Øverst på korstræet et indskriftbånd: I N R I.

Nr. 11. Ved indgangen til det lille ligkapel findes en muret, nu helt tillukket begravelse, der 12. marts 1688 solgtes til møntmester Gregers Sesemann⁴⁹. 1734 videresolgtes det til købmand Niels Nysom, gravsat her 4. juli 1735. Omkring midten af århundredet tilhørte gravstedet agent Herman de Place. Ingen gravminder.

Nr. 12 (jord) solgtes 13. marts 1688 til Anton Hanssteins enke Anna Elisabeth. 30. sept. 1711 købtes det af de to handelskompagnoner Peter Lund og Lorentz Kettels, der ved testamentarisk gave af 6. juni 1716, testeret 31. marts 1722, skænkede 500 rdl. til menighedens fattige enker og skolebygningen, hvorimod testatorerne sikrede sig ret til, at gravstedet skulle være urørt i 50 år⁵⁰; desuden ønskede de at opsætte et *epitafium*, 1717, der endnu eksisterer (fig. 86). Det egentlige epitafium har en mindetavle med frakturskrift over Peter Lund og hans hustru og har følgende indhold (i oversættelse og forkortet): Den ædle hr. Peter Lund, forhen købmand og silkekræmmer og tillige en af de 32 mænd i residensstaden København, født i Flensborg 1. nov. 1660 og begravet her 6. juni 1716; hans hustru fru Anna Catharina Kellinghusen var født i København 11. jan. 1679, levede i ægteskab med salig Lund i næsten 11 år fra 5. febr. 1706, dog uden børn, og blev gravsat her 17[40]; hans tro ven og kompagnon hr. Lorentz Kettels, der var født i Flensborg 9. jan. 1664, og som levede sammen med den salige mand, først som tjener fra 1. okt. 1679 og siden som herre fra 1. sept. 1690, lod dette minde forfærdige anno 1717; han døde □27. febr. 1721□. Epitafiet består af et hovedstykke og et hængestykke. Indskrifttavlen sidder i hovedstykkets midte og har form af en kartouche af sort kalksten indrammet af en større kartouche i lys kalksten med skællet bund, akantusværk og englehoved foroven og dødningehoved med flagermusevinger forneden. Kartouchen sidder på akantusværk, inderst en sort kalkstensplade og yderst en hvid marmorpilaster, foroven kronet af en brudt gavl med æggestav, der ruller sammen i volutter. Oven på gavlen sidder to kalkstensputti om en sort kalkstensurne med hvidt fodstykke. Hængestykket har i midten en brudt kartouche af hvid kalksten om en ovaltavle med

indskrift i fraktur i aleksandrinere: »Das starke Liebes Band hat uns so fest verbunden, — das unsre Herten nie zertrennet sind befunden, — das aber unser Staub auch unzertrennet sey, — so wurden wir gesetzt in einer Urnen bey«. På begge sider af denne lille tavle ved hængestykkets indsejede fod ses to våbenskjolde, Peter Lunds til venstre med fornyet fodstykke, Anna Kellinghusens til højre, begge af kalksten; derunder to blomsterfestoner af sandsten. Hængestykket var, før Kettels mindetavle indsattes nedenunder, forneden afsluttet af en akantusranke. Epitafiet er håndværksmæssigt et ypperligt arbejde; i det rent skulpturelle, hvad de to putti angår, dog noget dilettantisk. Det er muligvis udført i Gerckens værksted og har visse ligheder med Niels Benzons epitafium i Holmens kirke, særlig de uheldige putti med de høje pander og de gammelkloge, flade ansigter.

Mindetavle over Lorentz Kettels sad tidligere i klædehandlernes laugshus, hvorfra den fjernedes 1812 og indsattes her på den ledige plads under Peter Lunds epitafium⁵¹. Den består af en sortmalet, oval tavle, omgivet af en kartouche i lys kalksten. I kartouchens toppunkt er indføjjet et vinget reliefhoved med flad hat (Merkur?) omgivet af to eskulabstave og med indskrift (i forkortet oversættelse): »Til minde om den salige hr. Lorentz Kettels, som kristeligt påbegyndte, rosværdigt fortsatte og salig fuldførte sin løbebane, ydmyg mod Gud, medfølelse mod næsten og retfærdig mod sig selv og som før død ligesom en klog husholder delte de ham betroede goder mellem kirken, sin skolen og de fattige og særligt begavede 10 fattige købmanssenker og dito døtre med en årlig gave, ligesom han til kræmmerkompagniets laugsbygning har bestemt en anselig sum, ved hvilken denne bygning for største delen er fuldført; efterslægten til et godt eksempel har kræmmerkompagniet ladet denne mindetavle opsætte.« Nederst på kartouchens fremspringende felt læses: »Das

Hude 1911

Fig. 86. S. Petri. Peter Lunds epitafium. Forneden ses den 1812 indmurede mindetavle over Lorentz Kettels (s. 364).

Gedächtnis der Gerechten bleibt im Seegen. Proverb. 10 V. 7. Anno 1721.« På ovalfeltets ramme læses: »Fahre Also deinen Handel — weil du bist in dieser Welt — das du haben kanst den Wandel — in des schönen Himmels Zelt.«

Gravstedet blev senere overtaget af kirkens ældste Peter Møller, død 1791; se †kisteplade nr. 70.

Nr. 13 (jord) overdroges 7. april 1691 til Christian Karstens (bager i København, g. m. Angeneta Kreyer) som erstatning for en begravelse i den nedbrudte del af det lange kapel⁵².

Gravminder. *Gravsten* (fig. 116) lagt af ovennævnte ægtepar ved overtagelsen af deres fremtidige hvilested. Rødlig kalksten, 195×135 cm, med fordybet kursiv: »Christian Karstens Angeneta Kreyers und ihre Erben. Anno 1691«. Indskriften indrammes af en udhuggen laurbærkrans. Nu indmuret i urtegårdens nordre hegnsmur.

Nr. 14 (jord) blev ligesom nr. 13 givet som erstatning for et sløjfet gravsted i det lange kapel. Det blev afstået 16. april 1691 til Abraham van Schepselen og hans hustru (død 1708)⁵³.

Gravminder. *Gravsten* 1686, oprindeligt bestemt for gravstedet i det lange kapel, har indskrift med kursiv, anbragt mellem to våbenskjolde: »Ao 1686.

Abraham: van: Schepsel eñ Elysabeth Blanckeris«. I skjoldet til højre ses en stjerne, til venstre ses et hjerte, gennemboret af to pile. Rødlig kalksten, 120×80 cm. Nu indsat i urtegårdens østre hegnsmur. Bobé, 406.

Nr. 15 (jord) blev 7. april 1691 transporteret til Sivert Sivertsen, maler, i stedet for et gravsted i det lange kapel⁵⁴. Ingen gravminder.

Nr. 16 (udmuret 1767). Ligesom de foregående blev dette gravsted 1691, 2. maj, givet som erstatning for sløjfet gravsted i det lange kapel til Mikkel Ltitken, bager, [død 1710]. Det erhvervedes 11. aug. 1767 af konditor Carl Friederich Strauss [død 3. okt. samme år]⁵⁵. Gravstedet (opr. i jord) blev ved erhvervelsen sammenlagt med halvdelen af nr. 15 og derefter udmuret til krypt. 1770 ejedes gravstedet af sekretær i det tyske kancelli Chr. Fr. Temler, der synes gravsat her 1780. Ifølge kirkens begravelsesprotokol blev krypten ramt af en bombe 1807; 17. juli 1833 blev alle splintrede træstumper fra kisterne og alle deri fundne knoglerester fra ialt 9 lig samt 7 kisteplader samlet i en kiste og atter nedsat i krypten. Blandt de ødelagte gravrester fandt man 1833 yderligere en ueksploderet 200 punds bombe. Jfr. †kisteplade nr. 35.

Nr. 17 (jord) blev 12. maj 1691 solgt til to mundskænke Johan Gabriel Eber-

lin, begravet her samme dag som erhvervelsen, og Ferdinand Abraham Hesse⁵⁶. Ingen gravminder.

Nr. 18 (jord) blev afstået 1706. Det synes fra første færd at være blevet tve-delt; den ene halvdel købtes 13. april nævnte år af Conrad Brandt⁵⁷; den anden halvdel købtes kort derefter af silkevæver Joachim Wrijde (død 1718)⁵⁸.

— Se †*epitafium* nr. 18.

Gravminder. Gravsten o. 1710. Indskriften i fordybede versaler meddeler, at denne sten og dette gravsted tilhører fløjlsvæver og »silkefabrikatør« Jochim Wriede og hans arvinger; herunder ligger begravet hans hustru fru Christina Wriede, død 26. april 1710 i sin alders 76 år. Rødlig kalksten, 190×95 cm, uden anden udsmykning end den anførte indskrift. Nu anbragt i urtegårdens nordre hegnsmur. Bobé, 406.

Nr. 19 var oprindeligt en begravelse i jord. Den erhvervedes 28. juni 1692 af billedhuggeren Christian Nerger⁵⁹, der blev begravet her 20. dec. 1708, medens hans enke blev begravet 1. marts 1709. I 1711 gravsattes her billedhuggeren Jacob Rogges hustru (en datter af Christian Nerger). 26. okt. 1722 blev gravstedet købt af den ene af kirkens præster dr. Heinrich Dürkop, der lod det udmure til en krypt. Dr. Dürkop, hans to hustruer samt en søn, amtsforvalter G. H. Dürkop, død 1767 ligger begravet her. Gravstedet solgtes 1809 til enken efter købmand Ole Heining; O. H. døde 12. okt. 1809.

Epitafium (o. 1809) over Ole Heining er nu anbragt på østvæggen over nr. 20, hvor epitafiet over dr. Lassenius havde sin plads indtil 1865. Det er en hvid marmortavle i enkel, uprofileret ramme af brunligt, året marmor. I det smalle topstykke en fordybet frise, løbende hund; øverst en hvid gravurne i mur-niche. Indskrift i sortmalet kursiv lyder: »Hier ruhet Ole Heining, Bürger und Eisenkrämer in Copenhagen. Geboren 1766 d: 3de Junii, verheiratet mit Maria Christine Benick d: 7de Junii 1798, gestorben 1809 d: 10te October. Kaltes Marmor! Du vermagst nicht die warmen Thränen seiner Witwe und seiner Freunde zu schildern. Sage aber der Nachwelt, das die Überreste des edelsten Mannes hier ruhen. Gelobet sey Gott! Er gab unsre Hertzen die Beruhigung des Wiedersehens und des ewigen Lebens«. Ikke omtalt hos Bobé.

Nr. 20 (muret). Her gravsattes 19. sept. 1692]Petri kirkes berømte præst dr. Johannes Lassenius⁶⁰, desuden hans hustru Geske Wilde, død 1709, samt hans datter Catharina Hedvig (død 1713), g. m. kirkens værge rådmand Jacob Eschenborg. Medens det store epitafium over Lassenius' grav siden 1865 er i kirken, hænger et forgyldt broncerelief fra Geske Wildes sarkofag på arkadepillen ind til sydfløjen.

GRAVMINDER I VESTFLØJEN

Fra første færd ordnede man begravelsesstederne i vestfløjen på samme måde som i østfløjen. Der var oprindelig ingen murede krypter. Kirkekollegiet inddelte fløjens begravelser skønsvis i to rækker med ti gravsteder i hver, begyndende i det sydvestlige hjørne med nr. 1 og sluttende i det sydøstlige hjørne med nr. 20. Liebhaveere til gravsteder kunne da efter ønske selv udmure gravstederne, hvilket da også lejlighedsvis er sket. Således er i den vestlige række nr. 1, 2, 3, 9 og 10 udmuret som krypter, mens nr. 4—8 er begravelser i jord. I den østlige række er 11, 12, 13, 18, 19 og 20 alle udmurede, mens resten er begravelser i jord. Da flere af lemmene er i behold (omend selve krypterne i dag er vanskelig tilgængelige), er det tydeligere at se i vestfløjen end i østfløjen, at målene for de underjordiske krypter ikke stemmer overens med kapellets øvrige faginddeling.

Vestfløjen er senere taget i brug end de andre fløje, og et par af begravelserne synes aldrig at være blevet benyttet.

Nr. 1, der er udmuret som krypt, solgtes 10. nov. 1701 til deputeret i landmilitær- og søetaten Reinhold Meyers arvinger for 1100 Mark lybske kroner med ret for køberne til at opsætte et epitafium⁶¹, hvilket næppe synes at være sket. Gravstedet hjemfaldt til kirken 1758 og videresolgtes 1766 til kgl. livskrædder Johann Adam Ströver. Ved overdragelsen opgives det, at der i krypten kun var tre kister, to store og en lille. Den nye ejers hustru, død 1770, og han selv, død 1778, er begge gravsat her; andre begravelser er ikke bogført. Ingen gravminder.

Nr. 2 (krypt) solgtes 23. jan. 1762 til købmand Ludwig Wittrog⁶². Denne havde oprindelig begravelse i kirken nr. 94, som ved opførelsen af Boye Junges store spir måtte opfyldes; som erstatning fik han så vestfløjens nr. 2. Medlemmer af slægterne Wittrog og Drewsen er begravet her indtil 1803. Ved en protokoltilførsel fra 1804 meddeler kirkeværgen, at fru assessor Drewsen har overført 4 kister til det gamle, lange kapel nr. 3 i den nordlige kapelrække.

Nr. 3 (krypt) købtes 5. marts 1763 af kirkens kurator Henrik Christian Lunds enke, f. Cretschmer⁶³. Begravelsen benytttes i den kommende tid også af slægten Kettels (se østfløjen nr. 12). Den sidste begravelse af slægten Lund er i begravelsesprotokollen bogført 21. okt. 1855. Ingen gravminder.

Nr. 4, en begravelse i jord, synes aldrig at være benyttet⁶⁴.

L. L. 1954

Fig. 87. S. Petri. Våbenskjold fra Chr. Gyldenløves sarkofag, fordem i S. Petri, nu sammen med fig. 88—91 på Gisselfeld kloster (s. 370).

Nr. 5 solgtes 31. aug. 1784 til kancellirådinde Tausan, idet hun afstod en tidligere af hendes familie benyttet begravelse i den gamle urtegård, ved niche nr. 2 i muren ud til Nørregade⁶⁵. Fra denne tidligere begravelse overførtes nu 5 kister til den nyerhvervede begravelse i kapellets vestfløj. Kancellirådinde Tausan døde 1818, og ved testamenterisk gave på 500 rbd. sikrede hun sig at gravstedet skulle være uåbnet i 50 år. Det synes ikke siden at være benyttet. Ingen gravminder.

Nr. 6, begravelse i jord. Her har protokollen ingen begravelser opført. I et kirkeværgeregnskab fra 27. juni 1695 er dog opført følgende post: Johann Bramstedts hustru gravsat i nye kapel vestre fløj nr. 6⁶⁶. Gravstedet er ikke udmuret. Ingen gravminder.

Nr. 7, begravelse i jord. Protokollen noterer ingen begravelser her før 1816. Kirkeværgeregnskaberne har dog nogle usikre opgivelser af, at medlemmer af familien von Schlegel er gravsat 1759 i nr. 7 og 1753 i nr. 8. Rimeligvis er der tale om skrivefejl, og begge begravelserne har været i nr. 7. 1816 blev gravstedet overtaget af grev Sigismund Ludwig Schulin, hvis hvævede gravkrypter i det lange kapel nr. 9 og 10 delvis var ødelagt ved bombardementet 1807. De knuste rester af kisterne i det lange kapel blev da 1816 nedgravet i nr. 7, og familievåbnet opsat på væggen ovenover⁶⁷.

Gravminder. Schulinernes våbenskjold, malet med nu stærkt afblegede farver på brun bund, har efter sin form været indpasset i ovalvinduet over midtpilastren i dobbeltbegravelsen i det lange kapel nr. 9 og 10 og er nu siden 1816 ophængt i vægnichen i vestfløjens væg, omtrent over gravstedets plads.

I nr. 8 (en begravelse i jord) blev den kgl. miniaturemaler Carl von Müller begravet 29. juni 1712⁶⁸ (ikke omtalt i begravelsesprotokollen, som overhovedet intet noterer for dette gravsteds vedkommende). Det fremgår dog af kirkens hovedprotokoller, at 5 kister, tilhørende familien Gyldenløve, i 1810 er blevet begravet her⁶⁹. De fem kister var oprindeligt anbragt i Gyldenløvernes gravkapel i Vor Frue kirke. Ved dennes ombygning efter branden 1728 måtte man fjerne, hvad der var af kister i familiebegravelsen, nemlig fem vistnok helt uskadte, kostbart udførte kobbersarkofager, som 25. sept. 1734 overførtes til den store gravkrypt under Petri kirkes nordre korsarm⁷⁰. Her blev disse fornemme kister senere skjult af andre begravelser, men blev 1801 atter bragt for dagens lys. Man konstaterede da, at den fornemste af sarkofagerne indeholdt liget af Christian Gyldenløve, død 1703, omtalt ovenfor under Frue kirke s. 109. De 4 andre sarkofager har formentlig indeholdt Gyldenløves to hustruer og to søstre. Efter langvarige forhandlinger med slægterne Danneskjold-Samsøe og Ahlefeldt Laurvig fik kirken de 5 sarkofager overladt, mens trækisterne indeni nedsattes i vestfløjens nr. 8. På offentlig auktion 1810 blev sarkofagerne solgt til indtægt for kirken, efter at de først var parteret. Reddet blev dog det Gyldenløveske våben, to bagbundne slaver samt Christian Gyldenløves og hustru Dorthe Kraghs buster. Alle disse ornamentter blev opforgvldt og ophængt over gravstedet⁷¹.

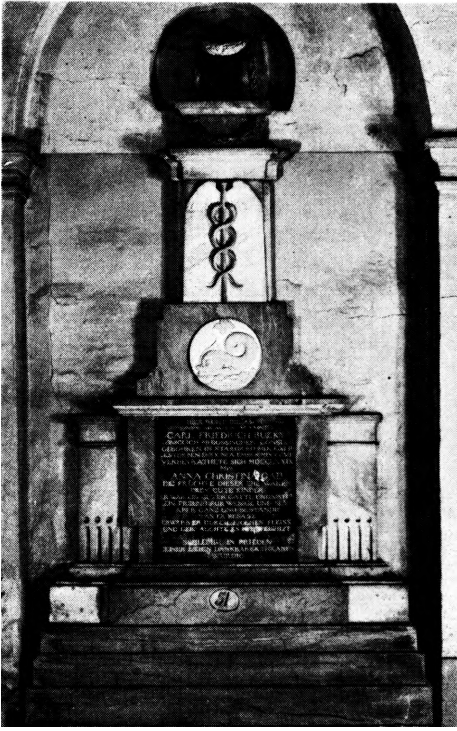
**Gravminder*. De omtalte ornamentter fra Gyldenløves kiste hang på kapellets vestvæg til vore dage, men er for en halv snes år siden af kirkens patron grev Franz Brockenhuus-Schack overført til Gisselfeld kloster (fig. 87—91).

Nr. 9, en muret gravkrypt, synes først bortsolgt 1732. Dog viser kirkens regnskaber, at krigsråd Henrik Daniel Suckaus hustru skal være begravet her 28. marts 1712, mens han selv gravsattes 3. sept. 1725. Krypten solgtes da 25. febr. 1732 for 400 rdl. til fru Anna Dorothea Niedts, enke efter komponisten Friedrich Erhardt N. Ægteparrets søn, der var død året før, og som da var bisat i den store gravkrypt under kirkens nordre korsarm, blev nu overført til den nyerhvervede krypt. Anna Dorothea N., der 16. marts 1733 blev begravet her, fik kirkens tilladelse til at opsætte et epitafium på væggen, og desuden aftaltes det, at gravstedet efter hendes død skulle lukkes⁷². Om kirken har overholdt den sidste betingelse, er ikke ganske klart. Gravstedet er ikke blevet tilmuret, men dækkes af en trælem (dog utilgængelig på grund af nyere kister, der dækker lemmen). Desuden synes gravstedet 25. april 1812 at være solgt til vinhandler Johan Erik Glasing for 600 rdl.

Epitafium, formentlig opsat ved overtagelsen 1732, hænger i vægnichen over krypten. Omkring den ovale indskrifttavle er udhugget en laurbærkrans og uden om denne en kartouche med skællet bund, dødningehoved med flager-

Fig. 88—91. S. Petri. Detailler af Gyldenløvernes sarkofager, se teksten til fig. 87.

L. L. 1954

Fig. 92. S. Petri. C. F. Buskys epitafium i kappellets vestfløj (s. 372).

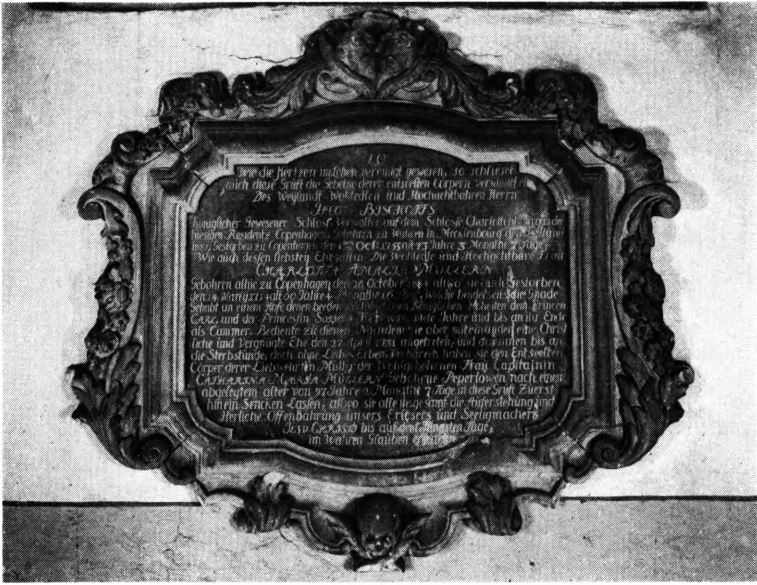
nyttet af slægten Wedel-Sparre til Rønnebæksholm⁷³. Ingen gravminder. Krypten er nu tom, efter at en varmeledning i helt ny tid er ført her igennem.

Nr. 11. Muret krypt, i vestfløjens nordøstre hjørne, solgtes 3. maj 1712 til kgl. mundkok Jost Schultz for 200 rdl. på den betingelse, at han selv ville lade krypten udmure⁷⁴. Han begravedes her 19. aug. 1713. Ligesom nr. 10 var krypten hjemfalden til kirken 1758 og solgtes 1780 til preussisk konsul Carl Friederich Busky. Betingelserne var de samme som ved nr. 10. Busky blev bisat i krypten 22. nov. 1808, hans moder 1811, hans hustru 1831 og to dattersønner 1844. Krypten er nu tom efter anlæg af varmeledning; jfr. nr. 10.

Gravminder. Epitafium (fig. 92), o. 1808, over Carl Friederich Busky, født i Stargard 1743, død 20. nov. 1808; han ægtede 1779 Anna Christina Gad, og i ægteskabet var der tre gode børn. »Er war ein guter Gatte und Vater. Ein Freund für wenige und spät, aber ganz und beständig«. Tysk indskrift på sortmalet tavle med fordybede og forgyldte versaler. Epitafiet er et monument af året marmor, anbragt op ad østvæggen, stående på gulvet foran det tilmurede vindue. Over et trappeformet fodstykke er indskrifttavlen anbragt i det brede hovedfelt; derover en pillelignende, smal opbygning, hvori er indsat er rund-

mussevinger fornedet og englehoved foroven, alt af kalksten. Den sortmalede indskrifttavle har med forgyldte kursiver en mindeskrift over den 25-årige Frederik Ludvig Niedt og rummer også modernens dødsår og dato, 15. marts 1733.

Nr. 10, en muret begravelse i fløjens nordvestlige hjørne, solgtes 15. juni 1717 til ejeren af Tybjerggård Georg Friedrich von Lepel, der blev bisat her 23. juli 1729 (Bobé har fejlagtig 1728). Efter at en enkelt begravelse havde fundet sted 1733 (sekretær Burkhardt Heering), er gravstedet hjemfaldet til kirken 1758 og 24. maj 1782 videresolgt til etatsråd Hallmann. De i krypten stående kister skulle være urørte, og den nye ejer skulle have ret til at opsætte et epitafium på muren »nach dem Kirchhofe«; dette er dog aldrig blevet udført. Begravelsen er fra 1785 til 1812 i udstrakt grad blevet be-

L L 1954

Fig. 93. S. Petri. Jacob Bischoffs epitafium i kapellets vestfløj (s. 274).

relief af hvidt marmor med delfin samt en vinget merkurstav, omvundet af to slanger. Øverst er en gravurne, delvis indsat i en lille, fordybet vægniche.

Nr. 12, familien von Holsteins gravsted. Gehejmeråd Johan Georg von Holstein, død 26. dec. 1730, blev 6. jan. 1731 midlertidig bisat i gravkrypten nr. 20, indtil Hans Frederik von Holstein, 1. deputeret i finanserne, 27. marts 1736 købte krypten nr. 12, rimeligvis en af de fire murede gravkrypter, som kirken dette år lod forfærdige⁷⁵. Her gravsattes Hans Fr. von H. selv 11. sept. 1737, ligesom det må formodes, at Johan Georg von H. er blevet overført dertil. Hans Fr. von H.s hustru Catharina Magdalene, f. von Schmidtberg, gravsattes her 14. maj 1764. Datteren Sofie Hedvig, død 1767, og hendes mand, amtmand over Frederiksborg-Kronborg amter Friederich Carl von Gram, død 1782, er begge gravsat her. Ved købet af gravstedet sikrede man sig ret til at opsætte et jerngitter, der dog ikke eksisterer mere. Ingen gravminder.

Nr. 13 solgtes 13. feb. 1747 til slotsforvalter på Charlottenborg Jacob Bischoff, der vistnok straks efter overtagelsen lod gravstedet udmure til krypt, og som selv blev bisat her 4. okt. 1755. Af hans ret talrige, fjernere slægtninge, der i tidens løb er blevet bisat i nr. 13, nævnes bl.a. forfatterinden Charlotte Dorothea Biehl, hvis kiste blev nedsat her 29. maj 1788. Ved bombardementet 1807 blev kisterne i krypten delvis ødelagte. Da man 17. juli 1833 på ny åbnede for krypten, lod man en del knoglerester fra seks splintrede kister samle i een;

Charlotte Dorothea Biehls indre kiste var dog skånet og blev atter nedsat i krypten. Blandt de mange kisterester fandt man også en 100 pounds kanonkugle⁷⁶.

Epitafium (fig. 93), o. 1755, over Jacob Bischoff, slotsforvalter på Charlottenborg, født i Wahren i Mecklenburg 24. juni 1682, død i København 1. okt. 1755, 73 år, 3 måneder og 7 dage gammel, samt hans hustru Charlotte Amalie Müller, født i København 26. okt. 1684, død smst. 4. marts 1754, 69 år, 4 måneder og 16 dage gammel; begge tjente oprindeligt hos prins Carl og prinsesse Sophie Hedvig, indtil de 27. april 1731 indgik ægteskab, hvori der dog ingen livsarvinger var; svigermoderen Catharina Maria Müller, født Peperlowen [død 1747] gravsattes også her, i sin alders 97 år, 2 måneder, 7 dage. — Sortmalet indskrifttavle med fordybet, forgyldt kursiv, omgivet af barok, svunget sandstensramme med volutter og blomsterguirlander. Foroven er anbragt to cherubimhoveder, forneden et dødningehoved; på østvæggen under ovalvinduet.

Nr. 14 og 15 har hvert et gravsted af een kistes bredde; ingen af dem er udmuret, og begravelsesprotokollen har intet noteret om deres salg eller videre skæbne. I kirkens regnskaber findes anført, at Otto von Rantzau 23. april 1772 gravsattes i nr. 14, og at Johan Rick 26. april 1752 gravsattes i nr. 15⁷⁷. Ingen gravminder.

Nr. 16, der har plads til tre kister ved siden af hinanden, og som heller aldrig er blevet udmuret, blev 3. aug. 1807 solgt til Kirstine Kronberg, som umiddelbart derefter overførte kisterne med hendes mand og tre børn fra den nedbrudte Nicolai kirke hertil, og som selv 4. maj 1808 blev begravet på dette sted⁷⁸. Ingen gravminder.

Nr. 17, ligesom det foregående et begravelsessted med plads til tre kister i jord, synes aldrig at være afhændet, idet begravelsesprotokollen ikke omtaler begravelser på dette sted. I kirkens regnskab anføres det, at Lorentz Lorentzen Hermany 27. juli 1770 er begravet i nr. 17⁷⁹. Ingen gravminder.

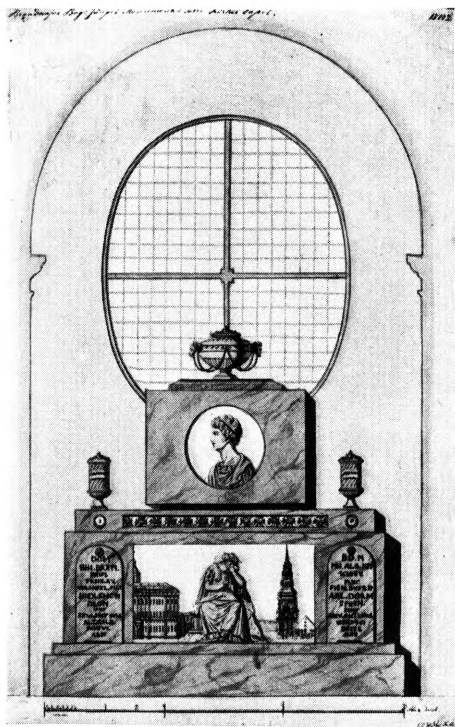
Nr. 18, en muret og nu helt tillukket krypt, solgtes 26. marts 1754 til de kendte klosterstiftere, brødrene Albrecht og Bastian Petersen. Deres moder Elisabeth Kristina, f. Bernhorst, blev straks nedsat i krypten (28. marts). Bastian Petersen gravsattes 4. nov. 1755 og Albrecht Petersen 10. juni 1761, hvorefter krypten på kirkens bekostning blev tilmuret⁸⁰.

Epitafium opsat 1886 af sandsten og dækkende ovalvinduet viser i relief Petersens jomfrukloster i Vimmelskaftet og til venstre en sørgende engel ved

foden af en søjle. Indskrift med mindeord om klosterstifterne og året 1886 på postamentet.

Gravsten, o. 1761, for foden af epitafiet har langs kanterne en 15 cm bred bort af bladværk. Indskriften med kursiv har følgende ordlyd: »Ruhestätte der irdischen Hütten der beiden Brüder Sebastian Petersen geb: 8 Sept. 1708 gest: 1 Nov: 1755 und Albrecht Petersen, geb: 7 März 1706 gest: 8 Jun: 1761. Kaufleute dieser Stadt. Stifter des Jungfern Klosters in der Wimmelschaft. 1821«. Om det tilføjede årstal oplyser kirkeværgens regnskabsbøger, at stenhuggeren Danzer 1821 har omarbejdet og lagt en gravsten på brødrene Petersens gravsted i kapellet nr. 18, og at der til transporten af denne gravsten har været 16 mand i virksomhed⁸¹. Ligesom tilfældet var ved legatstifteren Abraham Pelt, der begravedes i sydfløjens nr. 14, var det her kirken, der lod gravhvælvingen lukke og gravstenen udføre.

Nr. 19, Johan Boye Junges murede begravelse. Ved opførelsen af det store spir på Petri kirke betingede bygmesteren Johan Boye Junge sig ret til et gravsted i kapellet⁸². 4. april gravsattes her hans første hustru Birgitte, f. Heining⁸³. Han selv blev gravsat i krypten 28. marts 1778 og hans anden hustru Friderica Lovisa, f. Eilerts, fik 30. nov. samme år ret til at opsætte et epitafium ved vinduesvæggen mod at betale 100 rdl. Hun blev bisat her 6. marts 1783; en søn af Boye Junge opføres begravet 1791, en datter 1804 og sønnen major Boye Junge 3. marts 1807 samt dennes hustru 24. jan. 1815.

L. L. 1955

Fig. 94—95. S. Petri. Boye Junges epitafium. 94. F. C. Wilsters tegning til Boye Junges epitafium, i NM.

95. Boye Junges epitafium i kapellets vestfløj (s. 376).

Epitafiet ved graven var planlagt i Boye Junges levetid. Billedhuggeren F. C. Wilster har 1775 udført en tegning, som i alle hovedtræk er blevet fulgt (fig. 94). I N. Jonges »Kiøbenhavns Beskrivelse« fra 1783 omtales det da helt nye epitafium som udført af Andreas Weidenhaupt. Sandsynligvis er arbejdet udført af Wilster, eller dog efter dennes tegning, mens de to relieffer synes udført af Weidenhaupt i en noget anden form end den af Wilster skitserede. Epitafiet angives fuldført 1781, og på det tidspunkt havde Wilster forladt landet. Epitafiet (fig. 95) er udført af året, norsk marmor med relieffer af hvidt italiensk marmor. Over et trinformat postament er hovedstykket med det langstrakte midrelief flankeret af to indskrifttavler. Relieffet forestiller arkitekturen som en sørgende kvinde siddende på to stenblokke, holdende et vinkeljern slapt hængende i venstre hånd og med hovedet hvilende på den højre arm, hvis albue støtter til et omvendt korintisk kapitæl. I relieffet til højre for kvinden ses Petri kirkes spir, Boye Junges hovedværk, i det væsentlige gengivet efter Cramers stik. Til venstre ses Christiansborg, hvor Boye Junge virkede som tømrermester. Den øverste del af epitafiet med Boye Junges portrætmedaillon hviler på et fodstykke med fordybet reliefbånd af små cirkelslag om rosetter forbundet med vandrette bånd og har på begge sider to gravurner med den afdødes data. Oven på topstykket er anbragt en lav gravurne med metallænker båret af dyrehoveder. Vinduet bag epitafiet er tilmuret. På den venstre tavle læses følgende indskrift med forgyldte kapitæler: »Tegit hic Lapis Ossa Johannis Boje Junge, in hac Urbe Regia quondam Architecti et Praefecti eorum qui in coercendis Incendiis laborant. Ob Pietatem Artem Candorem Deo et Hominibus carus. Vitam egit Civibus fructuosam«. (Under denne sten hviler Johan Boje Junge, fordum arkitekt og præfekt for dem, der betvinger ildebrande (dvs. brandmajor) i denne by. Ved fromhed, kunst og berømmelse var han elskelig for Gud og mennesker. Han førte et nyttigt liv til gavn for borgerne). På den højre tavle læses: »Multis ille bonis flebilis occidit nulli flebilior quam moestissimae conjugii Fridericae Lovisae Eilerts marito desideratissimo in eodem hoc Sepulcro socia futura Monumentum collocari curavit«. (Han døde til sorg for mange gode mennesker, mest dog til sorg for hans blide hustru Friederike Lovise Eilerts, som rejste dette monument, og som håber i fremtiden at forenes med en højst elsket ægtefælle i denne grav).

Nr. 20, en muret krypt, solgtes 9. febr. 1767 til Johan Jørgen Lassens enke⁸⁴. Kisten med postmesterens lig var i forvejen nedsat i krypten 5. febr. Forskellige medlemmer af divisionskirurg Chr. Grells familie blev bisat her i de følgende år. Sidste begravelse 1809. Ingen gravminder.

Gravminder i Lentens kapel. Den lille centralbygning, som under navnet »Lentens kapel« (se ovenfor s. 284) ligger for den nordre ende af vestfløjen, er opført

L. L. 1955

Fig. 96. S. Petri. Epitafium og sarkofager i Chr. Lentes kapel (s. 378).

1703—04. Adgangen dertil er gennem den høje gitterlåge. Rummet, der fyldes af det store epitafium og af to pragtsarkofager, får lys fra to små ovalglugger i østmuren og fra en ottekantet lanterne i loftet. Til dette kostbare begravelsessted — det største og pompøseste i kapellerne — hørte også en krypt, hvis eksistens endnu røbes af små tilgitrede ventilhuller, anbragt i sandstensramme som indskud i kapellets granitsokkel, men som iøvrigt er utilgængelig. Om der i denne krypt er foretaget begravelser, kan ikke mere afgøres. Christian Lentes hustru døde 1688 i Holland, hvor hun velsagtens er begravet. Hans selv og eneste barn, datteren Dorothea Christina, hviler i de to marmorsarkofager på

kapellets gulv. Mulig har Chr. Lente ladet sine forældre, kansler Theodor Lente og dennes hustru Magdalena, født Schönbach, overføre fra deres oprindelige gravkrypt i kirkens tårnrum⁸⁵ til denne nye, ulige pragtfuldere begravelse i kapellets vestfløj.

Epitafium. På kapellets bagvæg findes det store, af Thomas Quellinus udførte epitafium (fig. 96). Det er tvedelt med en gruppe friskulpturer af hvidt marmor foroven og med et dominerende hængestykke af sort belgisk marmor forneden. Hængestykket har stærkt svunget profil, der med karnisformede konsoller til begge sider helt indrammes af blomsterguirlander i hvidt marmor. Det fremadhvælvede skjold i midten har latinsk indskrift, der opregner Lentes titler, og som formentlig er udført, mens Lente levede⁸⁶. Bogstaverne er indridsede og udfyldte, dog er tre af linierne senere tilføjet, sikkert efter Lentes død. Den sidste linie med æretitler er nu overmalet og ulæselig; nedenunder er tilføjet med malede (ikke indgraverede bogstaver): Ord: Elephantini. Nederst på tavlen er tilføjet, ligeledes med påmalede bogstaver, fødsels- og dødsår: Nat: Flensb: Id: Mart: MDCXLIX. Denat: IV. non: Novembr: Ann: MDCCXXV. Meddelelsen om, at den afdøde var ridder af elefanten, og at han var født 1649 er malet med samme typer som hans dødsår og er næppe tilføjet tidligere end 1725.

Over hængestykket står en hvid marmorurne med Lentes våben. Til begge sider er der sørgende putti i ret velnærede former, begge holdende på nedadvendte fakler. Et rødt marmoreret draperi ses bag de to englebørn; det er fæstnet øverst til højre over to cherubimhoveder og til venstre ved en muslingskal. Hele baggrunden, der indrammes af skjoldbuen, er inddraget i epitafiet, idet den er klædt med hvidt, året marmor, opdelt i mindre felter ved lister af sort marmor, radiært stillet i buefeltet. — Skønt Quellinus ikke nævnes i nogen skriftlig kilde i forbindelse med Lentes epitafium, er han dog uden nogen tvivl ophavsmand dertil.

Sarkofager. I den hvide marmorsarkofag til højre i kapellet (mod øst) hviler Lentes eneste barn, datteren Dorothea Christina Lente, død 1703. Sarkofagen skyldes ukendt kunstner, i hvert fald ikke Quellinus, og må være udført nogen tid før det store epitafium og også før Chr. Lentes sorte marmorsarkofag. På et fodstykke af sort hulstavformet marmor står den hvide kiste med svungne, karnisformede sider; i hjørnerne er der hermer. På kortsiden, der kan ses fra indgangen, sidder den afdødes spejlmonogram i cirkelfelt omgivet af en bugtet slange, der bider sig selv i halen; forneden i hjørnerne to omvendte fakler. På den modsatte kortside, der er vanskelig tilgængelig, sidder en kvinde (symboliserende sorgen) i folderigt gevandt. Højre hånd støtter hun til en gravurne med Dorothea Christina Lentes navn; derunder et overflødigshorn med roser. Langsiderne er ens komponeret. På dem begge ses Lentes kronede vå-

ben, omgivet af sørgende putti, der alle støtter en hånd (med omvendt fakkell) til våbenskjoldets kartouche og den anden til en løve. Sarkofagens flade låg har øverst ved hovedgærdet et kors i lavt relief; derunder en indskrift af indgraverede versaler, der er sort udfyldte. Indskriften opregner faderens æretitler, så mange han havde ved datterens død; ordene svarer ganske nøje til de første linier i epitafiet, hvis indskrift må være planlagt med denne som forbillede.

Christian Lentes sarkofag af sort marmor er udgået fra Quellinus værksted og må altså være udført i statsmandens levende live. Den minder stærkt om samme billedhuggers sarkofager i Skeelernes gravkapel i Auning kirke og er antagelig udført samtidig med epitafiet i 18. århundredes første tiår. Den er mere enkel, end Quellinus sarkofager plejer at være, men tillige nok så karakterfuld. Dens skråkantede flanker er let hulede under en mægtig vulst, hvorpå det smallere, men stærkt profilerede og forkrøbbede låg hviler. På langsiderne er der mægtige konsoller som sætstykker til Lentes våbenskjold i hvidt marmor. På låget ligger i lavt relief et kors over den korte gravskrift: *Depositum exuviarum Christiani de Lente*.

GRAVMINDER I LANGE KAPEL

Ligesom de andre afdelinger af det store kapel er den lange gang i kapelfløjen fra 1739—1740 fyldt med kister fra nyere tid. Oprindeligt var også dette kapel, oftest kaldet det gamle, lange kapel, bestemt til underjordiske begravelser, og et par krypter er da også tilgængelige. Hele det underjordiske system er ikke så logisk gennemført som i kapellet fra 1680. Begravelserne stammer fra kapellets forgængere, opført 1648 og 1659. Af regnskaber og protokoltilførsler kan man nogenlunde følge de enkelte gravsteders historie; tillige kan man deraf se, at ikke alle gravsteder har været krypter, men ligesom i det store kapels sidefløje først er udmuret, når en ny ejer selv ville bekoste det. Således er krypten under nr. 4 udmuret 1709, under nr. 2 1761 og under nr. 5 vistnok først 1779. Selve inddelingen af gravstederne må utvivlsomt gå tilbage til 1648 og 1659. Under gulvet er der 10 rækker begravelser, og i hver af disse er der tre gravsteder af varierende størrelse; i regelen er der et gravsted med plads til to kister ved vinduesvæggen mod syd, et smalt gravsted på een kistes bredde i midten, og atter mod nord — stadig under gulvet i den brede gang — et gravsted med plads til to. Men ofte varierer det, navnlig i jordbegravelserne. Krypterne er udmuret som godt 4 m dybe skakter, der foroven var dækket af bræddelømme med små runde ventilhuller. Dette ses endnu på billedet fig. 29. Siden da er gulvet lagt med sten, og de fleste af krypterne er lukkede.

De hvælvede krypter i sidekapellerne er fra 1740 og er af samme form som dem i det store kapel; der er fem dobbeltkapeller med ialt ti krypter af denne fornemme type. De korresponderer nogenlunde med de ti rækker begravelser i den brede gang. Men den konsekvent udbyggede kryptarkitektur fra det store kapel vil man som ventelig ikke kunne finde her.

Mens de fleste af de ti gravsteder kan føres tilbage til kapellet fra 1659, er der nogle få, der er en del ældre, og som derfor må stamme fra det iøvrigt lidet kendte kapel fra 1648. Det er først og fremmest Jørgen Werners grav i nr. 10, fra selve året 1648⁸⁷. Desuden er der fire begravelser fra 1654, nemlig i nr. 5, 6 (der har to begravelser fra dette år) og nr. 7. I nr. 3 omtales en begravelse fra 1655, i nr. 8 fra 1656 og i nr. 9 fra 1657⁸⁸. Det må i alle tilfælde være begravelser fra et kapel, der er ældre end det i 1659 opførte.

Efter kirkens udvidelse 1691 sløjfedes som ofte omtalt flere af begravelserne i det gamle, lange kapel. Når det alligevel hænder, at der i tiden efter 1691, men før den store brand 1728, omtales gravsteder med numrene 11, 12 og 13⁸⁹, kan det kun betyde, at disse begravelser skal søges under den smalle fløj, der fra o. 1740 forbinder det nyopførte gamle kapel med kirkens nordre korsarm. Før branden stod kapellet i direkte forbindelse med kirken. Blandt de begravelser, der ad denne vej omtrentlig kan stedfæstes, er der et par, som tilhørte kirkens kantorer, Nicolai Fabritius, død 1709, og Caspar Raupach, død 1735, begravede i henholdsvis nr. 13 og nr. 12.

Begravelser i det lange kapel.

Nr. 1 syd (begravelse i jord), to kisters bredde⁹⁰; ældste begravelse 4. dec. 1662: fru Barbara Wieggers. Begravelsen var oprindelig tre kister bred, men formindskedes 1668, da den videresolgtes til murmester Caspar Ahnemüller. 1767 videresolgt til kgl. livkirurg Gottfried Bruun, men mest benyttet af slægterne Bradt og Callisen. Sidste bogførte begravelse 1837. Ingen gravminder.

Nr. 1 midt (jord), een kistes bredde. Den ældste begravelse er oberst Jørgen Walter⁹¹, begravet 25. maj 1670, kendt fra Dina Wiinhofers sag. Solgt til Jacob Bähr 1727; Anna Bähr begravet her 1735. Andre begravelser omtales ikke. Ingen gravminder.

Nr. 1 nord (jord), to kisters bredde. Ældste kendte begravelse 22. okt. 1660 (bager Peter Thomsen); videresolgt 20. nov. 1678 til Christoffer Lytken bager og atter 24. okt. 1710 til Claus Oldenburg. Hjemfalden til kirken 1758. Ingen senere begravelser er opført. Ingen gravminder.

Nr. 2 syd (krypt, oprindelig begravelse i jord), to kisters bredde; solgt 21. marts 1665 til stadskaptajn Jens Jørgensen; atter solgt 25. juli 1753 til Johan Jørgen Vick, der vistnok derefter lod krypten mure.

Nr. 2 midt (oprindelig begravelse i jord, nu krypt), een kistes bredde; solgt 15. jan. 1675 til hattestafferer Joachim Valentin Kirchberg. Hjemfaldet til kirken 1733 og 12. juni 1761 afstået til ovennævnte Johan Jørgen Vick, som lagde den sammen med det foregående gravsted og vistnok straks udmurede det til krypt; desuden havde han ret til at opstille et epitafium, som dog ikke kendes. Sidste begravelse 1770.

Nr. 2 nord (krypt), to kisters bredde; solgt til Frederik Lemcke 20. april 1659, hjemfalden til kirken 1758. Dette gravsted er formodentlig blevet udmuret til krypt samtidig med de to foregående.

Ingen gravminder.

Nr. 3 syd (begravelse i jord), to kisters bredde; solgt 3. marts 1655 til possementmager Poul Forster (ingen begravelse omtalt). Tilbagekøbt af kirken 6. maj 1676, videresolgt 24. april 1691 til Michael Mentz, hvis familiemedlemmer gravsættes her i de følgende år, den sidste 24. maj 1786.

Nr. 3 midt (jord), solgt 16. sept. 1711 til oberst Gottfried von Viereck, gravsat her 11. maj 1716.

Nr. 3 nord (jord), solgt 14. juli 1662 til hofskrædder Andreas Söbötter. Begravelsen havde dengang tre kisters bredde og omfattede vistnok også den midterste. Familien afstod dette gravsted 25. juli 1689 mod at få den ovenfor omtalte hvælvede krypt nr. 3 i det store kapels sydfløj. Kirken overlod det 9. april 1691 til Peter Esback som erstatning for en begravelse, der måtte bortryddes ved kirkeudvidelsen samme år. Begravelsen nr. 3 nord har fra nu af kun to kisters bredde og købtes 28. dec. 1718 af kirkeværgen Oktavius Hollmann; videresolgt 12. marts til slotsforvalter på Frederiksberg Henrik Brun, hvis familiemedlemmer gravsattes her lige til 1780. Ingen gravminder.

Nr. 4 syd (muret som krypt), to kisters bredde; solgtes 29. maj 1665 til Harmen Wiebers (ingen begravelse omtales); købt 3. juni 1704 af kirkens væрге

Hude 1911

Fig. 97. S. Petri. Bernhard Möllmanns epitafium i det lange kapel, udf. 1779 af Wiedewelt (s. 382).

Engelbrecht Westken (begravelse omtales 1713 og 1714); videresolgt 3. marts 1744 til hofskrædder Henrik Wilhelm Becker (begravet her 7. maj 1755). Talrige begravelse for familierne Becker og Wratz i de følgende år; sidste begravelse 1837.

Nr. 4 nord (krypt), oprindelig to kisters bredde; fra 1672 af tre kisters bredde, dengang en begravelse i jord og først 1709 udmuret til krypt. Solgtes 18. marts 1668 til kaptajn David Lindemann, videresolgt 11. okt. 1672 til borgerkaptajn Andreas Knack, der kort efter købte nabobegravelsen nr. 4 midt, hvorom intet vides. Hans arvinger lod begravelsen udmure til krypt 1709. Protokollen omtaler begravelse af familierne Knack, Becker og Schumacher indtil 1830. En †kisteplade nr. 79.

Nr. 5 syd (muret krypt), tre kisters bredde; solgt 16. dec. 1662 til møller Hans Hoppe; videresolgt 17. juni 1721 til stadskaptajn Hans Hagen og atter 7. okt. 1741 til købmand og kirkeældste Magnus Möllmann, hvis slægt begravedes her til 1781; atter solgt 6. maj 1806 til købmand og kirkeældste Peter Christian Böttger. Sidste begravelse 1831.

Nr. 5 nord (oprindelig begravelse i jord, nu muret krypt); to kisters bredde; solgt 25. juni 1654 som begravelse i jord til skomager Simon Croneberg (ingen begravelse omtales). Hjemfalden til kirken 1758 og 31. dec. 1779 solgt til hofkirurg Alexander Kölpin, som formodentlig lod gravstedet udmure til krypt. Sidste begravelse 1801.

Epitafium (fig. 97). 1779. Bernhard Möllmann; signeret af Wiedewelt⁹². Monumentet er udført i den for kunstneren særegne stil, opbygget som klodser af vidt forskellig form. Således hviler den fremadvælvede indskrifttavle på skråtstillede hjørneklodser, der atter støtter sig til et højt trinformed postament. Indskrifttavlen har ved siderne lodret hængende guirlander af egeløv, foruden et bølgeornament og foroven to smalle rundstave sammenholdt af korsbånd under en arkitrav med rillet hulkehl. Topstykket, der dækker det tilmurede ovalvindue, er formet som en rundbuet niche på trinformed postament; der er mæanderbort mellem egeløv og akantusranker foruden og kassettemotiver i bueslaget. Nichens halvrunde felt udfyldes af et relief, en siddende forsker, hyllet i antikt klædebon, støttende hovedet til den højre hånd. Ved hans side en olielampe, ved fødderne en bogrulle, et par bøger og en globus. Nichens bueslag bærer øverst en glat gravurne. Den latinske mindeskrift med indridsede versaler omtaler den afdøde historiker og bibliotekar Bernhard Möllmanns dødsår og -dato 25. juli 1778; den beretter tillige, at broderen, Petri kirkes ældste, Magnus Möllmann, □død 6. juni 1781□, her har gravsat sin hustru Catharina Bremer. Tre kisteplader nr. 56, 75 og 83.

Nr. 6 syd (krypt), to kisters bredde; solgt 18. juli 1654 til konditor Christoffer Hering; videresolgt 12. sept. 1702 til Hans Henrik Schmidt, der blev begravet her 22. juli 1741. Atter solgt 28. febr. 1759 til kirkens 1. væрге Philip Chr. Vett, der blev begravet her 14. juli 1779. Sidste begravelse 1840.

Nr. 6 midt (krypt), een kistes bredde; solgt 2. marts 1668 til Jochim Dievel; påny solgt 23. april 1742 til kommercerådinde Ingeborg Johanne Sohl, f. Brönstorff, g. 2. gang m. kommandør Didrik Thurah, der 1765 og 1785 fornyede begravelsesbrevet; han blev begravet her 7. marts 1788. Hans 3. hustru Friderika Christiane Scavenius, død 1796, er den sidste, der vides begravet her. Een †kisteplade nr. 76.

Nr. 6 nord (oprindelig begravelse i jord, siden 1739 udmuret til krypt), to kisters bredde; solgt 30. maj 1654 til baker Hans Henrik Vogler og atter solgt 5. febr. 1690 til hofskomager Johannes Heimans enke Maria Graben. Afstået til kirken 1711. Den 5. okt. samme år solgt til hattemager Johan Löwe. Talrige begravelser er opført blandt slægterne Löwe og Büchler. Atter solgt 8. nov. 1780 til apoteker Joachim Diedrich Cappel. Sidste begravelse 1804. Ingen gravminder.

Nr. 7 syd (jord), to kisters bredde; solgt 29. april 1691 til Caspar Übelackers enke (som erstatning for en rømmet begravelse); atter solgt 30. dec. 1737 til Laurids Thurah, kgl. hofbygmester, og påny solgt 23. jan. 1762 til major Barthold Hartwig von Schack. Ingen begravelser omtales.

Nr. 7 midt (jord), to kisters bredde; solgt 6. aug. 1654 til Johan Nolte (overtaget 1718 af svigersønnen Jacob Borris); fornyet 1743 af Andreas Borris. Ingen begravelser omtales.

Nr. 7 nord (jord), een kistes bredde; solgt 27. jan. 1665 til Oberstleutnant Johan Vogt; videresolgt 21. nov. 1711 til Elias Simonsens enke Throne Sørens-datter. Ingen begravelser omtales. 1758 hjemfaldt gravstedet til kirken. Ingen gravminder.

Nr. 8 syd (jord), to kisters bredde; solgt 21. aug. 1656 til Thomas From, videresolgt 1. marts 1681 til glarmester Jacob Bulle og 6. nov. 1775 til stadskaptajn Adser Adersen med ret til opsættelse af et epitafium (A. A. gravsat 30. dec. 1777). Sidste begravelse 24. jan. 1789.

Nr. 8 midt (jord), een kistes bredde; solgt 14. dec. 1665 til Catharina Wulf og påny 2. nov. 1712 til sværdfeger Hein Kopper. Sidste begravelse er justitsråd Pahl 5. juni 1762.

Nr. 8 nord (jord), to kisters bredde; solgt 8. juni 1666 til trompeter Johan Meyer og atter 8. juli 1693 til kgl. hofglarmester Poul Schindler. Seks familie-begravelser; sidste begravelse 11. maj 1750. Ingen gravminder.

Nr. 9 syd (jord), to kisters bredde; solgt 24. febr. 1668 til Henrik Dehn, fornyet 24. april 1712 af kgl. overgartner Jørgen Severin (kun få begravelser omtales: 1742, majorinde Becker). 1790 hjemfalden til kirken.

Nr. 9 midt (jord), een kistes bredde; solgt 1677 til gartner Andreas Thomsen. Afstået af boet til kirken 1723.

Nr. 9 nord (jord), to kisters bredde; solgt 24. okt. 1657 til Johan von Diem og påny 22. jan. 1668 til postmester Andreas Jørgensen, tilbagekøbt af kirken 1699. Atter solgt 23. april 1700 til glarmester Erik Jørgensen (tre begravelser opregnes, den sidste 1718). Hjemfalden til kirken 1758. Ingen gravminder.

Nr. 10 syd (jord), to kisters bredde; solgt 27. jan. 1668 til possementmager Hans Wilcken (begravelse 1719 og 1733); påny solgt 1. febr. 1739 til possementmager Zacharias Kruse (sidste begravelse fra denne familie 1782).

Nr. 10 midt (jord), een kistes bredde; ingen begravelse er optegnet.

Nr. 10 nord (jord), to kisters bredde; solgt 4. april 1648 til blikkenslager Jørgen Werner, videresolgt 10. marts 1679 til Gert Pohlmann, fornyet 28. jan. 1711 af Andreas Kellinghusen (1711—19 er fire begravelse opført). Påny solgt 29. nov. 1741 til bager Peter Lieske. Sidste begravelse 1751. Ingen gravminder.

DET LANGE KAPELS SIDEKAPELLER

De ti begravelse i sidekapeller er bygget på ganske samme måde som de tilsvarende seks i det store kapel; dog er der den forskel, at i det store kapels sydføj udgjorde den underjordiske kryptarkitektur en enhed. I det lange kapel er de ti hvælvede krypter føjet til det ældre system fra 1648 eller 1659, og de enkelte rækker svarer ikke nøjagtig til hinanden. Krypterne under det lange kapels sidekapeller er alle tøndehvælvede, ligesom tilfældet var det i det store kapel. Sidekapellernes hvælvinger er dekoreret i 1880'erne.

Nr. 1 solgtes på ti år som begravelsessted for den kejserlige russiske envoyé, baron von Korf, død i april 1756 (Begr. prot.). Kisten blev sat på gulvet, ikke i krypten, og flyttedes efter de ti års forløb til gravhvælvingen under kirkens nordre korsarm. 3. april 1780 solgtes gravstedet til højesteretsjustitiarius Henrik von Hielmstjerne; hans tre børn, tidligere begravet i Nicolai kirke, blev gravsat i krypten 25. juli 1783. På gulvet (ikke i krypten) er han selv, 31. juli 1780, og hans hustru, 25. okt. 1806, gravsat i en dobbeltsarkofag.

Gravminder. Sarkofager. 1780 (fig. 98). På kapellets gulv står to sarkofager af året, norsk marmor. De har skråt afskårne flanker over fodstykkets hulkehl; de fremspringende låg har på overfladen karnisformet profil. På den vestre sarkofags kortsider et cirkelrelief med Hielmstjernes våben; et tilsvarende våben

Fig. 98. S. Petri. Hielmstiernes kapel (s. 384).

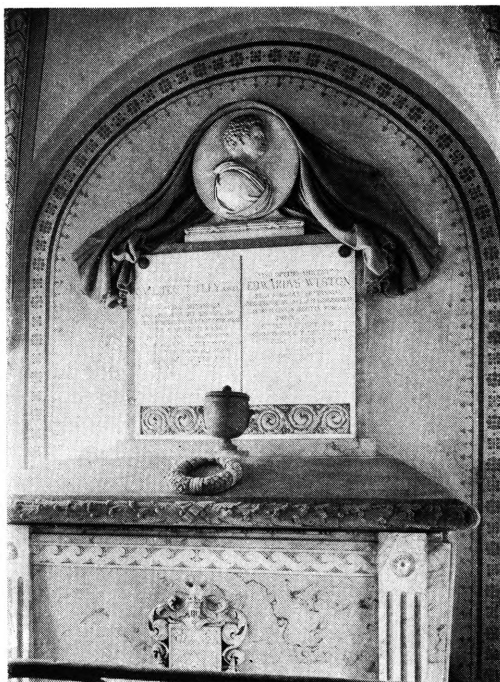

Fig. 99. S. Petri. Walter Titleys sarkofag og epitafium, udført af Wiedewelt (s. 386).

(Kiærulfernes?) ses på den østre sarkofag. På langsiderne er udhugget tøjguirlander med glatte medailloner, hvoraf den ene fra vestre sarkofag er revet løs og nu står i mellemrummet mellem begge kister. Fodstykket på vestre sarkofags inderside er stærkt ramponeret, i øvrigt er begge kister velbevaret.

Over den fladbuede arkade til gravstedet er indføjet en lille hvid marmortavle med sortmalet indskrift i versaler: »Ejendomsgraf og Hviile Sted for salig Hr Hendrich Hielmstjerne Ridder Geheimeraad Justitiarius i Hoieste Ræt Præses i det kgl. Videnskabers Selskab etc. etc. som hensov i Herren d. 18. Julii 1780 samt hans efterladte Enkefrue Andrea Kirstine Kiærulf saavelsom deres forhen afdøde Børn tvende Sønner og en Datter hvis Levninger her neden under ere hensatte. Aabenb: XIV J 3«.

Gitterværk. Gravstedet er dækket af et lavt gitterværk (124 cm højt) med to låger ud mod gangen, ubrudt ind mod nabokapellet. Gitteret har foroven et fortløbende bølgeornament og i hovedfeltet langstrakte ovaler med små forbindende cirkler i stil med sløjfeornamenterne på rokokoens trappeløb. Gitterværket må være opsat samtidig med sarkofagerne, o. 1780.

Nr. 2 blev erhvervet 28. juni 1768 af divisionskirurg Just Henrik Voltelen som eksekutor i boet efter den britiske gesandt Walter Titley, hvis kiste fore-

løbig blev hensat i den store krypt under kirkens nordre korsarm. Den afdødes arving Edward Weston lod i 1768 Wiedewelt udføre den store marmorsarkofag i sidekapellet nr. 2. Sarkofagen er anbragt opad østvæggen. En lem i gulvet foran monumentet har givet adgang til krypten for senere begravelser. I krypten er senere gravsat: Jørgen Otto Gottlieb Brockenhuus, bisat 8. nov. 1792, kgl. livkirurg Johan Friedrich Brieghel, bisat 23. dec. 1802, ovennævnte J. H. Voltelen, død 31. okt. 1795, og hans hustru Abigael Voltelen, f. Vasmer, bisat 11. febr. 1802; desuden ovennævnte J. H. Voltelens søn, Just Henrik V., bisat 4. marts 1836, og hans hustru Inger Sophie Elisabeth, f. Kondrup, bisat 13. aug. 1828. Begravelsesprotokollens oplysninger er næppe helt fyldestgørende; i krypten ses nu kun fire store kister og to børnekister; de sidste rummer ligene af to engelske søskende, Feachan Ellis, død 1843 (1 år gl.), og Alice Ellis, død 1849 (4 år gl.).

Gravminder (fig. 99). Walter Titleys sarkofag⁹², udført af Wiedewelt, er et af de største og bedst bevarede monumenter i kapellet. Den på et højt fodstykke anbragte sarkofag af året marmor har skrå tilskårne sider, der på hovedfronten ud mod vest bæres oppe af to lodrette, rillede støtter. Under det høje låg med skrå sider ses et fortløbende bånd af laurbærblade. På de to kortsider store medailloner med rosetter og perlestav i kanten, midt på den frie langside ses Titleys våben. Øverst på alle tre frie sider løber et bølgeornament under en perlestav; en udhugget blomsterkrans hviler på lågets skrå langside. En gravurne står på det flade låg, og som baggrund for hele monumentet ses en vægfast indskrifttavle, foroven kronet af den afdødes portrætrelief, omgivet af draperier. Tavlen, der forneden smykkes af en antik akantusranke, har følgende indskrift: »M. S. Gvalteri Titley angli qui legatione Britannica variis honorum titulis insignita apud senenissimos Daniae et Norvegiae reges per annos ferme XXXX summa cum laude functus in hac velviti altera patria magno vtrivisque desiderio diem obiit svpremvv tertio kal. mart. MDCCLXVIII æt. LXVIII«. Til minde om englænderen Walter Titley, som under mangfoldige hædersbevisninger tjente ved det britiske gesandtskab hos de stormægtige konger i Danmark og Norge i næsten 40 år med megen ære og døde i dette sit andet fædreland, højt savnet i begge lande, 28. febr. 1768 i sin alders 68. år. (Indskriftsforfatteren har i beregningen af dato åbenbart glemt, at 1768 var skudår.) Og på højre halvdel: »Vivo optimo amicissimo Edwardvs Weston regi magnae Britanniae ad res hibernicas administrandas a secretis laborvm eivs in negotia pvblica impensorvm et testis et particeps nec non testamenti idem curator et e residva parte haeres L. L. B. M. poni curavit«. Edvard Weston, den britiske konges gehejmeråd for irske anliggender, sørgede for at sætte dette minde om sin bedste ven, til hvis private sorger han var vidne, hvis offentlige byrder han var med til at bære, hvis testamente han var curator for, og

hvis arving han blev. Over arkaden indtil kapellet en hvid marmortavle med indridsede versaler; indskriften er på latin og meddeler Walter Titleys fødsel 28. nov. 1700 og død 27. febr. 1768.

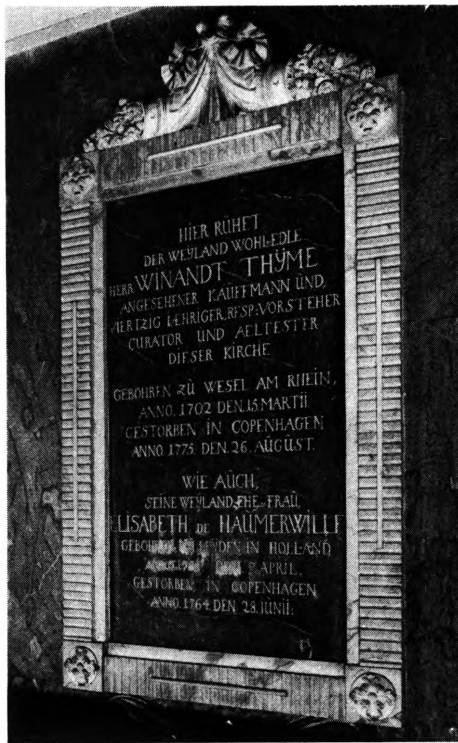
Fire kisteplader (Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 265 f.).

Nr. 3 solgtes 20. aug. 1804 til assessor Hans Heger i hans egenskab af eksekutor i dødsboet efter hans svigermoder Magdalena Friederike Drewsen, f. Zumpe, bisat her 11. jan. 1804. Hendes to mænd, curator Jacob Drewsen, død 1790, og assessor i højesteret Jørgen Christoffer Drewsen, død 1801, samt hendes to sønner blev alle bisat i vestfløjen nr. 2 (se ovenfor s. 368), men alle lire kister overførtes efter erhvervelsen af krypten i det lange kapel nr. 3 hertil. Ingen gravminder.

Nr. 4 solgtes 10. marts 1810 til brandmajor Henrik Delft, som selv med sin familie gravsattes her i de følgende år. Sidste begravelse 1816. Ingen gravminder.

Nr. 5 er den tidligst bortsolgte af de 1739—40 nymurede krypter i nordrækken, idet den købtes 23. dec. 1741 af borgmester Michael Grön, hvis datter Engelke gravsattes her 6. dec. 1741. Borgmesteren selv blev bisat 31. jan. 1742, hans hustru 7. juni 1774. Desuden bisattes 1760 hans svigersøn, sekretær i Tyske Kancelli, Gustav von Klinggräf, g. m. Margrethe Elisabeth Grön, der anden gang ægtede statsminister Henrik Stampe, der overtog gravstedet. Han døde 1789 og gravsattes først i krypten, siden i den 1793 udførte marmorsarkofag. Hans hustru blev 29. dec. 1798 bisat i den østre sarkofag.

Gravminder. 1793. Sarkofager. De to anselige sarkofager af norsk marmor er signeret: I. G. Grund 1793. Ligesom ved samme billedhuggers arbejde i store kapels sidekapel nr. 4 er sarkofagerne udført under eet og ved sætstykker gjort til en enhed. Deres korpus er svajet, beskriver en stram kurve, og hviler på et lavt fodstykke, der på midten er indadknækket, og i hvis bund billedhuggeren har skrevet sit navn under den venstre sarkofag, og under den højre: Fecit

L. L. 1954

Fig. 100. S. Petri. Winand Thymes epitafium i det lange kapel (s. 388).

1793. Sideliniernes kurver trækkes op på den korte forside af hvide bånd med forgyldte, udfyldte riller. En ligeledes hvid tøjguirlande omkranser et våbenskjold på hver af sarkofagerne: Stampes våben på den vestre, Grøns på den østre. Det svære låg har svær hulkehl under smal vulst. Midt på hvert låg findes en opbygning med profilerede rammer, bærende en monumental gravurne, der omslynges af en slange.

Gitterværk. Indgangen til begravelsen er dækket af to gitterlåger, samtidige med sarkofagerne. I buefeldet foroven ses over hver låge to cirkelformede felter omgivet af rankeslyng. Lågerne har foroven en vandret ramme med rosetter omgivet af cirkelslag. I hovedfeltets lodrette stænger er indsat ægteparrets initialer, H S i lågen til venstre ud for Henrik Stampes sarkofag, MES i den højre låge ud for Margrethe Elisabeth Stampes sarkofag. De lave, kvadratiske underfelter er opdelt i rudemønster og gennemskåret af to diagonalstænger, der i skæringspunktet har en blomst i cirkelslag. Gitterværket ind til nabokapellet nr. 6 var i forvejen opsat af Winand Thyme 1775.

Nr. 6 blev 11. dec. 1751 overdraget til Winand Thyme, den kendte legatstifter og daværende kirkeældste ved Petri kirke. Han skænkede en sum på 1500 rdl. til kirken og betingede sig ret til gravstedet nr. 6 i kapellet for sig og sin hustru på det vilkår, at kun han og hans efterslægt måtte begraves her, og ved dennes uddøen skulle krypten lukkes. Familien omfattede kun Winand Thyme, død 1775, og hans hustru, død 1764. Ved hans død blev krypten tilmuret. På kapellets gulv står nu to nyere kister tilhørende Hans Rasmussen Thrane, død 1897, og hustru, død 1883; det er næppe i overensstemmelse med Thyms testamentariske bestemmelser, at kapellet senere er benyttet, heller ikke at den senere benytter af kapellet har opsat en mindetavle.

Gravminder (fig. 100). Mens Winand Thyms og hans hustrus kister ikke mere kan ses, er *epitafiet* på østvæggen nu eneste synlige gravminde. Det er en tavle af sort, poleret marmor med indgraverede versaler. Tavlen er omgivet af en rillet kalkstensramme i Louis-seizestil med rosetter i hjørnerne, to overflødhedshorn foroven og en tøjguirlande forneden. Den korte indskrift nævner ægtefællernes data: Winand Tyme, født i Wesel am Rhein 15. marts 1702, død i København 26. aug. 1775, og hustru Elisabeth de Haumersville, født i Leyden 7. april 1701, død i København 28. juni 1764.

Gitterværk. Samtidig med at krypten blev muret til, blev kapellets gitterværk opsat. Et højt sprinkelværk mellem nr. 5 og 6 bærer årstallet 1775 øverst under Winand Thyms initialer, der krones med laurbærguirlander, sløjfer og overflødhedshorn med spiraler. Hovedfeltets høje gitterstænger indrammes foroven af et bølgeornament, ved siderne og forneden af krydsende bølgelinier med rosette i skæringspunkterne. De lave kvadratiske felter nederst har rude-

mønster. Lågerne i arkaden mod syd er fra samme tid. Over de to låger i pilernes kapitælhøjde ses en i'rise med guirlander, derover initialerne W T med rankeslyng. Lågernes felter er opbygget på samme måde som gitterværket inde i kapellet med sprinkelværk og lodrette stænger og forneden et kvadratisk rudemønster; lågernes rammefelter har små cirkelslag.

Nr. 7 og 8 blev samtidig erhvervet af stiftamtmand Adolf Andreas von der Lühes efterladte hustru, f. Weyse. Efter begravelsesprotokollen blev købet ordnet 30. okt. 1750, mens kirkens regnskabsbog først har indført overdragelsen under 11. juni 1751. Af de to gravkamre synes kun nr. 7 at være benyttet, idet nr. 8, der endnu er tilgængeligt, står helt tomt. Ifølge rgsk. er her gravsat både amtmanden A. v. d. Lühe (27. okt. 1750) og hans hustru (5. dec. 1791). Desuden medlemmer af slægterne Schaffalitzky de Muckadel, Levetzow og Holck. Den sidste begravelse, der er opført i begravelsesprotokollen, er fra 4. april 1820. I samme protokol er under nr. 8 senere med blyant tilføjet: »Solgt til Bentheim«. Bobé har urigtigt, at prins Ludwig Casimir Wilhelm Clemens Bentheim-Steinfurts sarkofag står på kapelgulvet i nr. 7. Prinsen døde 28. jan. 1876. Kisten, der nu henstår på gulvet, rummer fru Johanne F. W. Nolte, f. Stockfledt, død 1875, og prinsen er mulig gravsat i den nu utilgængelige krypt. Over arkaden ses en nyere udsk. træplade med indskrift: »Frau Firederike Hinnes Familienbegräbnis«.

Kapellet ved nr. 7 og 8 har trægitterværk med låger i form af lodrette stænger med hellebardspidser, rimeligvis fra beg. af 19. årh. To kisteplader nr. 51 og 62.

Nr. 9 og 10 blev 26. maj 1750 overdraget til grevinde Cathrina Maria Schulin, f. Mösting, Johan Sigismund Schulins efterladte hustru. Den afdøde greves kiste blev straks ved overtagelsen sammen med tre kister med ægtefællernes børn nedsat i krypt nr. 9. Flere medlemmer af familierne Mösting og Schulin bisattes her i den kommende tid, blandt andet grevinden 18. juni 1770. Krypten blev ødelagt ved bombardementet 1807, og resterne af kisterne overførtes derefter til vestfløjens nr. 7 (se ovenfor s. 369). 19. febr. 1816 solgtes det til direktøren for den kongelige grønlandske handel Hartvig Frisch. Den sidste begravelse, der noteres under denne familie, fandt sted 1824. Nr. 10 blev åbenbart aldrig benyttet af familien Schulin; den blev 1816 sammen med nabokapellet nr. 9 afstået til kirken. På kapellets gulv hensattes 1835 Constantin Bruns kiste. Sønnerne købte 1885 krypten på den betingelse, at den ikke skulle benyttes til andre begravelser. Samtidig erhvervedes den øvre begravelse på kapellets gulv af kirkens ældste Ferdinand Reymann, der ved en større testamenterisk gave skænkede midler til kapellets dekoration af kalkmalerier.

Kapel nr. 9 har trægitterværk med hellebardspidser af samme form og fra

samme tid som de foran omtalte ved nr. 7 og 8. I arkaden til nr. 10 er 2 lave jernlåger af nyere form, antagelig stammende fra overtagelsen 1884.

Gravminder. I kapel nr. 9 er siden 1938 hensat tre kister, der hidtil havde stået i vestfløjen ved indgangen til Lentes kapel. De tre kister indeholder grev Ernst Schimmelmans, død 1831, og hans to hustruer Emilie, f. Rantzau, død 1780 (i sarkofagen til venstre), og Charlotte, f. Schubart, død 1816 (i kisten til højre). Emilie Schimmelmans kiste er stærkt barok i profilerne med højt karnisformet låg. Ernst Schimmelmans kiste har på kortsiden en udskåren flaske i et stjerneornament. Charlotte S.s kiste har på kortsiden et våbenskjold. På væggen to våbenskjolde af tin, utvivlsomt oprindelig tilhørende disse kister. Ernst S. købte ingen gravkrypt i kapellet, men han og hans efterslægt betalte årlig leje for opbevaring af de tre kister.

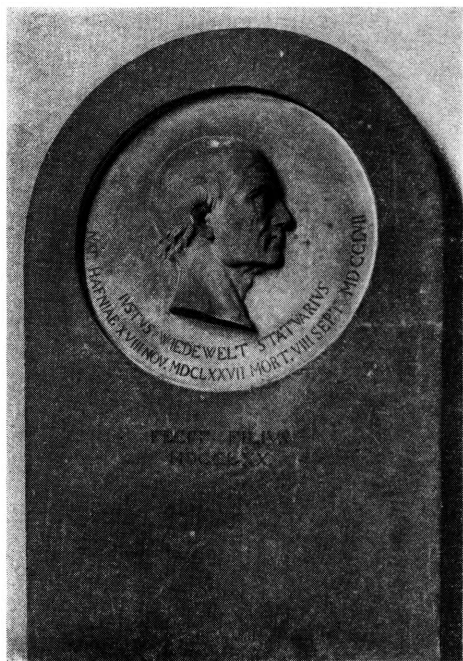
I krypten under nr. 9 blev 1927 nedsat en kasse med knoglerester. Om to af kranierne har man formodet, at de tilhørte Struensee og Brandt; se Arthur Fang: Roskildestudier (1944), s. 137—50.

GRAVMINDER I KIRKEN OG DEN STORE KIRKEKRYPT

Kirken var i tidligere tid, navnlig for branden 1728, fyldt med epitafier og gravsten. Grundplanen fra 1673 (fig. 14) viser, at gulvet på den tid var helt optaget af begravelsessteder. Om de af epitafierne og gravstenene, hvorom der findes skriftlige meddelelser, se den samlede oversigt s. 410. Der findes nu kun to epitafier (der dog oprindeligt hørte hjemme andetsteds) samt to gravsten, der altid har været her, men som dog begge er flyttet fra deres oprindelige sted.

Epitafier. 1) 1692. Dr. Johannes Lassenius, præst ved Petri kirke, professor ved Københavns universitet. Epitafiet (fig. 102) er udført af Thomas Quellinus kort efter dr. Lassenius' død⁹³. Materialet er marmor, sandsten, stuk og træ. Der er ikke noget portræt af den afdøde; de talrige figurer på epitafiet har alle symbolsk betydning. Den centrale del af monumentet er et sandstenskors, der hviler på en hængeplade, ligeledes af sandsten, med indad svajede konsoller, og ved hvis fod den ovale, laurbærkransede indskrifttavle af hvidt marmor hviler. To småengle i voldsom bevægelse under korsets arme er i færd med at fæstne til væggen et sort, tungt stjernedækket tæppe med forgyldte frynser. En tredje lille engel sidder nederst til venstre på hængepladen, grædende og med venstre albue støttende til et dødningehoved. Epitafiets hovedfigur er en stor engel iført stærkt knitrende klædebon. Den står til højre for korset med venstre hånd ved mindetavlen; i højre holder den en griffel og skriver dermed på korstræet: »Spes mea in Christo«. Endelig er der 3 cherubimhoveder omkring kors og tavle. — Tidligere var epitafiet oversået med Kristi marterredskaber, alle udført af træ. Tornekronen sidder endnu i korsarmenes skæring; 1924 fandtes på kirkens loft både spyddet, isopstængelen med svamp og faklen. En tegning i det aldrig udgivne 3. bind af Danske Vitruvius viser, hvordan de oprindeligt var anbragt. Helt forsvundet er stigen, marterpælen, svøben og den galende hane. Disse ingredienser var åbenbart med fuldt overlæg anbragt strittende til alle sider og har givet epitafiet et uroligt præg, der svarer både til skikkelseernes stærkt drejede bevægelser og til de gloriestråler, der oprindeligt udgik fra tornekransen, men som nu sidder løst samlet under korsets vinkler. — Epitafiet skærmes af et gitterværk med spiraler, i et mønster, der meget minder om gitterlågerne i det store kapel (side 356), og som fortil er delt i tre felter med Lassenius' og hans hustrus spejlmonogrammer indesluttet i små cirkelslag.

Indskriften i fordybede og sortmalede versaler beretter, at J. L. var født i Pommern, hvor han også modtog sin første uddannelse; videre lærdom til-egnede han sig i udlandet, hvorefter han [som rektor og] som provst virkede

Hude 1911

Fig. 101. S. Petri. Epitafium over Just Wiedewelt, udført af Johs. Wiedewelt 1770 (s. 392).

Johs. W. 1767⁹⁵. Under billedet læses med indhugne kapitæler: Iustus Wiedewelt statuarius. Og derunder: Nat[us] Hafniae XVIII Nov. MDCLXXVII mort[uus] VIII Sept. MDCCLVII. Fecit filivus MDCCLXX.

Epitafiet blev sat over graven i den nye urtegård⁹⁶ (nærmere om dets placering vides ikke), men flyttedes 1865 sammen med Lassenius' epitafium til kirken⁹⁷. Nu står det i nordre korsarms nordvestlige fag på nordvæggen.

Gravsten. 1) O. 1659 (fig. 121). Gravplade af støbejern over kgl. privilegeret boghandler Chr. Cassubens børn. Den store jernplade har som ramme langs alle fire sider en indskrift med forhøjede versaler. Indenfor er der en ramme af laurbærblade med fire evangelistmedailloner i hjørnerne. Foroven to halvrunde, af smallere laurbærkranse indfattede felter med slægtens våben til venstre, Tre-enighedens symbol til højre. I sviklen over felterne er bovnende skyer og et træ. Den indrammende indskrift langs kanterne indeholder navnene på Chr. Cassubens gejstlige forfædre; hertil svarer i midtfeltet en 4 gange gentaget fremstilling af en præst. — Hovedindskriften⁹⁸ meddeler, at gravstedet tilhører Chr. Cassubens, hans hustru og børn; disse sidstes navne opregnes: Anna Margrethe, død 6. jan. 1657, 7 år 12 dage gammel, Laurentius Christian, død 12. jan. 1659, 17 måneder gammel, og Dorothea □.

Pladen må være lagt, mens Chr. Cassubens endnu levede. Efter gravplanen 1673 (fig. 14) var dens plads i søndre korsarms østfag, men er nu, formentlig

i Holsten; i København opildnede han denne kirke ved sin stemme og blev professor ved universitetet; 2 gange var han gift, sidst med Geske Wilde; han levede i 56 år og 6 måneder og døde 29. august 1692.

Epitafiet var sammen med gitret oprindelig anbragt over gravstedet i kapellets østfløj nr. 20. Siden 1865 har dets plads været i midtfaget på nordre korsarms nordvæg⁹⁴.

2) 1770. Just Wiedewelt, billedhugger, død 1757. Epitafiet er udført af sønnen Johannes W. I en grå kalkstensstele (fig. 101), indmuret i kirkens væg og halvrundt afsluttet foroven sidder Just Wiedewelts portrætmedaillon, i markant profil, udført i hvidt marmor. Portrættet er utvivlsomt en gengivelse af en medaillon med faderens billede, udført af

Hude 1911

Fig. 102. S. Petri. Johs. Lassenius' epitafium, udført af Th. Quellinus (s. 391).

siden 1865, indmuret i nordre korsarms østlige fag på dettes nordmur (altså på linie med Just Wiedewelts og Lassenius epitafier). Indskriften er gengivet af Bobé s. 357; anf. v. s. 216 siger, at pladen er et epitafium, men den omløbende indskrift og evangelistmedaillonerne har udpræget gravstenkarakter.

2) O. 1783. Michael Carl Tröschell, klokkestøber. Støbt messingplade med udhævede skriftegn. Indskriften i kapitæler beretter, at her hviler kgl. hof kanon- og klokkestøber M. C. Tröschell, født i Nürnberg 1717 og død den 11. april 1783, samt hans hustru, født i København 1733 og død□. — I midten er støbt en klokke over 2 kanonløb. En efterskrift har allusion til billedet:

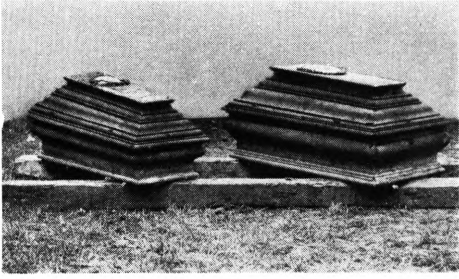
»Wan die Todten Glock wird schallen — und unsre Leiber thun zerfallen — nim dan Jesu aus Erbarmen — unser all in deine Armen.«

Pladen må oprindeligt have ligget i søndre sideskibs midtgang tæt ved midtskibet; på planen 1673 tilhører nr. 40, der er anbragt her, Jacob Bastiansen, mens den i slutningen af 18. århundrede tilhørte Tröschell⁹⁹. Pladen er vistnok flyttet fra sit oprindelige sted ved reguleringen af kirkens gulv 1816¹⁰⁰.

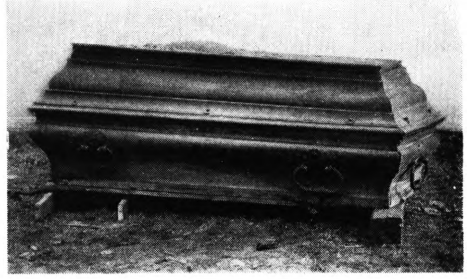
Begravelser i kirkens krypt. Endnu før den store krypt (»das grosse Kirchengewölbe«) blev bygget 1691—92, havde Petri kirke en gravhvelving, som første gang omtales 1667, da admiral Niels Helts kiste ad den da nymurede trappe blev ført ned i hvælvingen¹⁰¹. Sammesteds bisattes også den holstenske kansler von Kielmannsegg¹⁰² den 10. oktober 1676, og kort efter, den 19. december, ryttergeneralen fra slaget ved Lund Carl von Arenstorff, dog kun midlertidigt¹⁰³. Hvor denne krypt har været, er lidt uklart, måske under søndre korsarm, måske under koret; 1679 omtales en nybygget krypt under alteret¹⁰⁴. Den er i alle tilfælde tilmuret, om ikke før, så i 1816, da en del murede begravelser blev fyldt, og den blev øjensynlig opgivet som begravelsessted, da den nye nordre korsarm med sin rummelige krypt blev opført. I denne nye gravhvelving blev de første kister nedsat juli 1692¹⁰⁵, og dens gulvplads synes hurtigt at være optaget. 1709 måtte kisterne stables oven på hinanden, for at der kunne skaffes plads til flere begravelser¹⁰⁶, og 1723 måtte (se ovenfor s. 258) krypten udvides. Blandt de mange, der i årenes løb er bisatte her, kan vi af kirkens begravelseslister nævne i flæng: kgl. bygningsinspektør Ernst Brandenburger 1713¹⁰⁷, Christian Gyldenløve med familie (se ovenfor s. 370) 1734, baron von Korff 1776¹⁰⁸, flere medlemmer af den tyske rigsgrevelige slægt Sponeck 1770—80¹⁰⁹, baronesse Friederica von Bolten 1784, baronerne Henrik og Johan Henrik von Bolten henholdsvis 1790 og 92¹¹⁰, matematikeren J. N. Tetens¹¹¹, død 1807 og hensat i krypten 1809, major Cosmus Bornemann til Bjergbygård 1820¹¹², grosserer H. C. Müffelmann 1841¹¹³, den engelske opdagelsesrejsende Richard Cleasby 1853¹¹⁴. Denne sidstnævnte bisættelse er tillige den sidste, der er noteret i kirkens begravelseslister.

Kisterne stod i krypten, tæt sammenpakkede og ofte ødelagt af andre kisters vægt, indtil foråret 1937¹¹⁵. Den store gravhvelving blev da ryddet, og kisterne blev nedsat i en stor fællesgrav på den gamle kirkegård langs kapellet. Da kisterne ofte havde former, der var karakteristiske for tiden fra o. 1700 til o. 1830, blev de fotograferet af Nationalmuseet (fig. 103—110). Alle kisteplader blev fjernet og opbevares nu i kapellets østfløj. Kun et lille fåtal af kisterne er det nu muligt at identificere; et par af dem afbildes her, desuden også Cleasbys særprægede kiste (fig. 110).

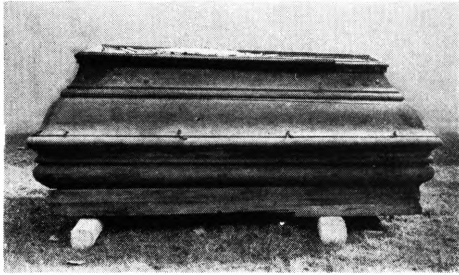
Kisteplader, se s. 422.

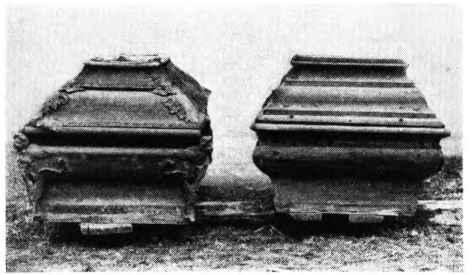
103

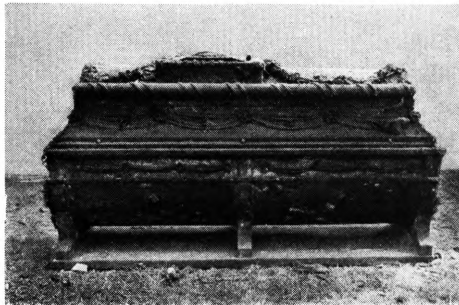
104

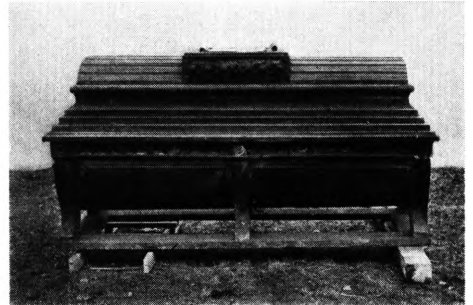
105

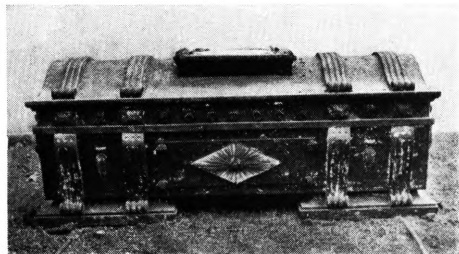
106

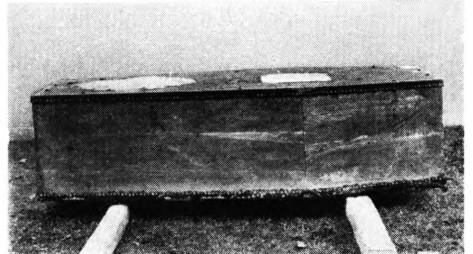
107

108

109

110

Fig. 103—110. S. Petri. Kister fra den store kirkekrypt. — 104. Andreas Thuun, død 1757. — 107. Muligvis Alexander Kölpin, død 1801. — 108. Gerhard Friederich Wriesberg, død 1811. — 109. Vinhandler Peter Nielsen, død 1833. — 110. Richard Cleasby, død 1847 og bisat 1853 (s. 394).

Nationalmuseet fot.

GRAVMINDER I DEN NYE URTEGÅRD¹

Da hele den nordlige del af den nye urtegård i vort århundrede er frasolgt og en væsentlig del af gravminderne i tidens løb tilintetgjort, kan man næppe få et pålideligt billede af begravelsespladsen i dens ældre skikkelse. Kun i den tilbageblevne, sydlige del, omsluttet af de tre kapelarme, er der en del gravminder bevaret, dels gravsten og andre kirkegårdsmonumenter, dels væg-faste epitafier, som for det meste er indmuret i den langstrakte blænding under kapellets ovalvinduer. Kun disse sidstnævnte gravminder synes nu at sidde på deres oprindelige plads.

Epitafier. 1) 1690. Magister Gabriel Trusius og Johannes Henrik Thamsen, døde 1689. Den delvis forvitrede latinske indskrift fortæller, at de to unge mænd, den første fra Ungarn, den anden født i Holsten, var studenter, bestemt for den gejstlige stand, men bortreves 1689, hin af den ydre flamme (d. v. s. operabranden), denne af den indre flamme; deres pårørende har rejst dem dette minde 1690. Rødlig, stærkt forvitret kalksten med fordybede versaler. I urte-gårdens sydvesthjørne ud for begravelse nr. 20 i kappellets vestfløj. Bobé, 240, 402 f.

2) 1690. »Christoffer Zeise v[or] sich vnd seine Erbe[n] . . . 16[87?]*«.* Gravstedet købtes 1687 af guldsmed Christoffer Zeise, død 1690. Rødlig gotlandsk kalksten, 77×150 cm, med udhugget, liggende relieffigur forneden, stærkt forvitret. Tysk indskrift med fordybede versaler. Anbragt i murblænding under tredie vindue fra syd i vestfløjens østmur. Bobé, 21, 403.

3) 1691. Henrich Schmidt »vor sich, seine Frau und Kinder und Erben erblich . . . 1691*«.* Ifølge begravelsesprotokollen er gravstedet 1691 købt og videre-solgt af tre hattemagere efter hinanden. Gullig kalkstensplade, 77×140 cm, med relieffer i fordybede felter, til venstre et timeglas med vinger, til højre et bekranset dødningehoved; forneden to blomsterrelieffer samt årstallet. Anbragt i urtegårdens sydøsthjørne under østfløjens sydligste vindue. Bobé, 402.

4) 1695. Peter Carstensen Holsteiner [bager] og Bohle Carstens Holsteiner. Rød kalksten med fordybede versaler og årstal, 77×140 cm. Foroven en udhugget kringle i fordybet medaillon. forneden et vinget dødningehoved med blomsterrelieffer ved siderne. Anbragt som nabo til nr. 3 på østfløjens vestmur i murblænding under vinduet lige syd for den store port. Bobé, 402.

5) 1707 (fig. 111). Kirurggravstedet. Rød Ølands kalkstenstavle, 80×115 cm. Forneden et dødningehoved over korslagte knogler. Den tyske indskrift med fordybede versaler er ret mangelfuld; minder om, at også kirurgen må dø: ». . . Die Sund (!) der Menschen wird hier mit dem Todt belohnet. Drumb werden auch damit [die] Schirurgfi nicht verschonet. Wer [diesen] Stein und Grab sieht mercke dies dabey, das die Krancken Helfer selbst nicht sind vom Tode

Fig. 111. S. Petri. Epitafium 1707 på kirurggravstedet (s. 396).

L. L. 1955

frey. [17]07«. Gravstedet købtes 1697 af barber og kirurg Wilhelm Blanckenheim. Det indrettedes efter begravelsesprotokollens ordlyd »für die Sämtliche Kunstliebende Barbierer Gesellen dieser Stadt«. Epitafiet sidder i feltet under vinduet ud for Weybergs gravkrypt i kapellets sydfløj. Bobé, 402.

6) O. 1712. Frantz Julius Lütken, f. 21. okt. 1650 i Dellien i Lauenburg, søn af møller Frantz L. i Lüneburg og Anna Sophia Wolf, amtmandens datter. Han gik ti år på gymnasiet i Lüneburg, og efter at have fuldført sine universitetsstudier på fire år blev han medhjælper hos superintendenterne Sandhagen og Edzhard Hebræus. I fire år var han rektor i Salder i Altmark Brandenburg, i fem år andenpræst i Magdeburg, i tre år var han pastor primarius og provst i Stargard i Pommern, i 17 år kirkeråd, provst og stedfortræder for superintendenten i Berlin samt medlem af kirkekollegiet og det kgl. preussiske gehejmeråd. 1704 blev han af den danske konge kaldt til hofprædikant og professor ved det ridderlige akademi. 1712 den 12. aug. gik han til de himmelske boliger og efterlod her i København sit jordiske hylster tillige med sin første hustru Rosina Elisabeth, som var datter af superintendenten i Brandenburg Andreas Prætorius og Anna Rosina Crause, og som døde 2. dec. 1709; samt yderligere tre børn, der tidligere var døde: døtrene Marg[rethe] Elisab[eth] 19 år, Doroth[ea] Elis[abeth] 17 år og et barnebarn på 18 måneder. Han efterlod sin anden, dybtsørgende hustru Gertrud St[r]uve, som var af berømt københavnsk slægt — datter af [stadshauptmand] Barthel St[r]uve og Helena Sophia Mercker — født 3. marts 1683², og som 18. sept. 1711, mens pesten hærgede København, indgik i ægteskab med ham, så at man må erkende begges fromme udholdenhed. Han efterlod sig yderligere sønnen Frederik, født 29. juni 1700, døtrene Anna Elis[abeth], g. m. Christopher Dieter[ich] Chudius, ærkedegn i Saltzwedel, og Charlot[te] Soph[ie], født 12. juli 1703. Han var fader til 13 børn, hvoraf de ti var sendt i forvejen til himlen. Han levede 61 år, 9 måneder

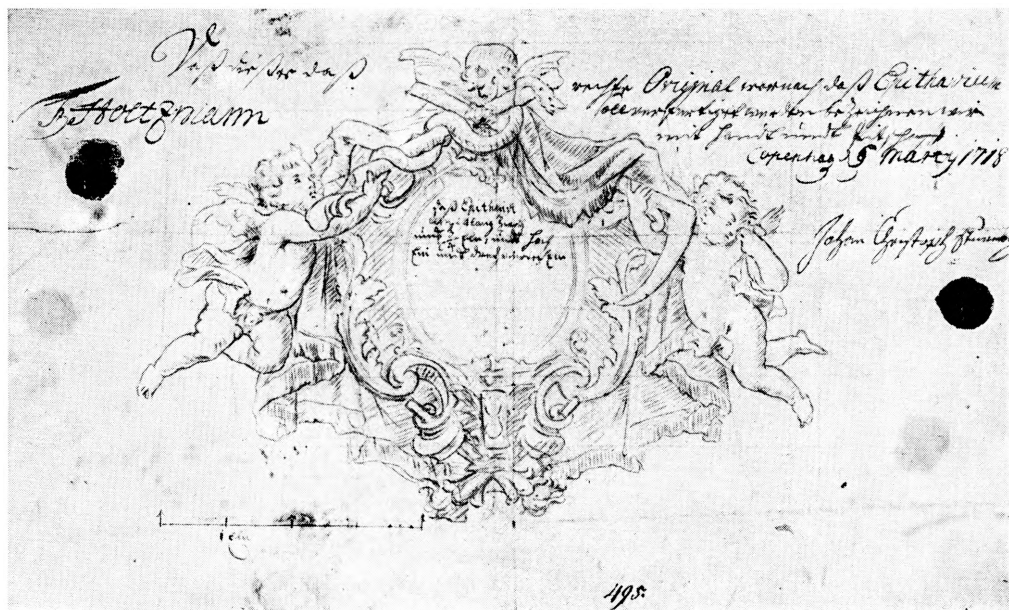
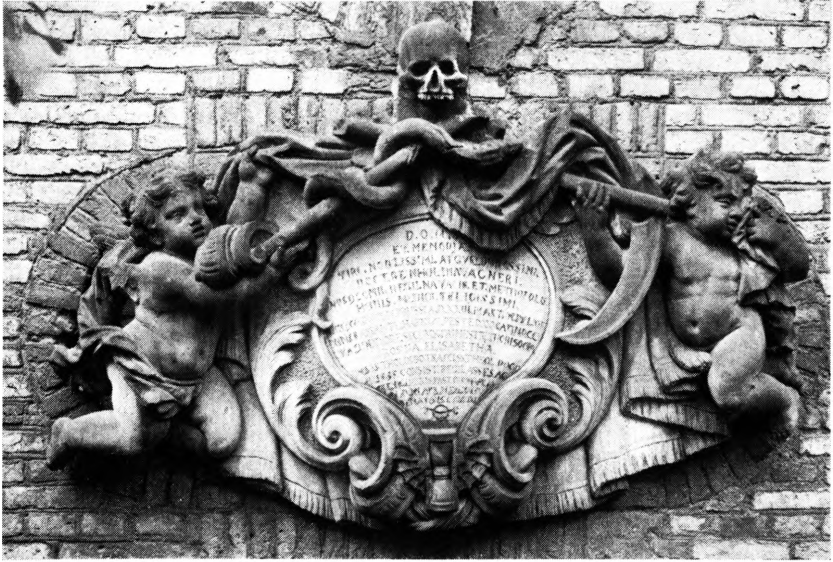

Fig. 112. S. Petri. Udkast til epitafium. Tegning 1718 af J. C. Sturmberg i Kunstindustrimuseet.

og 22 dage. — Latinsk indskrift i kursiv og versaler. Epitafiet er en sort kalkstenstavle, der med profileret ramme af sandsten følger blandingens form og er anbragt under ovalvinduet i feltet umiddelbart syd for nr. 7 (dr. Reinhold Wagners epitafium). Bobé, 403.

7) 1718? Reinhold Wagner, dr. med., medicus ved flåden og stadsmedicus i København, født [i Königsberg] i Preussen 23. marts 1672, død under den grasserende pest i København 26. aug. 1711, og hans anden hustru Rosina Elisabeth, født Botsack, datter af præst ved Petri kirke og professor ved universitetet Barthold Botsack, født 11. april 1684, død 20. aug. 1711. Det rigt ornamenterede *sandstensepitafium* (fig. 113) har oval indskrifttavle med latinsk indskrift i fordybede versaler, omgivet af kartouche og bladværk, dødningshoved foroven, timeglas med flagermusevinger forned. Til venstre ses i højt relief, næsten helt fri, en putto, som holder en eskulapstav, til højre en lignende putto, som her er dødens symbol, grædende med en le i hånden. Det særdeles dygtigt udførte epitafium skyldes utvivlsomt Johan Christopher Sturmberg. En tegning til et epitafium, signeret af denne kunstner (fig. 112), opbevares i Kunstindustrimuseet og svarer på få uvæsentlige undtagelser nær så nøje til det Wagnerske, at det kun kan være Sturmbergs skitse dertil³. — Anbragt under femte vindue fra syd i vestfløjens østmur (jfr. fig. 23). Bobé, 240, 403.

8) 1750. Johan Franciscus Schönheyder. Gravstedet er ifølge Begräbnispro-

M. -L. D. 1953

Fig. 113. S. Petri. Reinhold Wagners epitafium i den nye urtegård (s. 398).

tocoll købt 2. dec. 1750 af lægen J. F. Schönheyder. Glat *sandstenstavle*, indfattet i murblændingen, med indskrift i fordybede versaler: »Schönheyderisches erkauftes ewiges Erbbegräbnis vor sich und dessen Nachkommen, dessen Länge 4 Ellen und Breite 5 Ellen. Anno 1750 den 2. Decembris«. Om den tilhørende gravsten over J. F. S., se nedenfor s. 415. Over epitafietavlen er anbragt en *gravurne* (o. 1782) til minde om Birgitte Charlotte Dræbye, født Schönheyder, datter af ovennævnte, g. m. kommitteret i Kommercekollegiet Frantz Dræbye; hun døde 17. juni 1782 og efterlod sig to børn. Indskriften på vasen er i kursiv, for en del ulæselig. Epitafiet er anbragt i sydfløjens nordmur ud til urtegården under ovalvinduet i Wibes gravkapel. Gravstedet forblev ifølge begravelsesprotokollen længe i familiens eje; den sidst bogførte begravelse er fra 1871. Bobé, 402.

9) O. 1753. Johannes Batholomæus Bluhme, kgl. hofprædikant og generalkirkeinspektør, som efter i næsten 72 år med suk og megen møjle har arbejdet i kirkens tjeneste nu hviler sit legeme her for sammen med alle i Kristo døde at forvente opstandelsen; han var født i Tønder 1. nov. 1681 og døde i København 25. okt. 1753. — Den stærkt forvitrede *kalkstensplade* med indskrift i versaler og kursiv har samme form som murblændingen og sidder i kraftigt profileret sandstensramme med rocaillværk foroven og forneden. Anbragt ved siden af Reinhold Wagners epitafium (fig. 23), i vestfløjens østmur under sjette vindue regnet fra syd. Bobé, 403.

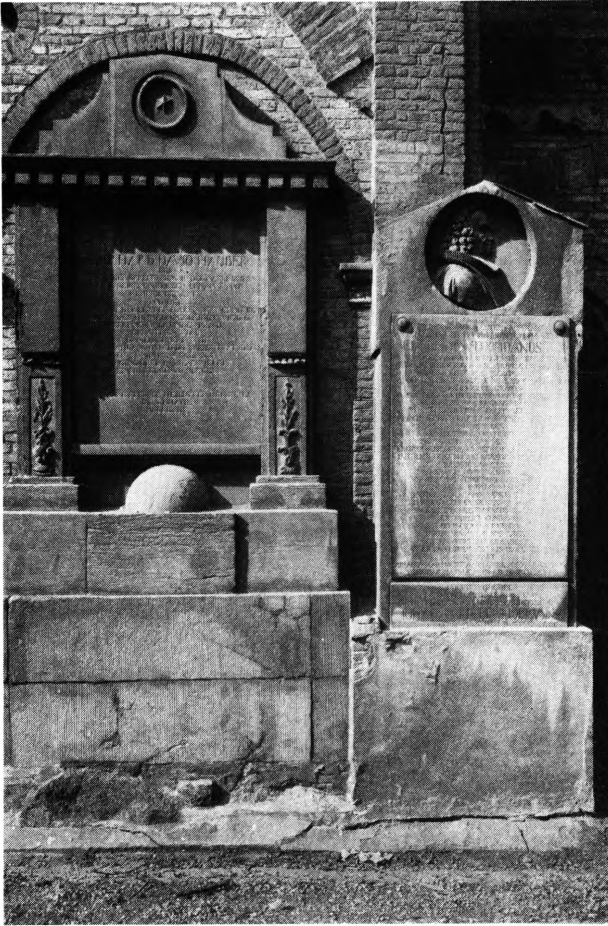
10) 1765. Erik Pontoppidan. Latinsk indskrift med fordybede versaler:

Hude 1911

Fig. 114. S. Petri. Det Münterske gravsted i den nye urtegård (s. 402).

Efter megen møje, ilende til den himmelske hvile, overdrog Erik Pontoppidan til denne jord sit trætte legeme. Han var først Guds ords tjener i Nordborg, Hagenbjerg og Frederiksborg, dernæst hofprædikant i København, biskop i Bergen og omsider prokansler ved universitetet i København. Han nåede de forskellige poster ikke ved sin egen, men ved milde kongers vilje, da han hellere ville gavne end styre. Med vilje gjorde han ikke uret mod nogen og tilgav med lethed dem, der gjorde uret mod ham. Skønt han ikke var ukendt med sine egne brst, undgik han dog altid tre ting: forargelse, processer og gæld. Al unyttig strid foragtede han, og af religiøse grunde bar han ikke had mod nogen, måske undtagen gudsbespottere og hyklere. Han søgte med mund og pen at mildne kirkens og fædrelandets sår og erkendte sig altid selv som en unyttig tjener, der burde frelses alene ved Jesu Christi nåde. Af tre fredfyldte og lykkelige ægteskaber efterlod han sig ti håbefulde børn, og af sine litterære sysler efterlod han en række skrifter, som fremtidige århundreder vil have nytte af. Sit første åndedrag drog han i Aarhus i Jylland anno 1698 den 24. august, sit sidste i København anno 1764 den 20. december. — På en mindre plade under den store indskrifttavle er senere indridset en latinsk gravskrift over hans tredie hustru: Han ville også, at Johanna Maria Hofman, der dybt begræd hans død, skulle dele hans grav med ham, ligesom hun havde delt hans leje. Hun var født den 1. februar 1722 og døde den 3. maj 1809. — *Monumentet* er formet som en stele (fig. 115) af sandsten, 158×93 cm, på muret sokkel. Det

Hude 1911

Fig. 115. S. Petri. Epitafier i den nye urtegård, over Erik Pontoppidan (til højre) og Eberhard David Hauber (til venstre).

er gavlformet afsluttet foroven, har særlig pasat mdskrifttavle af hvidt marmor, over hvilken der er indsat en portrætmedaillon af Erik Pontoppidan i profil ligeledes af hvidt marmor, udført af J. Wiedewelt 1765⁴. Epitafiet er anbragt ved vestre kapelfløjs nordøsthjørne. Bobé, 404.

Den stærkt slidte *grausten* er nu indmuret i kirkegårdens hegnsmur ud mod Nørregade (se s. 415). 130×103 cm. Af den meget medtagne indskrift i fordybede versaler læses: » . . . Salig Er[ik] Pontoppidan . . . og Procancellarius . . . [K]øbenhavnske Universitet . . . [Født i Aar]hus d. 24. Aug. 1698. Døde i Kiøbenhavn d. 20. Dec. 1764«. Stenen lå siden 1865 som tærskelsten foran sakristiets dør⁵ og er formentlig indsat på sit nuværende sted ved murens ombygning ca. 1915.

11) O. 1774. Anthon Christopher Rohn. Tysk indskrift med fordybede ver-

saler: I denne grav håber en benådet synder ved navn Anthon Christopher Rohn at hvile. Han var født 1696 26. sept. Gud brugte ham som lærer for menighederne i Eddelack, Bovenau og Rendsburg. Endelig blev han 1729 kaldet til den tyske S. Petri menighed i København, hvor han tjente med evangeliet i 38 år. Han afkastede sit jordiske hylster 12. maj 1774 og afventer i fællesskab med de her begravne kære den glade opstandelse til det evige liv. — Gullig kalkstenstavle, anbragt på vestfløjens østmur under syvende vindue fra syd, tilpasset efter blændingens form. Bobé, 240, 403 f.

12) 1779. Eberhard David Hauber, præst ved Petri kirke. Tysk indskrift med fordybede versaler: E. D. H. hviler her midt blandt de mange, der af ham fik vejen vist til retfærdighed. Han var født 27. maj 1695 og døde 13. februar 1765. Taknemlige venner rejste ham dette minde 1779. — Det højt opbyggede monument (fig. 115) er nabo til Erik Pontoppidans; det dækker vestfløjens nordligste vindue og når op til blændbuens toppunkt. På en høj sandstenssokkel hviler det store epitafium, ligeledes af sandsten, med fremspringende piller ved siderne, som, smykkede med blomsterornamenter, bærer en arkitrav med tandsnitfrise. Derover et svajet topstykke med cirkelfelt, hvori er indfattet en slange, der bider sig selv i halen og omskriver en seksstjerne. Under selve den glatte indskrifttavle hviler på sandstensunderlaget en halvkugle af hvidt marmor, den nordlige verdensglobus med indridsede kontinenter. Monumentet er som de fleste anselige epitafier fra slutningen af 1700'rne i Petri urtegård udført af J. Wiedewelt⁶. Bobé, 404.

13—16) Det münterske gravsted 1794—1841; i hjørnet ved Lentes kapel (fig. 114). Bobé, 405.

13) 1794. Balthasar Münter, præst ved Petri kirke, født 24. marts 1734, død 5. oktober 1793. Monumentet, der er udført af Wiedewelt 1794⁷, er af marmor, måler 220×95 cm og er anbragt i murnichen i urtegårdens hegnsmur ud mod Larslejstræde; det har glat indskrifttavle med tysk indskrift i fordybede versaler; over et trinformat fodstykke flankeres tavlen af to svære pilastre, hvorover ses det rundede topstykke med romerske rankeslyng på begge sider af et rundt medaillonfelt, der viser dr. Münter i profil.

14) 1833. Dr. Frederik Münter, biskop over Sjælland, født 14. oktober 1761, død 9. april 1830; mindetavlen, 75×44 cm, blev opsat af sønnerne. Hvidt marmorrelief i glat kalkstensramme; under relieffet en tavle med to nagler i form af prydrosetter og kort latinsk indskrift. Monumentet er udført af H. E. Freund 1833⁸. Anbragt på murpillen til venstre for Balthasar Münters epitafium.

15) 1837. Friederike Brun, født Münter, født 3. juni 1765, død 25. marts 1835. Mindetavlen, 77×37 cm, er anbragt på murpillen til venstre for faderens monument, svarer ganske til broderens, blot mindre, og er ligesom denne udført af H. E. Freund, 1837.

L. L. 1955

Fig. 116. S. Petri. Chr. Karstens og Angeneta Kreyers gravsten 1691 (s. 366).

L. L. 1955

Fig. 117. S. Petri. Maria Beekers gravsten 1752 (s. 405).

16) O. 1841. Carl Wilhelm Theodor Münter, justitsråd og rådmand, R. af D., født 6. oktober 1798, død 13. februar 1841. Hvid marmortavle, 58×84 cm, med sortmalede, fordybede versaler. Anbragt i nordmuren på Lentes kapel.

17—18) Ponsaings familiebegravelse 1810—1834. Bobé, 407.

17) 1810. Anna Christina Ponsaing, født 5. marts 1768, død 19. juli 1807. Glat sandstentavle med tysk indskrift i kursiv. Rejst 1810 (rgsk.) umiddelbart nord for porten i kapellets østfløj.

18) O. 1834. Johann Georg Jacob Ponsaing, silke- og klædehandler samt major i Københavns borgervæbning, født 25. november 1758, død 19. december 1834; i 42 år beklædte han tillidshverv ved Petri kirke, deraf 23 år som kirkeældste. Tysk indskrift med kursiv, ganske som foregående og anbragt ved siden af denne, på den anden side af murpillen. De to ganske ens tavler har en let profilering i kanten og segmentformet topstykke. Se endvidere under gravsten nr. 6, s. 406.

19) O. 1813. Ludwig Manthey, præst og jubellærer ved Petri menighed, født 26. marts 1735, ordineret 27. marts 1759, kaldet til præst ved Petri kirke 9. maj 1775, død 26. august 1813. Oval mindeplade af norsk marmor(?) anbragt i murblændingen ud for det Brandtske gravkapel, sydfløjens nordmur, mellem

Schönheyders og kirurgernes gravsteder. 63×75 cm. Fordybet, oprindelig vistnok udfyldt, kursiv. Bobé, 402.

20—22) Den lehmannske familiebegravelse 1834—1856; ved østfløjens vestmur, tæt nord for Ponsaings gravsted. De tre mindetavler er anbragt i nicher, den midterste højest, indrammet af murværk i røde og gule striber, en tydelig efterligning af kapellets oprindelige murværk. Bobé, 407.

20) O. 1834. Louise Lehmann, født Bech (g. m. nedennævnte M.C.G.L.), født 2. februar, død 9. maj 1834. Finkornet sandstenstavle, 33×85 cm, med sortmalede, fordybede versaler; anbragt længst til venstre.

21) O. 1841. Julius Lehmann, søofficer, født 22. december 1813, død 13. august 1841. Størrelse og udseende som den foregående, anbragt længst til højre.

22) O. 1856. Martin Christian Gottlieb Lehmann, konferensråd [deputeret i Kommercekollegiet], født 16. marts 1775, død 5. oktober 1856. Sandstenstavle, 33×85 cm, med portrætrelief af hvidt marmor. Anbragt mellem de to andre mindetavler.

23) O. 1842. Peter Mathias Bentfeldt, kaptajn i borgervæbningen og kgl. hofblikkenslager, født 29. januar 1738, død 29. september 1816; hans hustru, født Robbersen, født 26. oktober 1750, død 2. april 1836; samt deres børn Friderikke Sophie B., født 10. august 1774, død 9. november 1798, Andreas Friderik B., født 4. marts 1788, død 6. maj 1818, Anna Margretha B., født 2. december 1778, død 16. juli 1834, og hofblikkenslager Peter Georg B., født 1. november 1776, død 29. marts 1842. — Hvid marmortavle med fordybede versaler, foroven prydet med et sandstenstopstykke, hvis volutter ruller sig sammen om rosetter; på et fodstykke er udhugget en bikube. Anbragt på nordsiden af kapellets østfløj. Bobé, 406 f.

24) O. 1845. Maria Sophia Scherfig, født Smidt; født 11. april 1785, død 30. januar 1845. Den lille kalkstensplade, 52×78 cm, med fire nagler i hjørnerne er anbragt i murblændingen under det andet vindue regnet fra syd i vestfløjens østmur. Tysk indskrift med fordybede versaler. Ikke omtalt hos Bobé.

25) Nyere, fra 1800'rne, med kort tysk indskrift: I:P: Krehmers Familie-Begräbnisz. Fordybede, forgyldte versaler på hvid marmortavle i sandstensramme, 70—63 cm. I urtegårdens østre hegsmur under den 1939 opførte loggia. Bobé, 406.

På den nye urtegård har i tidens løb en mængde begravelser fundet sted. Kun de færreste kan stedfæstes, for langt de flestes vedkommende er stedet ukendt. Af sådanne ukendte begravelser i urtegården skal nævnes følgende: Stenhuggeren og arkitekten Jacob Fortling, død 1761 (gravstedet, hvori også arkitekten C. F. Harsdorffs forældre blev begravet, købtes 1744); billedhuggeren Fr. Ehbisch, død 1748; bogtrykkeren Ernst Henrik Berling, død 1750 (mindetavle opsat 1949 på østfløjens vestmur); Nicolai Eigtveds børn 1750 ff., rime-

L. L. 1955

Fig. 118. S. Petri. Hjørnemedaille på Claus Vendorffs gravsten i den nye urtegård (s. 405).

ligvis også N. E. selv (se nærmere under den gamle urtegård nr. 1); og endelig skal omtales billedhuggeren I. G. Grund, død 1796 (gravstedet købt 1783).

Gravsten. I kirkegårdsmuren er 1924 indsat de gravsten, der tidligere var i kapellets østfløj, og som er omtalt s. 360 ff. Desuden findes her:

1) 1752 (fig. 117). Lagt af kgl. privilegeret skorstensfejer Johan Michael Beeker over hans hustru Maria, død 22. okt. 1751 i sin alders 63 år. Ølandsk kalksten, 177×177 cm. Tysk indskrift med versaler; hjørnemedallioner med blomsterornamenter; i midten et timeglas med dødningshoved og korslagte knogler mellem årstallet 1752. Indsat i urtegårdens østre hegnsmur. Bobé, 406.

I græsset ligger følgende gravsten:

2) O. 1756 (fig. 118). Claus Vendorff, kgl. overberider, født 9. okt. 1669, og efter at have tjent kongen i 54 år død 11. jan. 1749, 79 år og 3 måneder gammel, samt hans hustru Anna Vendorff, med hvem han havde tre børn, født 21. juli 1674 og død i sin enkestands ottende år, 9. aug. 1756. Norsk marmor, 190×140 cm. Tysk indskrift med fordybede versaler, navnene i kursiv. Langs stenens profilerede kant er udhugget en bladranke med rocailleværk. I de fire hjørner, hvor i tidligere tider evangelistsymbolerne var anbragt, er udhugget medallioner med en rytterskikkelse i hvert; de ret medtagne fremstillinger har åbenbart motiver fra det kgl. stutteri. Bobé, 408.

3) O. 1756. Johan von Holtén [hofsnedker], født i Wilster i Holsten 11. nov. 1688, død i sin alders 71. år, 8 måneder, 28 dage, samt hans hustru Maria Dahl, født i Tørning mølle ved Haderslev, død i København 25. april i sin alders 68.

år. Lys, grå kalksten, 187×125 cm. Hustruens fødsels- og dødsår er ikke medtaget på stenen, hvor der heller ikke synes at være udsparet plads til senere udfyldning. Let profileret kant med hulstav og vulst. Indskrift med fordybet kursiv. Bobé, 408.

4) O. 1777. Johann Franciscus Gottlieb Schönheyder, praktiserende læge, født i Frauenwalde i Thüringen 20. febr. 1701, i næsten 50 år læge i København, død 28. juni 1777; samt hans hustru og livsledsagerinde i 30 år, Mette Mossin, født 19. april 1713, død 26. aug. 1766; tre sønner og fire døtre overlever ægtefællerne. Rødlig (Nexø) sandsten med kantprofil, 195×135 cm. Tysk indskrift med fordybede versaler. Bobé, 407.

5) O. 1787. Lille, hvid kalksten, 45×30 cm, med tysk indskrift, fordybede, sortmalede versaler, over to børn, Charlotte Louise Böhm, født 7. juli 1785, død 8. aug. 1786, og Christian Michael Böhm, født 20. nov. 1780, død 7. dec. 1787. Bobé, 408.

6) O. 1812. Skibskaptajn Joseph Anthon Ponsaing, født 1. maj 1752, død 10. jan. 1812. Tysk indskrift med fordybet kursiv. Granitsten, 82×50 cm, i form af en halv cylinder. I bedet foran østfløjen. Bobé, 407.

7) O. 1822. Johan Martin Schönheyder, højesterets- og kammeradvokat, født [4.] febr. [1752], død 9. juli 1831 som konferensråd og ekstraordinær assessor i Højesteret, R. af D., Dbm.; samt hans hustru Johanne Margrethe Smith, født 10. dec. [1758], død 26. okt. [1822]. Kalksten, 155×90 cm, med svagt ophøjet indskrifttavle og karnisprofileret kant. Dansk indskrift med fordybede versaler. I græsplænen i urtegårdens midte. Bobé, 408.

8) Uden indskrift, formentlig fra o. 1750. Norsk marmor, 117×198 cm, med lire hjørnemedailjoner af storbladede blomsterornamenter.

†*Gravsten.* 1) 1706. Johan Hannemann. Efter Bobé, s. 227, indsat 1904 i den senere (1924) fjernede nordre hegnsmur.

2) O. 1765. Eberhard David Hauber (se s. 402) og hustru Maria Catharina Sigel; den sidste død 18. febr. 1759; 13. febr. 1765 er begge ægtefæller atter forenet i denne grav. Norsk marmor, lagt foran epitafiet nr. 12. Omtales af Bobé, s. 404, som forsvundet.

Kirkegårdsmonumenter. 1) O. 1825. Catharina Elisabeth Reitzel, født 26. nov. 1792, død 21. maj 1825. Sandsten, 62×47 cm; tysk indskrift med fordybede versaler. Hjørnenagler og let profileret kant. Under den afdødes data er tilføjet et vers: »Wandrer, bleib am Grabe stehen, — Lerne hier, was eitel ist, verschmäh, — Weine eine stille Thräne, — Und denn kannst du weiter gehn«.

2) O. 1826. Wulf von Blome »aus dem Hause Saltzau«, født 12. aug. □, død 12. sept. 1826. Sandstenstavle, o. 50 cm (over jorden)×63 cm, rundet foroven med trekvartcirkelformede hjørneskiver. Tysk indskrift med fordybede versaler. Anbragt foran vestfløjen. Bobé, 408.

3) O. 1868. G. F. Waagen, direktør for den kgl. malerisamling i Berlin, født i Hamburg □ febr. 1795, død i København 15. □ 1868. Nygotisk kors af kunstsandsten, 115×82 cm, på sokkel (80 cm høj); tysk indskrift med fordybede versaler. Sydligt i urtegården foran kapellets vestfløj.

4) 1777. Schottmanns familiegravsted, købt 18. febr. 1777 af muremester Johan Bernhardt Schottmann. Højt opbygget fundament af granit, 268×275 cm; derover en kalksten med skrånkant, 198×130 cm. Monumentet, der har en tumbalignende karakter, har kort indskrift med versaler: Schottmanns Familiebegravelse. 1834 blev graven oprenset, og indholdet af fem kister nedlagdes i en ny kiste, der forsynedes med de behørigte fem kisteplader. — Gravmindet, der er anbragt ved østre kapelfløjs nordvesthjørne, stammer mulig fra 1777, men er ganske tidløst i sin knappe form. Ikke omtalt hos Bobé.

GRAVMINDER I DEN GAMLE URTEGÅRD

Pladsen bag kirkens kor, kaldet »Krautgarten« og siden 1680 »der alte Krautgarten«, regnedes for et fornemmere sted end den øvrige kirkegård. Taksten for begravelser var her lidt højere. De ældste oplysninger om personer, der gravsattes i den gamle urtegård, stammer fra 1654. Nøjagtig 100 år senere, i 1754, foretog kirken en ændring af forholdene, idet der langs muren ud mod Nørregade blev indrettet 10 særlige gravsteder mellem begge portene ud til Nørregade. Den nordligste af disse porte er senere forsvunden og 1915 erstattet med en ny (se s. 328) lidt længere mod nord. Portens oprindelige stilling kan dog bestemmes, og det kan deraf med sikkerhed siges, at de 10 gravsteder mellem begge porte har svaret til 10 murnicher. De nye gravsteder blev på kirkens bekostning særlig indhegnet af tømrermester Jacob Iversen; samtidig udførte billedhuggeren Thomas Robbertsen en rokokovase over indgangen til kirkens nordre korsarm, og gartneren J. I. Hilcker plantede 10 træer, et for hvert gravsted. I modsætning til de andre begravelser under åben himmel blev disse nummererede; Nicolai Eigtveds efterladte hustru købte nr. 1. Hvor dette lå, lader sig let afgøre, skønt muren og gravstederne synes en del molesteret ved bombardementet 1807. I gravsted nr. 2 begravedes 1785 den kendte naturforsker Otto Frederik Müller, hvis epitafium (af Weidenhaupt) endnu sidder i muren. Familien Wohlert havde 1769 købt nr. 7 og der opsat et epitafium, der også eksisterer endnu. Der er stadig, som der efter regnestykket skal være, fire murnicher mellem nr. 2 og nr. 7. Det er da ikke svært at finde Eigtveds gravsted nr. 1.

1) 1754. Eigtveds gravsted. Arkitekten Nicolai Eigtved havde i forvejen et gravsted på den nye urtegård, hvor nogle af hans børn var begravet. Ifølge

kirkens regnskab blev han selv gravsat i den nye urtegård 7. juni 1754. Den 12. nov. 1754 købte hans enke imidlertid det nyindrettede gravsted nr. 1 i den gamle urtegård ved muren til Nørregade tæt ved hegnsmurens nordligste køreport. Købesummen var 50 rdl., hvortil kom 10 rdl. for retten til at lægge en gravsten og yderligere 10 rdl. for retten til at opsætte et epitafium. Det må formodes, at Eigtveds kiste først er bisat i den nye urtegård og derefter er overført til det nyerhvervede gravsted.

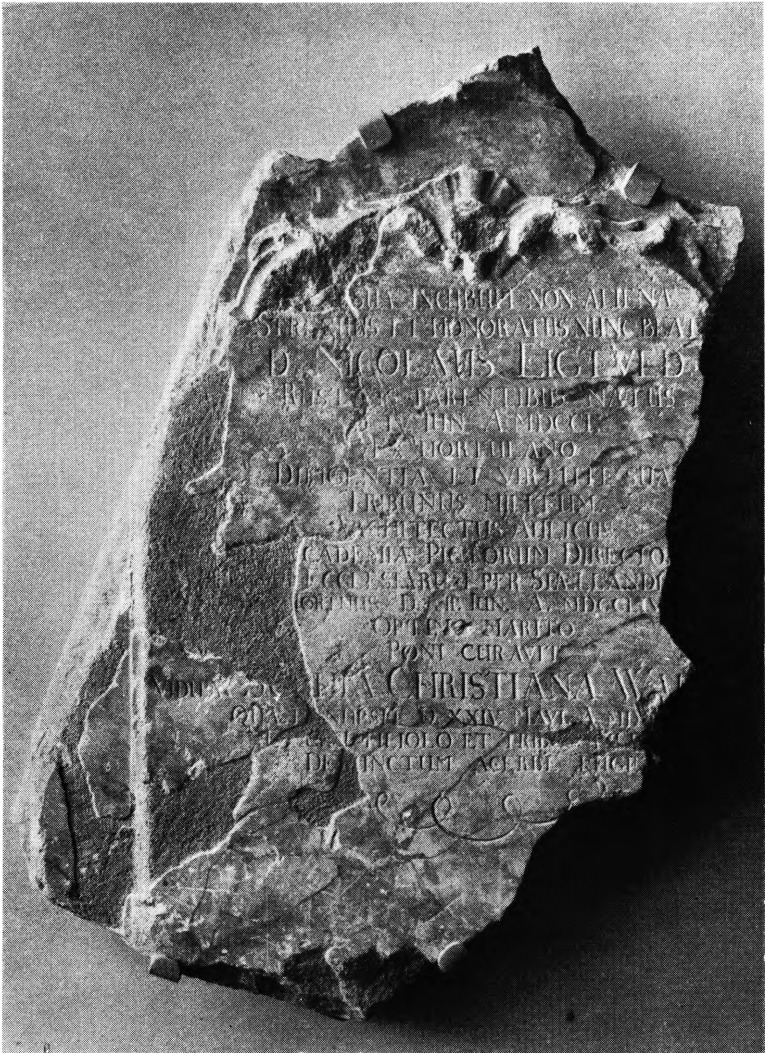
**Epitafium* (fig. 119). Weinwicks kunsthistorie fra 1811 meddeler, at epitafiet blev ødelagt under bombardementet 1807. Det er da blevet fjernet fra sin oprindelige plads, men blev genfundet maj 1942 ved udgravning til kælder under villaen Jægersborg allé 65. Hvorledes stenen er kommet til dette sted, har man ingen efterretning om. Den var brugt som hjørnestein under en trærem ved fundamentet i villaen, der antagelig er bygget 1870—80. Epitafiet blev derefter bragt til Nationalmuseet, hvor det i juni 1954 i 200-året for Eigtveds død er blevet opsat i Prinsens Palæes store nordre trappehal. Epitafiet er af kalksten. Den latinske indskrift er indrammet af rocailleværk. Stenhuggerarbejdet er efter Weinwicks troværdige oplysning udført af Petzold. Indskriften i versaler har denne ordlyd: . . . sua incubuit non alienæ strenuus et honoratus nunc beat [us] Dn. Nicolaus Eigtved. Rusticis parentibus natus. d. IV iun: a. MDCCI ex hortulano diligentia et virtute sua tribunus militum, architectus aulicus academiæ pictorum directo[r] ecclesiarum per Siællandi[am] [mor]tuus d. VII. iun. a. MDCCCLIV[.] Optimo marito poni curavit vidua Sophia Christiana Wal[ther] quæ e[o] nupsit d. XXIV maii a. MD[CCXLIII] e[t cum] filiolo et tr[ibus] filiabus defunctum acerbe luge[nt]. (Her i sin egen og ikke i en fremmeds grav hviler den virksomme og ansete, nu salige herre Nicolai Eigtved, født af almues forældre den 4. juni år 1701, fra at være gartner blev han ved sin flid og dygtighed oberst, hofbygmester, direktør for malerakademiet og (inspektør) for kirkerne på Sjælland, død den 7. juni år 1754. For den bedste ægtefælle blev dette minde sat af enken Sophia Christiana Walther, som ægtede ham den 24. maj år 1743, og som med en lille søn og tre døtre bittert begræder den afdøde). Epitafiet er restaureret 1954 af Claes Baumbach.

Kisteplade, se s. 439.

Weinwich, Maler-, Billedhugger-, Kobberstik-, Bygnings- og Stempelskiærer-Kunstens Historie (1811) s. 149. —Victor Hermansen i Berlingske Aftenavis 20. Juni 1942.

2) 1786. Det andet gravsted blev 1763 solgt til urtekræmmer Anthon Caspar Paulis arvinger. 1784 blev det overtaget af kirken, og de fem kister, som var deri, blev overført til nr. 5 i det store kapels vestfløj. 3. jan. 1785 videresolgtes gravstedet til den kendte naturforsker Otto Frederik Müllers efterladte hustru, der året efter lod et epitafium opsætte på muren.

Epitafium. 1786. Indskriften til epitafiet sad oprindeligt øverst på en særlig

L. L. 1955

Fig. 119. S. Petri. Arkitekten Nicolai Eigtveds epitafium. Nu i NM (s. 408).

tavle, der nu er forsvundet. Det udhuggede billedfelt, udført af Weidenhaupt, er beskrevet af Jonge (2. del s. 287) og sidder endnu på sit oprindelige sted. Det forestiller en siddende, vinget genius, der holder en omvendt fakkel i venstre hånd og som med den højre hånd trækker et forhæng til side for et tempel, hvori står en mumielignende skikkelse (naturens billede). I en niche over billedet står en gravurne.

Indskriften havde efter Jonge følgende ordlyd: H. S. E. Otho Fridericus Müller. Nat. II. Mart. MDCCXXX. Denat. XXVI. Decembr. MDCCLXXXIV. Qui Experientia Duce Naturæ Templum Intravit Pelloque Ejus Reducto Vultum Deæ Vidit. Carus Amicis. Postgenitis Glarus. P. F. Suhm. (Født 2. marts

1730, død 26. dec. 1784. Han trængte ledet af kyndighed ind i naturenstempel, afdækkede dens klædebon og så gudindens åsyn. Berømt for efterslægten).

Epitafium. O. 1835. Kirkegårdens hegnsmur ud mod Nørregade blev beskadiget under bombardementet 1807, hvilket kan forklare, at O. F. Müllers indskrifttavle er forsvundet. I stedet for er opsat en trapezformet mindetavle over bibliotekar hos Frederik V., N. H. Weinwich, død 1829, og hustru Anna Maria, født Møller, død 1835. N. H. W. var forfatter til den kunsthistorie, der gav de nærmere oplysninger om Eigtveds gravsted.

Nr. 3—6 er uden oprindelige gravminder. Nr. 3 solgtes 1766 til hoftapetserer Johan Martin Zyllners efterladte hustru Anna Catharina, født Lund; nr. 4 solgtes 1766 til te- og porcelainshandler Friedrich Kuhner; nr. 5 blev 1761 erhvervet af tehandler Zacharias Zedler; i nr. 6 gravsattes 1761 Cathrine Elisabeth Lepert og 1773 hendes datter Catharina Elisabeth Møller.

7) købtes 1769 af maleren Christian Wohlert (i begravelsesprotokollen kaldet marinemaler), død 1777.

Epitafium. O. 1777. En høj sandstenstavle er indsat i muren; den er omgivet af en let profileret ramme, der når nichens toppunkt, og som foroven er fladrundbuet ligesom nichen selv. Indskrift med kursiv til minde om datteren Mette Christina, død 1768, Christian Wohlert selv, død 1777, sønnen Hans Friderich, død 1786, svigersønnen J. Nørager, død 1790, dennes hustru Hedvig Nørager, død 1792, samt Christian Wohlerts hustru Friderika Caroline, født Schelberg, død 1807.

Nr. 8—10 er uden oprindelige gravminder. Nr. 8 købtes 1769 af den kendte læge og fysiker, prof. Christian Gotlieb Kratzenstein, død 1795; nr. 9 købtes 1767 af kgl. hofstenhugger Peter Pfeiffer, død 1771, og nr. 10 1764 af kommitteret i det vestindiske generaloldkammer Lorentz Prætorius, død 1781.

FORTEGNELSE OVER SAMTLIGE EPITAFIER

- 1) O. 1686. Thomas Oksen, se s. 350. 2) O. 1690. Christofer Zeise, se s. 396.
- 3) 1690. Gabriel Trusius og Johannes Henricus Tammius, se s. 396. 4) 1691. Hinrich Schmidt, se s. 396. 5) Efter juli 1692. Heinrich Schupp, se s. 348.
- 6) Kort efter 1692. Johannes Lassenius, se s. 391. 7) 1690—1708. Michael Wibe, se s. 355. 8) 1695. Peter Carstensen Holsteiner, se s. 396. 9) 1707. Kirurggravsted, se s. 396. 10) O. 1709. Chr. von Lente, se s. 378. 11) O. 1712. Franciscus Julius Lützens, se s. 397. 12) 1713. Cort Legan, se s. 362. 13) 1715. Johan Gotfred Becker, se s. 338. 14) 1717. Peter Lund, se s. 364. 15) 1718? Reinhold Wagner, se s. 398. 16) 1721. Lorentz Kettels, se s. 364. 17) O. 1724. Anna Catharina von Ehrenschild, se s. 353. 18) O. 1727. Andreas Normann, se s. 351.
- 19) O. 1732. Frederik Ludvig Niedt, se s. 370. 20) O. 1738. Carl von Brandt, se

- s. 354. 21) 1750. Familien Schönheyder, se s. 398. 22) O. 1753. Johannes Bartholomaeus Bluhme, se s. 399. 23) O. 1754. Nicolai Eigtved, se s. 408. 24) O. 1755. Jacob Bischoff, se s. 374. 25) 1765. Erik Pontoppidan, se s. 399. 26) 1768. Walter Titley, se s. 386. 27) 1770. Justus Wiedewelt, se s. 392. 28) O. 1774. Anthon Christoph Rohn, se s. 401. 29) O. 1775. Winandt Thyme, se s. 388. 30) 1776. Daniel Benjamin Weyse, se s. 342. 31) O. 1777. Christian Wohlert, se s. 410. 32) 1779. Eberhard David Hauber, se s. 402. 33) 1779. Bernhard Möllmann, se s. 382. 34) O. 1780. Hendrich Hielmstjerne, se s. 384. 35) 1781. Johan Boye Junge, se s. 376. 36) 1781. Abraham Pelt, se s. 345. 37) O. 1782. W. L. von Rheder, se s. 355. 38) O. 1783. M. C. Troschell, se s. 393. 39) 1786. Müller-Weinwich, se s. 408. 40) O. 1787. Johan Jürgensen, se s. 360. 41) 1794. Balthasar Münter, se s. 402. 42) O. 1808. Carl Friedrich Busky, se s. 372. 43) O. 1809. Ole Heining, se s. 367. 44) 1810. Anna Christine Ponsaing, se s. 403. 45) O. 1811. C. F. Fiedler, se s. 344. 46) O. 1811. Marcus Gerhard Rosencrone, se s. 352. 47) O. 1813. Ludwig Manthey, se s. 403. 48) 1833. Frederik Münter, se s. 402. 49) O. 1834. Johann Georg Ponsaing, se s. 403. 50) O. 1834. Lovise Lehmann, se s. 404. 51) O. 1835. Henrich Weinwich, se s. 410. 52) 1837. Friderike Brun, se s. 402. 53) O. 1841. Carl Wilhelm Theodor Münter, se s. 403. 54) O. 1841. Julius Lehmann, se s. 404. 55) O. 1842. Bentfeld, se s. 404. 56) O. 1845. Maria Sophia Scherfig, se s. 404. 57) O. 1856. M. G. C. Lehmann, se s. 404. 58) 1886. Brødrene Petersen, se s. 374. 59) Fra 1800'rne. J. P. Krehmer, se s. 404.

†*Epitafier*. 1) O. 1629. Ulrich Bapst fra Erfurt, »Hauptmann«, død 2. april 1629. Tysk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 21. Bobé, 362.

2) O. 1634. Ulrich von Grinroht, kammerjunker, født [1570], død 4. okt. 1634, 64 år gammel i København. Tysk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 221 f. Bobé, 363.

3) 1637. Jørgen Petterson, silkevæver og kirkeældste, død 1637. Efter tilføjelse på latin repareret af Gener Stephanus von Essen, 1650. Tysk indskrift:

Aken, Leiden, Coppenhagen — Wissen von mir wol zu sagen — Aken lies ich Aken sein — Halff der Lutherschen Gemein — Ein Kirck in Leiden Bawen — Hie vertraut man meinen Glauben — Dieser Kirchen vor zu stehen — Und der Armen bestes sehn — Habe nun den Lohn erworben — Das ich selig bin gestorben. — Anno 1637.

Fandtes i kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 220. Resen: Danske Atlas I, 278. Jonge, 41 omtaler et portrætmaleri. Bobé, 362.

4) O. 1646. Johan Bram, købmand, direktør for det østindiske og det grønlandske kompagni, kirkeældste i 23 år, [født 1595 i Hamburg], gift med Cæcilia

Brun, som døde 7. dec. 1641; han selv døde 1. jan. 1646. Epitafiet opsat af broderen Gøddert Bram. Tysk indskrift. Fandtes i kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 218. Jonge, 40. Bobé, 360.

5) O. 1654. Claus Kröger, kammertjener hos dronning Sofie Amalie, død 28. dec. 1654 i sin alders 34. år. Tysk indskrift. Dette epitafium af træ, opsat af Lorentz Tuxen, forvalter på Hørsholm, og hustru Christine Jostens. Fandtes i kirken.

Resen: Danske Atlas I, 279. Bobé, 365.

6) O. 1660. Anthon Cath, ung hollandsk adelsmand fra Haag, død 11. jan. 1660 i København. Kort latinsk indskrift. Mindesmærket udført af træ, fandtes i koret.

Resen: Inscript. Haffn., 217. Bobé, 185, 360.

7) O. 1661. Eggerich Johan Lubechs, generalmajor, oberst ved fodfolket, kommandant, født i Bremen, død i København 22. aug. 1661 61 år gammel. Tysk indskrift (på en fane?). Fandtes i koret.

Resen: Inscript. Haffn., 217. Bobé, 360.

8) O. 1662. Daniel Pfeiff af berømmelig slægt, født 13. juli 1618, død natten mellem 17. og 18. aug. 1662, i 11 år Guds ords forkynder, en elskelig ægtemand i 10 år, en trofast kirkens præst, god mod de fattige, elsket af alle . . . På kongens bud udnævnt til prof. ved Universitetet. Hieronymus Weitz satte dette minde. Lang, latinsk indskrift. I koret.

Resen: Inscript. Haffn., 214 f. Resen: Danske Atlas I, 268 f. Jonge, 36. Bobé, 359 f.

9) O. 1668. Theodor Lente, født i Osnabrück 14. marts 1605 af fornemme forældre, fra tidligste ungdom bestemt for statsvidenskaben, ved flid og mange rejser dygtiggjort til tjenesten hos stormænd; gift 1635 og velsignet med fire sønner og tre døtre, siden 1637 i tjeneste hos kong Frederik III., dengang fyrstebiskop i Bremen, fra 1648 kammersekretær og kgl. råd, senere tysk kansler og assessor i statskollegiet og højesteret, død 20. febr. 1668. Latinsk indskrift. I kirken, bag orglet (se s. 267). Muligvis en gravsten.

Resen: Inscript. Haffn., 219 f. Resen: Danske Atlas I, 273 f. Bobé, 362.

10) O. 1670. Poul Moth, dr. med., informator for kong Chr. V., kong Frederik III.s livlæge, født i Flensborg i Holsten (sic) 16. sept. 1600; efter lange rejser gennem Tyskland, Danmark, Belgien, England, Frankrig og Italien gik han i Frederik III.s og Christian V.s tjeneste, død 6. maj 1670. Latinsk indskrift forfattet af Thomas Bartholin. Fandtes i kirken.

Resen: Danske Atlas I, 272. Pontoppidan: Marmora Danica, 116. Jonge, 31. Bobé, 366, noget forkortet.

11) O. 1670. Jørgen Walther, »Tribunus Militus«, oberst, død 1670. Om hans grav i det lange kapel nr. 1, se s. 380.

Resen: Danske Atlas I, 276.

L. L. 1955

Fig. 120. S. Petri. Den gamle urtegård. Eigtveds gravsted i nichen længst til venstre (s. 408).

12) O. 1671. Peter Bülche, læge, senere præsident i København, født 1605, død 1671.

Resen: Danske Atlas I, 275.

13) 1672. Magdalene, sal. Cordt Merckers har opsat et epitafium ved døbefonten. HA, 47.

14) O. 1673. Christoffer Gabel, medlem af stats- og kammerkollegiet, statholder i København og amtmand på Færøerne, død 1673, 56 år gammel.

Resen: Danske Atlas I, 275. Pontoppidan: Marmora Danica, 112. Gravstedet har nr. 78 på grundplanen fra 1673.

15) O. 1675. Gerlach Siassius, præst ved den tyske kirke i København [1673—75], død 13. sept. 1675. Hofprædikant hos dronning Sophia Amalie. Severin Schlüter satte dette minde. Latinsk indskrift med vedføjet tysk vers:

Hier ligt mit Weib und Kind Hr. Siasser begraben, — Der theure Gottes Mann, den frommen Herten haben — Das Grabmahl aufgericht, damit auch dieser Stein — Der Mann und seiner Lehr Gedenckmahl solle sein.

I koret.

Resen: Danske Atlas I, 271. Pontoppidan: Marmora Danica, 117. Bobé, 361.

16) 1679. Albert Itzen, kirkeældste, er død, og et epitafium over ham skal ophænges i koret, meddeler HA, 88.

Personalthist. Tidsskr. 2. R. 3, 289.

17) O. 1689. Anna Catharina Brandt, se s. 354.

18) 1713. Jockum Wriedes testamente af 13. okt. 1712 anviser 1000 daler til Petri kirke mod at der ophænges et lidet epitafium over ham i det nye kapel.

HA, 620.

19) O. 1723. Christian Siegfried von Plessen, se s. 357.

20) O. 1730. Epitafium eller kisteplade. Niels Barfod, admiral, født 5. april 1650, søn af Lars Barfod, Frederik III.s proviant-kommissær, og Christine Löwe, levede 10 år i ægteskab med Jannick Bæhr og avlede en søn, derefter 29 år med Magdalena de Witt og havde tre sønner og to døtre. 1666 sendt til Holland af general, admiral Cort Adeler, 1675 til Ostindien, 1676 kaptajn i slaget ved Øland, 1677 kommandørkaptajn i de to træfninger ved Langeland og Køge Bugt, 1679 ved Bornholm, 1700 forsvarede han mandig som Schoutbynacht »de danske pramme imod tvende fiendtlige Floders Anfald og Bombardering«. 1694 »maintinerede han sin Herres Høihed imod den haarde Engelske Attaque. Altsaa ei Under, at han AAr 1710 avancerede til Vice-Admiral, Aar 1714 til Admiral og Aaar 1717 den 10 Martii til Deputered ved Søe-Etatens General-Commissariat«; han døde 23. febr. 1730 i sit 80. år »og fik den beste Seyers-Palme i Himmelen«.

Gengivet i Marmora Danica, 112 f.; »in sandapila«, dvs. på ligbåren. Mulig er der altså ikke tale om et epitafium, men om en kisteplade. Jonge, 30 f. Bobé, 366.

FORTEGNELSE OVER SAMTLIGE GRAVSTEN

1) O. 1659. Chr. Cassuben, se s. 392.

2) 1659. »Nachtmeister« Erhart Kock, død 29. juni 1659 i København; stenen er sat af hans enke Euago Delers 20. sept. 1659. Grå, ølandsk kalksten, 205×145 cm. Tysk indskrift med fordybede versaler. Nederste halvdel af stenen udgøres af et relief med to svævende engle foroven omkring kerubimhoved. I nederste venstre hjørne ses timeglasset, i højre dødningehovedet; i midtpartiet, som for største delen er ødelagt, ses døden med le i hånden samt endnu en mandsperson. I niche nr. 14 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

3) 1686. Abraham van Schepssel og Elisabeth Blanckeris, se s. 366.

- 4) O. 1691. Chr. Karstens og Angeneta Kreyers, se s. 366.
- 5) O. 1701. Christoph Brückner, se s. 360.
- 6) O. 1703. Bartolmefes Marker (tømmermester?), død 8. sept. 1703. Lys, grå sandsten, 102×57 cm. Indhyggede versaler. Forneden laurbærkrans, hvori ses vinkeljern, passer og to korslagte økser, samt bogstaverne B.M. I niche nr. 3 forneden i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.
- 7) O. 1709. Andreas Jensen, se s. 363.
- 8) O. 1710. Jochim Wriede og Christina, se s. 367.
- 9) O. 1711. Johan Andres, se s. 360.
- 10) O. 1711. Hinrich Hanssen, se s. 362.
- 11) O. 1713. Cordt Legan, se s. 363.
- 12) 1740. C. B. H. M. / A. M. H. M. / A° 1740. I urtegården ved indgangen til kapellet.
- 13) O. 1749. Claus Vendorff, se s. 405.
- 14) O. 1752. Johann Michael Beeker, se s. 405.
- 15) O. 1756. Johan von Holten, se s. 405.
- 16) O. 1760. Jens Bøckman, se s. 362.
- 17) O. 1764. Erik Pontoppidan, se s. 401.
- 18) O. 1768. Mette Christina Wohlerts, se s. 410.
- 19) 1775. I. I. S. / A. M. L. / A. I. L. / A. I. A. / 1775. Grå kalksten, 67×45 cm. Fordybede versaler. I niche nr. 12 i muren ud mod Nørregade.
- 20) O. 1775. Wilhelm Benthin, bager i København, født 24. febr. 1720 i Sapel, død □, og hustru Helena Jacobs Sleug, født 21. jan. 1733 i København, død □. Sandsten, 250×152 cm. Fordybede versaler. I tavlens fire hjørner medailloner med blomster, i midten oval laurbærkrans med vinget timeglas stående over dødningehoved. I niche nr. 1 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 409.
- 21) O. 1776. Ludvig Meiene . . ., født 27. jan. 1695 i Wissbaden, død 24. nov. 1776. Grå kalksten, 45×112 cm. Fordybede versaler. I niche nr. 6 i muren ud mod Nørregade.
- 22) O. 1777. Schottmanns familiegravelse, se s. 407.
- 23) O. 1777. Johann Franciscus Gottlieb Schönheyder og Mette Mossin, se s. 406.
- 24) O. 1780. Anna Catharina Bruun, født 11. febr. 1701 i Augustenborg, død 20. dec. 1780 eller 86. Grå kalksten, 46×112 cm. Fordybede versaler. I niche nr. 6 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 409.
- 25) O. 1782. Peter Appelberg over Ida Maria Elisabeth A., født von Gebler, født 6. april 1747, død 11. jan. 1781, og børnene Hinriete A., født 7. okt. 1774, død 4. april 1781 og Ida Maria, født 28. sept. 1770, død 31. jan. 1782. Rødlig sandstenstavle, 92×64 cm, kant-karnisprofil og frugtrelicief i fordybet felt for-

oven i midten. Fordybede versaler. I niche nr. 7 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 409.

26) O. 1782. Birgitta Charlotta Dræby, se s. 399.

27) O. 1783. Peltske familiebegravelse, se s. 345.

28) 1783. Dormitorium Kafenio Schmiedenium, Anno 1783. Sandsten, 200×90 cm, med våbenskjold i fordybet oval over indskriften. Fordybede versaler. I niche nr. 15 i muren ud mod Nørregade. Enten opsat af kammerherre, fra 1795 vicekansler i Slesvig og fra 1801 amtmand over Hütten og Stapelkorn Lorenz Nicolai Kafen von Schmieden, født 1733, død 1814, eller hans broder generalkrigskommissær Kafen von Schmieden, født 1734, død 1800. Bobé, 410.

29) O. 1783. Michael Carl Troschell, se s. 393.

30) 1785. P. N. Svensen. Kalksten, 40×32 cm. Fordybet kursiv. I niche nr. 7 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 409.

31) O. 1785. Birkedommer på Amager I. N. Schmitt, født i aug. 1716, død 17. nov. 1785. Kalksten, 45×34 cm. Fordybet kursiv. I niche nr. 3 i muren ud mod Nørregade.

32) O. 1787. Charlotte Louise og Chr. Michael Böhm, se s. 406.

33) O. 1787. Murermester og overbrandmester i København Samuel Blichfeldt, født 2. febr. 1749, død 5. jan. 1787. Stenen er lagt af enken Regina Fride-rica Derman, født i okt. 1751. Sandsten, 195×95 cm, brudt midt over. Fordybede versaler, navnene med kursiv. Profileret ramme med lille medaillon med en sommerfugl i pladens øvre halvdel. Dansk indskrift. I niche nr. 2 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 409.

34) O. 1792. M. M. Rohleder, født Runde, født 19. juli 1754, død 19. dec. 1792, og fire børn: J. Christian, født 10. okt. 1780, død 27. juli 1781, Ch. Friederich, født 31. jan. 1784, død 14. sept. 1789, C. Wilhelm, født 19. april 1788, død 10. april 1791, L. August, født 20. maj 1790, død 10. april 1791. Lys, grå sandsten, 92×63 cm, med randprofil. Fordybet kursiv. I niche nr. 12 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

35) O. 1794. Christiane C. I. Michelsen, født Stub, født 17. febr. 1771, død 1. aug. 1794. Kalksten, 75×52 cm, med randprofilering. Fordybet kursiv. I niche nr. 8 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

36) O. 1795. Curt Gottlob Susz, jfr. nr. 39.

37) O. 1797. Johan Jürgensen og Engelke, se s. 361.

38) O. 1798. Christian Benjamin Wol[f], klædefabrikant, født 18. sept. 1755, død 12. dec. [1798], gift første gang med Eberhardine Günther, anden gang med Erasmie Cathrina Holder. Kalksten, 187×117 cm. Fordybet kursiv. Ved indgangen til kapellet med skriftsiden nedad.

Se kisteplade nr. 59 s. 430.

39) O. 1800. Fabrikant Christoph Susz, født 23. maj 1751 i Sachsen, død 5.

jan. 1800 i Cop[enhag]en, og sønnen Curt Gottlob, født 15. april 1793, død 10. nov.

1795. Kalksten, 68×49 cm. Kursiv. I niche nr. 12 i muren ud mod Nørregade.

Bobé, 410.

40) O. 1801. C. [N] Hansen, død 23. jan.

1801. Stærkt forvitret sandsten. Fordybede versaler. I niche nr. 8 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

41) O. 1804. Bagermester Gerhardt Nissen, født 24. juni 1738 i Heiligenhafen, død 1. okt. 1804, g. m. Mette Cathrine Nissen, født Daag. Sandsten, 90×50 cm.

Fordybet kursiv. I niche nr. 7 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 409.

42) O. 1807. Marie Fischer, født Tang, født 1742, gift 10. sept. 1777 med stenhugger M. Fischer, fik tre børn, hvoraf det ældste døde 1785, hun selv døde 7. okt. 1807. Randprofileret marmor,

80×46 cm. Dansk indskrift med fordybet kursiv. I niche nr. 13 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

43) O. 1808. Anna Bolette Matthiesen, født 17. juli 1772, død 14. juni 1808, og hendes datter Gunde Marie, født 31. dec. 1807, død 26. juni 1808. Gullig sandsten, 60×45 cm. Fordybet kursiv. I niche nr. 4 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 409.

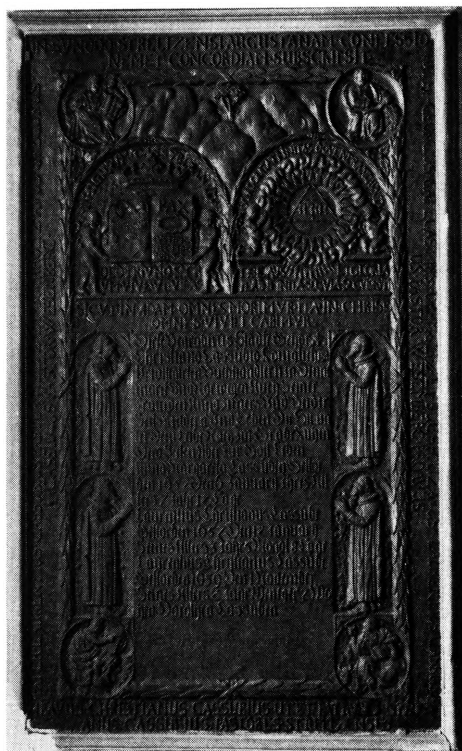
44) O. 1808. Georg Philip Müller, født 13. marts 1779 i Weisenburg, død 27. maj 1808; stenen er lagt af hans forlovede. Marmor, 68×55 cm. Dansk indskrift med fordybet kursiv. Profileret ramme og bort langs kanten, i de fire hjørner forhen små medailloner med blomster, hvoraf de to er bevarede. I niche nr. 13 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

45) O. 1809. Fridrich Christian Fischer, stud. theol., født 4. febr. 1782, død 19. jan. 1809. Randprofileret marmortavle, 72×47 cm. Fordybet kursiv, dansk indskrift. I niche nr. 13 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

46) O. 1812. Joseph Anthon Ponsaing, se s. 406.

47) O. 1819. Heinric[h] Eckert, født 31. marts 1748, død 4. dec. 1819. Randprofileret sandsten, 65×49 cm. Fordybet kursiv. I niche nr. 9 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

48) O. 1821. Brødrene Petersen, se s. 375.

L. L. 1955

Fig. 121. S. Petri. Gravminde af støbejern over Chr. Cassubens slægt (s. 392).

49) O. 1822. Johan Martin Schönheyder og Johanne Margrethe Smith, se s.406.

50) O. 1825. Catharina Elisabeth Reitzel, se s. 406.

51) O. 1826. Wulf von Blome, se s. 406.

52) O. 1831. Peter Friderich Böhling, født 3. nov. 1754, død 12. aug. 1831, og to hustruer og tre børn; stenen er sat af børnene. Randprofileret, grå kalksten, 60×45 cm. Fordybet kursiv. I niche nr. 4 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

53) O. 1831. Anna Margaretha Eckert, født Lorentzen, født 11. febr. 1760, død 2. febr. 1831. Randprofileret sandsten, 65×49 cm. Fordybet kursiv. I niche nr. 9 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

54) O. 1834. Maria Dorothea Eckert, født Knoff, født 4. febr. 1803, død [sept. 1834]. Randprofileret sandsten, 64×49 cm. Fordybet kursiv. I niche nr. 9 i muren ud mod Nørregade. Bobé, 410.

55) O. 1861. G. F. Waagen, se s. 407.

56) I. P. Krehmer, se s. 404.

57) Uden indskrift, o. 1750. Norsk marmor. I græsset i den nye urtegård.

58) Uden indskrift. Ølandsk kalksten. I niche nr. 4 i Nørregademuren.

†*Gravsten.* 1) O. 1628. Ægidius Rulant, søn af syndicus i Hamburg Rutger Rulant, død sept. 1628. Latinsk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 221. Bobé, 362.

2) O. 1634. Bernhard Meier, præst ved Petri [1616—34], født [13. dec.] 15[70] i Flensburg, død i København 24. april 1634. Latinsk indskrift. I koret.

Resen: Inscript. Haffn., 219. Jonge, 40. Bobé, 362 (Bobé nævner s. 339, at B. M. blev begravet i Frue kirke).

3) O. 1635. Johannes Boje[sen], kannik ved Slesvig domkirke og renteskriver [død 1657]; samt over hans to sønner, Titus og Gerhard, af hvilke den første er død □, den anden 1635. Latinsk, versificeret indskrift, hvoraf en del mangler. I koret.

Resen: Inscript. Haffn., 218 (stenen var delvis ødelagt 1668). Bobé, 361. På grundplanen fra 1673 nr. 4.

4) O. 1640. Anna Ulfeld, datter af rigskansler Jacob Uldfeld [død 1640]. Tysk indskrift. I koret.

Resen: Inscript. Haffn., 218. Bobé, 361. På grundplanen fra 1673 nr. 2.

5) O. 1643. Sophia Hedewich von Blixen, hovmesterinde for Christian IV.s børn [født 1587], død 3. febr. 1643. Tysk indskrift. I koret.

Resen: Inscript. Haffn., 219. Bobé, 362. På grundplanen fra 1673 mulig nr. 5.

6) O. 1645. Peter Theodor Paynge, »alkymist«, født [o. 1575], død 12. april 1645, 70 år gammel. Latinsk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 221. Jonge, 40. Bobé, 362. På grundplanen fra 1673 nr. 12.

7) O. 1652. Juliana Elizabetha von Reichow af slægterne Reinching og Andelow, hovmesterinde hos Sophie Amalie, født 6. aug. 1596, død i København 22. okt. 1652. Tysk indskrift. I koret.

Resen: Inscript. Haffn., 219. Bobé, 361. På grundplanen fra 1673 nr. 3.

8) O. 1657. Marcus Schmiden, livkirurg, født 1617, død 1657; gift i syv år med Catharina Glaeser. Latinsk indskrift.

Resen: Inscript. Haffn., 222. Jonge, 43. Bobé, 363.

9) O. 1658. Regina Magdalena Lente, som var datter af Theodor Lente og som ved byens belejring [1658] undgik hine store kanonkugler fra de fjendtlige belej ringsredskaber, der i lige grad spredtes over huse og mennesker; men alligevel udslettede en lille hjemlig kugle hendes ånd. (Regina Magdalena Lente skal være dræbt ved vådeskud). Latinsk indskription forfattet af Peter Nicolay Mehrn.

Resen: Inscript. Haffn., 222 f. Jonge, 41. Bobé, 363. På grundplanen fra 1673 nr. 93.

10) O. 1664. Joachim Moltke, boghandler i København; han, som altid færdedes blandt bøger og oplærte andre, ikke ved munden men ved hånden som sælger af tusinde bøger, han agtede for mere værd end mange tusinde bøger een bog, der ikke var skrevet med tryksværte, men med lammets blod. Latinsk indskrift forfattet af Peter Nicolay Mehrn. I kirken. Indskriftens længde, begyndende med D.O.M.S., tyder snarere på, at der her er tale om et epitafium.

Resen: Inscript. Haffn., 224. Jonge, 42. Bobé, 363 f. På grundplanen fra 1673 nr. 72.

11) O. 1665. Maria Elisabeth von Haxthusen, født von Geisspitzheimb, født 21. okt. 1602 i Kaiserlautern, gift 16. febr. 1647 med Henrich von Haxthusen til Thinenhausen, fra 1. aug. 1647 hofmesterinde hos dronning Sophie Amalie, død 7. sept. 1665 i København i sin alders 73. år på seks uger og tre dage nær. Tysk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 226. Bobé, 364 f.

12) O. 1666. Anna Margreta Mohr, født aug. 1642 i Frankfurt am Main, gift med Peter Sartor, hofprædikant, død 30. april 1666. Tysk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 225 f. Bobé, 364.

13) O. 1666. Anna Margareta von Holsten, datter af gehejmeråd Dionysius von Poudewels og Catharina Hedewich von Poudewels, født von Ahlefeld, født i Gram 2. juni 1645, gift 10. nov. 1665 med Adolph Hans von Holsten, død 14. aug. 1666 i København. Tysk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 225. Bobé, 364.

14) O. 1666. Paul Tscherning, generalauditor, født 25. jan. 1627 i Buntzlou i Slesien, kom 1655 til Danmark, død 17. sept. 1666 i København. Tysk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 226 f. Jonge, 42. Bobé, 365.

15) O. 1667. Christian Ditlef Testmann, kammersekretær, kgl. råd, født 1635

i Rendsburg, fra 1660 legationssekretær ved ambassaderne i England og Polen, fra 1665 kammersekretær, død 24. febr. 1667, 31 år, 3 måneder og 8 dage gammel. Tysk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 225. Personalhist. Tidsskr. 2. R. 3, 272. Bobé, 364.

16) O. 1667. Henrich Ernst Mathesius, født 21. juli 1667, død 26. juli samme år. Latinsk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 227. Personalhist. Tidsskr. 2. R. 3, 273. Bobé, 365.

17) O. 1667. Nicolai Helt, admiral, 1652 viceadmiral i Flandern, 1654 assessor i admiralitetskollegiet i Danmark, død 7. aug. 1667. Tysk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 224. Personalhist. Tidsskr. 2. R. 3, 273. Bobé, 364. T. A.

Topsøe-Jensen og Emil Marquard: Officerer i den dansk-norske søetat 1660—1814 og den danske søetat 1814—1932 I, 561 (jfr. s. 394).

18) O. 1668. Theodor Lente, evt. gravsten, se †epitafier.

19) O. 1668. Dorothea Christina, datter af kancelliråd Conrat Hessen og Anna Katharine Hessen, født Lentin, født 30. nov. 1666 i København, død 1 år, 9 måneder og 14 dage gammel. Tysk indskrift. I kirken.

Resen: Inscript. Haffn., 227. Bobé, 365.

20) O. 1706. Johan Hannemann, se s. 406.

21) O. 1765. E. D. Hauber, se s. 402.

22) Uden årstal, men ældre end 1668.

Hie war kurtz meines Lebens Zelt
Erfüllet mit viel Angst und Leid
Bis mich der Höchste hat erfreut
Mit der Himlischen Seligkeit.
Genug hab ich gelebt der Welt
Zu leben mit Christo jetzt gefeit.

Resen: Inscript. Haffn., 228 f. Bobé, 367.

† GRAVFANER

I kirken fandtes to nu forsvundne gravfaner med våben og indskrift.

1) O. 1628. Franz Jacob Bech, oberst, død 20. april 1628. Tysk indskrift.

Resen: Inscript. Haffn., 227. Bobé, 365.

2) O. 1628. Henrich Blum, magister equitum, død 28. maj 1628. Tysk indskrift.

Resen: Inscript. Haffn., 227 f.

MINDETAVLER

Mindetavler. 1) 1659. Følgende indskrift findes uden på støttepillen midt på

nordre korsarms vestmur:

Anno 1659. Die Kugel nun Sanct Peter tracht — Da mit die Schwert ihm niederlagt
— Vorm Jar im Herbst Monat; Wie Tapper damals diese Stat — Durch Gottes Gnad

gewehret sich — Wird Kindes Kind vergessen nicht.

Gengivet efter Resen: Inscript. Haffn., 233. Tavlen blev fornyet 1906, og ved den

lejlighed blev indskriftens ordlyd forandret lidt. Bobé, 37.

2) 1681. Mindetavle om kapellets opførelse, se s. 274.

3) 1691. I kirkemuren på nordforlængelsens vestside sidder en tavle med

følgende indskrift:

Anno 1691 d. 27 Aprilis hat zu dieses Gottes Haus Erweiterung den ersten Stein ge-
leget hiesiger Teutschen Gemeine Hoher Patron Hr. Conrad Graff zu Reventlov etc. Das
gantze Werck unter Direction, Vorsorge, Aufsicht der Herrn Eltesten Lorens Kreyers

und Abraham Lehns. Curator. Andreas Kellinghusen, Peter Weinberg etc.

Pontoppidan: Marmora Danica, 119. Bobé, 187.

Af Ølandsk kalksten, stærkt forvitret overflade, i sandstensramme. Fordybet kursiv.

4) 1739. Tre mindetavler om kapellets genopførelse, se s. 304.

5) 1816. Til minde om kirkens genopførelse er i søndre korsarms sydvæg op-

sat en mindetavle; sort plade i profileret ramme med følgende indskrift:

Im Jahre 1807 von den 2ten bis d. 5te Septbr. wurde die St. Petri Kirche wie auch
die Kapelle durch feindliches Geschütz so verwüstet das die Gemeine ihren Gottes Dienst
in der Heiligengeist Kirche halten muste bis es ihr endlich durch die Gnade Gottes und
durch die wohlthätige Unterstützung Ihre Königlichen Majestäten so wie mehreren
Menschenfreunden gelang, sie im Jahre 1816 am 5ten S. Trinitatis zum Gottes Dienste
wieder eingeweiht zu sehen. Graf v. Schimmelmann. Patron. Momsen, Ponsaing, Aelte-

ste. Schultz, Christensen, Launy Curatoren. Korfitsen, Böttger, Vorsteher.

Bobé, 357.

†*Mindetavler.* 1) 1637. Uden på kirken (på den nedbrudte nordgavl?) har
siddet en tysk, vercificeret indskrift fra 1637 med påmindelse til menneskene
om at ihukomme døden og opstandelsen på den yderste dag.

Resen: Inscript. Haffn., 233.

2) 1649. På et nu forsvundet pulpitur i kirken fandtes en lang indskrift på
tysk bestående af 18 vers med salmeagtig karakter samt en meddelelse om, at
Goddert Bram har ladet pulpituret opsætte til minde om sin afdøde broder

Johan Bram »Gott zu Ehren dem Kirchen zum Zirath« i året 1649.

Resen: Inscript. Haffn., 229. Bobé, 358.

To sandstenstavler er i ny tid, såvidt vides o. 1912, indsat i kirkemuren til
minde om byggearbejdet 1691 og 1817.

KISTEPLADER

L langt de fleste af de i Petri kirke bevarede kisteplader er nu ophængt i kapellet, dels i det store kapels sydfløj, dels i østfløjen og dels i det lange kapel. Da den store kirkekrypt 1937 blev tømt (s. 399) og kisterne gravsat på den gamle begravelsesplads ud for kapellets søndre dør, fjernede man alle kistepladerne og ophængte dem på en stor trætavle. Den findes i den østlige kapelfløjs østvæg. De her anbragte kisteplader er offentliggjort af Albert Fabricius i *Personalhist. Tidsskr.* 11. R. I, 244 ff. De *forsvundne kistepladers* tekst kendes fra Bobé's bog. For en meget væsentlig del stammer de fra kister, der er hensat i nu utilgængelige gravkrypter; ved kapellets restaurering i begyndelsen af 20. årh. blev krypterne for en stor del dækket med murstensgulv. Det er altså sandsynligt, at kistepladerne endnu sidder på deres plads; de kan blot ikke mere undersøges.

Kisteplader. 1) 1688. Anna von Plessen, født i København 8. nov. 1688, død 19. samme måned og år, datter af gehejmeråd Christian Siegfried von Plessen. Gravsat i familiekrypten. Skjoldformet kisteplade af messing med graveret skriveskrift. Hænger på væggen i Plessens kapel. Bobé, 380.

2) 1689. Sophia Amalia von Plessen, født 20. marts 1682, datter af Christian Siegfried von Plessen, død 19. april 1689 ved den ulykkelige brand på Amalienborg. Gravsat i familiekrypten. Skjoldformet kisteplade af messing; tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger på væggen i Plessens kapel. Bobé, 380.

3) 1690. Hans Volrath von Plesse[n], født 11. okt. 1657, død 16. nov. 1690, 33 år, 1 måned og 5 dage gammel. Gravsat i familiekrypten. Oval kisteplade af messing; tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i Plessens kapel. Bobé, 381.

4) 1690. Michael Wibe, herre til Freyenfelde, født i Lund i Skåne 24. dec. 1627, død 1. maj 1690 i København; tjente tre konger, gehejmeråd hos Christian V., ridder af Dannebrog, vicepræsident i det danske kancelli, justitiarius i højesteret, etats-, justits- og kommerceråd samt præfekt for kronprins Frederik; efterlod sig otte børn i ægteskabet med Margaretha Catharina Reimers. Oval kisteplade af kobber med latinsk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i Wibes kapel.

Gengivet hos Bobé s. 378, men her forvekslet med epitafiets indskrift.

5) 1694. Jomfru Sophie Hedewig von Plessen, »ein zahrtes Kind«, født 2. febr. [1694], datter af Christian Siegfried von Plessen, og Magdalene Hedewig, født von Halberstadt, død 15. okt. [1694]. Gravsat i familiekrypten. Firkantet kisteplade af kobber med afskårne hjørner og graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger i Plessens kapel. Bobé, 380.

6) 1694. Birgitte Magdalene Engberg, født 13. jan. 1677, datter af justits- og kancelliråd, landsdommer på Sjælland Andreas Engberg og Utilia Meyer-

crone, gift 4. sept. 1692 med Hector Gotfred Masius, dr. theol. prof. ved Københavns Universitet og kgl. majestæts hofprædikant; død 15. marts 1694. Gravsat i von der Maases krypt, sydfløjen nr. 16. Oval kisteplade af kobber med latinsk indskrift med graveret kursiv. Hænger i sydfløjen på pillen mellem kapel nr. 4 og 5, øverst. Bobé, 387.

7) 1696. Friedrich von Plessen, født 27. sept. 1695, søn af Christian Siegfried von Plessen, og fru Magdalene Hedwig von Plessen, født von Halberstadt; død 21. nov. 1696, 1 år og 2 måneder gammel på nær seks dage. Gravsat i familiekrypten. Firkantet messingkisteplade med afskårne hjørner og graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger i Plessens kapel. Bobé, 380 f.

8) 1698. Georg von Plessen, født 21. febr. 1680, søn af Christian Siegfried von Plessen og Sophie Agnes von Lepel; bortrevet 26. juni 1698 af en pludselig feber. Gravsat i familiekrypten. Oval kisteplade af messing med latinsk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i Plessens kapel. Bobé, 381.

9) 1700. Wilhelm von Plessen, født 6. aug. 1699, søn af Christian Siegfried von Plessen og Magdalene Hedwig Halberstadt, død 26. nov. 1700. Gravsat i familiekrypten. Oval kisteplade af messing med latinsk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i Plessens kapel. Bobé, 381.

10) 1701. Peter Brandt til Petersdorf, forudm ridder kgl. maj.s til Danmark og Norge gehejme- og kammerråd, overrentemester og højt betroede deputeret udi general-kommissariatet, født i Sønderborg 11. juli 1644, død i København 28. jan. 1701. Gravsat i Brandternes krypt. Kisteplade af messing med dansk, versificeret indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i kappellets sydføj på pillen mellem kapel nr. 3 og 4. Bobé, 375.

11) 1702. Magdalena Hedwig Halberstadt, datter af Balthasar Gerhard Halberstadt, født 21. dec. 1666, gift med Christian Siegfried von Plessen. Gravsat i von Plessens krypt. Kisteplade af messing i form af skriftrulle, latinsk indskrift med graveret kursiv. Hænger i Plessens kapel.

12) 1705. Anna Catrina Dröge, født 1661, datter af rådmand i København Johan Dröge og Anna Nicolai [von der Weiss], gift med Nicolai Reimer 1678; en søn og en datter; gift anden gang med dr. Hector Gotfred Masius, prof. theol. 1695; fire børn, een søn og tre døtre. Hun døde 12. april 1705. Gravsat i von der Maases krypt, nr. 16. Firkantet kisteplade af kobber med latinsk indskrift med graveret kursiv. Hænger i kappellets sydføj mellem kapel nr. 4 og 5. Bobé, 388.

13) 1711. Jomfru Louyse Hanneken, født 10. maj 1710, datter af etatsråd Anthon Günther Hanneken, død 20. jan. 1711. Gravsat i von der Maases krypt nr. 16. Firkantet kisteplade af kobber med afskårne hjørner foroven, graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger på pillen til højre for Schupps epitafium nr. 5 fra oven. Bobé, 388.

14) 1723. Anna Dorothea Fincken, født 3. nov. 1696, gift 12. marts 1715 med regimentskvartermester ved kongens livgarde til fods Cay Bartram Sengebusch, moder til fire sønner og to døtre, død 2. sept. 1723. Usikkert begravelsessted, formentlig kirkens krypt. Oval kisteplade af tin, noget afskallet, med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 248.

15) 1730. Abraham Klöcker, født i Ålborg 1673, søn af Jens Christensen og Hedewig Klöcker, »i sit Hus velsignet tvende Gange med tvende fornøyelige Rif-Ben, den første Elisabeth von Lengercken fødte ham tree elskelige Børn, tvende Sønner og een Datter, den anden Johanne Heerfort«; han døde 13. febr. 1730. Gravsat i Lengerckens krypt, store kapels sydføj nr. 21 (rgsk.). Skjoldformet kisteplade af tin med dansk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger på pillen til højre for Schupps epitafium, nr. 2 fra oven.

16) 1730. Peter Lüders, baron, kabinetssekretær hos dronning Louise, født i Hamborg 27. sept. 1679, død i København 28. dec. 1730, 51 år, 3 måneder og 1 dag gammel. Gravsat i kirkens krypt 6. jan. 1731 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger på trætavlen i østfløjen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 248.

17) 1736. Sophia Dorothea von Glöden, enke efter oberst Hans Adam Levien von Prehn; død i København 1. april 1736, 74 år gammel. Gravsat i kirkens krypt 7. april 1736 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin, omgivet af strålekrans med kerubhoveder og korslammet foroven. Strålekransen bærer spor af forgyldning. Tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 248 f.

18) 1738. Ernst Sigmund August von Künsberg (eller Königsberg), født i Dannendorf i Francken 12. maj 1704, kammerjunker hos kronprins Christian (VI.), død 21. febr. 1738, 34 år gammel. Gravsat i kirkens krypt 1. marts 1738 (rgsk.). Tysk indskrift. Graveret skriveskrift på oval kisteplade af tin med strålekrans omkring. I midten våben, hvis skjold er delt ved en buet sølvspærre i blå og guld; en adelig kronet firtallet hjelm med to sølv vesselhorn. På trætavlen i østfløjen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 249.

19) 1742. Diederich Christlieb von Clausberg, født 5. marts 1742, søn af Christlieb von Clausberg og Anna Margaretha, født Heymann; død 13. aug.

1742, 23 uger gammel. Gravsat i kirkens krypt 15. aug. 1742 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 249.

20) 1743. Elisabeth Margarethe von Clausberg, født 19. jan. 1743, datter af Christlieb von Clausberg og Anna Margaretha, født Heymann; død 4. dec.

1743, 45 uger og 3 dage gammel. Gravsat i kirkens krypt 6. dec. 1743 (rgsk.). Graveret skriveskrift på oval, hvælvet kisteplade af tin. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 249.

21) 1746. Johan Plump, født i Hamborg 2. juli 1683, død 30. jan. 1746 »auff Seinem vor Copenhagens Wester Thor zu Manufactuuren eingerichteten Hoff«, og hustru Anna Maria Bodness, død 23 år før ham. Gravsat i kirkens krypt 4. febr. 1746 (rgsk.). Oval, stærkt hvælvet kisteplade af tin med graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 249.

22) 1746. Christian Fogh, regimentskvartermester ved det andet fynske kavaleregiment, født 25. aug. 1684, søn af Georg Fogh og Cathrine Schumacher, gift 19. nov. 1745 med Elisabeth Neuhauss, død 20. maj 1746, 62 år, 8 måneder og 27 dage gammel. Formentlig gravsat i kirkens krypt. Oval kisteplade af tin, noget afskallet, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen. Jfr. nr. 44.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 250.

23) 1748. Ferdinand Anthon Crüger, justitsråd, direktør for det anatomiske og kirurgiske akademi, født 1. aug. 1717, søn af Simon Crüger, død 3. marts 1748. Gravsat i krypten 8. marts 1748 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin omgivet af strålekrans, latinsk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 250.

24) 1749. Sophia Maria Sommer, født 21. aug. 1703 i Meklenburg, gift 13. marts 1744 med kgl. kælderemester Friderich Fenniger; død 22. jan. 1749 i København, 43 år gammel. Gravsat i krypten 25. jan. 1749 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin omgivet af strålekrans med kerubhoveder, graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 250.

25) 1749. Jomfru Magdalena Sophia Fenniger, kammerjomfru hos enkedronning [Sophie Magdalene], født i Slesvig 1694, død 14. febr. 1749 i København, 55 år gammel. Gravsat i krypten 18. febr. (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin omgivet af strålekrans, tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 251.

26) 1750. Friederica Lovise von der Lühe, født 21. juni 1750, datter af Hans Albrecht von der Lühe, ritmester ved livgarden til hest, og Dorothea Sophia von Cramon; død 8. sept. 1750, 11 uger og 3 dage gammel. Gravsat i krypten

9. sept. 1750 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 251.

27) 1751. Christlieb von Clausberg, født 27. dec. 1690, gift 21. nov. 1737 med Anna Margaretha Heymann, i ægteskabet var fem sønner og fire døtre; han døde 5. juni 1751, 61 år, 5 måneder, 2 uger og 6 dage gammel. Gravsat i kirkens krypt 5. juni 1751 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med kandestøbermærke S M S 1739 (ifølge Albert Fabritius), tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 251.

28) 1752. Diederich Cuno von der Lühe, født 2. dec. 1751, søn af Hans Albrecht von der Lühe, oberstløjtnant ved kavalleriet og ritmester ved livgarden til hest; død 6. aug. 1752, 32 uger og 5 dage gammel. Gravsat i kirkens krypt 7. aug. (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med bladornament langs kanten og kerubhoved foroven, tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 251.

29) 1753. Hans Fynboe, født i Haderslev 29. sept. 1675, død i København 7. april 1753, 77 år, 6 måneder og 9 dage gammel. Gravsat i krypten 10. april 1753 (rgsk.). Oval, stærkt hvælvet kisteplade af tin med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 252.

30) 1755. Fru Juliana Louyse Dauw, født de Bressart, født 9. april 1698, gift med etatsråd, amtmand til Hirschholm og kommitteret i kommercekollegiet, Conrad Christian Dauw; død 5. febr. 1755. Gravsat 7. febr. i kirkens krypt. Oval, hvælvet kisteplade af tin med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på pillen til venstre for trætavlen, nr. 2 fra oven. Jfr. nr. 52.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 252.

31) 1757. Fru Metta Christina Klöcker, født von Wriesberg, født 7. dec. 1714, gift 28. maj 1732 med etatsråd, borgmester Hermann Lengercken Klöcker, med hvem hun levede 23 år og fik datteren Christina Elisabeth (gift med etatsråd Stampe); hun døde 10. jan. 1757. Gravsat 24. jan. 1757 i store kapels sydfløj nr. 1 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger på pillen til venstre for Ocksens epitafium nr. 2 fra oven.

32) 1757. Andreas Thuun, købmand i Hamborg, født sammesteds 9. marts 1721, død i København hos købmand Adde Hans Brun 2. sept. 1757 på hjemrejse fra Stockholm. 5. sept. 1757 indsat i kirkens ligkapel; senere formentlig gravsat i kirkens krypt. Oval, hvælvet kisteplade af tin med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 252.

33) 1760. Simon Crüger, virkelig justitsråd, »General-Directeur des Chirurgie in den Königlichen Reichen«, gift i 46 år med Margaretha Crüger; død 26. april 1760. Gravsat i kirkens krypt 21. april 1760 (rgsk.). Oval kisteplade af tin med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 253.

34) 1760. Dorothea Lucia Sophia von der Lühe, født Cramon, gift med Hans Albrecht von der Lühe, oberst i kavalleriet og major i livgarden til hest; hun døde 20. juni 1760. Gravsat i kirkens krypt 22. juni 1760 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin omgivet af forgyldt strålekrans. Tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 253.

35) 1762. Friederich Fenniger, kgl. kældermester, født 24. jan. 1702, gift 22. jan. 1744, død 10. jan. 1762. Gravsat i kirkens krypt 12. jan. 1762 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade omgivet af strålekrans med kerubhoveder og engle, tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 253.

36) 1762. Maria Elisabeth von Löwe, født Fenniger, født 9. sept. 1696, gift 10. marts 1716 med kgl. kaptajn von Löwe og døde som enke 18. jan. 1762. Gravsat i kirkens krypt 20. jan. 1762 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med bred strålekrans med kerubhoveder og engle; strålekransen bærer spor af forgyldning. Tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på pillen mellem de to trætavler.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 253.

37) 1763. Rachel Sophia von Marschalch, født baronesse Fletscher, født 3. okt. 1687, død 17. marts 1763. Gravsat i kirkens krypt 18. marts 1763 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin omgivet af strålekrans med kerubhoved og engle og lammet foroven; strålekransen bærer spor af forgyldning. Tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 254.

38) 1763. Fru Margaretha Cryger, født Schmidt, født i Tønder 14. juli 1695, enke 26. april 1760 efter generaldirektør for kirurgien Simon Cryger; død 22. juni 1763, 67 år, 11 måneder og 8 dage gammel. Gravsat i kirkens krypt 26. juni 1763 (rgsk.). Oval kisteplade af tin med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 254.

39) 1765. Jens Kraft, født 1720, prof. ved Sorø akademi, gift første gang med Catharina Eversen, var velsignet med ni børn, af hvilke fire allerede før faderen er døde, resten, en søn og fire døtre, begræder ham; gift anden gang med Sophia Magdalena Langhorn, som velsignede ham med tre børn, af hvilke en søn og en datter nu sammen med moderen beklager hans død 18. marts 1765.

Bisat 15. juni 1765 i Lengerckens gravkrypt, store kapels sydføj nr. 21 (rgsk.). Kisteplade af tin med graveret skriveskrift. Dansk indskrift. Hænger på pillen til venstre for Schupps epitafium, øverst. Bobé, 395.

40) 1766. Elisabeth Magdalena Chretschmer, født Bockenhoffer, født 4. sept. 1696, gift 14. sept. 1714 med Heinrich Chretschmer, som døde 5. marts 1724; ægteskabet var velsignet med syv sønner og to døtre, af hvilke tre sønner og en datter er døde før moderens død 30. nov. 1766, 70 år, 2 måneder og 25 dage gammel. Gravsat 2. dec. 1766 i Andreas Normanns krypt, store kapels sydføj nr. 24 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle med graverede bladornamenter langs kanten. Tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger på pillen til højre for Ocksens epitafium nr. 3 fra oven. Bobé, 391.

41) 1767. Berendt Enoch Hempel, kirurg, født i Meklenburg 14. jan. 1694, gift 13. juni 1728 med Anna Helena, født Crüger, som fødte fem sønner og fire døtre; han døde i København 30. juni 1767, 73 år, 5 måneder og 18 dage gammel. Gravsat samme dag i kirkens krypt (rgsk.). Firkantet, forsølvet kisteplade med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 254.

42) 1767. Andreas Johann Andressen, rådsherre og stadskaptajn i København, født i Tønder 1. febr. 1713, død i København 25. dec. 1767. Indsat i ligkapellet 29. dec. 1767 (rgsk.), senere formentlig overført til kirkens krypt. Firkantet kisteplade af tin med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 254.

43) 1768. Johann Friedrich Wilhelm von Jessen, etatsråd [født 14. sept. 1709, død 14. sept. 1768]. Gravsat i kirkens krypt 16. sept. 1768 (rgsk.). Kisteplade af messing, stærkt irret. Tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger på pillen til højre for Schupps epitafium, nr. 4 fra oven.

44) 1769. Elisabeth von Fogh, født Neuhaus, født 13. april 1713, gift med Christian Fogh, tidl. regimentskvartermester ved andet fynske kavalleriregiment (død 1746); hun selv døde 20. april 1769, 56 år og 7 dage gammel. Gravsat i kirkens krypt 27. april 1767 (rgsk.). Firkantet kisteplade med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen. Jfr. nr. 22.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 255.

45) 1770. Frk. Sophia Charlotte, komtesse Sponeck, hofdame hos hendes kgl. højhed prinsesse Charlotte Amalia, født i Slesvig 10. jan. 1702, datter af general, grev Georg Wilhelm Sponeck, kommandant i København, og Anna Sophia, født Bojanowski; hun døde på Christiansborg slot 23. marts 1770. Gravsat i kirkens krypt 31. marts 1770 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med graveret kursiv. Dansk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 255.

46) 1773. Ludolf Erich von Lersner, kgl. dansk generalmajor og oberst ved første sjællandske kavalleri-regiment, født i Frankfurt am Main 8. jan. 1713, død i København 30. jan. 1773. Gravsat i kirkens krypt 5. febr. 1773 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle med graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 255.

47) 1774. Frideric Carstens, konferentsråd og delegeret i finanshovedkassen, født 7. marts 1715, død 27. okt. 1774. Gravsat i kirkens krypt 4. nov. 1774 (rgsk.). Firkantet kisteplade af tin med latinsk indskrift med graverede versaler. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 255.

48) 1775. Conrad Christian Dauw, amtmand over Hirschholm amt, født 29. aug. 1693, død 12. april 1775, 81 år, 7 måneder og 14 dage gammel. Gravsat i kirkens krypt 18. april 1775 (rgsk.). Firkantet kisteplade af tin med graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på pillen til venstre for trætavlen, nr. 4 fra oven.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 256.

49) 1777. Anna Helena Hempel, født Kryger, født 1. aug. 1700, gift med stabskirurg Hempel; ni børn, hvoraf to er i live; død 8. maj 1777. Gravsat i kirkens krypt 12. maj 1777 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle med graverede blomsterornamenter langs siderne, dansk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 256.

50) 1778. Henriette Sophie Charlotte von Drechsel, hofdame hos prinsesse Charlotte Amalie, født 8. aug. 1742, død 30. marts 1778. Gravsat i kirkens krypt 2. april 1778 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 256.

51) 1778. Albrecht Christopher von Levetzow, født 15. jan. 1776, søn af gehejmeråd Henrich von Levetzow og Friderica Lovisa Schaffalitzky de Muckadell; død 11. juni 1778. Bisat i det lange kapel, sidekapellerne nr. 7 og 8, 16. jan. 1778 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen. Jfr. nr. 62.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 256.

52) 1779. Amalia Juliane Dauw, født 31. okt. 1726, datter af amtmand Dauw, død 14. marts 1779. Gravsat i kirkens krypt 22. marts 1779 (rgsk.). Firkantet kisteplade af tin med graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på pillen til venstre for trætavlerne, nr. 3 fra oven. Jfr. nr. 30.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 256.

53) 1779. Anna Elisabeth Andressen, født Ehmken, død 17. juni 1779, 51

år gammel. Gravsat i kirkens krypt 21. juni 1779 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle. Tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 256.

54) 1780. Emilia Carolina Christiana, grevinde von Schimmelmann, født grevinde von Tantzau, født 2. juni 1752, død 6. febr. 1780. Bisat i kirkens ligkapel 12. febr. 1780 (rgsk.). Kisteplade af messing med graveret kursiv. Tysk indskrift. Hænger i det lange kapel, sidekapel nr. 9, hvor hendes kiste nu findes, se s. 390. Bobé, 383. Jfr. nr. 82 og 89.

55) 1780. Komtesse Christiana Amalia Sponeck, kammerfrøken hos prinsesse Charlotte, født 19. april 1717, død 13. marts 1780. Gravsat i kirkens krypt 21. marts 1780 (rgsk.). Graveret skriveskrift på firkantet kisteplade af tin med meget smuk gravering. Tysk indskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 256.

56) 1782. Frederich Christopher Kölpin, født 13. april 1760, død 6. marts 1782. Gravsat i det lange kapel nr. 5 (Möllmann) 8. marts 1782 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle med bladornamenter langs kanten, latinsk indskrift med graveret kursiv. Hænger på pillen til venstre for Ocksens epitafium, nr. 4 fra oven. Bobé, 398.

57) 1782. Anna Bolte[n], født Nørregaard, født 18. marts 1748, gift 30. okt. 1772 med vinhandler Henrich Boltefn], død 11. april 1782, efterladende to børn. Gravsat i kirkens krypt 13. april 1782 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle med bladornament forneden. Dansk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 257.

58) 1782. Frideric Miles, krigsråd, født i Rendsborg 29. april 1716, død 10. maj 1782. Gravsat i kirkens krypt 11. maj 1782 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle med graveret skriveskrift. Tysk indskrift. Hænger på pillen til højre for Schupps epitafium, nr. 3 fra oven.

59) 1784. Eberhardine Günther, født 5. april 1766, datter af Christoph Günther og Sophia Charlotta Hauber, gift 30. nov. 1783 med Christian Benjamin Wolf; død 10. okt. 1784. Gravsat i kirkens krypt 18. okt. 1784 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med kugler i kanten og bladkrans med sløjfe foroven. Tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 257. (Se gravsten nr. 38, s. 416).

60) 1784. Baronnesse von Boldten, født 5. dec. 1784, død en time senere. Gravsat i kirkens krypt 8. dec. 1784 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med ornament i kanten, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 257.

72) 1792. Baron Johan Henrich Bolten, kornet i det danske livregiment til hest, født 26. aug. 1773, død 7. juli 1792. Gravsat i kirkens krypt 9. juli 1792 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle. Dansk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 261.

73) 1792. Moritz Vette, kammertjener hos arveprins Frederik, født i Dreisdorff 1711, død 9. okt. 1792, 81 år gammel. Gravsat i kirkens krypt 13. okt. 1792 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle. Tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 261.

74) 1799. Frideric Christian Mahling, justitssekretær i hof- og stadsretten, født i nov. 1724, død 1. april 1799. Gravsat i kirkens krypt 9. april 1799 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med kugler langs den let profilerede ramme. Dansk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 261.

75) 1801. Alexander Kölpin, justitsråd, prof. ved det kirurgiske akademi og hofkirurg, født 9. juli 1731, død i København 20. jan. 1801. Gravsat i lange kapel nr. 5 den 29. jan. 1801 (rgsk. og begravelsesprot.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle. Latinsk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger på pillen til højre for Schupps epitafium, øverst. Bobé, 398.

76) 1805. Anna Ernestine, komtesse af Schack, født 7. juli 1772, gift 28. aug. 1791 med Johan Ludvig von Brochenhuus, hofmester hos kronprinsessen [Marie Sophie Frederikke], R. af D.; moder til en søn og fire døtre, død 3. febr. 1805. Gravsat i kirkens krypt 9. febr. 1805 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle. Dansk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger på pillen til venstre for Ocksens epitafium, øverst.

77) 1805. Johan Jacob Günther, født i Halle i Sachsen 10. april 1734, død 20. febr. 1805. Gravsat i kirkens krypt 23. febr. 1805 (rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle med påsat ornament langs kanten. Tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 261.

78) 1805. Marie Henriette von Bülow, født Lassen, født 21. okt. 1747, gift 1772 med gehejmeråd og staldmester Hans Henrich von Bülow, delte 17 år livets goder med ham; moder til syv børn, død 27. sept. 1805. Gravsat i kirkens krypt 4. okt. 1805 (rgsk.). Oval, hvælvet kisteplade af tin med kugler i kanten. Dansk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 261 f.

79) 1808. Christine Elisabeth Wedel Sparre, født 18. sept. 1749, levede i ægteskab 32 år, fik tre sønner og tre døtre, døde 12. maj 1808. Oval kisteplade af tin, graveret indskrift på dansk. På en kiste i krypt nr. 15 i store kapel.

80) 1811. Gerhard Fridrich Wrisberg, født 12. marts 1729, tidligere guvernør på Guinea, død 9. marts 1811, efterladende sig hustru, tre sønner og en datter. Ukendt gravsted. Oval, hvælvet kisteplade af tin med bladkrans foroven, bundet op med bånd. Dansk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 262.

81) 1812. Ditlef von Wedel Sparre, kammerherre og konferentsråd, i 53 år gift med Christine Poulsen, død 25. marts 1812 i sit 67. år. Oval, hvælvet kisteplade af tin med dansk indskrift. Findes på en kiste i krypten nr. 15 i store kapel.

82) 1816. Charlotte, grevinde von Schimmelmänn, født von Schubart, født 10. aug. 1757, gift 27. maj 1782 med Ernst Heinrich greve von Schimmelmänn, død 2. dec. 1816. Oval kisteplade af messing slået fast på kisten med seks store nagler. Tysk indskrift med graverede versaler. I lange kapels sidekapel nr. 9 mod nord. Jfr. nr. 54 og 89.

83) 1818. Anna Catharina, født Bennick, født 20. jan. 1751, gift 8. sept. 1769 med Peter Christian Böttker, købmand og ældste ved S. Petri kirke; død 18. febr. 1818. Kisteplade i krypt nr. 5 i lange kapel, kan iagttages gennem ventilhullet.

84) 1818. Alexander Momsen, født i Sønderborg 8. aug. 1749, gift 20. sept. 1779 med Johanne Dorothea Brönstrup, fik datteren Catharina gift med Christian E. Hasse (der blev gift anden gang 24. juli 1793 med Agatha Eleonora Vette); død 15. marts 1818. Gravsat »i kapellet« (rgsk.), men uvist hvor. Oval, svagt hvælvet kisteplade af tin med kugler i kanten. Tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen på trætavlen.

85) 1819. Johan Peter David Wrisberg, i 20 år guvernør på Guinea, født 17. jan. 1771, lykkelig i 25 års ægteskab med Nicoline Antonette Wrisberg, født Seehus; død 4. dec. 1819. Ukendt gravsted. Kisteplade af tin i form af skrift-rulle med fire nagler og graveret dansk indskrift. Hænger i østfløjen på træ-tavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 263.

86) 1821. Anthon Wilhelm Wilder, født på Femern 25. sept. 1790, død i København 28. juni 1821. Gravsat »in der Capelle« (rgsk.), dato og sted ukendt. Kisteplade af tin i form af skriftrulle. Tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 264.

87) 1821. Anna Margaretha Wilder, født Rauert, født på Femern 2. nov. 1791, død i København 18. nov. 1821. Gravsat »in der Capelle« (rgsk.), dato og sted ukendt. Kisteplade af tin i form af skriftrulle med fire nagler. Tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalthist. Tidsskr. 11. R. I, 264.

88) 1826. Johann Heinrich Müffelmann, født 20. maj 1774, gift 15. okt. 1826 med Frederikke Lovise Wilhelmine Wahlmann, død 2. dec. 1826. Gravsat 1826 »in der Capelle« (rgsk.); dato og sted ukendt. Kisteplade af tin i form af skriftrulle med rosetter i hjørnerne. Tysk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 264.

89) 1831. Ernst Heinrich, greve von Schimmelmann, gehejmestatsminister og chef for udenrigsdepartementet, ridder af Elefanten, R. af E., S. af D. og Dbm., født 4. dec. 1747, gift 18. sept. 1775 med Amalie Charoline Christiane, grevinde von Rantzau, gift anden gang 27. maj 1782 med Charlotte von Schubarb; død 9. febr. 1831. Kisteplade af tin i form af skriftrulle, slået fast med fire store nagler. Tysk indskrift med graveret skriveskrift. På sortmalet trækiste i lange kapels sidekapel nr. 9. Bobé, 383. Jfr. nr. 54 og 82.

90) 1833. Peter Nielsen, vinhandler, død 30. jan. 1833, 63 år gammel. Gravsat i krypten 1833 (dato ukendt, rgsk.). Kisteplade af tin i form af skriftrulle med rosetter i hjørnerne. Dansk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 264 f.

91) 1835. Frederikke Louise Wilhelmine Müffelmann, født Wahlmann, født 2. maj 1786, død 22. jan. 1835. Formentlig gravsat i kirkens krypt. Kisteplade af tin i form af skriftrulle med rosetter i hjørnerne. Dansk indskrift med graveret skriveskrift. Hænger i østfløjen på trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 265.

92) 1843. Therese von Thunckll, født Meyer, født 19. april 1773, enke efter virkelig etatsråd Joh. von Thunckll, død 12. jan. 1843. Kisteplade af tin i form af skriftrulle. I Schupps gravkrypt. Bobé, 371.

93) 1847. Richard Cleasby, Esqr., død 6. okt. 1847. Firkantet kisteplade af sølv med konkavt afrundede hjørner, graveret skriveskrift, lille bladranke-motiv foroven og forned. Hænger i østfløjen til højre for trætavlen.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 265.

94) Usikkert dødsår. Johanne Juliane Henriette Dobel, født Otto, født 4. marts 1750, gift 3. aug. 1771 med Johann Christoph Günther. Firkantet kisteplade af tin. Tysk indskrift med graveret kursiv. Hænger i østfløjen til venstre for trætavlen nr. 1 fra oven.

Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 260.

†*Kisteplader.* 1) 1689. Anna Catharina Branten, født 14. jan. 1680, datter af Peter Brandt, overrentemester, deputeret i generalkommissariatet, amtmand i Tønder, ridder, arving til Pederstrup, og Abigael Maria Brandt, født

von Stöcken; død 19. april 1689, 9 år, 3 måneder og 12 dage gammel. I Brandt-ernes kapel (se s. 353). Bobé, 375.

2) 1689. Charlota Amalia Brandten, født 22. dec. 1683, datter af ovennævnte Peter Brandt og Abigael Maria Brandt, født von Stöcken; død 23. aug. 1689, 5 år, 8 måneder og 1 dag gammel. I Brandternes kapel. Bobé, 376.

3) 1699. Wilhelm Brandt, født i København, yngste søn af (ovennævnte) gehejmeråd Brandt, død 10 måneder og 12 dage gammel. I Brandternes kapel. Bobé, 376.

4) 1705. Anna Michelsdaater, datter af Michel Pedersøn, tolder i Rødby, og Kirstine Jacobs daatter, gift første gang 22. nov. 1667 med Hans Bendsøn Lindenberg, »i hvilcken Stand de og bleve velsignede af Gud med 11 Børn«, han døde 1684; gift anden gang 26. febr. 1685 med Peter Hansøn Lange, købmand og handelsmand i København; død 4. sept. 1705, 62 år og 7 måneder gammel på nær 12 dage. Gravstedet er ukendt; formentlig kirkens krypt. Dansk indskrift. Bobé, 399 f.

5) 1709. Johan Justus Böhm, født 7. sept. 1660 i Osterode i Braunsweig, søn af Just Böhme og Anna Klein, gift første gang med Magdalene Sibylla Herfort og anden gang med Giøruel Catharina Portuan, død 13. juli 1709, 48 år, 10 måneder og 6 dage gammel. Dansk indskrift. I store kapels sydfløj nr. 7. Bobé, 389.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 13.

6) 1711. Joachim Berend von Eickstädt, født i Pommern, oberstløjtnant og chef for livgarden til fods, død 21. jan. 1711, 47 år gammel. I kapellets sidekapel nr. 5. Bobé, 379.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 16.

7) 1718. Valentin von Eickstädt, R. af D., gehejmeråd hos Frederik IV., overkrigssekretær, amtmand over Frederiksborg og Kronborg, født i Pommern 1668, død på Frederiksborg 1718, 50 år gammel. Latinsk indskrift. I kapellets sidekapel nr. 5. Bobé, 379.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 27.

8) 1718. Pauline Høyels, født 30. okt. 1701, datter af mag. Peder Høyels, rektor i Nykøbing Falster, død 14. juni 1718, i sin alders 17. år. I kapellets sydfløj nr. 7. Bobé, 390.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 27.

9) [1718]. Niels Pedersøn Hval, borger og brygger her i staden, født 1646 i Hvalsø præstegård, søn af provst Peder Larsen samt Ellen Mandrup, »levede i eenlig Stand 28 år, i fornøjelig Egtestand 47 år med trende dydige og hiert elskte Hustruer Anna Hansdatter, med Sophia Pedersdatter og med Anna Elisabeth Brasch 31 Aar«. Dødsåret 1718 omtales i hans tredie hustrus kisteplade. Gravsat i store kapels sydfløj nr. 18. (Se †kisteplade nr. 30). Bobé, 400.

10) 1723. Christian Valentin von Wessel, født 6. febr. 1722, død 19. april 1723, 1 år, 2 måneder, 13 dage og 8 timer gammel. I Eickstädts gravkrypt nr. 5 i store kapels nordre række. Bobé, 395.

11) 1724. Edvard Adtzleu, født 1. aug. 1723, død 28. maj 1724. Vistnok i krypten nr. 21. Bobé, 395.

12) 1726. Johan Christopher Köneman, født 18. juli 1724, død 23. febr. 1726. I Thomas Ocksens krypt, store kapel nr. 23. Bobé, 370.

13) 1726. Birgitte Magdalene von der Maase, født i København 3. febr. 1815[!], datter af Christian von der Maase, kancelliråd, og Magdalene Susanne Numsen; død 27 febr. 1726. Dansk indskrift. Store kapel sydfløj nr. 16. Bobé, 289.

14) 1726. Hans Andreas Weyse, født 24. sept. 1722, død 1726. Store kapel nr. 8. Bobé, 386.

15) 1727. Elisabeth von Gendern, gift med Holger Paulli, kgl. dansk konsul i Portugal [død juni 1727 (rgsk.)]. I store kapel nr. 5. Bobé, 392.

16) 1727. Gotfred Mathias von der Maase, født på Ravnstrup 7. aug. 1627 [!] o: 1727, søn af Christian von der Maase, kgl. kancelliråd, og Magdalene Susanne Numsen; død i København 14. aug. 1727. Dansk indskrift. Store kapel nr. 16. Bobé, 389.

17) 1728. Edle Anna Holst, født 22. juni 1668, død 20. maj 1728, 59 år, 10 måneder og 29 dage gammel. Dansk indskrift. Store kapel nr. 21. Bobé, 394.

18) 1729. Michael Georg Laub, født 22. april 1725, søn af Hieronymus Laub, kgl. hofmedicus, og Johanna Justina, født Scharffenberg; død 11. juni 1729. Hofapoteker Michael Georg Scharffenbergs krypt, store kapel nr. 15. Bobé, 385.

19) 1729. Friederich Scharffenberg, født 24. juli 1711, søn af hofapoteker Michael Georg Scharffenberg og Botilde Scharffenberg, død 30. okt. 1729, 18 år, 3 måneder, 2 uger og 1 dag gammel. Store kapel nr. 15. Begravet 2. nov. 1729 (rgsk.). Bobé, 383 f.

20) 1730. Daniel Benjamin Weyse, justits- og kammerråd, deputeret i søetatgeneralkommissariatet, født i Sachsen 16. april 1683, gift med Ingeborg Christine Justen, død 18. juli 1730, 47 år, 3 måneder og 2 dage gammel. Store kapels sydfløj nr. 8. Bobé, 386.

21) 1731. Henrik Dürkop, født 1671 (1667 ifølge biografisk leksikon), præst ved S. Petri kirke, gift fire gange, med Elisabeth Leopold, Catharina Ritter, Catharina Lucia Reich og Dorothea Lengercken; død 1731. Latinsk indskrift. Omtalt hos Bobé, s. 371, som forsvundet.

22) 1731. Elisabeth Adtzleu, født 21. sept. 1730, død 1. aug. 1731. Store kapels sydfløj nr. 21. Bobé, 395.

23) 1732. Margaretha Würger, født 28. okt. 1644 i L??beck, to gange gift og to gange blevet enke; i hendes første Paulinske ægteskab [gift med boghandler Daniel Paulli] 79 livsarvinger, nemlig 6 børn, 19 børnebørn, 50 oldebørn og 4

tipoldebørn; i hendes andet Erytropelske ægteskab ingen arvinger [gift anden gang med boghandler Johan Just Erytropel (Rothe? eller Rød?)]. Død 10. maj 1732. I store kapels sydfløj nr. 5. Tysk indskrift. Bobé, 391, 447.

24) 1732. Johanne Margaretha Burmeister, gift med justitsråd Georg Christian Jacobi, død 24. nov. 1732 af børnekopper 17 år gammel. Gravsat i krypten nr. 5, store kapels sydfløj. Dansk indskrift. Bobé, 392, 421.

25) 1732. Martinus Paulli, født 30. juni 1732, søn af kammerråd Paulli, død 27. dec. 1732. Gravsat i store kapels sydfløj nr. 5. Dansk indskrift. Bobé, 392, 448.

26) 1733. Johanna Margretha Paulli, født 29. maj 1733, død 14. juni samme år. Gravsat i store kapels sydfløj nr. 5. Dansk indskrift. Bobé, 392, 448.

27) 1733. Heinrich von Brandt, kgl. maj. Schoubbynacht, herre til Gammelgaard og Søllestedgaard på Lolland, født 27. sept. 1687, søn af gehejmeråd Peter Brandt og Abigael Maria von Stöcken; gift 24. maj 1718 med Eleonora Margaretha von Knuthen, begge døde 20. nov. 1733 på Gammelgaard i Lolland, efterladende sig en søn og ? døtre. Dansk indskrift med indledende tak, fordi branden skånedes den Brandtske begravelse i kapellet. Bobé, 375 f., 420.

28) 1740. Giørvæl Catharina Portuan, Johannes Just Böhms enke, død 12. nov. 1740 (begr. 19. nov. (rgsk.)). Dansk indskrift. Store kapels sydfløj nr. 7. Bobé, 390.

29) 1741. Sidonia Emerentia Holtzmann, født Botsack, født i Braunsweig 27. jan. 1681; seks børn; døde 5. okt. 1741, 59 år, 10 måneder og 27 dage gammel. Tysk indskrift. I store kapel nr. 9. Bobé, 401, 418.

30) 1742. Anna Elisabeth Brasch, gift med Niels Pedersen Hval, død 2. marts 1718; hun døde 18. marts 1742. Dansk indskrift. I store kapels sydfløj nr. 18 (begravelsesprotokol og rgsk.). Bobé, 400.

31) 1744. Herman Adtzlew, født 27. jan. 1727, søn af Jens Adtzlew, deputeret for finanserne, og Anna Margaretha von Lengercken; død 25. jan. 1744. Store kapels sydfløj nr. 1 (rgsk.), af Bobé anbragt i krypten nr. 21. Bobé, 394.

32) 1744. Anna Magdalena von Buchwald, født 9. sept. 1692, gift med etatsråd Lautrup 8. maj 1744. I store kapels sydfløj nr. 20. Bobé, 393.

33) 1745. Botilde Friderica Laub, født 11. febr. 1727, datter af kgl. livmedicus Hieronymus Laub og Johanna Justina, født Scharffenberg, død 30. jan 1745. Tysk indskrift. I store kapels sydfløj nr. 15. Bobé, 385.

34) 1750. Hans Christian Lautrup, etats-, justits- og kammerråd, født 1. marts 1673, død 23. aug. 1750, 77 år, 6 måneder og 8 dage gammel. Tysk indskrift. I store kapels sydfløj nr. 20. Bobé, 393.

35) 1752. Claus Hennings, snedker (se s. 318), frimester, oldermand, født 5. maj 1691, død 24. april 1752. I kapellets østfløj nr. 16 (rgsk.). Bobé, 401.

36) 1752. Hans Holst, købmand, født 18. marts 1675, søn af Eduard Holst og Maria Dreyer, død 12. juni 1752, 77 år. I store kapels sydfløj nr. 1, 13. juni 1752, af Bobé anbragt i nr. 21. Tysk indskrift. Bobé, 394.

37) 1753. Johanna Justina Laub, født 10. nov. 1699, datter af hofapoteker Michael Georg og Botilde Scharffenberg, gift 7. maj 1721 med Hieronymus Laub, kgl. livmedicus; en datter og fire sønner; død 1. marts 1753. I store kapels sydfløj nr. 15. Bobé, 384.

38) 1753. Hieronymus Laub, promoveret til dr. med. i Leiden 30. sept. 1707, kgl. livmedicus, født i Augsburg 15. febr. 1684, gift 7. maj 1721 med Johanna Justina Scharfenberg. I ægteskabet var syv børn, hvoraf to sønner og en datter døde, fire sønner og en datter begræder faderens død 5. dec. 1753. I store kapels sydfløj nr. 15. Bobé, 384.

39) 1754. Gottfried Friederich von der Maase, sekond-lojtnant ved hans kgl. maj. sætat, født 7. febr. 1729 på Tybjerggaard på Sjælland, død 18. jan. 1754 i København, 24 år, 11 måneder og 11 dage gammel. I store kapels sydfløj nr. 16. Dansk indskrift. Bobé, 389.

40) 1754. Nicolai Eigtved, oberst, hofbygmester etc., født 22.(!) juni 1701, død 7. juni 1754, g.m. Sophia Christiane(!) Waltern; to sønner og fem døtre. Dansk indskrift; gengivet i Munthe af Morgenstjerne: Nicolai Eigtved (1924) s. 99f. Om fødselsdagen jfr. ovenfor s. 408.

40 a) 1756. Johanna Heerfordt, født 12. aug. 1681, gift 30. maj 1698 med Elovius Mangor, rådmand og stadskonduktør i København, i ægteskabet var en datter og to sønner, gift anden gang 26. juli 1719 med Abraham Klöcker, grosserer; i dette ægteskab, som varede næsten 11 år, var ingen børn, derefter var hun enke i 26 år; hun døde 21. nov. 1756, 75 år, 3 måneder og 9 dage gammel. Gravsat i kapellets sydfløj nr. 1 den 29. nov. 1756 (rgsk.). Dansk indskrift. Bobé, 396.

41) 1757. Jens Adtzlew, kgl. maj. konference-, etats-, justits- og kammerråd, kasserer ved det kgl. toldkammer i København, deputeret for de kgl. finanser, født i Aarhus 17. jan. 1685, død i København 11. jan. 1757, 72 år gammel. Gravsat i kapellets sydfløj nr. 1 den 22. jan. 1757 »klokken 8 Morgen« (rgsk.). Dansk indskrift. Af Bobé, s. 394, anbragt i krypten nr. 21.

42) 1757. Otto Christian Ehlers, født i Oldenburg 21. juni 1668, gift første gang med Anne Katharine Brasck, i hvilket ægteskab der var fem børn, hvoraf kun et er tilbage; gift anden gang med Abel Hedewig Gröters, af hvis otte børn to er levende, og gift tredje gang med Margarete Christine Schreiber, som begræder ham med fire levende af seks børn. Han døde 3. sept. 1757. Gravsat 7. sept. 1757, i kapellets sydfløj nr. 18 (rgsk.). Bobé, 400 f.

43) 1757. Georg Christian Jacobi, justitsråd, født 31. juli 1693, gift første gang 21. dec. 1730 med Johanne Margrethe Buhmester, dernæst 11. juni 1736 med Anna Elisabeth de Benzon, som han nu har efterladt med tre af fire i dette ægteskab fødte sønner; død 5. okt. 1757, 65 år gammel. I store kapels sydfløj nr. 5. Dansk indskrift. Bobé, 391 f.

44) 1758. Magdalena Susanna de Numsen, født 11. jan. 1689, datter af Matthias de Numsen, ridder, H.K.M. gehejmeråd og deputeret i landetatens generalkommissariat, og Maria Worm; gift 1716 med Christian von der Maase til Clausholm med hvem hun fik to sønner og en datter, han døde 1753. Hun døde 4. april 1758, 70 år gammel. I store kapels sydføj nr. 16. Dansk indskrift. Bobé, 388.

45) 1759. Christiana Catharina von der Maase, født 14. sept. 1737 i København, en elskværdig datter af Georg Christian von Styrup, ridder og general-løjtnant af infanteriet samt deputeret i det kgl. landetatens generalkommissariat, og Margretha Friis; gift 28. juni 1756 med Friederich von der Maase, H.K.M. velbestalter kaptajn ved det falsterske gevorbne regiment, ægteskabet varede kun 2 år og 8 måneder, da hun døde 28. febr. 1759, 21 år og 5 måneder gammel. I store kapels sydføj nr. 16. Dansk indskrift. Bobé, 388.

46) 1760. Friderica Louisa von Esmarck, født 15. dec. 1744, datter af Hinrich Christian von Esmarck, død 1. jan. 1760, 15 år og 16 dage gammel. I store kapels sydføj nr. 4. Tysk indskrift. Bobé, 393.

47) 1760. Catharina Møllmann, født Bremer, født 5. maj 1719, gift 15. sept. 1735 med Magnus Møllmann, købmand og kirkeældste ved S. Petri kirke; hun døde 16. juni 1760. I lange kapel nr. 5 (rgsk.). Efter Bobé i nr. 96 svarende til nr. 6. Tysk indskrift. Bobé, 398.

48) 1760. Sophia Magdalena von Beulwitz, født von Brandt, født 1. okt. 1730, datter af afdøde Carl von Brandt, kgl. konferentsråd og kabinetssekretær, og Elisabeth von Brandt, født von Berregaard; gift med Christian Henrich Emilius von Beulwitz, kgl. kammerherre og amtmand i Steinburg med hvem hun 6. juli 1760 fik datteren Friderica Christiane; død 19. juli 1760. Gravsat 7. okt. 1760 i Brandternes kapel (rgsk.). Tysk indskrift. Bobé, 376.

49) 1761. Christiane Elisabeth von Klöcker, født 20. febr. 1734, datter af Hermand Lengercken von Klöcker, assessor i højesteret og direktør ved fattigvæsenet, og Mette Christina Wriesberg, gift 30. nov. 1753 med Henrich Stampe, virkelig etatsråd, generalprokurør, prof. i natur- og folkeret samt kvæstor ved universitet; en datter døde ved fødselen, døde selv 21. okt. I store kapels sydføj nr. 1. Dansk indskrift. Bobé, 397.

50) 1764. Dorothea Sophia von Kaas, født von Eickstädt, født 15. juni 1713, datter af Valentin von Eickstädt, ridder, gehejmeråd og oversekretær, og Edel Cathrine von Kaas, begge for længe siden hos Gud salige, gift 15. juni 1745 med Otto Dettloff von Kaas, nuværende premier major ved det sjællandske gevorbne dragon regiment, i 19 års ægteskab velsignet med en søn og fire døtre, hvoraf tre efterlevende beklager moderens død 11. juni 1764. I store kapels sidekapel nr. 5. Dansk indskrift. Bobé, 379.

51) 1765. Herman Lengercken von Klöcker, herre til Gieddesdal, viceborg-

mester i København, direktør for fattigvæsenet samt i missionskollegiet & »cursu evangelii promovendo« og bankkommissær, født 18. juni 1706, søn af Abraham Klöcker og Elisabeth von Lengercken; gift første gang 28. maj 1732 med Mette Christina Wriesberg, som fik datteren Christina Elisabeth, der 1753 ægtede Henrich Stampe; gift anden gang 17. marts 1762 med Carolina de Hoppe, datter af admiral Friderich de Hoppe, i dette ægteskab sønnen Friderich Abraham 21. dec. 1762 og datteren Maria Elisabeth 17. aug. 1765, som nu med moderen beklager hans død 5. dec. om morgenen; han blev 59 år, 24 uger og 1 dag gammel. I store kapels sydføj nr. 1. Dansk indskrift. Bobé, 396 f.

53) 1767. Simon Godfred Braun, kgl. livmedicus, født 11. april 1702, død 25. sept. 1762, og Friderick Ludovic Gundelac, født 11. dec. 1717, død 15. marts 1767; syv efterlevende børn. Gravsat i lange kapel nr. 1 den 20. marts 1767 (rgsk.). Latinsk indskrift. Bobé, 397.

54) 1769. Heinrich Christian von Esmarck, konferentsråd, født 1. juni 1702, gift 10. sept. 1737 med Wilhelmina Ulrica von Meyer; otte børn, hvoraf to sønner og to døtre er døde, fire døtre begræder hans død 28. juni 1769. I store kapels sydføj nr. 4. Tysk indskrift. Bobé, 392 f.

55) 1770. Johann Gether, slotsforvalter, født 15. maj 1716, død 5. febr. 1770, 53 år, 8 måneder og 21 dage gammel. I lange kapel nr. 2, syd (rgsk.), nyt nr. 87, af Bobé anbragt i nr. 96. Tysk indskrift. Bobé, 398.

56) 1770. Herman Heinrich Könnemann, borgmester i København, etatsråd, født 6. okt. 1692, »in der Ewigkeit begegnen Ihm zwey geliebte Ehegatten und 5 Kinder. Die erste Tochter des Rahts Herrn Klinge, welche Er Anno 1722 heyrathete. Die zweyte Tochter des Rahts und Leib Medici Wulf, welche Ihm Ao 1730 vermählet ward, von welcher zwey Töchter am Leben sind Den 17 Junii 1739 ward Ihm seine jetzt-lebende Wittwe Frau Charlotte Amalie Oxsen Eine Tochter des ehemals Stift-Amtmanns Ochsens verbunden welche mit zwey Söhnen, Vier Töchter, 2 Stief-Töchter und 2 Kindes-Kindern den Verlust eines zärtlichen Ehemannes und Liebreichen Vaters beweint«. Han døde 11. maj 1771, 78 år, 7 måneder og 5 dage gammel. I store kapel nr. 23. Tysk indskrift. Bobé, 369, 436.

57) 1771. Charlotte Amalie Oxsen, født 26. juni 1715, gift 22. juni 1739 med etatsråd H. H. Könnemann »mit welchem Sie in einer Ehe von 32 Jahren 8 Kinder zeugte, zwey Söhne und 6 Töchtern von Welchen 2 in dem Herren ruhen Wie bald nach ihres Mannes Tode Sahe sie das ende ihrer Lauff bahn Zehn Tage überlebte sie ihn und verschied 21. maj 1771«. I store kapel nr. 23. Tysk indskrift. Bobé, 370.

58) 1775. Andreas Højels, livmedicus hos Deres kgl. højheder prins Carl og prinsesse Sophie Hedewig fra 1725 til 1735, født i Nykøbing 16. febr. 1698, søn af magister Peder Højels og Agnete Portuan; døde på Wemmetofte 14. jan.

1775, 77 år gammel. Gravsat 15. april 1775 i store kapels sydføj nr. 7 (rgsk.). Dansk indskrift. Bobé, 390.

59) 1775. Ingeborre Christine Justesen, født i København 11. nov. 1705, levede i ægteskab fra 3. dec. 1721 til 17. juli 1730 med Daniel Benjamin Weyse, deputeret i søetatens kommissariat; døde efter næsten 45 års enkesæde 12. juni 1775, begravet af børnene etatsråd Johan Christoffer Weyse og frue Sophia Elisabeth Weyse, gift med etatsråd Friederich Christian Sevel. I store kapel nr. 8. Dansk indskrift. Bobé, 386.

60) 1776. Sophia Elisabeth Weyse, født 29. juni 1726, levede 10 år og 4 måneder i ægteskab med konferentsråd Friederich Christian Sevel; døde 10. aug.

1776. I store kapel nr. 8. Dansk indskrift. Bobé, 386.

61) 1777. Maren Hofmann Müller, født 9. marts 1739, gift første gang med afdøde sognepræst til Egeslevmagle Søren Sevel, med hvem hun fik tre børn, gift anden gang med etatsråd Johan Christoffer Weyse, døde efter 1 års og 8 måneders ægteskab 10. nov. 1777. I store kapel nr. 8. Dansk indskrift. Bobé, 387.

62) 1778. Friederich Christian Sevel, doctor og prof. juris ved København universitet, deputeret i det kgl. admiralitets og kommissariats kollegium, assessor i højesteret, født 24. maj 1723, gift med Anna Catharina Svane og Sophia Elisabeth Weyse, efterladende en sørgende søn af første ægteskab, Hans Just Sevel, ved sin død 10. okt. 1778. I store kapel nr. 8. Dansk indskrift. Bobé, 387.

63) 1780. Fru Dorothea Scharffenberg, født 7. okt. 1728, datter af afdøde præst ved S. Petri kirke Dürkop, gift 21. juni 1747 med arkivar og kancelliråd Christian Rudolph Scharffenberg; død 22. dec. 1780. Gravsat 27. dec. 1780 i store kapels sydføj nr. 15 (rgsk.). Tysk indskrift. Bobé, 384.

64) 1784. Friderich Magnus Walther, løjtnant, født 13. sept. 1758, søn af kæmner Christian Friderich Walther og Susanne Dorothea, født Könnemann, død 19. april 1784. Gravsat 22. april 1784 i store kapels sydføj nr. 23 (rgsk.). Dansk indskrift. Bobé, 371.

65) 1784. Sophia Hedevig Glasing, født 12. maj 1784, datter af Johann Erich Glasing og Johanna Nathanaela Kierksteen, død 19. okt. 1784. Gravsat i kirken nr. 54 den 25. okt. 1784 (jfr. planen 1673, fig. 14). Tysk indskrift. Bobé, 400.

66) 1786. Herman Fabricius, født 1. nov. 1761, søn af konferentsråd Anton Fabricius og Maria Margaretha Ployart; død 29. okt. 1786. I store kapel nr. 23. Tysk indskrift. Bobé, 371.

67) 1787. Charlotta Amalia Meinig, født Köneman, født 19. jan. 1743; syv børn; død 12. jan. 1787. I store kapel nr. 23. Tysk indskrift. Bobé, 370.

68) 1789. Elisabeth Catharina Merbitz, født Könnemann, født 6. jan. 1737, gift med Johann Friederich Merbiz, chargé d'affaires ved det kgl. danske hof, død 16. febr. 1789. I store kapel nr. 23. Tysk indskrift. Bobé, 370.

69) 1789. Anna Elisabeth Jacobi, født Benzon, gift med justitsråd Benzon;

tre sønner, hvoraf to endnu lever; død 28. marts 1789. I store kapel nr. 5. Dansk indskrift. Bobé, 392.

70) 1791. Peter Möller, kirkeældste ved S. Petri kirke, født i Flensborg 20. juli 1717, død 29. april 1791. Gravsat 3. maj 1791 i kapellets østfløj nr. 12 (rgsk.). Tysk indskrift. Bobé, 399.

71) 1791. Jens Lange, etatsråd og postdirektør, født i København 3. aug. 1713, gift 16. febr. 1741 med Anna Catharina Beckman, fik to sønner; død 21. dec. 1791. Gravsat i store kapels sydfløj nr. 17. Dansk indskrift. Bobé, 390.

72) 1792. Henriette Christiane Esmarck, født 1743, død 1792. Gravsat 20. jan. 1792 (rgsk.) i store kapels sydfløj nr. 4. Dansk indskrift. Bobé, 393.

73) 1792. Wilhelmina Ulderica Esmarck, født Meyer, født 6. sept. 1709, gift 10. sept. 1738 med Henrich Christian Esmarck, kabinetssekretær under Frederik V.; to sønner og seks døtre, hvoraf fire er gået i evigheden med faderen før moderens død 10. jan. 1792. Gravsat 20. jan. 1792 (rgsk.) i store kapels sydfløj nr. 4. Tysk indskrift. Bobé, 393.

74) 1794. Anna Catharina Lange, født Beckman, født 6. jan. 1719, gift 15. febr. 1741 med etatsråd Jens Lange, som døde 21. dec. 1791; syv børn; død 14. april 1794. Gravsat i store kapels sydfløj nr. 17. Dansk indskrift. Bobé, 390.

75) 1796. Johan Christopher Weyse, født 15. sept. 1724, død 23. juli 1796. Gravsat i store kapels sydfløj nr. 8. Dansk indskrift. Bobé, 386.

76) 1796. Fru kommandørinde de Thurah, født Scavenius, født 4. nov. 1716, død 26. juli 1796. Gravsat i lange kapel nr. 6 (midt). Dansk indskrift. Bobé, 398.

77) 1798. Charlotte Amalia Könemann, født 19. jan. 1787, død 20. maj 1798. Gravsat i store kapels sydfløj nr. 23. Tysk indskrift. Bobé, 370 f.

78) 1803. Fru Margrethe Magdalene Sachs, født 2. febr. 1750, enke efter legationsråd Könnemann, død 26. febr. 1803. Gravsat i store kapels sydfløj nr. 23. Tysk indskrift. Bobé, 370 f.

79) 1803. Agent Peter Søgaard, født 15. okt. 1727, overlevede to ægtefæller, gift 18. juni 1766 med sin tredie kone Margareta, født Willatz; ni børn; døde 9. april 1803, 75 år og 5 måneder gammel. Gravsat i lange kapel nr. 4 (rgsk.); efter Bobé gravsat i nr. 6, midt. Dansk indskrift. Bobé, 398.

80) 1805. Christian von Brandt, født i København 20. okt. 1735, død 16. marts 1805, 70 år gammel. Gravsat i Brandternes kapel. Tysk indskrift. Bobé, 377.

81) 1806. Regitze Kirstine Charlotte Brandt, født Scheel, født 2. juni 1746, enke efter gehejmeråd Brandt, død mellem 9. og 10. dec. 1806. Gravsat i Brandternes kapel. Tysk indskrift. Bobé, 377.

82) 1807. Peter Thomsen, rådmand i København, født i Tønder 31. marts 1722, gift 1768 med Catrine Marie Christensen, i hvilket ægteskab der var ni børn, af hvilke en søn og en datter overlever ham og begræder hans død 27.

marts 1807. Formentlig i lange kapel nr. 9 (rgsk.). Dansk indskrift. Bobé, 401.

83) 1810. Johanne Nathanaela Glasing, født Kirksteen, født 23. sept. 1750, gift 27. aug. 1772 med vinhandler Johan Erick Glasing, seks børn i 38 års ægteskab; død 11. april 1810. Gravstedet ukendt; mulig kappellets vestfløj nr. 9. Dansk indskrift. Bobé, 400. Jfr. nr. 65 og 88.

84) 1811. Lovise Könemann, født 13. jan. 1752, datter af borgmester Kone-
man, død 28. april 1811. Gravsat i Ochsens gravsted, store kapel nr. 23. Dansk
indskrift. Bobé, 371.

85) 1811. Peter Christian Böttger, købmand, ældste ved S. Petri kirke, født
20. jan. 1734, gift 8. sept. 1769 med Anna Catharina Bennick, død 18. okt.
1811. Mulig gravsat i lange kapel nr. 6 (Bobé). Tysk indskrift. Bobé, 399.

86) 1812. Heinrich Carl Meinig, agent for Hansestæderne Hamborg, Lübeck
og Bremen, født i Dömitz i Meklenborg 25. marts 1735, gift med Charlotte
Amalia Köneman; syv børn; død 23. sept. 1812. Gravsat i Ochsens krypt, store
kapel nr. 23. Tysk indskrift. Bobé, 370.

87) 1814. Barbara Cathrine Schönheyder, født 10. marts 1749, levede i 40
års ægteskab med Herman Henrich Könemann, justitssekretær i højesteret,
moder til otte børn, bedstemoder til seks børnebørn, død 4. jan. 1814. Gravsat
i Ochsens krypt, store kapel nr. 23. Dansk indskrift. Bobé, 371.

88) 1818. Johan Erick Glasing, vinhandler, kurator ved det kgl. vajsenshus,
født 8. dec. 1742, gift med Johanne Nathanaela Glasing, med hvem han var
forenet i 38 år, og som modtager ham i evigheden med seks børn; to sønner og
en datter begræder her hans død 12. juli 1818. Gravsat »i Kuppet nr. 9« (rgsk.),
mulig vestfløjen. Dansk indskrift. Bobé, 400. Jfr. nr. 65 og 83.

89) 1824. Johan Köneman, legationsråd, født 12. dec. 1748, død 2. jan. 1824.
Gravsat i Ochsens krypt, store kapel nr. 23. Tysk indskrift. Bobé, 370.

KILDER OG HENVISNINGER

Forkortelser

HA, HB, HC etc. Hauptprotocol A, B, C etc. (i L A).

KB = Kancelliets Brevbøger.

RR = Rentemestrenes Regnskaber (i RA).

Rgsk = Første kirkeværges regnskaber (Erste Vorsteher Rechnungen, i LA).

Til Petri kirke hører et meget omfattende arkiv. Det opbevares på Landsarkivet (LA) og består dels af de kronikker, der redigeredes af de kirkeældste, og dels af regnskaber. Kronikken går under navnet Hauptprotocol; heraf findes der i alt seks signeret med bogstaverne A-F (i det følgende citeret H A, H B o. s.v.). De modtager både regnskaber i uddrag, navnlig for den ældre tid, desuden korrespondance, legatstiftelser, processer og navnlig bygningshistorie. Indholdsmæssigt set er H A og H B de fyldigste. Den første er oplagt 1679, redigeredes af de to kirkeældste Heinrich Schupp og Thomas Oksen

og medtager yderligere ældre stof. H B omtaler særlig udforligt den store brand 1728 og Petri kirkes genopførelse i årene derefter. Protokollerne løber til 1826.

De her benyttede regnskaber er dem, der siden 1667 er blevet ført af kirkens første forstander eller kirkeværge; de løber, med enkelte lakuner, til 1857. Også her gælder det, at de ældste årgange er de fyldigste; de omfatter både indtægter af begravelser og løbende udgifter, navnlig bygningsudgifter. Deres titel er »Erste Vorsteher Rechnungen« og citeres i det følgende som rgsk. med dato, årstal og sidetal. Ved siden heraf er der kuratorernes regnskaber, der særlig behandler administrationen af kirkens kapitaler, og som delvis ligger uden for nærværende emne. Særlige bygningskommissioner 1815—21 og 1865—66 har haft deres egne protokoller, hvortil der henvises i det følgende.

Litteratur. Den almindelige litteratur, der er omtalt ovenfor s. 220 under Vor Frue kirke, er også udnyttet her. Af særlig litteratur om Petri kirke skal nævnes: Frederik Thaarup: Petri Kirke, Kbh. 1841. — H. W. Boldt: Gesammelte Nachrichten zur Geschichte der deutschen evangelischen lutherischen Sc????t. Petri Kirche zu Copenhagen, Kbh. 1875. Louis Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde, Kbh. 1925.

Side 231—260. Historik og bygningshistorie til 1728. ¹ Erslev: Testamenter fra Danmarks Middelalder, nr. 27, s. 55. — Kbh. Dipl., IV, 3. ² H. F. Rørdam: Københavnske Kirker og Kloostere i Middelalderen s. 223; jfr. HA, s. 3. — Ramsing: Københavns Historie og Topografi III, 94. ³ Kbh. Dipl. II, 13. — Rørdam, anf. v. s. 14. ⁴ Kbh. Dipl. II, 79, IV, 50 f. og 95. — Rørdam anf. v., s. 224 ff. ⁵ Kbh. Dipl. II, 47. — De andre ejendomserhvervelser findes ligeledes hos Rørdam, s. 226 ff. og i Kbh. Dipl. III, 3 (11. feb. 1454); II, 108 (10. april 1458); II, 117 (23. jan. 1464); II, 129 f. (31. okt. 1473); II, 134 f. (8. juni 1476) samt IV, 125 (26. maj 1477); I, 215 (19. feb. 1479); III, 6 f. (19. okt. 1481); III, 8 (14. maj 1484); IV, 193 f. (29. juli 1485); III, 10 f. (22. juni 1489); II, 169 (6. maj 1493); IV, 289 (7. april 1505); IV, 322 (18. aug. 1511); IV, 349 (2. juni 1516); IV, 357 f. (11. jan. 1517); IV, 378 (24. jan. 1519); I, 340 (o. 1523); IV, 417 (16. juli 1527); III, 27 (17. jan. 1528); II, 226 (20. jan. 1528); IV, 423 f. (8. okt. 1528).

⁶ Kbh. Dipl. III, 3; S.R.D. VIII, 259. ⁷ Kbh. Dipl. III, 8. ⁸ Kbh. Dipl. II, 169.

⁹ Kbh. Dipl. II, 187. ¹⁰ Kbh. Dipl. II, 212 ¹¹ Rørdam: Kbh.s Kirker etc., s. 230.

— William Norvin: Københavns Universitet i Middelalderen (1929), s. 84. ¹² H. F. Rørdam: Københavns Universitets Historie I (1868), s. 90. ¹³ Rørdam, anf. v. I, 680. ¹⁴ Nye danske Magasin V, 66, og Danske Magasin 3. Række VI, 255. ¹⁵ Kane. Brevbøger 1571—75, s. 408. ¹⁶ Bobé, s. 177 og 292. Om Steenwinkel: (RA) Rentemester-Regnskaber 1585—86 fol. 241 b. — HA, s. 4. ¹⁷ Bobé, s. 302 (Bamsing). ¹⁸ Tagebuch Christians des Jüngerer zu Anhalt (ed. Krause 1858), s. 95. ¹⁹ Om korsarmene se nærmere under bygningshistorien. ²⁰ Wolf: Encomion regni Daniae (1655), s. 367. ²¹ Suhm: Nye Saml. III, 4. ²² Begravelseslisterne findes i kirkeresk.; fra 1706—36 omtales fem medlemmer af familien Gelskirchen. ²³ Bobé, s. 322 f., 326 f., 329 f. ²⁴ Bobé, s. 332 f. ²⁵ HA, s. 313: erhvervet 1701. ²⁶ HB, s. 281 ff., 304. Jfr. Danske Saml. II, 76. ²⁷ (LA) Rgsk. 1731, 28. aug., s. 142. HB, s. 493 f. ²⁸ HC, s. 79, og HD, s. 196. ²⁹ HD, s. 305 og 378. ³⁰ Friederike Brun: Ungdoms-Erindringer (ed. Bobé 1917), s. 20 f. ³¹ Boldt, s. 36. ³² Fremstillingen hos Boldt (s. 36 f.) og Bobé (s. 73) lader formode, at Petri tyske menighed var imod enhver form for sammenslutning. Dette er dog ikke ganske rigtigt. Mødet 16. maj 1814 gav tilslutning til tanken om en sammensmeltning i alt fald med den tyske menighed på Christianshavn. Men da man så blev stillet over for planen om at skulle forlade Petri kirke og søge til Frederikskirken (nu Christianskirken) i det afsides Christianshavn, var menigheden enstemmigt indstillet på at blive ved den gamle kirke og ofre på den, hvad en reparation måtte kræve. — (LA) Kirkekollegiets kopibog 1814—22, s. 6 ff. Se endv. Manthey: Bericht über die Angelegenheiten etc. 1816, s. 8. ³³ Boldt, s. 43—48. Samme: Die deutsche

St. Petri Kirche zu Copenhagen und deren Administration (1872), s. 16 f. ³⁴ Regler for Bestyrelse af St. Petri tyske Kirke m. v., udg. af menigheden, Kbh. 1951. ³⁵ Om bygningshistorien henvises til C. A. Jensen: Den middelalderlige S. Peders Kirke, i Bobés bog s. 2 83—89. ³⁶ Kbh. Dipl. III, 23 og 25 (18. juli 1499: »... det lille stræde, som indløber af østen i vesten fra tårnet og til hr. Jens Birgittes gård«). ³⁷ Bobé, s. 288 (C. A. Jensen). ³⁸ (LA) Petri kirkes arkiv, Kirkekollegiets kopibog 1814—22, s. 49. ³⁹ (LA) Petri kirkes arkiv, Bygningskomiteen 1865—66, den 13. juni 1865. ⁴⁰ De bronzekrucifikser, der nu findes i nicherne, og som utvivlsomt har hørt til 18. årh.s kister, er i beg. af indeværende årh. opsat af J. C. Francis. ⁴¹ Kbh. Dipl. III, 23.

⁴² Bobé, s. 288 (G. A. Jensen). ⁴³ Thurah: Danske Vitruvius I, pl. 78. ⁴⁴ Kbh. Dipl. IV, 61. ⁴⁵ HA, s. 146. ⁴⁶ Ramsing: Københavns Historie og Topografi II, 128. — Samme i Bobé, s. 301 f. ⁴⁷ HA, s. 4. — RR 1585—86 fol. 241 b. ⁴⁸ Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangेरups Historie I, 50. ⁴⁹ RR 1609—10 fol. 404 a. ⁵⁰ (RA) 1610—26: Rgsk. over indtægter og udgifter i Kongl. Maietts. farvekammer eller farvekælder; 4. aug. 1610, 8. nov. 1610, 9. jan. 1611, 2. marts 1611; meddelt af mag. art. Kirsten Weber. ⁵¹ HA, s. 9. ⁵² HA, s. 159; rgsk. 1691, 4. juni, 20. juni og 7. juli, s. 41, 44 og 46. ⁵³ Kane. Brevbøger 1621—23, s. 668, d. 5 sept. 1625. — Bobé, s. 322 f. ⁵⁴ HA, s. 8. ⁵⁵ Rgsk., 22. nov. 1668, s. 64. ⁵⁶ Rgsk. 28. juli 1675, s. 98. ⁵⁷ HA, s. 8. ⁵⁸ Kane. Brevbøger 1630—32, d. 21. nov. 1632. ⁵⁹ (LA) Petri kirkes arkiv, Begråbnisprotocol 1625—1885, fol. 11. ⁶⁰ HA, s. 10.

⁶¹ HA (1693), s. 213. ⁶² Rgsk. 1669, s. 78, jfr. HA 1668, s. 39. ⁶³ Rgsk. 1671, s. 128. ⁶⁴ Rgsk. 1679, fol. 19 a—21 b. ⁶⁵ HA 20. juni 1698, s. 253 f. ⁶⁶ Bobé, s. 97—110. ⁶⁷ HA, s. 135; jfr. Stadskonduktøren i København 1690—1940: Geddes Kort 1757, udg. af Kbh.s Kommune, 1940, s. 7. ⁶⁸ HA, s. 137 f. ⁶⁹ HA, s. 154 f. ⁷⁰ HA, s. 158.

⁷¹ HA, s. 200; 1. kirkeværge-rgsk. 1692, 18. juli, s. 96. ⁷² HB, s. 158. ⁷³ (RA) Bygningskommissionen af 1731. Lerches og Worms Overinspektion med de publice Bygningers Opførelse 1728—31, Bilag 2 pag. 11. ⁷⁴ HA, s. 168. ⁷⁵ HA, s. 213.

⁷⁶ HA, s. 483; rgsk. 19. sept. 1711, s. 221. ⁷⁷ Rgsk. 29. okt. 1692, s. 103; 31. dec. 1709, s. 227.

Side 260—270. Inventar indtil 1728. ¹ HA (1605), s. 4 f. ² HA (1674), s. 53; rgsk. 23. dec. 1674, s. 60, 3. april 1675, s. 96, og 8. maj 1694, s. 200. ³ Inventarierne er indført i HA (1685), s. 124 ff., og (1698), s. 259 ff. ⁴ Rgsk. 10. april 1674, s. 51. ⁵ HA (1684), s. 129 f. ⁶ HA (1713), s. 606 og 608. ⁷ HA (1628), s. 7, og (1689), s. 149. ⁸ Jfr. ovenfor s. — ⁹ HA (1625), s. 6. ¹⁰ Rgsk. 22. dec. 1680, fol. 43 b; 4. maj 1712, s. 265. ¹¹ Rgsk. 17. aug. 1672, s. 168. ¹² HA (1685), s. 126. ¹³ HA (1708), s. 401; Rgsk. 22. juni 1708, s. 151. ¹⁴ Rgsk. 1. aug. 1709, s. 218. ¹⁵ Rgsk. jan. 1668, s. 58.

¹⁶ HA (1690), s. 151. ¹⁷ HA (1667), s. 37. ¹⁸ Rgsk. 11. dec. 1668, s. 66. ¹⁹ HA (1625), s. 6. ²⁰ HA (1653), s. 28. ²¹ HA (1693), s. 214 f. ²² HA (1693), s. 214 f. ²³ Rgsk. 21. dec. 1693, s. 162. ²⁴ Rgsk. 18. okt. og 18. dec. 1715, s. 47 og 49. ²⁵ HA (1666), s. 35. ²⁶ Rgsk. 29. jan. 1668, s. 58. ²⁷ HA (1701), s. 287. ²⁸ HA (1625), s. 6. ²⁹ Fra Arkiv og Museum III, 311. ³⁰ Rgsk. 30. okt. 1671, s. 145. ³¹ HA (1689), s. 149. ³² Rgsk. 25. sept. 1731, s. 153. ³³ Rgsk. 22. juli 1693, s. 154. ³⁴ Rgsk. 31. okt. 1677, s. 201. ³⁵ Rgsk. 28. febr. 1691, s. 33. ³⁶ Rgsk. 11. dec. 1695, s. 247. ³⁷ HA (1707), s. 396. ³⁸ HA (1707), s. 396. ³⁹ HA (1613), s. 5; Kbh. Dipl. II, 591. ⁴⁰ HA (1626), s. 7. ⁴¹ HA (1690), s. 152. ⁴² Rgsk. 14. dec. 1691, s. 59; rgsk. 31. dec. 1691, s. 59. ⁴³ HA (1692), s. 200. ⁴⁴ HA (1625), s. 6. ⁴⁵ HA (1667), s. 37; rgsk. febr. 1667, s. 22; rgsk. 8. sept. 1676, s. 144; rgsk. 21. aug. 1677, s. 201; rgsk. 24. maj 1682, fol. 93b; rgsk. dec. 1692, s. 110. ⁴⁶ Rgsk. 6. aug. 1676, s. 144. ⁴⁷ Rgsk. 18. okt. 1691, s. 54. ⁴⁸ Rgsk. 25. juli 1711, s. 219. ⁴⁹ HA (1625), s. 6. ⁵⁰ Rgsk. 22. april 1677, s. 199 f. ⁵¹ Rgsk. 23. aug. 1709, s. 219. ⁵² Rgsk. 28. okt. 1709, s. 223; 16. nov., s. 224; 23. sept., s. 221. ⁵³ HA (1692), s. 168. ⁵⁴ HA (1682), s. 115.

⁵⁵ HA (1683), s. 115 f. ⁵⁶ HA (1690), s. 151. ⁵⁷ HA (1690), s. 152. ⁵⁸ HA (1692), s. 199. ⁵⁹ HA (1693), s. 213. ⁶⁰ HA (1693), s. 213. ⁶¹ Rgsk. 12. dec. 1713, s. 319.
⁶² Rgsk. 6. juli 1709, s. 216; rgs. 15. sept. 1713, s. 317; HB (1717), s. 63 f. ⁶³ HB (1717), s. 63 f. ⁶⁴ HA (1690), s. 153. ⁶⁵ HB (1728), s. 281. ⁶⁶ HA (1700), s. 274.
⁶⁷ Rgsk. 28. juli 1675, s. 98. ⁶⁸ Rgsk. 16. nov. 1709, s. 224; rgs. 16. marts 1712, s. 262. ⁶⁹ HA (1688), s. 146. ⁷⁰ Rgsk. 3. april 1668, s. 43. ⁷¹ HA (1625), s. 7.
⁷² KB (1637), s. 125. Niels Friis: Orgelbygning i Danmark, s. 54 f. ⁷³ HA (1639), s. 11. Friis: Orgelbygning, s. 58. ⁷⁴ HA (1672), s. 72. Friis: Orgelbygning, s. 75. ⁷⁵ HA (1694), s. 217 f. Friis, anf. v. s. 99. ⁷⁶ HA (1679), s. 76. ⁷⁷ Rgsk. 19. april 1675, s. 96. ⁷⁸ Rgsk. 1679, fol. 16 a. ⁷⁹ HA (1709), s. 432. ⁸⁰ Rgsk. 1679, fol. 16 a; rgs. dec. 1708, s. 157. ⁸¹ Rgsk. 1709, s. 208. ⁸² HA (1653), s. 28. ⁸³ Wolff: *Encomion Regni Danicæ* (1655) s. 66 f. ⁸⁴ HA (1626), s. 7. ⁸⁵ HA (1663), s. 33. ⁸⁶ Rgsk. 24. feb. 1711, s. 63. ⁸⁷ ed. Vilh. Maar (1910) s. 48. ⁸⁸ Rgsk. 2. juni 1669, s. 90; rgs. 8. juni 1715, s. 42. ⁸⁹ HA (1676), s. 55. ⁹⁰ Rgsk. 5. nov. 1693, s. 159.
⁹¹ Rgsk. 20. juli 1695, s. 242. ⁹² HA (1708), s. 405. ⁹³ Rgsk. 6. dec. 1676, s. 146. ⁹⁴ Resen: *Inscriptiones Haffnienses* (1668) s. 235. ⁹⁵ do. ⁹⁶ HA (1646), s. 26. ⁹⁷ Resen, s. 235. ⁹⁸ HA (1649), s. 26 f. ⁹⁹ Resen, s. 234. ¹⁰⁰ Rgsk. 28. marts 1693, s. 144. ¹⁰¹ Rgsk. 17. juni 1693, s. 50. ¹⁰² Rgsk. 12. juni 1693, s. 149. ¹⁰³ HB (1721), s. 129; C. Nyrop: *Om Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere*, 1882, s. 126. Her nævnes S. Petri kirke ikke.

Side 271—286. Kapellerne. ¹ HF (1808), s. 544. ² Bobé, s. 305 (Ramsing); HA, s. 26. ³ Begråbnisprotocol 1625—1885: tømmermand Jørgen Wärner gravsat i det gamle kapel nr. 10, den 4. april 1648. Jfr. Bobé, *Fra Arkiv og Museum II*, s. 194 f.

⁴ HA, s. 29. ⁵ Bobé, s. 307 f. (Ramsing). ⁶ Kbh. Dipl. VI, s. 717 f., 738 f.; *Fra Arkiv og Museum II*, s. 196 (Ramsing); HA, s. 92 f. ⁷ HA, s. 114. ⁸ Rgsk. 1680, s. 41 ff. ⁹ Rgsk. 1681, fol. 62 a. ¹⁰ Gengivet hos Bobé, s. 222. ¹¹ Rgsk. 28. maj 1683, fol. 118 a. ¹² HA, s. 116 f. ¹³ Rgsk. 20. nov. 1683, fol. 111 a. ¹⁴ Håndværkernes navne findes i rgs.: 31. dec. 1681, fol. 75 b; 7. feb. og 31. dec. 1682, fol. 91 b og 100 a. ¹⁵ Rgsk. 17. aug. 1681, fol. 66 a. Ved en mulig fornyet diskussion om kapellets bygmester må det erindres, at den sum, Steenwinkel fik udbetalt, i sig selv ikke var stor og meget vel kan være løn for syn over et værk, der var udført af en anden. Endvidere bør man tage i betragtning, at Petri kirke både i årene før og efter kapellets opførelse gjorde brug af Christoffer Groess; hans navn er dog ikke nævnet blandt kirkens arkivalier i forbindelse med kapellet. ¹⁶ Rgsk. 19. maj 1736, s. 150. ¹⁷ Hofmans *Fundationer IX*, s. 175. ¹⁸ Hofmans *Fundationer IX*, s. 177. ¹⁹ Som note 18.

Side 287—294. Petri kirkegård. ¹ En detaljeret fremstilling af disse ejendommers ejerforhold er givet af H. U. Ramsing i Bobé, s. 295 ff. ² HB (1735), s. 623. ³ Bobé, s. 302; Ramsing: *Kbh.s Historie II*, 128; Kbh. Dipl. IV, 449. ⁴ Bobé, s. 306 (Ramsing); Ramsing: *Kbh.s Hist. II*, 129. ⁵ HA, s. 231 og 255. ⁶ Bobé, s. 303 (Ramsing). ⁷ HA, s. 231. ⁸ Bobé, s. 303 (Ramsing). ⁹ HA, s. 487. — Bobé 309 f. *Indvielsen skete 19. sept.; Rgsk. 1711, s. 218.* ¹⁰ Om brolæggerarbejde »in Baron Führens Gang« på den nye pestkirkegård se rgs. 8. okt. 1714, s. 41. ¹¹ Rgsk. 21. (eller 20.?) sept. 1711, s. 221. ¹² HD, s. 420; HE, s. 28. ¹³ RR 1585- 86, fol. 242 b: »En nøy Muer omkring Kirckegaarden skal særdelis med hannum (dvs. Steenwinkel) forthinges«.

¹⁴ Kbh. Dipl. II, s. 591: »Wir haben gnedigst eingenommen, welcher Gestalt man an dem ledigen Platz ausser dem Chor an der Nordergassen, welcher itzo mit stacket werck musz verwahret werden, vnd . . . schmale Krambuden bawen vnd auffrichten«. — Om bodernes nedrivning 1687 se HA, s. 135. ¹⁵ HA (1680), s. 92 f. ¹⁶ HA (1670), s. 40. ¹⁷ Bobé, s. 207. ¹⁸ HA, s. 135—142. ¹⁹ Weinwich: *Maler . . . kunstens Historie*, 1811, s. 150. ²⁰ Bobé, s. 306 (Ramsing). — HA, s. 350. ²¹ HA, s. 487. ²² Skøde

af 10. juni 1901, 3. marts 1924 og 7. dec. 1939. ²³ Rgsk. 24. sept. 1709, s. 221. ²⁴ HA (1709), s. 441 f. ²⁵ Rgsk. 2. nov. 1670, s. 118 f.; 22. maj 1715, s. 41. ²⁶ HA (1693), s. 214. Rgsk. 11. maj 1707, s. 92, og 7. maj 1710, s. 44.

Side 295—312. Efter den store brand 1728. ¹ Danske Samlinger II, s. 76. ² HB, s. 281 ff. ³ HB, s. 304. ⁴ Bobé, s. 190. — (RA) Bygningskommissionen af 1731; Lerches og Worms Overinspektion med de publiqve Bygningers Opforelse 1728—31.

⁵ (RA) Bygn.kommiss. 1731 (Lerche-Worm) Litra A, bilag 1: muremesteren Johan Christopher Schirmers overslag 28. dec. 1728. ⁶ Bygn.kommiss. 1731, bilag 2, s. 7 ff.

⁷ HB, s. 420. — Bygn.kommiss. 1731, bilag 1, s. 8: 28.000 glaserede tagsten til kirkens tag. ⁸ Et benhus omtales i uklare vendinger: rgsk. 1668, s. 56 og 66. ⁹ Bygn.kommiss. 1731, Litra A, bilag 6, overslag dateret 3. dec. 1728, endelig kontrakt 11. maj 1729.

¹⁰ Danmarks Kirker VI, Præstø Amt, s. 517. ¹¹ Bygn.kommiss. 1731, Lit. A, bilag 7. ¹² Rgsk. 1731, s. 165. ¹³ HB, s. 536 f. ¹⁴ Bygn.kommiss. 1731 Lit. A, bilag 2, s. 7 ff.

¹⁵ HB, s. 440. ¹⁶ HB, s. 441 f. — Rgsk. 1730, s. 47. ¹⁷ HB, s. 479. ¹⁸ HB, s. 480 f., 484 f. ¹⁹ HB, s. 499. ²⁰ HB, s. 512, 523. ²¹ HB, s. 532. — Rgsk. 1732, s. 232. Vejrhænen var udført af Poul Badstuber og blev forgyldt af Lorentz Petersen (rgsk. 231 f.). ²² HB, s. 562. — Rgsk. 1733, s. 337. ²³ HB, s. 523. — HF (1824),

kr. af 4. jan. 1824 til kirkens patron, grev H. Schimmelmann. ²⁴ Rgsk. 1732, s. 246; 1733, s. 330. ²⁵ HB, s. 494. ²⁶ Rgsk. 1731, s. 142. ²⁷ HB, s. 499. ²⁸ Rgsk. 1731, s. 157. ²⁹ HB, s. 597. — Rgsk. 1734, s. 41. ³⁰ HB, s. 287 f. ³¹ HB, s. 304, 479. — Rgsk. 1738, s. 49. — HC, s. 117, 132, 151. ³² Rgsk. 1738, s. 49. — HC, s. 148 (13. feb. 1739). — Rgsk. 11. april 1739, s. 101. ³³ Rgsk. 28. dec. 1739, s. 111. ³⁴ HC, s. 151. ³⁵ Rgsk. 1740, s. 181. ³⁶ H. W. Boldt: Gesammelte Nachrichten zur Geschichte der . . . Set. Petri Kirche zu Copenhagen, 1875, s. 30. ³⁷ Rgsk. 1741, s. 229.

³⁸ HD, s. 67. ³⁹ HD, s. 77, 81. ⁴⁰ HD, s. 80 f. ⁴¹ HD, s. 106 f. ⁴² HD, s. 225 f.

⁴³ HD, s. 219. ⁴⁴ HD, s. 220. ⁴⁵ HD, s. 222. ⁴⁶ HD, s. 228. ⁴⁷ HD, s. 123, 184. — Bobé, s. 269 f. ⁴⁸ HD, s. 234. ⁴⁹ HD, s. 245 f. ⁵⁰ HD, s. 248, 250. ⁵¹ Rgsk. 1757, s. 90, 92. ⁵² Rgsk. 1757, s. 93 f. ⁵³ Kirkekollegiets kopibog 1814—21, s. 72. ⁵⁴ Rgsk. 1757, s. 92. ⁵⁵ HD, s. 287; rgsk. 1757, s. 94. ⁵⁶ HE, s. 523; rgsk. 1787, s. 115. ⁵⁷ HE, 531. ⁵⁸ Jonge: Kiøbenhavns Beskrivelse, 1783, s. 23. Henvi-

ningen til ligheden mellem Petri kirkes spir og Vor Frelsers kirke skyldes mag. art. H. Langberg.

Side 313—323. Inventar efter 1728. ¹ HB, s. 294 f. ² HB, s. 487, 523. ³ HB, s. 560. ⁴ HB, s. 419, 472; rgsk. 31. dec. 1731, s. 168. ⁵ Rgsk. 10. dec. 1731, s. 164. ⁶ Bobé, s. 216; HC (1736) s. 20. ⁷ HC, s. 20. ⁸ HB (1730) s. 420. ⁹ Boje, s. 65. ¹⁰ Rgsk. 1729, s. 79. ¹¹ HB, s. 514; HC, s. 21. ¹² HB, s. 294 f.; HC, s. 22 f. ¹³ HB, s. 490; rgsk. 29. juni 1731, s. 133; V. Hermansen: Københavns gamle Kirker, s. 40. ¹⁴ Rgsk. 5. maj 1731, s. 125. ¹⁵ Kunstmuseets Aarsskrift 1933—34, s. 241. — Om dåbsengle i Tyskland, se Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg V. 1, s. 219, 311, 408; VI. 1, s. 179, 291; VI. 3, s. 133 samt s. XXIII f.; VII. 1, s. LXII og LXV. — Hans W. Hege-

mann: Der Engel in der deutschen Kunst, s. 30; jfr. Tove Clemmensen: Borreby, fig. 131. ¹⁶ Rgsk. 31. dec. 1731, s. 171. ¹⁷ Rgsk. 28. juli 1731, s. 137. ¹⁸ Rgsk. 25. sept. 1731, s. 153. ¹⁹ Rgsk. 1731, s. 149, 152. ²⁰ HB, s. 433, 457; rgsk. 1730, s. 45, 49; 1731, s. 125, 149, 156, 162, 168. ²¹ HB, s. 436 f.; rgsk. 1730, s. 78. ²² HD, s. 455; (LA) Kirkekollegiets kopibog 1814—22, s. 46 f. ²³ HB, s. 520. ²⁴ Rgsk. 1731, s. 126; 1735, s. 94 ff.; 1778, s. 38. ²⁵ HB, s. 444, 449; rgsk. 1730, s. 49, 61, 68; 1731, s. 148. ²⁶ HB, s. 513, 569; rgsk. 10. juni 1730, s. 45; 1731, 29. jan., s. 118; 11. maj, s. 126; 12. aug. 1733, s. 323; Friis: Orgelbygning, s. 137. ²⁷ gsk. 30. juli 1731, s. 138; 31. dec. 1731, s. 175; 11. feb. 1757, s. 85; 1777, s. 86; HD (maj 1764) s. 454. ²⁸ Rgsk. 31. dec. 1731, s. 175. ²⁹ HB, s. 519, 523; Hofmans Foundationer IX, 159; Plessen

havde vistnok to år tidligere skænket et maleri af Krock, forestillende Kristi himmelfart, til Petri kirkes altertavle; da det viste sig at være for lille, skænkede han det til Viborg domkirke (Chr. Elling i Tilskueren, 1934, s. 243).³⁰ HB, s. 566; rgsk. 5. sept. 1731, s. 146; 31. dec. 1733, s. 335.³¹ Fra Arkiv og Museum II, 201.³² HB, s. 520.³³ HB, s. 492, 512 f., 544; rgsk. 11. april 1731, s. 123; 31. dec. 1731, s. 179.

Side 324—328. Bygningshistorien efter 1807. ¹ Museum 1891, II, 248 f. ² Boldt: St. Petri Kirche, 1875, s. 36. ³ Fr. Thaarup: Petri Kirke kortelig beskreven, 1841, s. 4. ⁴ Manthey: Bericht über die Angelegenheiten der St. Petri Gemeine, 1816, s. 4; Kirkekollegiets kopibog 1814—22, s. 49 f. ⁵ Begräbnisprotocoll 1625—1885. ⁶ HF, 1807, s. 536. ⁷ Rgsk., 6. sept. 1810, s. 19. ⁸ Kirkestyrelsens brev til patronen, grev Schimmelmann, 1. dec. 1807; HF, s. 536. ⁹ (LA) Kirkekollegiets kopibog 1814—22, s. 37. Kommissionens medlemmer var Manthey, Leisner, Korfåsen og Pengel. ¹⁰ Rgsk. 1816, s. 171; Fra Arkiv og Museum II, 200. ¹¹ (LA) Reparationsprotokol 1815—21, s. 3; Kirkekollegiets kopibog s. 46—52. ¹² Kirkekollegiets kopibog s. 46 f. (hvor også de følgende oplysninger om kirkegulvet m.m. findes). ¹³ Manthey, Bericht etc., s. 7; Kirkekollegiets kopibog s. 48. ¹⁴ Bobé, s. 144. ¹⁵ Kirkekollegiets forhandlingsprotokol 1796—1843, s. 412—29. ¹⁶ (LA) Bygningskomiteens protokol 1. juni 1865. ¹⁷ Bygningskomiteen 13. juni 1865; de følgende oplysninger om reparationer er alle hentet fra denne protokol, der går fra maj 1865 til januar 1866; Bobés meddelelse, at reparationen var 1864—65, kan i alle tilfælde ikke kontrolleres efter denne kilde. ¹⁸ Korrespondance i NM's arkiv (skriftlig meddelelse fra dr. Louis Bobé 21. april 1906). ¹⁹ Til dette vindue hentydes der utvivlsomt i (LA) Bygningskomiteens protokol 3. aug. 1865, s. 10: »... et nyt jernvindue i skriftestolen«. ²⁰ Korrespondance i Kirkerådets arkiv (Petersens Jomfrukloster). ²¹ Bygningskomiteen, 16. jan. 1866 s. 18 f.; det vedtages »at lade sølvlysestagerne gennembore og indrette til gasbrug«. ²² Fra Arkiv og Museum II, 200; endvidere korrespondance i NM's arkiv, hvorfra de fleste oplysninger om nyere reparationer er hentet. ²³ Bobé, s. 208.

Side 329—333. Inventar 1807—1865. ¹ Kontrakt med Müller 9. maj 1815: (LA) Kirkekollegiets kopibog 1814—22, s. 66; udbetaling på 500 rbdlr. til M. den 19. juli 1815: (LA) Reparationsprotokol 1815—21, s. 4 f. ² Meyers tegning: (LA) Petri kirkes arkiv; planer og tegn. kirken vedr. (en rulle); Lunds altertavle: HF, 18. juni 1819, s. 618; Bobé, s. 204. ³ Kirkekollegiets kopibog, s. 49 f. ⁴ Kirkekollegiets kopibog, s. 48 f. ⁵ Bobé, s. 144. ⁶ Manthey: Bericht etc., 1815, s. 7; Kirkekollegiets kopibog 1815—22, s. 48. Fonten opstillet 1. jan. 1831, se kirkekollegiets forhandlingsprotokol 1796—1843, s. 316. ⁷ Manthey: Bericht s. 9; Kirkekollegiets kopibog, s. 49 f. ⁸ Manthey: Bericht s. 6: »Übrigens fand es sich, dass sämtliche Kirchenstühle aus vorhandenen Materialien wiederherzustellen, und nur Kanzel und Altar neu zu verfertigen wären«. ⁹ Reparationsprotokol, s. 12; Kopibog, s. 37. ¹⁰ Kirkekollegiets kopibog, s. 48. ¹¹ Kirkekollegiets kopibog, s. 46 f. ¹² Manthey: Bericht s. 8: »... die ganze Kirche mit passenden hellen Farben neu gemalt«. ¹³ Reparationsprotokol 1815—21, s. 4. ¹⁴ Kirkekollegiets forhandlingsprotokol 1796—1843, under 19. april 1824. ¹⁵ Kirkekollegiets kopibog, s. 50; rgsk. 1817, s. 198. ¹⁶ H. W. Boldt: Gesammelte Nachrichten etc., s. 39.

Side 333—335. Inventar efter 1865. ¹ Oplysningerne om inventaret efter 1865 stammer fra Bygningskomiteens protokol. ² Om disse glasmalerier, se pastor W. Lampe hos Bobé s. 210—14; de to vinduer, der flankerer altret, er dog dateret 1910—12, ikke, som W. L. synes at mene, 1918. ³ Efter meddelelse fra kirkens kontor: 1918—19. ⁴ Bygningskomité 1865, s. 20.

Side 336—395. Begravelser og gravminder i kapellerne. ¹ Begräbnisprotocoll 1625—

1885, fol. 107. — Rgsk. 1731, 1735, 1744, 1752, 1756, 1757, 1765. ² Begr. prot. fol. 108. — Rgsk. 1709, 1711, 1713, 1750, 1765, 1790, 1809; J. G. Burman Becker: Hof- og Reiseapoteker Johan Gottfred, Beckers Levned (1864), 19. ³ Begr. prot. fol. 109. — Rgsk. 1711, 1717, 1729, 1795, 1806, 1818. ⁴ Begr. prot. fol. 110. — Rgsk. 1733.

⁵ Begr. prot. fol. 111. — Rgsk. 1708, 1711, 1715, 1723, 1724, 1727, 1732, 1757, 1777, 1778, 1783, 1789. ⁶ Begr. prot. fol. 112. — Rgsk. 1711, 1723, 1736, 1773. ⁷ Begr. prot. fol. 113. — Rgsk. 1709, 1740, 1775. ⁸ Begr. prot. fol. 114. — Rgsk. 1725, 1726, 1730, 1748, 1750, 1751, 1771, 1775, 1777; om *epitafiet* se Fr. J. Meier: Efterretninger om Billedhuggeren Johannes Wiedewelt, 1877, s. 104, 270. ⁹ Rgsk. 1711, 1712, 1727, 1739, 1757. — Begråbnisprotocoll nævner fol. 115, at nr. 9 er solt til Fr. Holtzmann 17. sept. 1711, hvad der vistnok må være en fejltagelse. ¹⁰ Begr. prot. fol. 116. — HA 20. juni 1698, s. 253 f.; jfr. HA 1668, s. 39; 1669, den 2. aug., s. 78. — Rgsk. 1715, 1732, 1745, 1752. ¹¹ Begr. prot. fol. 117. ¹² Rgsk. 1802, s. 2; 1811, s. 30 og 36; 1820, s. 271.

¹³ Begr. prot. fol. 119. ¹⁴ Begr. prot. fol. 120. — Rgsk. 1706, 1711, 1715, 1732, 1753, 1760, 1770. — Jfr. HE 1783, s. 483. — Om *epitafiet* se Fr. J. Meier: Johannes Wiedewelt, 1877, s. 134, 274. ¹⁵ Begr. prot. fol. 121. — Rgsk. 1706, 1729, 1730, 1731, 1745, 1753, 1780, 1782, 1787. ¹⁶ Begr. prot. fol. 122. — Rgsk. 1711, 1727, 1754, 1758, 1759, 1766.

¹⁷ Begr. prot. fol. 123. — Rgsk. 1693. Begravelser i B.s slægt er opført under rgsk. 1718, 1723, 1724, 1761, 1772, 1775, 1781, 1791, 1794, 1799. ¹⁸ Begr. prot. fol. 124. — Rgsk. 1742. ¹⁹ Begr. prot. fol. 125. — Rgsk. for diverse år 1718—62; rgsk. 1840, s. 66. ²⁰ Begr. prot. fol. 126. — Rgsk. for diverse år 1695—1747. ²¹ Begr. prot. fol. 127. — Rgsk. 1695, 1708, 1710, 1714, 1718, 1724, 1730, 1743, 1744, 1752, 1759, 1763, 1765, 1770, 1780, 1791. ²² Begr. prot. fol. 128. — Rgsk. 1691, s. 11; 1708, s. 114. — Efter meddelelse fra museumsinspektør, mag. art. L. Rostrup Boyesen kan der mulig være tvivl om, at epitafiemaleriet af Schupp og hans to hustruer er udført af Andreas Quant.

²³ Begr. prot. fol. 129. — HA 1686, s. 132. — De meget talrige begravelser i Ocksens krypt er optegnet i rgsk. 1691, 1709, 1725, 1731, 1732, 1733, 1737, 1744, 1747, 1750, 1760, 1762, 1764, 1771, 17 7 7, 1784, 17 86, 1787, 1792, 1798, 1811, 18 1 2, 18 1 3. ²⁴ Begr. prot. fol. 130. — Rgsk. 1727, s. 212; 1732, s. 198; 1756, s. 9; 1766, s. 117. ²⁵ Begr. prot. fol. 131. Bisættelserne er optegnet dels her, dels i rgsk. for diverse år 1711—1811.

²⁶ Rgsk. 1811, s. 47. ²⁷ Begr. prot. fol. 132. — Rgsk. 1692, 1713, 1731, 1733, 1743, 1760, 1762. ²⁸ Begr. prot. fol. 133. — Rgsk. for diverse år 16 83—1806. ²⁹ Jonge: Kiøbenhavns Beskrivelse, 1783, s. 29. ³⁰ Begr. prot. fol. 134. — Rgsk. 1683—1757. — Bobé, 378. ³¹ HE 1775, s. 342. — Rgsk. 1782, s. 37; 1806, s. 106. ³² Rgsk. 4. sept. 1734, s. 39. ³³ Begr. prot. fol. 135. — Rgsk. 1692, s. 85; jfr. rgsk. diverse år 1692—1764. ³⁴ Begr. prot. fol. 136. — Rgsk. 1723, 1755, 1758, 1771. ³⁵ HA 1683, s. 116 f. ³⁶ Begråbnisprotocoll oplyser altid, om gravstedet er udmuret eller ej; fol. 178, 179, 174 b. ³⁷ Begr. prot. fol. 158. — Begravelser er opført i rgsk. under 1706, 1710, 1728, 1732, 1750, 1766, 1782, 1783, 1811. ³⁸ Begr. prot. fol. 159. — Bgsk. 20. okt. 1710, s. 27. — Begravelser er opf. i rgsk.: fire begravelser i 1711 (peståret); 1741.

³⁹ Begr. prot. fol. 160—161. ⁴⁰ Rgsk. 1728, s. 17. ⁴¹ Rgsk. 12. april 1746, s. 29; 24. feb. 1787, s. 65. (Bobé har s. 352 fejlagtigt 1789). Begravelser opf. i rgsk. 1750, 1766, 1783, 1787, 1797. ⁴² Begr. prot. fol. 163; rgsk. 1735, s. 71; 1711, s. 201. ⁴³ Begr. prot. fol. 164. — Rgsk. 19. juli 1692, s. 84; 30. dec. 1727, s. 230. Nr. 6 forbliver derefter i familien B.s eje; sidst opførte begravelse er fra 1793. ⁴⁴ Begr. prot. fol. 165. — Rgsk. 3. aug. 1691, s. 10; 10. aug. 1711, s. 201. ⁴⁵ Rgsk. 2. maj 1713, s. 298. ⁴⁶ Begr. prot. fol. 166. — Rgsk. 28. sept. 1691, s. 2 og 22; 1710, s. 16; 1711, s. 198. ⁴⁷ Begr. prot. fol. 167. — Rgsk. 20. april 1709, s. 172. Senere begravelser: rgsk. 1717, 1742, 1767, 1807, 1817. ⁴⁸ Begr. prot. fol. 168. — Rgsk. 1711, s. 201. Senere begravelser: rgsk. 1713, 1718, 1731. ⁴⁹ Begr. prot. fol. 169. — Rgsk. 1734, s. 21. Senere begravelser: rgsk. 1735, 1748, 1752, 1757, 1784, 1785. ⁵⁰ Begr. prot. fol. 170. — Rgsk. 1711, s. 202; 1716, s. 82. — HB 1722, s. 136. Hofmans Foundationer IX, 194. — Senere begravelser:

rgsk. 1751, 1780, 1789, 1791, 1802. ⁵¹ Bobé, s. 228. ⁵² Begr. prot. fol. 171. Rgsk. 7. april 1691. Senere begravelser: rgsk. 1711, 1717, 1728, 1736. ⁵³ Begr. prot. fol. 172. — Bobé, s. 227. — Senere begravelser: rgsk. 1708 samt 1804 (den sidste usikker).

⁵⁴ Begr. prot. fol. 173. — Rgsk. 7. april 1691. Senere begravelser: rgsk. 1711, 1714, 1718.

⁵⁵ Begr. prot. fol. 174. — Bobé, s. 228. Senere begravelser: rgsk. 1691, 1710, 1711, 1723, 1752, 1767, 1770, 1776, 1780. ⁵⁶ Begr. prot. fol. 175. — Rgsk. 1691, 1716, 1750, 1761, 1764, 1766, 1768, 1777. ⁵⁷ Begr. prot. fol. 176. Rgsk. 1706, s. 28. Bobé, s. 227. Senere begravelser: rgsk. 1706, 1727, 1728, 1729. ⁵⁸ Begr. prot. fol. 177. — Rgsk. 1710, 1711, 1713, 1718, 1730. ⁵⁹ Begr. prot. fol. 178. — Rgsk. 28. juni 1692, s. 84. — Senere begravelser: rgsk. 1708, 1709, 1711, 1725, 1731, 1741, 1767, 1809, 1811. ⁶⁰ Rgsk. 19. sept. 1692, s. 80. Bobé, s. 227. — Senere begravelser: rgsk. 1713, 1796, 1804, 1809.

⁶¹ Begr. prot. fol. 137. — Rgsk. 1766, s. 119; 1770, s. 48; 1778, s. 13. ⁶² Begr. prot. fol. 138. ⁶³ Begr. prot. fol. 139. — Rgsk. 1763, s. 134, 161; 1774, s. 9; 1777, s. 56; 1787, s. 71; 1792, s. 4; 1831, s. 469. ⁶⁴ Begr. prot. fol. 140. ⁶⁵ Begr. prot. fol. 141. — Rgsk. 1784, 1804, 1818. ⁶⁶ Rgsk. 1695, s. 224. ⁶⁷ Begr. prot. fol. 143 og 216. — Rgsk. 1753, s. 51; 1759, s. 63. ⁶⁸ Rgsk. 1712, s. 240. ⁶⁹ Bobé omtaler sagen s. 233 f., men anbringer de fem kister i nr. 55 (svarende til vestfløjens nr. 7). Da denne begravelse, som ovenfor nævnt, 1816 overlodes grev Schulin, kan der kun være tale om vestfløjens nr. 8 (svarende til nr. 54 efter den nyere nummerering), om hvilket gravsted der altså overhovedet ingen skriftlige efterretninger findes. En undersøgelse, foretaget af NM 1930, gav intet resultat, dels fordi man vanskeligt kunne komme til, dels fordi man gik ud fra, at kisterne stod i nr. 7. ⁷⁰ Rgsk. 1734, s. 13. ⁷¹ HF, s. 334, 591 f. — Rgsk. 1810, s. 15, 25; 1818, s. 223. ⁷² Rgsk. 1712, s. 237; 1725, s. 110; 1732, s. 217. — Begr. prot. fol. 145. ⁷³ Begr. prot. fol. 146. — Rgsk. 1717, s. 151; 1729, 1733, 1782, 1785, 1798, 1808. ⁷⁴ Begr. prot. fol. 147. Rgsk. 1712, s. 248; 1713, 1723, 1808, 1811, 1831, 1844. ⁷⁵ Begr. prot. fol. 148. — HG 1736, s. 70. Rgsk. 1731, s. 89; 1736, 1737, 1764, 1767, 1782, 1787. — HE 1783, s. 489 f. ⁷⁶ Begr. prot. fol. 149. — Rgsk. 1747, d. 22. feb., s. 89; senere begravelser: rgsk. 1754, 1755, 1762, 1777, 1788, 1807.

⁷⁷ Rgsk. 1752, s. 7; 1772, s. 118. ⁷⁸ Begr. prot. fol. 152. ⁷⁹ Begr. prot. fol. 153, jfr. Neuen Begräbnisprotocoll fol. 73. — Rgsk. 1770, s. 54. ⁸⁰ Begr. prot. fol. 154. — Rgsk. 1754, s. 6 og s. 20; 1761, s. 51. ⁸¹ Rgsk. 1821, s. 301. ⁸² HD, 13. jan. 1756, s. 256. ⁸³ Begr. prot. fol. 155. — Rgsk. 1757, s. 54, 73; 1778, s. 5; 1783, s. 90; 1791, s. 53. ⁸⁴ Begr. prot. fol. 156. — Rgsk. 1767, s. 151. ⁸⁵ Begr. prot. fol. 94. — Rgsk. 1667, s. 16; 1668, s. 43; 1670, s. 103. ⁸⁶ V. Thorlacius-Ussing: Thomas Quellinus, 1926, s. 98. ⁸⁷ Begräbnisprotocoll fol. 219. ⁸⁸ Begr. prot. fol. 191, 199, 201, 203, 206, 215. ⁸⁹ Nr. 11 omtalt: rgsk. 1691, s. 13; 1711, s. 174; nr. 12: rgsk. 1718, s. 204 (lidt usikker); 1735, s. 69; nr. 13: 1709, s. 185. ⁹⁰ Hvor intet andet anføres, er kilden: Begräbnisprotocoll; her er oplysningerne om de enkelte gravsteder opført i rækkefølgen: syd — midt — nord — samt hvælvet krypt under sidekapellerne. ⁹¹ Rgsk. 25. maj 1670, s. 104. — Begr. prot. fol. 184. ⁹² Meier: Wiedewelt, s. 83, 273. ⁹³ V. Thorlacius-Ussing: Thomas Quellinus, 1926, s. 51 ff. ⁹⁴ (LA) Petri Kirkes Arkiv. Bygningskomiteen 1865, s. 6 og 10 f. ⁹⁵ Meier, Wiedewelt, s. 72, 268. — Meier daterer fejlagtigt monumentet til 1779, se anf. v. s. 121 f., 273. ⁹⁶ Jonge: Kiøbenhavns Beskrivelse (1783), s. 36. ⁹⁷ (LA) Bygningskomiteen 1865, s. 10 f. ⁹⁸ Gengivet hos Bobé, s. 357. ⁹⁹ Rgsk. 1791, s. 56; 1792, s. 25. ¹⁰⁰ (LA) Petri Kirkes Arkiv. Kirkekollegiets Kopibog 1814—21, s. 47. ¹⁰¹ Rgsk. aug. 1667, s. 10 og 25. ¹⁰² Rgsk. 15. juli 1676, s. 123. ¹⁰³ Rgsk. 19. dec. 1676, s. 131. ¹⁰⁴ HA, 1. jan. 1679, s. 78. ¹⁰⁵ Rgsk. 18. juli 1692, s. 96. ¹⁰⁶ Rgsk. 6. marts 1709, s. 214. ¹⁰⁷ Rgsk. 14. dec. 1713, s. 297. ¹⁰⁸ HE, 1. dec. 1776, s. 380; jfr. rgsk. 15. april 1766, s. 119. ¹⁰⁹ Rgsk. 1770, s. 49; 1780, s. 4. — Personalhist. Tidsskr. 11. R I, 255 f. ¹¹⁰ Rgsk. 1784, s. 22; 1790, s. 3; 1792, s. 9. — Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 261. ¹¹¹ Rgsk. 23. aug. 1807, s. 133. ¹¹² Rgsk. 7. nov. 1820, s. 271. ¹¹³ Rgsk. 1841, s. 81. ¹¹⁴ Rgsk. 1853, s. 267: »Wegen

Hinundersetzung der in der Kapelle seit dem 14. Oct. 1847 aufbewahrten Leiche des Particulieres R. Cleasby aus London ins grosse Grabgewölbe — 50 Rbdl.«. — Personalhist. Tidsskr. 11. R I, 246. ¹¹⁵ En kort redegørelse for rydningen med omtale af kistepladerne er givet af Albert Fabritius i Personalhist. Tidsskr. 11. R. I, 244 ff.

Side 396—407. Begravelser i den nye urtegård. ¹ Når intet andet anføres, kan alle oplysninger om gravstedet, dets salg, forskellige ejere o. lign., hentes i den store begravelsesprotokol 1625—1882. ² Robé har (s. 403) fejlagtigt 1673. ³ Undersøgelsen af Wagners epitafium og henvisningen til Sturmbergs tegning i Kunstindustrimuseet er foretaget af Marie-Louise Dircks. ⁴ Meier: Wiedewelt, s. 66, 267. ⁵ Her lå stenen endnu 1906: korrespondance i Nationalmuseets arkiv (Louis Bobé til W. Møllerup 21. april 1906). ⁶ Meier: Wiedewelt, s. 273. ⁷ Meier: anf. v., 180, 190, 227. Meier anfører, at monumentet rejstes 28. juni 1794. ⁸ Th. Oppermann: Herman Ernst Freund (1916), 122 ff.